

„Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022“
Sloboda izražavanja i sloboda medija u Jugoistočnoj Evropi
Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)

SLOBODA IZRAŽAVANJA I SLOBODA MEDIJA

Priručnik

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

COUNCIL OF EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope

Priručnik
Sloboda izražavanja i sloboda medija

Ovaj Priručnik je pripremljen u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022” i njegovih projekata „Sloboda izražavanja i sloboda medija u Jugoistočnoj Evropi” i „Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)”.

© Savet Evrope, januar 2021.

Sva prava zadržana. Pod određenim uslovima, licenca izdata Evropskoj uniji. Nijedan deo ove publikacije se ne može prevesti, reprodukovati ili preneti, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, elektronski (CD, internet, itd.) ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo kakav sistem za čuvanje ili preuzimanje podataka, bez prethodnog pisanog odobrenja Direkcije za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Ovaj dokument sačinjen je uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope. Mišljenja izražena u ovoj publikaciji su odgovornost autora i ne odražavaju nužno zvanična mišljenja bilo koje strane.

Priručnik je prevedena na srpski jezik u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022”, i projekta „Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)”. Ovaj nezvanični prevod se objavljuje uz podršku Evropske unije i Saveta Evrope, ali pod isključivom odgovornošću prevodilaca (Alpha Team One).

„Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022“
Sloboda izražavanja i sloboda medija u Jugoistočnoj Evropi
Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)

SLOBODA IZRAŽAVANJA I SLOBODA MEDIJA

Priručnik

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope

Sadržaj

UVOD	6
1. SLOBODA IZRAŽAVANJA - UVOD I NAČELA	7
ČLAN 10 EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA: SLOBODA IZRAŽAVANJA	7
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	9
NEGATIVNE I POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE	9
ZNAČAJ GOVORA O PITANJIMA OD JAVNOG ZNAČAJA	11
OSVRT NA BITNE TEME: SLOBODA IZRAŽAVANJA - UVOD I NAČELA	12
2. OGRANIČENJE SLOBODE IZRAŽAVANJA	24
KLJUČNA NAČELA	24
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	25
POLJE SLOBODNE PROCENE	25
PRIMENA TRODELNOG TESTA	26
OSVRT NA BITNE TEME: USLOVI ZA OGRANIČENJE SLOBODE IZRAŽAVANJA	28
2 bis. GOVOR MRŽNJE	37
DEFINICIJA	37
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	37
IZVOD IZ BILTENA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA KOJI SE TIČE GOVORA MRŽNJE	38
OSVRT NA BITNE TEME: GOVOR MRŽNJE	60
3. KLEVETA	64
KLEVETA, PRIVATNOST I ČLAN 8 EVROPSKE KONVENCIJE	64
RAZLIKA IZMEĐU VREDNOSNIH SUDOVA I ČINJENICA	64
LINIJA IZMEĐU LEGITIMNE KRITIKE I NEOPRAVDANE UVREDE	65
IZRAŽAVANJE PREMA JAVNIM LIČNOSTIMA	66
POJAM „ODVRAĆAJUĆEG EFEKTA“	70
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	72
OSVRT NA BITNE TEME: KLEVETA	73

4. SLOBODA IZRAŽAVANJA I INTERNET	86
EVROPSKI STANDARDI	86
OSVRT NA BITNE TEME: INTERNET I SLOBODA IZRAŽAVANJA	92
5. BEZBEDNOST NOVINARA	102
PRETNJE NOVINARIMA	
PROBLEMI SA KOJIMA SE NOVINARI SUSREĆU U PRAKSI	104
ZAŠTITA NOVINARSKIH IZVORA	110
PREPORUKA CM/REC(2016)4 KOMITETA MINISTARA ZEMLJAMA ČLANICAMA O ZAŠTITI NOVINARSTVA I BEZBEDNOSTI NOVINARA I OSTALIH MEDIJSKIH AKTERA	117
OSVRT NA BITNE TEME: BEZBEDNOST NOVINARA	132
6. SLOBODA IZRAŽAVANJA I DOBRO UPRAVLJANJE PRAVOSUĐEM, SPROVOĐENJE PRAVDE	156
NORMATIVNI OKVIR U DOMAĆEM I MEĐUNARODNOM PRAVU	156
PRAVILA O OGRANIČENJU UVREDLJIVOG GOVORA PO OSNOVU OČUVANJA AUTORITETA I NEPRISTRASNOSTI PRAVOSUĐA	161
PRETPOSTAVKA NEVINOSTI	166
IZVEŠTAVANJE O SUDSKIM POSTUPCIMA	168
OSVRT NA BITNE TEME: SLOBODA IZRAŽAVANJA I DOBRO UPRAVLJANJE PRAVOSUĐEM, SPROVOĐENJE PRAVDE	169
7. ZAŠTITA UZBUNJIVAČA	182
STANDARDI SAVETA EVROPE O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA	182
STANDARDI EVROPSKE UNIJE O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA	183
PRIMERI PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA	184
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	192
PREPORUKA CM/REC(2014)7 KOMITETA MINISTARA DRŽAVAMA ČLANICAMA O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA	194
OSVRT NA BITNE TEME: ZAŠTITA UZBUNJIVAČA	199

UVOD

Ovaj Priručnik je pripremljen u okviru zajedničkog programa Evropske unije i Saveta Evrope „*Horizontal facility* za Zapadni Balkan i Tursku, 2019–2022. godine“ i projekata „**Sloboda izražavanja i sloboda medija u Jugoistočnoj Evropi**“ i „**Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)**“.

Cilj ovih projekata je promovisanje slobode izražavanja i slobode medija u skladu sa evropskim standardima. Sve aktivnosti su usmerene na poboljšanje veština i znanja sudija, tužilaca, policijskih službenika i ostalih medijskih aktera koji kroz svoj rad mogu da doprinesu kreiranju povoljnog okruženja za slobodu izražavanja i slobodu medija.

Pored brojnih treninga, radionica, konferencija i ekspertskih preporuka, projekti pružaju podršku sistemskim promenama u obrazovanju pravnika i drugih relevantnih stručnjaka i studenata. Posebna pažnja je posvećena pripremi i prevodu edukativnih materijala i publikacija koji pružaju informacije o relevantnim standardima i praksi Evropskog suda za ljudska prava, kao i novim trendovima i mogućim odgovorima na brojne izazove u medijskom sektoru.

Ovaj Priručnik je namenjen svima koji su zainteresovani za zaštitu slobode izražavanja i predstavlja izvor informacija za primenu evropskih standarda u ovoj oblasti.

Takođe, pozivamo Vas da pogledate i naše onlajn kurseve: „[Sloboda izražavanja](#)“ i „[Zaštita i bezbednosti novinara](#)“. Ovi kursevi predstavljaju inovativna sredstva za učenje, obrađuju ove teme na praktičan način, uz korišćenje prezentacija, interaktivnih ekrana, testova znanja i vežbi razmišljanja, a dostupni su i na srpskom jeziku.¹

1. <http://help.elearning.ext.coe.int/login/index.php>

1. SLOBODA IZRAŽAVANJA - UVOD I NAČELA

ČLAN 10 EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA: SLOBODA IZRAŽAVANJA

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.

2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

Oblici i sadržaj izražavanja

Izražavanje je govor, pisanje, slike, reklamiranje i umetnost: emitovanje (radio, TV...), novine, knjige, leci, simbolično ponašanje i upotreba simbola.

Sloboda izražavanja zagarantovana je članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), koji se oslanja na formulacije člana 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i člana 19 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

Član 10 štiti ne samo informacije ili ideje koje su dobro prihvaćene ili se smatraju neuvredljivim, ili odlikavaju ravnodušnost, već i one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju; takvi su zahtevi pluralizma, tolerancije i širokumnosti, bez kojih nema demokratskog društva.

Član 10 ne samo da garantuje zaštitu sadržaja govora, nego i forme. Specijalna zaštita se usled vida u kojem se javlja pripisuje satiri (Rózycki i Kuliś protiv Poljske), poeziji (Karatas protiv Turske) i romanima (Akadas protiv Turske).

Ključne komponente slobode izražavanja

Sloboda izražavanja podrazumeva sledeće:

- Slobodu da se ima mišljenje, što je preduslov slobodnog izražavanja. Države ne smeju da indoktriniraju svoje građane i ne sme se dozvoliti insistiranje na različitosti pojedinaca koji imaju različita mišljenja. Promovisanje jednostranih informacija koje daje država mogu predstavljati ozbiljnu i neprihvatljivu prepreku slobodi da se ima sopstveno mišljenje.
- Sloboda da se utiče na informacije i ideje od ključnog je značaja za politički život i demokrats-

ko funkcionisanje zemlje. Slobodni izbori nisu mogući uz odsustvo ove slobode. Ova sloboda podrazumeva slobodu da se kritikuje vlada i njeni članovi. Umetnička dela i nastupe, kao i distribuiranje istih, sud vidi kao veliki doprinos razmeni ideja i mišljenja, što je ključna komponenta demokratskog društva.

- **Slobodu da se dobiju informacije i ideje.** Ovo podrazumeva pravo na pristup informacijama koje je kroz svoju praksu razvio Evropski Sud za ljudska prava (Evropski sud, Sud):
 - Pristup informacijama/javnim dokumentima: Tarsasag Szabadsagjokert (TASZ²) protiv Mađarske; Kenedi protiv Mađarske 2009³; Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije 2013⁴; MHB protiv Mađarske 2016⁵; Bubon protiv Rusije 2017⁶. Dakle, ovo je relativno pravo, ali i uslovno pravo (svrha od koristi za slobodu izražavanja, informacije od javnog značaja, od strane javnog nadzornika, spremne i dostupne).
 - Pravo na primanje medijskih sadržaja/na pristup informacijama/internetu:
 - *Sandey Tajms*⁷ 1979: „pravo javnosti da bude pravilno informisana o pitanjima koja su od javnog značaja“;
 - *Kuršid Mustafa*⁸ 2009: pravo na instaliranje satelitske antene/tanjira za gledanje TV-programe na sopstvenom jeziku,
 - *Cengiz i drugi protiv Turske*⁹ 2015: pristup internetu,
 - *Kalda protiv Estonije*¹⁰ i *Jankovskis protiv Litvanije*¹¹ 2017: pravo zatvorenika da imaju pristup nekim internet stranicama.

Uloga medija

Iako član 10 naročito ne pominje slobodu štampe, sud je razvio detaljnu sudsku praksu, obezbeđujući načela i pravila koja štampi omogućavaju specijalni status u uživanju sloboda koje su obuhvaćene članom 10 Ulogu medija kao političkog posmatrača prvi je istakao sud u slučaju Lingens protiv Austrije¹².

Funkcije medija:

- izražavanje ideja i mišljenja;
- vesti i informacije;
- ubeđivanje (propaganda - mobilizacija);
- obrazovanje, kultura;
- slobodno vreme/zabava;
- trgovina, reklamiranje, finansije i ekonomija;
- nacionalni ili kulturni identitet;
- demokratija;
- slobodno kretanje informacija: informaciono društvo ... i „javni kontrolni organ“.

2. Presuda ESLJP: Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary (br. 37374/05)

3. Presuda ESLJP: Kenedi v. Hungary (br. 31475/05)

4. Presuda ESLJP: Youth initiative for human rights v. Serbia (br. 48135/06)

5. Presuda ESLJP: Magyar Helsinki Bizottság v. Hungary (br. 18030/11)

6. Presuda ESLJP: Bubon v. Russia (br. 63898/09)

7. Presuda ESLJP: Sunday times v. The United Kingdom (br. 6538/74)

8. Presuda ESLJP: Khurshid Mustafa and Tarzibachi v. Sweden (br. 23883/06)

9. Presuda ESLJP: Cengiz and Others v. Turkey (br. 48226/10 i 14027/11)

10. Presuda ESLJP: Kalda v. Estonia (br. 17429/10)

11. Presuda ESLJP: Jankovskis v. Lithuania (br. 21575/08)

12. Presuda ESLJP: Lingens v. Austria (br. 9815/82)

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Ustav Republike Srbije u članu 50. garantuje slobodu medija i proklamuje da nema cenzure, te da nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi sprečavanja pozivanja na nasilno rušenje Ustavom utvrđenog poretka ili narušavanje teritorijalnog integriteta Republike Srbije, sprečavanja propagiranja rata ili podstrekavanja na neposredno nasilje ili radi sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Takođe, član 51. priznaje pravo svakog lica da istinito, potpuno i blagovremeno bude obaveštavano o pitanjima od javnog značaja, sredstva javnog obaveštavanja su dužna da to pravo poštuju. Štaviše, svako ima pravo na pristup podacima koji su u posedu državnih organa i organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, u skladu sa zakonom.

Ustavni sud Srbije, u obrazloženju svoje odluke IUz broj 231/2009 od 22. jula 2010. godine, objavljena u „Sl. glasniku RS“, br. 89/2010 od 29. novembra 2010. godine, poziva se na odredbe člana 10 EKLJP i navodi sledeće: „Istovremeno, Ustavni sud ističe da je ustavno jemstvo slobode medija neodvojivo od Ustavom zajemčene slobode mišljenja i izražavanja iz člana 46. Ustava i prava na obaveštenost iz člana 51. Ustava. Naime, sloboda svakoga da bez odobrenja, na način predviđen zakonom, osniva novine i druga sredstva javnog obaveštavanja, kako je to garantovano stavom 1. člana 50. Ustava, kao i izričito i restriktivno, Ustavom utvrđeni uslovi pod kojima ova sloboda može biti ograničena (stav 3. člana 51.), nema u svojoj suštini za primarni cilj zaštitu interesa medija radi njih samih, već bez zagarantovane i ostvarene slobode medija, jemstva slobode mišljenja i izražavanja i prava na obaveštenost, u velikoj meri, ostaju puka proklamacija.

U tom smislu, Ustavni sud ukazuje da je u svakom demokratskom društvu, a posebno u društvu koje je na putu demokratskog razvoja, od izuzetnog značaja za svakog pojedinca u tom društvu da se načinom na koji se uređuje ostvarivanje slobode medija osigura puna afirmacija i ostvarivanje slobode mišljenja i izražavanja i prava na obaveštenost, a sloboda medija je sredstvo da se do željenog cilja dođe. Pošto su u savremenom dobu mediji glavno sredstvo za iznošenje i prenošenje informacija, obaveštenja i ideja, posebno o pitanjima od javnog značaja, to je sloboda medija važna kako za to da se različite informacije, obaveštenja i ideje od javnog značaja uopšte mogu izneti u javnost, tako i za to da se putem medija učine dostupnim građanima.

U prilog ovakvog stava Ustavnog suda govori i bogata sudska praksa Evropskog suda i Evropske komisije za ljudska prava u vezi primene člana 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (Evropska konvencija o ljudskim pravima, Evropska konvencija) kojim se garantuje sloboda izražavanja i informisanja.

NEGATIVNE I POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE

Član 10 ne samo da zahteva da se države suzdrže od bilo kog čina koji bi možda narušio pravo na slobodu izražavanja, nego i da se preduzmu sve neophodne mere kako bi se osiguralo da svaki pojedinac uživa ovo pravo u okviru svoje nadležnosti.

Po oceni Ustavnog suda Republike Srbije, podnošenje zahteva opštinskoj upravi da odluči o promeni podataka vezanih za pol podnosioca ustavne žalbe u matičnoj knjizi rođenih predstavlja pojedinačnu radnju, u izvršenju pozitivnih obaveza države. Sud uzima da je pol podatak koji se saglasno odredbi člana 45. stav 1. tačka 1. Zakona o matičnim knjigama upisuje u matičnu knjigu rođenih.

Međutim, Ustavni sud je ocenio da je Opštinska uprava opštine Z, odbacivanjem zahteva podnosioca za promenu podataka o polu, propustila da izvrši svoju „pozitivnu obavezu“. Kako je, prema važećim propisima, opštinska - gradska uprava, odnosno matičar, kao ovlašćeno lice, jedini nadležni organ koji može izvršiti upis, a time i promenu podataka u matičnoj knjizi rođenih, propuštajući da se upusti u meritorno odlučivanje o zahtevu podnosioca ustavne žalbe i da, ukoliko on poseduje relevantnu medicinsku dokumentaciju nadležne zdravstvene ustanove, izvrši upis promene podataka u matičnoj knjizi rođenih, opštinska uprava je propustila da izvrši svoju pozitivnu obavezu kojom bi uskladila pravno sa faktičkim stanjem i tako obezbedila podnosiocu da, nakon hirurške promene pola, ostvari prava koja mu jemče Ustav Republike Srbije i Evropska konvencija - pravo na dostojanstvo i slobodan razvoj ličnosti i pravo na poštovanje privatnog života.

Ustavni sud dalje elaborira negativne i pozitivne obaveze: „Ustavni sud je stanovišta da poštovanje zajemčenog ljudskog prava podrazumeva, pre svega, obavezu državnih organa i drugih nosilaca javnih ovlašćenja da se ne mešaju u uživanje garantovanog prava, što predstavlja „negativnu obavezu države“. Izuzetno, odredbe člana 20. stav 1. i člana 23. stav 2. Ustava i odredba člana 8 stav 2 Evropske konvencije, jasno predviđaju i definišu uslove, način i razloge zbog kojih se ova prava mogu ograničiti, odnosno situacije kada može doći do dozvoljenog mešanja javnih vlasti u nečiji slobodan razvoj ličnosti i privatni život. Iz navedenog se može zaključiti da jasno i precizno definisanje eventualnog ograničenja ovih prava služi i obezbeđenju njihovog poštovanja, budući da uspostavlja razliku između dozvoljenog i nedozvoljenog mešanja u uživanje zajemčenih ljudskih prava.

S druge strane, međutim, Ustavni sud nalazi da poštovanje garantovanih ljudskih prava podrazumeva i da pojedinac od nosilaca javne vlasti može zahtevati preduzimanje radnji i donošenje akata kojima će se obezbediti to poštovanje, a što predstavlja „pozitivnu obavezu države“ (Odluka Ustavnog suda, UŽ broj 3238/2011 od 8. marta 2012. godine, objavljena u „Sl. glasniku RS“, br. 25/2012 od 4. aprila 2012. godine).

Pozitivne obaveze država obuhvataju:

- podsticajno okruženje;
- pozitivnu akciju;
- pluralizam;
- delotvorne pravne lekove/sudsku reviziju;
- bezbednost novinara;
- pristup informacijama: aktivnu politiku.

ZNAČAJ GOVORA O PITANJIMA OD JAVNOG ZNAČAJA

Bitan koncept koji proizlazi iz sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava je važnost obezbeđenja slobode govora o pitanjima od javnog značaja. Kad god utvrdi da se određena tvrdnja odnosi na pitanje od javnog značaja, Sud joj pruža veći stepen zaštite.

Politička debata uživa najviši nivo zaštite. Prema rečima Suda „sloboda političke debate je u samoj srži koncepta demokratskog društva koji prožima celu Konvenciju.“ (*Lingens protiv Austrije*, presuda od 8. jula 1986).

Međutim, izražavanje o stvarima od javnog značaja ide dalje od političkog govora. Kako je Sud razvijao svoju jurisprudenciju, razjasnio je da se visok nivo zaštite omogućava raspravama o *svim* stvarima od javnog značaja. Sud je, takođe, razjasnio da tvrdnje ne moraju da budu od značaja za *čitavu* javnost neke zemlje, da bi se smatralo da su od javnog značaja.

Primeri tvrdnji za koje je Sud smatrao da su od javnog značaja obuhvataju sledeća pitanja:

- Rasprava o genocidu iz istorije (u predmetu *Perinček (Perinček) protiv Švajcarske*, presuda od 15. oktobra 2015);
- Kritika akcija policije (u predmetu *Savva Terentyev protiv Rusije*, presuda od 28. avgusta 2018);
- Kritikovanje nesrazmernog povećanja zarade direktora jednog velikog proizvođača automobila (u predmetu *Fressoz i Roire protiv Francuske*, presuda od 21. januara 1999);
- Rasprava o privatizaciji značajnog nacionalnog osiguravajućeg društva (u predmetu *Radio Twist a.s. protiv Slovačke*, presuda od 19. decembra 2006);
- Navodi o obmanjujućoj prodaji proizvoda osiguranja (u predmetu *Haldimann protiv Švajcarske*, presuda od 24. februara 2015);
- Prilozi za vebsajt o zakonu i politici ljudskih resursa, namenjeni profesionalcima iz sektora ljudskih resursa (u predmetu *Herbai proti Mađarske*, presuda od 5. novembra 2019).

To su samo neki od primera. Nema opšte definicije pitanja od „javnog značaja“ ili „javnog interesa“, svaki predmet se tretira na osnovu suštinskih pitanja i ako se utvrdi da je izražavanje o kome je reč povezano sa pitanjem od javnog značaja, onda će ono uživati viši nivo zaštite.

OSVRT NA BITNE TEME: SLOBODA IZRAŽAVANJA - UVOD I NAČELA

BITNE TEME

- Međunarodni i nacionalni izvori prava na slobodu izražavanja;
- Značaj slobode izražavanja i uloga medija, NVO i drugih „javnih čuvara“;
- Definicija slobode izražavanja (suština i forma);
- Pozitivne i negativne obaveze države;
- Status međunarodnih ugovora koji se odnose na ljudska prava u nacionalnom pravu;
- Odredbe Konvencije na koje se pozivaju nacionalni sudovi.

SLOBODA IZRAŽAVANJA U MEĐUNARODNOM PRAVU O LJUDSKIM PRAVIMA

Pravo na slobodu izražavanja je zajemčeno **Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (EKLJP, Evropska konvencija, Konvencija)**, kao i drugim ugovorima i deklaracijama o ljudskim pravima.

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je usvojila Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima 1948. godine. Nakon toga, početkom 1950. godine je izrađena i Evropska konvencija, koja je stupila na snagu 1953. godine i postala prvi pravno obavezujući ugovor o ljudskim pravima.

EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA, ČLAN 10: SLOBODA IZRAŽAVANJA

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posjedovanja sopstevnog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad radiodifuznih, televizijskih i bioskopskih preduzeća.
2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima ograničenja ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi srečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja i morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

GLOBALNA ZAŠTITA SLOBODE IZRAŽAVANJA

Pravo na slobodu izražavanja je zaštićeno i glavnim instrumentima o ljudskim pravima na globalnom nivou, a to su - Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima (UDLjP) i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (MPGPP) - kao i ugovori i deklaracije o ljudskim pravima Afrike, Severne, Južne i Centralne Amerike i Azije. Ova prava su priznata na globalnom nivou.

UDLjP, MPGPP I POVELJA O OSNOVNIM PRAVIMA EU

Za evropske zemlje najrelevantiji dokumenti su Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima; i za države članice EU, Povelja o osnovnim pravima EU.

U njima se propisuje:

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 19:

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemirivan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi informacije i ideje bilo kojim sredstvom i bez obzira na granice.

Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, član 19:

1. Niko ne mora biti uznemiravan zbog svog mišljenja.
2. Svako ima pravo na slobodu izražavanja; to pravo podrazumeva slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja svake vrste, bez obzira na granice, bilo usmeno, u pisanom obliku, putem štampe ili u umetničkom obliku, ili ma kojim drugim sredstvom po svom izboru.
3. Korišćenje sloboda predviđenih u stavu 2 ovog člana, povlači posebne dužnosti i odgovornosti. Ono se, prema tome, može podvrgnuti izvesnim ograničenjima koja ipak moraju biti izričito utvrđena zakonom i koja su neophodna:
 - a) za poštovanje prava i ugleda drugih;
 - b) za zaštitu nacionalne bezbednosti i javnog poretka, ili javnog zdravlja i morala.

Povelja o osnovnim pravima Evropske unije, član 11:

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu da se ima sopstveno mišljenje, da se primaju i saopštavaju informacije i ideje bez mešanja državnih organa i bez obzira na granice.
2. Poštuje se sloboda i pluralizam medija.

USTAVNA ZAŠTITA SLOBODE IZRAŽAVANJA

Član 46.

Jemči se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje.

Član 50. stav 4.

Ostvarivanje prava na ispravku neistinite, nepotpune ili netačno prenete informacije kojom je povređeno nečije pravo ili interes i prava na odgovor na objavljenu informaciju uređuje se zakonom.

Član 51.

Svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obavještan o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obavještanja su dužna da to pravo poštuju.

Svako ima pravo na pristup podacima koji su u posedu državnih organa i organizacija kojima su poverena javna ovlašćenja, u skladu sa zakonom.

ZNAČAJ PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

„Ne slažem se sa time što govorite, ali ću do smrti braniti vaše pravo da to kažete“

Evelin Beatris Hal, *Prijatelji Voltera*

ZNAČAJ PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Pravo na slobodu izražavanja se smatra nosećim stubom demokratskog društva i ima centralnu ulogu u zaštiti drugih prava sadržanih u Konvenciji i njenim protokolima.

„Sloboda izražavanja je jedan od osnovnih temelja takvog društva, jedan od osnovnih uslova za njegov napredak, kao i za razvoj svakog čoveka.“

Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. decembar 1976.

„Demokratija se hrani slobodom izražavanja. U samoj srži demokratije je mogućnost predlaganja i rasprava o različitim političkim programima, čak i o onima koji dovode u pitanje način na koji je država organizovana, pod uslovom da se time ne nanese šteta samom demokratskom poretku.“

Manole i drugi protiv Moldavije, 17. septembar 2009.

ZNAČAJ PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Pravom na slobodu izražavanja štite se svi oblici izražavanja. U praksi, **Evropski sud za ljudska prava** (u daljem tekstu: **Evropski sud, Sud**) pravi razliku između političkog govora, rasprave o pitanjima od javnog značaja, umetničkog izražavanja, informacija komercijalne prirode, i zabave kakva je, na primer, muzika.

Sud pridaje poseban značaj **političkom izražavanju** i raspravi o **pitanjima od javnog značaja**. Sud smatra da je: „sloboda političke rasprave u srži koncepta demokratskog društva, što preovlađuje u tekstu Konvencije.“

Lingens protiv Austrije 8. jul 1986.

Kako je Sud razvijao svoju sudsku praksu, jasno je isticao da se raspravama po svim pitanjima od javnog značaja, a ne samo „čistom“ političkom govoru, mora dati najviši nivo zaštite. Sud je takođe naglasio da, da bi se neko pitanje smatralo pitanjem od javnog interesa, ono ne mora biti od značaja za celu javnost. Primeri pitanja koje je Sud razmatrao u pogledu javnog interesa:

- Rasprava o genocidu, *Perinçek protiv Švajcarske*, 15. oktobar 2015.
- Kritika postupanja policije, *Savva Terentyev protiv Rusije*, 28. avgust 2018.
- Kritika nesrazmernog povećanja zarade direktora velikog proizvođača automobila, *Fressoz i Roire protiv Francuske*, 21. januar 1999.
- Rasprava o privatizaciji glavnog nacionalnog osiguravajućeg fonda, *Radio Twist a.s. protiv Slovačke*, 19. decembar 2006.
- Optužbe za zloupotrebu u prodaji osiguravajućih polisa, *Haldimann protiv Švajcarske*, 24. februar 2015.
- Rad na internet sajtu u vezi sa zakonima i upravljanjem ljudskim resursima, *Herbai protiv Mađarske*, 5. novembar 2019.

OSNOVNA ULOGA MEDIJA

Mediji imaju posebno značajnu ulogu u pogledu prava na slobodu izražavanja. Bilo da se radi o **internetu, radio i televiziji** ili **štampanim medijima**, svi oni predstavljaju sredstva preko kojih velika većina ljudi dobija vesti i informacije o pitanjima od javnog interesa.

„Iako štampa ne sme da pređe određene granice, a posebno u pogledu zaštite ugleda i prava drugih, njena je dužnost da pruža - na način koji je dosledan njihovim obavezama i odgovornostima - informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa. Ne samo da štampa ima obavezu da pruži takve informacije i ideje; već i javnost ima pravo da iste prima. Da je drugačije, štampa ne bi imala vitalnu ulogu „javnog čuvara.“

Pedersen i Baadsgaard protiv Danske, 17. decembar 2004.

Ovo se odnosi i na **medijske blogere na internetu** kao i na posebno popularne korisnike društvenih medija, kao i na korisnike „tradicionalnih“ medija:

„Imajući u vidu značajnu ulogu koju internet ima u unapređenju pristupa javnosti vestima i u olakšavanju diseminacije informacija, blogeri i popularni korisnici društvenih mreža mogu na taj način imati ulogu „javnih čuvara“, u pogledu prava koja su zajamčena članom 10 Konvencije, *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske*, 8. novembar 2016.

NVO I DRUGI „ČUVARI“

Zbog važne uloge koje imaju u informisanju javnosti i upozoravanja na pitanja od javnog interesa, NVO imaju i ulogu javnih čuvara.

Sud je, stoga, naglasio značaj zaštite njihovih prava na slobodu izražavanja.

„Funkcija stvaranja foruma za javnu raspravu nije ograničena samo na štampu. Ovu funkciju mogu da obavljaju i nevladine organizacije, čiji aktivisti doprinose informisanoj javnoj raspravi. Sud je, stoga, prihvatio da se nevladine organizacije, kao i štampa, mogu smatrati društvenim „čuvarima“.

Österreichische Vereinigung zur Erhaltung, Stärkung i Schaffung protiv Austrije, 28. novembar 2013.

DEFINICIJA PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Pažljivo i precizno čitanje teksta člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima je od osnovnog značaja za njegovo razumevanje.

Ovo je tekst prve rečenice ovog člana, sa izdvojenim frazama i istaknutim ključnim rečima:

„**Svako**“ ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu „**posedovanja informacija**“, „**primanja**“ i „**saopštavanja**“ „**informacija**“ i „**ideja**“ „**bez mešanja javne vlasti**“ i „**bez obzira na granice**“.

DEFINICIJA PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

- **Svako** ima pravo na slobodu izražavanja, bez obzira na starosnu dob, status, državljanstvo, nacionalnu pripadnost itd. Ovo se odnosi i na pravna lica - organizacije, medijske kompanije - kao i na pojedince.
- **Sloboda imanja mišljenja** je apsolutno pravo: niko ne može ograničiti misli i uvarenja drugog („ne postoji policija za kontrolu misli“).
- **Slobodom saopštavanja** se štiti pravo na saopštavanje informacija i ideja. Sud smatra da je prikupljanje informacija ključni pripremni korak za saopštavanje informacija. Stoga čini inherentan, zaštićen element slobode izražavanja.
- **Slobodom primanja** štiti se čin primanja informacija. Pravo da se čuje i govori je deo slobode izražavanja.
- **Sloboda izražavanja** podrazumeva i i zaštitu kako **informacija** tako i **ideja**, a ne samo izjava koje se mogu činjenično dokazati.
- **Bez mešanja javnih vlasti**: ne može biti bilo kakvog mešanja, sem ako to nije opravdano u skladu sa članom 10 (2).
- **Bez obzir na granice**: sloboda izražavanja se ne može ograničiti samo zato što informacije ili ideje dolaze iz neke druge države. Od nastanka interneta, svako ima mogućnost da prenosi ideje publici na globalnom nivou.

DELOKRUG PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Sud naglašava da je delokrug zaštite informacija i ideja izuzetno širok. Izražavanje koje izlazi iz opsega prava na slobodu izražavanja je govor mržnje čiji je cilj podiranje prava drugih.

Evo nekoliko primera onoga što Sud smatra „informacijama i idejama“:

- **Informacije i ideje o nečijem privatnom životu.** Na primer, u predmetu *Von Hannover protiv Nemačke* (2) (7. februar 2012), Sud je stao na stanovište da je objavljivanje fotografija kojima se ilustruje vest o pitanju od javnog interesa zaštićeno pravom na slobodu izražavanja.
- **Informacije o abortusu.** Na primer, u predmetu *Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske* (29. oktobar 1992), Evropski sud je utvrdio da pokušaj da se onemogući NVO da pruži informacije o abortusu predstavlja povredu prava na slobodu izražavanja.
- **Kritika osnivača države.** Na primer, u predmetu *Murat Vural protiv Turske*, (21. oktobra 2014), Evropski sud za ljudska prava je utvrdio povredu prava na slobodu izražavanja lica kome je izrečena kazna zatvora zbog prosipanja boje na statue osnivača moderne Turske.
- **Kritika religije.** Na primer u predmetu *Dubowska i Skup protiv Poljske* (18. april 1997), Evropska komisija je stala na stanovište da verska zajednica mora tolerisati i prihvatiti da drugi imaju pravo da odbace njena verska uverenja, pa čak i da propagiraju doktrine koje su protiv njihove vere.

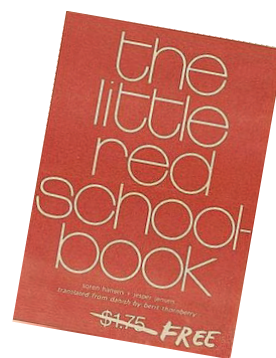
Pravo na slobodu izražavanja važi i za reči koji mogu biti **šokantne, uvredljive ili uznemirujuće**

„Šta je sloboda izražavanja? Bez slobode da uvredimo ona prestaje da postoji.“ - *Salman Ruždi*

Sud je ovo pravo priznao još u svojim prvim presudama rekavši:

„Sloboda izražavanja se odnosi ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su društveno prihvatljive, neuvredljive ili prema kojima je javnost idiferentna, već i na one koje mogu da uvrede, šokiraju ili uznemire državu ili bilo koji deo stanovništva. To nalaže pluralizam, tolerancija i širokogrudost, bez kojih nema „demokratskog društva“.

Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, 7. decembar 1976.

„Mala crvena školska knjiga“ objavljena 1960. godine sadrži savete o seksu, drogi, alkoholu i duvanu. Cenzurisana (zabranjena) je u mnogim zemljama i bila je predmet slučaja *Hendisajd (Handyside) protiv Ujedinjenog Kraljevstva pred Evropskim sudom za ljudska prava*.

ZAŠTITA SUŠTINE I FORME

Svako ima pravo da izabere svoj način i stil izražavanja i prenošenja ideja. Novinari nisu ograničeni na „šturo“ prenošenje vesti; oni mogu da koriste satiru, karikature, parodiju, polemiku i druge oblike izražavanja.

Ovo im priznaje Sud, koji kaže: „Članom 10 se štiti ne samo izražavanje suštine ideja i informacija, već i forme u kojoj se one prenose.“ *Oberschlick protiv Austrije* (23. maj 1991).

SREDSTVA PRENOSA INFORMACIJA I IDEJA

Članom 10 nisu samo zaštićene izgovorene reči (napisane ili izražene na drugi način) već i sredstvo kojim se one prenose. Prema članu 10, oduzimanjem piscu pisaće mašine (komputera ili bilo kog drugog sredstva pisanja), se ograničava pravo na izražavanje.

Ovo je Sud prepoznao, na primer u slučaju ograničenja korišćenja **radiodifuzne opreme**, i rekao: „Član 10 se ne odnosi samo na sadržaj informacija, već i na sredstvo njihovog prenošenja ili prijem, jer svako ograničenje upotrebe takvih sredstava predstavlja mešanje u pravo na primanje i saopštavanje informacija.“ *Autronic AG protiv Švajcarske*, 22. maj 1990.

U pogledu interneta, Sud je naglasio da „(i) u svetlu njegove dostupnosti i kapaciteta da prenosi ogromne količine sadržaja, internet ima važnu ulogu u unapređenju dostupnosti vesti i olakšavanju širenja informacija.“ *Times Newspapers Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1 i 2)*, 10. mart 2009.

Prema tome, svako uplitanje u **infrastrukturu interneta** predstavlja mešanje u pravo na slobodu izražavanja.

OBAVEZE DRŽAVE: „NEGATIVNE“ I „POZITIVNE“

Prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima postoje dve vrste obaveza u odnosu na pravo slobode izražavanja.

Prva obaveza je da se ne ograničava pravo na slobodu izražavanja sem u okolnostima predviđenim u članu 10(2) Konvencije. To je „**negativna**“ obaveza države.

Druga vrsta obaveze zahteva da države preduzmu mere kojima se omogućava da svako ima pravo na uživanja prava na slobodu izražavanja. To je „**pozitivna**“ obaveza države.

„NEGATIVNA“ OBAVEZA: OGRANIČENJA

Negativna obaveza država podrazumeva da država ne ograničava prava na slobodu izražavanja sem u okolnostima koje su predviđene u članu 10(2) Konvencije.

Kada podnosilac predstavke tvrdi da mu je pravo na slobodu izražavanja prema članu 10 Konvencije bilo povređeno, Sud primenjuje sledeću logiku:

Prvo procenjuje da li je bilo „mešanja“ u pravo podnosioca predstavke u njegovu slobodu izražavanja.

Ako je odgovor na to pitanje „da“ Sud procenjuje **da li je takvo mešanje bilo opravdano**. Ova procena ima tri faze koje često nazivamo „**trodelni**“ test:

1. Ograničenje prava mora biti **propisano zakonom**;
2. Ograničenje mora imati **legitiman cilj**;
3. Mora se dokazati da je takvo ograničenje bilo **„neophodno u demokratskom društvu“**.

Sva tri uslova iz ovog testa moraju biti ispunjena; ako sud utvrdi da jedan ili više od ova tri uslova nisu ispunjeni, sud smatra da mešanje nije bilo opravdano, i utvrđuje povredu prava na slobodu izražavanja.

„POZITIVNE“ OBAVEZE

Sud je rekao da, „stvarno i delotvorno uživanje ove slobode ne zavisi samo od obaveze države da se ne meša u to pravo, već može zahtevati da država primeni pozitivne mere zaštite.“ *Özgür Gündem protiv Turske* (16. mart 2000).

To znači da država mora da stvori „povoljno okruženje“ za uživanje prava na slobodu izražavanja, kako je Sud i rekao u predmetu *Dink protiv Turske* (14. septembar 2010).

„Država je dužna da stvori povoljno okruženje za učešće u javnim debatama za sve zainteresovane, kao i da im omogući da bez straha izraze svoja mišljenja.“

Koje su to mere zavisiće od vrste slučaja, kao i od nacionalnog, odnosno lokalnog konteksta.

POZITIVNE OBAVEZE - OBAVEZA DA SE PRUŽI ZAŠTITA

U slučaju opasnosti od nasilja, države imaju obavezu i dužnost da preduzmu mere za zaštitu novinara i drugih lica koja izveštavaju ili glasno govore o pitanjima javnog interesa.

Ovo povlači nekoliko distinktnih obaveza:

- Države moraju obezbediti da njihovi **krivični zakoni sadrže delotvorne odredbe** kojim se građani odvrćaju od izvršenja krivičnih dela, potpomognuto mehanizmom za primenu zakona za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje kršenja takvih odredbi.
- Po potrebi, države moraju primeniti preventivno operativne mere radi zaštite pojedinaca čiji su životi u opasnosti.
- U slučaju nasilnog delovanja ili pretnji, države su dužne **da sprovedu istragu i da izvedu odgovorne pred lice pravde.**

DRUGE „POZITIVNE“ OBAVEZE

Postoje još dve oblasti u okviru kojih država ima obavezu da deluje, a to su regulisanje **radiodifuzne aktivnosti i radnih odnosa.**

Sud je utvrdio da u oblasti **regulacije radio-difuzije,**

„Država ima pozitivnu obavezu da ima odgovarajući zakonodavni i administrativni okvir kojim se jemči pluralizam.“ *Centro Europa 7 S.R.L. i Di Stefano protiv Italije* (Vv, jun 2012).

Sud je utvrdio da država ima pozitivnu obavezu da zaštiti pravo na slobodu izražavanja čak i u oblasti međusobnih odnosa između pojedinaca. To znači, na primer, da država ima obavezu da pruži zaštitu slobode izražavanja **na radnom mestu.** Pogledajte na primer, *Fuentes Bobo protiv Španije*, (29. februar 2000).

NAKNADA ZA POVREDU PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

Član 13 EKLJP predviđa da svako ko pruži argumente da mu je narušeno pravo na slobodu izražavanja mora imati pravo na **delotvoran pravni lek.** Odsustvo delotvorne sudske kontrole kada je reč o mešanju u pravo na slobodu izražavanja može ići u prilog utvrđivanju povrede člana 10. Pogledajte, na primer *Baka protiv Mađarske*, (23. jun 2016).

Prema tome, mora postajati mehanizam - najčešće pristup sudu ili tribunalu - kako bi se utvrdilo da li je došlo do povrede ili ne.

Ovakva mogućnost mora biti dostupna i na nacionalnom nivou.

Kada nacionalni sud ili tribunal utvrdi povredu prava na slobodu izražavanja, mora se utvrditi delotvorna naknada. Takva naknada može biti u vidu kompenzacije (naknade štete), ukidanja zabrana, itd.

Komitet ministra Saveta Evrope je usvojio [Smernice dobre prakse za delotvorne pravne lekove na nacionalnom nivou.](#)

NAKNADA PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

Ako Evropski sud za ljudska prava utvrdi povredu prava na slobodu izražavanja, obično nalaže jedno sledećih rešenja:

- **Naknadu štete**, bilo materijalne ili nematerijalne: **Materijalna šteta** mora biti u kauzalnoj vezi sa iznetim tvrdnjama. Na primer, ako je medijska kuća zatvorena, ona je pretrpela finansijsku štetu koja mora biti nadoknađena. **Nematerijalna šteta** se obično dodeljuje kao naknada za pretrpljeni bol ili nelagodu koji su rezultat povrede prava.
- **Naknada troškova**: Sud određuje naknadu samo onih troškova za koje smatra da su realni i „u razumnoj visini“ (znači, koji nisu preveliki). Sud je do sada dodeljivao daleko niže naknade nematerijalne štete od iznosa koje su naplaćivali advokati koji zastupaju podnosiocima predstavki.

U nekim slučajevima, Sud je smatrao da je dovoljno to što je utvrđena povreda prava, pa nije ni dodelio finansijsku naknadu.

NAKNADA PRED EVROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA

Pored toga, nacionalne vlasti bi trebalo da preduzmu i druge mere (individualne i opšte prirode) sa ciljem da se pruži puno obeštećenje. Svrha **individualnih mera** je da se nadoknadi šteta koju je pojedinac pretrpeo u konkretnoj situaciji, dok je svrha **opštih mera** da se spreče dalje slične povrede prava.

Obično se ostavlja određeni nivo diskrecionog prava da države same odluče koje su to potrebne mere. Cilj je da se podnosilac predstavke stavi u isti položaj, onoliko koliko je to moguće, u kome bi bio da nisu prekršeni uslovi predviđeni Konvencijom. Ali, u nekim slučajevima, Sud je eksplicitno zahtevao od država da preduzmu određene mere. Na primer:

U slučaju novinara koji je lišen slobode suprotno pravima iz Konvencije, Sud je naložio njegovo oslobađanje. *Fatullayev protiv Azerbejdžana*, (22. april 2010).

- U slučajevima kada su države odbile da aplikantu pruže informacije u skladu sa zakonima o slobodi informisanja, Sud je naložio da se takve informacije pruže. *Inicijativa mladih za ljudska prava protiv Srbije*, (25. jun 2013).
- Kada je Sud utvrdio manjkavost zakona ili pravnog okvira za zaštitu prava, Sud je nalagao reforme ili slične mere. *Manole i drugi protiv Moldavije*, (17. septembar 2009).

STATUS MEĐUNARODNIH SPORAZUMA O LJUDSKIM PRAVIMA U NACIONALNOM PRAVU

Ustav Republike Srbije

Član 16. stav 2.

Opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava i potvrđeni međunarodni ugovori sastavni su deo pravnog poretka Republike Srbije i neposredno se primenjuju. Potvrđeni međunarodni ugovori moraju biti u skladu s Ustavom.

Član 194. stav 3.

Potvrđeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava deo su pravnog poretka Republike Srbije. Potvrđeni međunarodni ugovori ne smeju biti u suprotnosti sa Ustavom.

Član 142. stav 2.

Sudovi su samostalni i nezavisni u svom radu i sude na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata, kada je to predviđeno zakonom, opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava i potvrđenih međunarodnih ugovora.

Član 145. stav 2.

Sudske odluke se zasnivaju na Ustavu, zakonu, potvrđenom međunarodnom ugovoru i propisu donetom na osnovu zakona.

POZIVANJE NA KONVENCIJU OD STRANE DOMAĆIH SUDOVA

Sudovi se sve više pozivaju na EKLJP, kao i na praksu ESLJP. Uglavnom je to ili puko pozivanje na neki konkretan slučaj, ili sudovi ukazuju na standard iz prakse ESLJP koji je primenjiv na konkretan slučaj.

Kvalitativna studija Saveta Evrope o uticaju presuda ESLJP na jurisprudenciju sudova u Republici Srbiji iz 2016. pruža detaljan pregled prakse nacionalnih sudova i njihovo pozivanje na EKLJP. U Studiji se ukazuje da je praksa posebno značajna i da postoji često pozivanje na praksu ESLJP upravo u odnosu na slobodu izražavanja.

SLOBODA IZRAŽAVANJA PREMA DOMAĆEM PRAVU – OPSEG I DEFINICIJA SLOBODE IZRAŽAVANJA

„Sloboda izražavanja, prema članu 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, pripada svakom. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanje i saopštavanje informacija i ideja, bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Korišćenje navedenih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, zbog čega se pravo na slobodu izražavanja može ograničiti u interesu ostvarivanja demokratskih principa, te, pored ostalog, u interesu zaštite ugleda ili prava drugih“ (*presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 3863/2012(1) od 15.11.2012.*)

Primjenjivo ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su povoljno primljene ili se smatraju bezopasnima ili kao stvar ravnodušnosti, već i na one koje **vređaju, šokiraju ili uznemiravaju** državu ili bilo koji sektor stanovništva. Standard iz *Hendisajd protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Ustavni sud (IUz broj 231/2009 od 22. jula 2010).*

SLOBODA IZRAŽAVANJA PREMA DOMAĆEM PRAVU – POZITIVNE I NEGATIVNE OBAVEZE

Ustavni sud (Už broj 3238/2011 od 8. marta 2012):

- Poštovanje zajemčenog ljudskog prava podrazumeva, pre svega, obavezu državnih organa i drugih nosilaca javnih ovlašćenja da se ne mešaju u uživanje garantovanog prava, što predstavlja „negativnu obavezu države.“
- poštovanje garantovanih ljudskih prava podrazumeva i da pojedinac od nosilaca javne vlasti može zahtevati preduzimanje radnji i donošenje akata kojima će se obezbediti to poštovanje, a što predstavlja „pozitivnu obavezu države“.

2. OGRANIČENJE SLOBODE IZRAŽAVANJA

KLJUČNA NAČELA

Primarna uloga člana 10 EKLJP jeste da se zaštiti sloboda izražavanja svih. Prema tome, Evropski Sud za ljudska prava (Sud) je doneo pravila da se strogo tumače moguća ograničenja koja su pomenuta u stavu 2. Shodno tome, od državnih vlasti ne zahteva se da se mešaju u ostvarivanje slobode izražavanja svaki put kada se jedna od osnovi obuhvaćenih stavom 2 dovede u pitanje, jer bi ovo dovelo do ograničavanja sadržaja ovog prava. Sud razmatra i odlučuje da li postoje smetnje u svakom od pojedinačnih slučajeva, sagledavajući restriktivni uticaj na ostvarivanje prava na slobodu izražavanja na konkretne mere usvojene od strane nacionalnih organa.

Sloboda izražavanja nije apsolutno pravo, već je podložno ograničenjima.

Prema članu 10 stav 2 EKLJP, domaće vlasti u bilo kojoj od država ugovornica mogu se umešati u ostvarivanje slobode izražavanja kada su ispunjena tri kumulativna uslova:

1. Ograničenje (šta znači „formalnost“, „stanje“, „ograničenje“ ili „kazna“) je propisano zakonom.

- Gaveda protiv Poljske¹³
- Sandej Tajms protiv Ujedinjenog Kraljevstva¹⁴

2. Ograničenje ima za cilj zaštitu jednog ili više sledećih interesa ili vrednosti: nacionalna bezbednost; teritorijalni integritet; javna bezbednost; sprečavanje nereda ili kriminala; zaštita zdravlja; moral; ugled ili prava drugih; sprečavanje otkrivanja informacija dobijenih u poverenju; i očuvanje autoriteta i nepristranosti sudstva.

- Observer i Gardian protiv UK¹⁵

3. Ograničenje je neophodno u demokratskom društvu.

- Šabanović protiv Crne Gore i Srbije¹⁶
- Tolstoj Miloslavski protiv UK¹⁷

13. Presuda ESLJP: Gawęda v. Poland (br. 26229/95)

14. Presuda ESLJP: Sunday Times v. The United Kingdom (article 50) (br. 6538/74)

15. Presuda ESLJP: Observer and Guardian v. the United Kingdom (br. 13585/88)

16. Presuda ESLJP: Šabanović v. Montenegro and Serbia (br. 5995/06)

17. Presuda ESLJP: Tolstoy Miloslavsky v. the United Kingdom (br.18139/91)

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Ustav Republike Srbije

Član 20.

Ljudska i manjinska prava zajemčena Ustavom mogu zakonom biti ograničena ako ograničenje dopušta Ustav, u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu neophodnom da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava.

Dostignuti nivo ljudskih i manjinskih prava ne može se smanjivati.

Pri ograničavanju ljudskih i manjinskih prava, svi državni organi, a naročito sudovi, dužni su da vode računa o suštini prava koje se ograničava, važnosti svrhe ograničenja, prirodi i obimu ograničenja, odnosu ograničenja sa svrhom ograničenja i o tome da li postoji način da se svrha ograničenja postigne manjim ograničenjem prava.

Član 46.

Jemči se sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje.

Sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Kako se primenjuje trodelni test, najbolje ilustruje sledeći primer iz prakse Ustavnog suda, gde sud pronalazi sledeće:

„Doduše, sloboda izražavanja spada u relativne slobode, jer podleže određenim ograničenjima (izuzecima). Ograničenja slobode izražavanja utvrđene su odredbom člana 46. stav 2. Ustava. Jedno od tih ustavnih ograničenja slobode izražavanja jeste zaštita prava i ugleda drugih.

U konkretnom slučaju, Ustavni sud nalazi da osporena presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Gž. 3372/13 od 22. avgusta 2013. godine, kojom su podnosioci ustavne žalbe obavezani na naknadu nematerijalne štete i na objavljivanje presude zbog povrede prava na privatnost tužilaca, predstavlja ograničenje slobode izražavanja podnosioca ustavne žalbe.

Međutim, da bi ograničenje slobode izražavanja bilo ustavnopravno prihvatljivo ono mora biti: legalno, legitimno, neophodno u demokratskom društvu i srazmerno legitimnom cilju čijem se ostvarenju teži, što je i u skladu sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.

POLJE SLOBODNE PROCENE

U slučajevima u kojima postoji veliki konsenzus o domašaju datog prava, poput slobode izražavanja, države ugovornice imaju veoma ograničenu ili nikakvu meru diskrecije.

PRIMENA TRODELNOG TESTA

Već pomenuti trodelni test može da se primeni tek pošto se utvrdi da je došlo do „ograničenja“ tj. „mešanja“ u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja. Ako nije bilo mešanja, onda nema potrebe započinjati trodelni test.

„Mešanje“ u ostvarivanje prava na slobodu izražavanja je bilo koje činjenje ili nečinjenje državnog organa kojim se sprečava ili ograničava puno uživanje prava na slobodu izražavanja.

Ukoliko je došlo do mešanja u pravo na slobodu izražavanja, država mora da pokaže da je to mešanje bilo opravdano. U te svrhe primenjuje se takozvani „trodelni test“ preuzet iz teksta člana 10 stav 2:

- (1) Ograničenje mora biti **propisano zakonom**;
- (2) Ograničenje mora biti uvedeno radi ostvarenja **legitimnog cilja**; i
- (3) Mora se pokazati da je ograničenje bilo **„neophodno u demokratskom društvu“**.

Sva tri uslova testa moraju biti ispunjena; ukoliko jedan od ova tri uslova nije ispunjen, mešanje nije bilo opravdano i predstavlja povredu prava na slobodu izražavanja.

Ne postoji iscrpna lista vrsta „mešanja“ i Sud razmatra svaki predmet na osnovu njegovih konkretnih činjenica. Iz prakse Evropskog suda proizlazi da će „mešanje“ postojati kod sledećih pitanja:

- Krivično gonjenje, čak i kada nema konačne osuđujuće presude, kada je ono imalo ulogu odvratanja (često se na isto upućuje kao na „odvrćajući efekat“ ili „obeshrabrujuće dejstvo“ (engl. „chilling effect“)) na slobodu izražavanja (npr. *Dilipak protiv Turske*, predstavka br. 29680/05);
- Izricanje novčane ili zatvorske kazne – čak i kada je zatvorska kazna bila uslovna ili nikad odslužena (npr. *Cumpăna i Mazăre protiv Rumunije*, predstavka br. 33348/96);
- Sudska naredba da se plati naknada zbog klevete (npr. *Independent Newspapers protiv Irske*, predstavka br. 28199/15);
- Blokiranje pristupa internet sajtu ili domenu (npr. *Yildirim protiv Turske*, predstavka br. 3111/10);
- Zabrana objavljivanja (npr. *Gaweda protiv Poljske*, predstavka br. 26229/95);
- Uskraćivanje licence za emitovanje (npr. *Meltex Ltd i Mesrop Movsesyan protiv Jermenije*, predstavka br. 32283/04);
- Disciplinska kazna izrečena kao reakcija na nešto što je pojedinac rekao ili napisao (npr. *Karácsony i drugi protiv Mađarske*, predstavke br. 42461/13 i 44357/13);
- Naredba da se otkrije novinarski izvor informacija (npr. *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 17488/90);
- Odbijanje da se državni službenik ponovo imenuje zbog nečega što je rekao ili napisao (npr. *Vogt protiv Nemačke*, predstavka br. 17851/91);
- Zaplena filma od strane javnih vlasti (npr. *Otto-Preminger-institute protiv Austrije*, predstavka br. 13470/87).

Ovo su samo neki od primera - postoji skoro neograničen broj načina na koje se može „mešati“ u ostvarivanje slobode izražavanja.

OSVRT NA BITNE TEME: USLOVI ZA OGRANIČENJE SLOBODE IZRAŽAVANJA

BITNE TEME

- Načelo: Sloboda izražavanja predstavlja pravilo, ograničenja izuzetak;
- Dopuštena ograničenja;
- Primena trodelnog testa;
- Ograničenja slobode izražavanja po domaćem zakonodavstvu;
- Izazovi u sprovođenju.

OGRANIČENJA SLOBODE IZRAŽAVANJA

Kada predmet dođe pred **Evropski sud za ljudska prava („Sud“)** u kojem podnosilac predstavlke tvrdi da je njegovo/njeno pravo na slobodu izražavanja ograničeno protivno članu 10, Sud sledi specifičnu logiku.

Prvo, procenjuje da li je bilo „mešanja“ u pravo na slobodu izražavanja.

Ukoliko je odgovor pozitivan, Sud se upušta u dalju procenu toga da li je to mešanje bilo opravdano. Sama procena sastoji se iz tri faze, i često se naziva „trodelnim testom“.

Razmotrićemo detaljnije svaki od ovih koraka.

EVROPSKA KONVENCIJA O LJUDSKIM PRAVIMA, ČLAN 10: SLOBODA IZRAŽAVANJA

Test ograničenja čvrsto je utemeljen na odredbama člana 10, koji dopušta „mešanje“ samo pod posebnim okolnostima. Kao što je naglašeno u tekstu:

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja **bez mešanja** javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.
2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači sa sobom dužnosti i odgovornosti, ono se **može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom ili potrebnim u demokratskom društvu u interesu** nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

ŠTA PREDSTAVLJA „MEŠANJE“ U PRAVO NA SLOBODU IZRAŽAVANJA

„Mešanje“ u pravo na slobodu izražavanja jeste **svako činjenje ili nečinjenje državne vlasti koji sprečava ili ograničava puno uživanje prava na slobodu izražavanja**.

Ne postoji iscrpan spisak „mešanja“ i Sud ispituje svaki predmet na osnovu njegovih činjenica. U ranijim predmetima, utvrdio je da „mešanje“ predstavlja sledeće:

- **Krivično gonjenje**, čak i kada nema pravosnažne osuđujuće presude, kada je gonjenje služilo kao sredstvo za odvratanje od korišćenja prava na slobodu izražavanja (npr. *Dilipak protiv Turske*, 15. septembar 2015, predmet koji se tiče dugačkog krivičnog postupka protiv novinara).
- Izricanje **novčane** ili **zatvorske kazne** – čak i ukoliko je zatvorska kazna preinačena u uslovnu ili nikada nije služena (npr. *Cumpănă i Mazăre protiv Rumunije*, 17. decembar 2004).
- **Blokiranje pristupa internet stranici** ili web domenu (npr. *Yildirim protiv Turske*, 18. decembar 2012, predmet koji se tiče pristupa domenu Google Sites).
- **Zabrana objavljivanja** (npr. *Gaweda protiv Poljske*, 14. mart 2002, predmet koji se tiče novina kojima je zabranjeno da objavljuju tekstove pod svojim izabranim imenom).
- **Disciplinska kazna** izrečena kao reakcija na nešto što je pojedinac izjavio ili napisao (npr. *Karácsony i drugi protiv Mađarske*, 17. maj 2016, predmet koji se tiče disciplinskih kazni izrečenih protiv poslanika u parlamentu).
- **Nalog da se otkriju novinarski izvori** informacija (npr. *Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 27. mart 1996, predmet koji se tiče novinara koji je odbio da otkrije svoj izvor informacija).
- **Odbijanje ponovnog imenovanja državnog službenika** zbog nečega što je izjavio ili napisao (npr. *Vogt protiv Nemačke*, 26. septembar 1995, predmet koji se tiče otpuštanja nastavnika).

Ovo je samo par primera; postoji gotovo neograničen broj načina na koje se može vršiti „mešanje“ u slobodu izražavanja.

Ukoliko postoji mešanje, to ne mora da znači da je u pitanju povreda prava na slobodu izražavanja: to znači da država treba da pokaže da je mešanje bilo „opravdano“. Ovo je druga faza procene Suda.

OGRANIČENJA SLOBODE IZRAŽAVANJA: „TRODELNI TEST“

Ukoliko je došlo do mešanja u pravo na slobodu izražavanja, država mora da pokaže da je to mešanje bilo opravdano. U te svrhe primenjuje se takozvani „trodelni test“ preuzet iz teksta člana 10 stav 2:

- (1) Ograničenje mora biti **propisano zakonom**;
- (2) Ograničenje mora biti uvedeno radi ostvarenja **legitimnog cilja**; i
- (3) Mora se pokazati da je ograničenje bilo **„neophodno u demokratskom društvu“**.

Sva tri uslova testa moraju biti ispunjena; ukoliko jedan od ova tri uslova nije ispunjen, mešanje nije bilo opravdano i predstavlja povredu prava na slobodu izražavanja.

1) PROPISANO ZAKONOM

Konvencija zahteva da sva ograničenja koja se primenjuju na slobodu izražavanja budu „propisana zakonom“. Prilikom razmatranja predmeta, nacionalni sudovi i sudije stoga prvo treba da utvrde da li postoji pravni osnov dovoljnog kvaliteta kao što je propisano u daljem tekstu.

Šta je zakon?

Prilikom primene testa za utvrđivanje da li je „propisano zakonom“, Sud koristi **materijalni test**. On smatra da pojam „zakon“ uključuje pravne odredbe koje je doneo parlament, ali i propise i slične norme koje usvajaju ministri, kao i sudska tumačenja zakona.

U predmetu *Udruženje Ekin protiv Francuske* (17. jul 2001), Sud je utvrdio da:

„[P]ojam „zakon“ treba posmatrati u „materijalnom“ a ne „formalnom“ smislu. Sud dakle ispituje sve što zajedno čini pisane zakone, uključujući i podzakonske akte [...] kao i sudske odluke u kojima su oni tumačeni.“

Svako ograničenje koje se uvodi na pravo na slobodu izražavanja mora biti predviđeno zakonom. Međutim, pravni osnov sam po sebi nije dovoljan: pravni osnov mora biti određenog kvaliteta.

Sledeći **elementi** su identifikovani kao presudni u vezi sa tim:

1. Pravna mera na kojoj je zasnovano ograničenje mora biti **„adekvatno dostupna“**. Prilikom procene da li je mešanje bilo propisano zakonom, jedan od prvih koraka stoga je da se utvrdi da li je zakon na koji se pozivalo kako bi se opravdalo mešanje bio objavljen. Neobjavljeni interni propisi ne mogu predstavljati osnov za ograničenje; oni ne bi bili „adekvatno dostupni“. Pogledati, na primer, u kontekstu člana 8, *Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (2. avgust 1984), predmet koji se tiče nadzora i praćenja višeg policijskog službenika.
2. Zakon mora biti **predvidiv**, tj. „*formulisan dovoljno precizno da se građaninu omogući da prilagodi svoje postupanje: on mora biti u mogućnosti – ukoliko je potrebno uz odgovarajući savet – da predvidi, do stepena koji je razuman u datim okolnostima, posledice koje sa sobom može nositi dati postupak.*“ *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, (26. april 1979). Sud je pojasnio da se zakonski akti uvek u određenoj meri izrađuju tako da su donekle opšteg karaktera, i da posledice ne mogu uvek biti predvidive s apsolutnom izvesnošću. Stoga će nivo preciznosti koji se zahteva od domaćih zakonskih akata zavisi u znatnoj meri od sadržaja zakona o kojem je reč, i polja koje je on namenjen da obuhvati. Sud očekuje da novinari, kao i drugi koji objavljuju u profesionalnom svojstvu, budu posebno pažljivi prilikom procene da li krše zakon i, ukoliko je neophodno, traže pravni savet. Pogledati, naročito predmet *Delfi protiv Estonije* (Vv, 16. jun 2015).
3. Zakon mora omogućiti **zaštitu od zloupotrebe i proizvoljne ili preterane upotrebe zakona** protiv određenih pojedinaca ili grupa. *Centro Europa 7 S.R.L. i Di Stefano protiv Italije* (Vv, 7. jun 2012).
4. Zakon mora obezbediti mogućnost **sudske kontrole** nad bilo kojim ograničenjima koja uvedu vlasti. *Ahmet Yildirim protiv Turske*, (18. decembar 2012).

2) LEGITIMNI CILJ

Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti samo radi ostvarenja nekog od legitimnih ciljeva koji se nalaze na spisku u stavu 2 člana 10.

U svakom slučaju mora da postoji **razumna veza između izražavanja koje se ograničava i legitimnog cilja kojem se teži**; ne može postojati samo hipotetička ili neizvesna mogućnost.

Legitimni ciljevi su:

- **Nacionalna bezbednost:** npr. *Hadjianastassiou protiv Grčke* (16. decembar 1992): osuđujuća presuda protiv vojnog inženjera koji je prodao poverljive vojne informacije privatnoj kompaniji, težila je legitimnom cilju zaštite nacionalne bezbednosti.
- **Teritorijalni integritet ili javna bezbednost:** npr. *Sürek protiv Turske (Br. 3)* (8. jul 1999): objavljivanje separatističke propagande koja je zagovarala upotrebu nasilja moglo je biti legitimno ograničeno u cilju zaštite teritorijalnog integriteta i javne bezbednosti.
- **Sprečavanje nereda ili kriminala:** npr. *Rekvényi protiv Mađarske* (20. maj 1999): političke aktivnosti policijskih službenika mogle su biti legitimno ograničene radi sprečavanja nereda.
- **Zaštita zdravlja ili morala:** npr. *Müller i drugi protiv Švajcarske* (24. maj 1988): slike koje pokazuju eksplicitne seksualne radnje mogle su biti privremeno uklonjene iz javne galerije koja je bila dostupna deci.
- **Zaštita ugleda ili prava drugih:** npr. *MGN protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (18. januar 2011): utvrđeno je da su novine povredile pravo na privatnost poznate manekenke objavljivanjem tekstova u vezi sa njenim lečenjem zavisnosti od droge.
- **Sprečavanje otkrivanja informacija dobijenih u poverenju:** npr. *Stoll protiv Švajcarske* (10. decembar 2007): osuda za objavljivanje „tajnih zvaničnih razmatranja“ u vezi sa naknadom štete žrtvama Holokausta za nepotraživanu imovinu, opravdana u cilju sprečavanja otkrivanja informacija dobijenih u poverenju.
- **Očuvanje autoriteta i nepristranosti sudstva:** npr. *Worm protiv Austrije* (29. avgust 1997): osuđujuća presuda protiv novinara koji je napisao članak koji je bio izuzetno kritičan prema optuženom u krivičnom postupku, a za koji su austrijski sudovi utvrdili da je mogao da utiče na ishod krivičnog postupka.

3) NEOPHODNO U DEMOKRATSKOM DRUŠTVU

Treći deo testa jeste utvrđivanje da li se ograničenje može smatrati istinski „neophodnim u demokratskom društvu“, čak i ukoliko je propisano zakonom i teži legitimnom cilju. Većina predmeta koje Sud razmatra rešavaju se na osnovu ove tačke, a Sud je izgradio značajnu sudsku praksu.

Izuzeci u pogledu prava na slobodu izražavanja „moraju se tumačiti usko, a potreba za svakim izuzetkom mora se ustanoviti uverljivo“. *Observer i Guardian protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, (26. novembar 1991).

U slučaju *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1)* (26. april 1979), Sud se detaljnije osvrnuo na strogo značenje reči „potreban“:

„[D]ok pridev „potreban“ prema članu 10 stav 2 nije sinonim za „nužan“, niti ima fleksibilnost izraza kakvi su „prihvatljiv“, „uobičajen“, „koristan“, „razuman“ ili „poželjan“ ... on podrazumeva postojanje „hitne društvene potrebe.“

3) NEOPHODNO U DEMOKRATSKOM DRUŠTVU: ELEMENTI TESTA

Prilikom utvrđivanja da li postoji „hitna društvena potreba“ koja bi opravdala ograničenje kao „neophodno u demokratskom društvu“, Sud zahteva da se odgovori na sledeća pitanja:

1. Da li su razlozi navedeni u prilog ograničenja „**relevantni i dovoljni**“? Pritom treba proceniti da li su se vlasti vodile prihvatljivom procenom relevantnih činjenica i da li su primenile standarde koji su bili u skladu sa načelima sadržanim u članu 10?
2. Da li je ograničenje **proporcionalno** legitimnom cilju kojem teži?

3) NEOPHODNO U DEMOKRATSKOM DRUŠTVU: PROPORCIONALNOST

Razni faktori se uzimaju u obzir radi procene da li je ograničenje srazmerno cilju kojem teži, uključujući:

- **Prirodu i ozbiljnost ograničenja**, i koliko dugo je ono nametnuto (Pogledajte, na primer, predmet *The Sunday Times protiv Ujedinjenog Kraljevstva (br. 1)* (26. april 1979), u vezi sa prethodnim ograničavanjem objavljivanja).
- **Položaj podnosioca predstavke** i njegove/njene uloge u javnoj debati.
- **Uticao izražavanja** o kojem je reč: koliko osoba ga je pročitalo, videlo ili čulo (na primer, u predmetu *Tamiz protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, (19. septembar 2017) - samo ograničen broj pojedinaca je pristupio osporenom članku na blogu tako da je imao ograničen uticaj).
- **Pravo javnosti da bude informisana** o pitanjima od javnog značaja.
- Da li su vlasti **uspostavile pravičnu ravnotežu** između prava na slobodu izražavanja i drugih konvencijskih prava koja su u pitanju (pogledajte, na primer, predmet *Cumpăna i Mazăre protiv Rumunije*, 17. decembar 2004).
- Da li su vlasti primenile **najmanje restriktivna sredstva** moguća u cilju postizanja legitimnog cilja. Pogledati, na primer, predmet *Ürper i drugi protiv Turske* (20. oktobar 2009).

PRAVIČNOST POSTUPKA I PRAVNI TROŠKOVI

Prilikom utvrđivanja da li je određeno ograničenje potrebno u demokratskom društvu, nacionalni sudovi treba da obezbede pravičnost postupka u svim predmetima koje razmatraju, u skladu sa zahtevima **prava na pravično suđenje**.

To može zahtevati preduzimanje koraka radi obezbeđenja **jednakosti oružja** stranaka. Na primer, u predmetu *Steel i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (15. februar 2005), Sud je utvrdio da je predmet klevete koji je pokrenuo konglomerat brze hrane, McDonalds, sa godišnjim prometom od 30 milijardi USD, protiv dva pojedinca od kojih je jedan bio nezaposlen a drugi zarađivao 65 britanskih funti nedeljno, i koji nisu bili u stanju da priušte advokate da ih zastupaju, povredio pravo na slobodu izražavanja.

Države su takođe u obavezi da obezbede da **pravni troškovi nisu preterani**. U predmetu *MGN protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (18. januar 2011), Sud je utvrdio da je presuda da novine treba da nadoknade pravne troškove u iznosu od gotovo 1 milion britanskih funti bila preterana i predstavljala povredu prava na slobodu izražavanja.

POLJE SLOBODNE PROCENE

Pri procenjivanju da li je određeno ograničenje bilo „neophodno u demokratskom društvu“, Evropski sud ostavlja domaćim vlastima ono što je poznato kao „polje slobodne procene“. Sud prepoznaje da su domaće vlasti u boljem položaju da procene domaće pravo i aspekte slučaja koji se tiču specifičnih pitanja o kojima je bolje da odlučuju lokalni sudovi.

Ova doktrina državama dopušta određeni **stepen slobodne procene** pri utvrđivanju da li postoji **hitna društvena potreba** da se uvede ograničenje slobode izražavanja i, ukoliko postoji, kakvo to ograničenje treba da bude.

Obim polja slobodne procene koje je dopušteno državama zavisi od **vrste govora**, kao i **cilja** radi kojeg je uvedeno ograničenje.

U nekim slučajevima, posebno onima koji se tiču političkog govora, koji uživa najviši nivo zaštite, ovo polje je veoma usko. Na primer, Sud je često navodio da „*ima malo prostora ... za ograničenja političkog govora ili rasprave o pitanjima od javnog interesa*“, *Dichand protiv Austrije* (26. februar 2002).

U slučajevima koji se tiču pitanja javnog morala, Sud ostavlja veće polje slobodne procene državnim vlastima. Pogledajte, na primer, pristup Suda u predmetu *Open Door i Dublin Well Woman protiv Irske*, stavovi 68-77, (29. oktobar 1992).

GOVOR MRŽNJE

Sud je jasno stavio do znanja da je govor koji podstiče nasilje ili mržnju po bilo kom osnovu, ili koji nastoji da podrije osnovna načela dostojanstva i poštovanja prava na kojima je utemeljena Evropska konvencija o ljudskim pravima, nije zaštićen.

OGRAIČENJA SLOBODE IZRAŽAVANJA: PRISTUP PO DOMAĆEM ZAKONU

Ustav RS (član 46. stav 2.)

Sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Zakon o javnom informisanju i medijima – definiše javni interes (član 15.).

Posebna prava i obaveze u zakonu odnose se na: pretpostavku nevinosti, objavljivanje informacija u vezi sa krivičnim postupkom, zabranu govora mržnje, zaštitu maloletnika.

IZAZOVI U PRIMENI STANDARDNA EVROPSKE KONVENCIJE O LJUDSKIM PRAVIMA U DOMAĆEM ZAKONODAVSTVU I SUDSKOJ PRAKSI

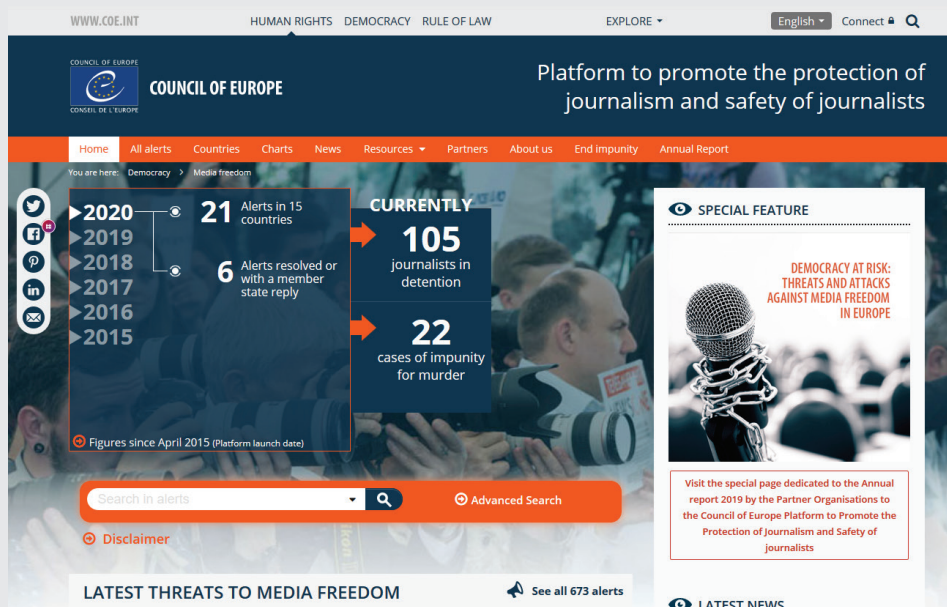
Pravo na slobodu izražavanja može se ograničiti pod sledećim uslovima: 1) da je takvo ograničenje izričito propisano zakonom; 2) da je svrha ograničenja zaštita legitimnog cilja i 3) da je ograničenje u onom obimu koji je neophodan da se svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu (neophodno u demokratskom društvu - proporcionalnost). (*Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, Gž 1786/2018 od 28.5.2018*)

Sudovi, dakle, ispituju sve elemente ograničenja slobode izražavanja sadržane u EKLJP i često se u svojoj praksi pozivaju i na praksu ESLJP.

IZAZOVI U PRIMENI STANDARDA EKLP ŠIROM EVROPE

Širom Evrope postoje aktuelni izazovi za primenu standarda EKLP u praksi.

[Platforma Saveta Evrope za unapređenje zaštite novinarstva i bezbednosti novinara](#) vodi evidenciju tih izazova na svakodnevnom nivou, uz odgovore država:

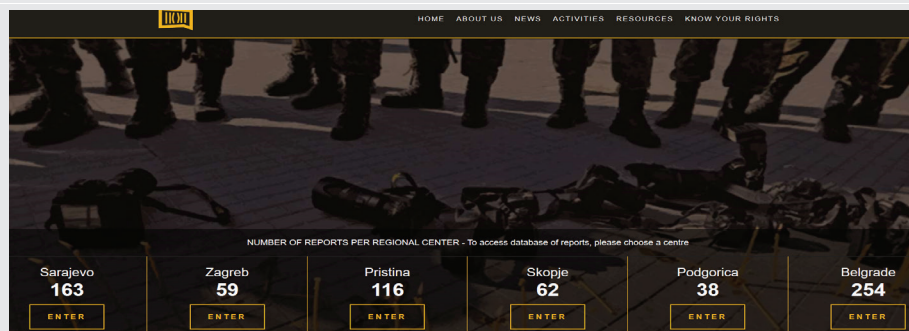

IZAZOVI ZA SLOBODU IZRAŽAVANJA NA ZAPADNOM BALKANU I NA NIVOU DRŽAVA

[Regionalna platforma za zagovaranje medijskih sloboda i bezbednosti novinara](#) vodi evidenciju napada na novinare u regionu Zapadnog Balkana.

Građanske inicijative beleže slučajeve kršenja slobode izražavanja u Republici Srbiji.

Grupa za slobodu medija čini preko 130 organizacija, slobodnih, nezavisnih i profesionalnih medija.

IZAZOVI U PRIMENI STANDARDA EKLJP: ULOGA SUDA I SPROVOĐENJE PRESUDA SUDA

Evropski sud za ljudska prava je krajnji arbitar u vezi sa sprovođenjem Evropske konvencije o ljudskim pravima. Sa februarom 2020, doneo je presude u 1.120 predmeta koji se tiču slobode izražavanja i utvrdio povrede tog prava u više od dve trećine predmeta (742).

Za advokate koji zastupaju podnosiocima predstavke u ovim predmetima, važno je da takođe rade na sprovođenju presuda. Dobijanje presude u svoju korist za podnosiocima predstavke često ne predstavlja „završetak“ predmeta. Krajem 2019. godine, 582 predmeta koji se tiču slobode izražavanja čekala su na sprovođenje, od kojih neki datiraju iz ranih 2000-ih. Advokati stoga treba da se uključe u proces sprovođenja preko Odbora za izvršenje presuda.

COUNCIL OF EUROPE Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights

Home | Newsroom | General information | Activities | Cases | Factsheets | Reference documents | Русский

You are here: Department for the Execution of Judgments of the Court > General information

The supervision process

Member states have undertaken to comply with **final judgments** of the European Court of Human Rights (the Court) finding violations of the European Convention of Human Rights (the Convention), as well as with Court decisions taking note of friendly settlements (see Articles 46 and 39.4 of the Convention).

- Article 46
Binding force and execution of judgments
- Article 39
Friendly settlements

SHORTCUTS

- General information
- Presentation of the Department
- The supervision process
- NHRIs/NGOs

2 bis. GOVOR MRŽNJE

DEFINICIJA

Dodatak uz Preporuku br. R (97) 20 Komiteta ministara Saveta Evrope o „govoru mržnje“ iz 1997. godine ističe da izraz „govor mržnje“ treba shvatiti kao izraz koji obuhvata sve oblike izražavanja kojima se širi, podstiče, promovise ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija, antisemitizam ili drugi oblici mržnje zasnovane na netoleranciji, uključujući: netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminacijom i neprijateljstvom protiv manjina, migranata i osoba migrantskog porekla.

ESLJP uzima ovu definiciju govora mržnje, odnosno njeno razumevanje kao govora koji obuhvata „sve oblike izražavanja kojima se širi, podstiče, promovise ili opravdava rasna mržnja, ksenofobija, antisemitizam ili drugi oblici mržnje na osnovu netolerancije“ kao polaznu tačku u svojim presudama koje se odnose na govor mržnje. Na primer, u predmetu Gunduz protiv Turske, ESLJP se direktno poziva na preporuku Komiteta ministara iz 1997. godine, kao i na definiciju pojma „govor mržnje“ koja je navedena u njoj.

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Ustav Republike Srbije, član 46. stav 2.

Sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Zakon o zabrani diskriminacije, član 11.

Definiše govor mržnje kao izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način.

Krivični zakonik, izazivanje, nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti, član 317.

(1) Ko izaziva ili raspiruje nacionalnu, rasnu ili versku mržnju, ili netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Srbiji, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prinudom, zlostavljanjem, ugrožavanjem sigurnosti, izlaganjem poruzi nacionalnih, etničkih ili verskih simbola, oštećenjem tuđih stvari, sknavljenjem spomenika, spomen-obeležja ili grobova, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

(3) Ko delo iz st. 1. i 2. ovog člana vrši zloupotrebom položaja ili ovlašćenja ili ako je usled tih dela došlo do nereda, nasilja ili drugih teških posledica za zajednički život naroda, nacionalnih manjina ili etničkih grupa koje žive u Srbiji, kazniće se za delo iz stava 1. zatvorom od jedne do osam godina, a za delo iz stava 2. zatvorom od dve do deset godina.

Krivični zakonik, posebna okolnost za odmeravanje kazne za krivično delo učinjeno iz mržnje, član 54a

Ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, tu okolnost sud će ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela.

IZVOD IZ BILTENA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA KOJI SE TIČE GOVORA MRŽNJE¹⁸

„Sloboda izražavanja predstavlja jedan od bitnih temelja [demokratskog] društva, jedan je od osnovnih uslova za njegov napredak i razvoj svakog čoveka. U skladu sa članom 10 stavom 2 [EKLJP], sloboda izražavanja se ne odnosi samo na informacije ili ideje koje su pozitivno primljene ili se smatraju bezazlenim ili izazivaju ravnodušnosti, nego i na one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji segment stanovništva. To su zahtevi pluralizma, tolerancije i slobodoumlja bez kojih nema demokratskog društva. To znači, između ostalog, da svaka „formalnost“, „uslov“, „ograničenje“ ili „kazna“ izrečena u ovom smislu mora biti srazmerna legitimnom cilju kojem se teži. (Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, presuda od 7. decembra 1976. godine, član 49¹⁹).

„...Tolerancija i poštovanje za jednako dostojanstvo svih ljudskih bića predstavljaju temelje demokratskog, pluralističkog društva. Prema tome, određena demokratska društva mogu smatrati da je potrebno da sankcionišu ili čak spreče sve oblike izražavanja koji šire, podstiču, promovišu ili opravdavaju mržnju na osnovu netrpeljivosti... pod uslovom da su bilo koje formalnosti, uslovi ograničenja ili kazne nametnuti srazmerno legitimnom cilju kojem se teži.“ (Erbakan protiv Turske, presuda od 6. jula 2006. godine, čl. 56²⁰).

ISKLJUČENJE IZ ZAŠTITE PO KONVENCIJI

Nema sumnje da će svaki komentar koji je usmeren protiv osnovnih vrednosti Konvencije biti isključen iz zaštite člana 10 (sloboda izražavanja) članom 17 (zabrana zloupotrebe prava)²¹ (...)(Seurot protiv Francuske²²).

18. Bilten možete preuzeti sa stranice: http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Hate_speech_ENG.pdf. Ovaj Bilten je predmet periodičnog ažuriranja. Prikazane informacije su preuzete iz Biltena ažuriranog u martu 2020

19. Presuda ESLJP: Handyside v. The United Kingdom (br. 5493/72)

20. Presuda ESLJP: Erbakan c. Turquie (br. 59405/00), dostupna na francuskom

21. Vodič za primenu člana 17 Evropske konvencije o ljudskim pravima možete pronaći kao poseban prilog ovog Priručnika

22. Presuda ESLJP: Seurot c. France (br. 57383/00), dostupna na francuskom

ETNIČKA MRŽNJA

Pavel Ivanov protiv Rusije, 20. februar 2007. godine²³ (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, vlasnik i urednik novina, osuđen je zbog javnog podsticanja na etničku, rasnu i versku mržnju kroz korišćenje masovnih medija. Autor je objavio niz članaka prikazujući Jevreje kao izvor zla u Rusiji, zahtevajući njihovo isključenje iz društvenog života. Optužio je celu etničku grupu za planiranje zavere protiv ruskog naroda i jevrejskom vođstvu pripisao fašističku ideologiju. I u svojim publikacijama i u svojim usmenim podnescima na suđenju, on je dosledno negirao Jevrejima pravo na nacionalno dostojanstvo, tvrdeći da oni ne čine naciju. Podnosilac predstavke posebno je prigovorio da njegova osuda za podsticanje na rasnu mržnju nije bila opravdana.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (neosnovanu po prirodi stvari). Sud je bez sumnje uvideo taj izrazito antisemitski stav podnosioca predstavke i složio se s procenom domaćih sudova da je preko svojih publikacija on nastojao da podstiče mržnju prema jevrejskom narodu. Takav opšti, žestoki napad na jednu etničku grupu usmeren je protiv osnovnih vrednosti Konvencije, naročito tolerancije, društvenog mira i nediskriminacije. Prema tome, na osnovu člana 17 (zabrana zloupotrebe prava) podnosilac predstavke ne može da koristi zaštitu predviđenu slobodom izražavanja, čl 10 Konvencije.

Takođe videti: W.P. i drugi protiv Poljske (br. 42264/98), odluka o prihvatljivosti od 2. septembra 2004. godine (u vezi odbijanja poljske vlasti da dozvoli formiranje udruženje u čijem statutu su bile navedene i antisemitske izjave – Sud je odlučio da podnosioci predstavke ne mogu da koriste zaštitu koju pruža član 11 Konvencije (sloboda okupljanja i udruživanja).

PODSTICANJE NA NASILJE I PODRŠKU TERORISTIČKIM AKTIVNOSTIMA

Roj TV A/S protiv Danske, 17. april 2018. godine²⁴ (odluka o prihvatljivosti)

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu danskih sudova kompaniji koja je podnosilac predstavke za krivična dela odobravanja terorizma, zbog promovisanja Radničke partije Kurdistan (PKK) putem televizijskih programa emitovanih između 2006. i 2010. godine. Domaći sudovi su smatrali da je utvrđeno da se PKK može smatrati terorističkom organizacijom u smislu danskog Krivičnog zakonika i da je Roj TV A/S emitovanjem propagande podržala terorističko delovanje PKK. Izrečena joj je novčana kazna i oduzeta joj je dozvola. Kompanija podnosilac predstavke se žalila da je njihova osuda predstavljala mešanje u njihovu slobodu izražavanja.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom kao nespojivu (ratione materiae) sa odredbama Konvencije. Konkretno je smatrao da televizijska stanica nije mogla da koristi zaštitu koju pruža član 10 Konvencije, jer je to pravo pokušala da koristi za ciljeve koji su bili u suprotnosti sa vrednostima Konvencije. To je uključivalo podsticanje na nasilje i podršku terorističkim aktivnostima, što je u suprotnosti sa članom 17 Konvencije (zabrana zloupotrebe prava).

23. Odluka ESLJP: Pavel Ivanov v. Russia (br. 35222/04)

24. Odluka ESLJP: ROJ TV A/S v. Denmark (br. 24683/14)

Stoga pritužba kompanije podnosioca predstavke nije bila dovoljna za zaštitu prava na slobodu izražavanja.

NEGACIONIZAM I REVIZIONIZAM

Garaudy protiv Francuske, 24. jun 2003. godine²⁵ (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, koji je autor knjige pod nazivom „Founding Myths of Modern Israel“ (Mitovi o osnivanju modernog Izraela) bio je osuđen za krivična dela osporavanja postojanja zločina protiv čovečnosti, klevete grupe lica u javnosti – u ovom slučaju, jevrejske zajednice – i podsticanja na rasnu mržnju. Pozivao se da je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (kao nespojiv *ratione materiae*). Sud je smatrao da je sadržaj zapažanja podnosioca predstavke u suštini predstavljao negiranje holokausta, te je istakao da je osporavanje zločina protiv čovečnosti predstavljao jedan od najtežih oblika rasne klevete Jevreja i podsticanja na mržnju prema njima. Osporavanje postojanja jasno utvrđenih istorijskih događaja ne predstavlja naučna ili istorijska istraživanja; stvarna svrha je bila rehabilitacija nacionalsocijalističkog režima, te da se optuže same žrtve da su falsifikovale istoriju. Budući da su takva dela očigledno nespojiva sa osnovnim vrednostima koje Konvencija promoviše, Sud je primenio član 17 (zabrana zloupotrebe prava) i zauzeo stav da podnosilac predstavke nije imao pravo da se pozove na član 10 Konvencije koji štiti slobodu izražavanja.

Takođe videti: Honsik protiv Austrije, odluka Evropske komisije za ljudska prava²⁶ od 18. oktobra 1995. godine (u vezi za publikacijom kojom se osporava izvršenje genocida u gasnim komorama logora pod nacionalsocijalizmom); Marais protiv Francuske, Odluka Komisije od 24. juna 1996. godine (u vezi sa člankom u časopisu čiji cilj je bio da se predstavi naučna nemogućnost „navodnog trovanju gasom“).

M'Bala M'Bala protiv Francuske, 20. oktobar 2015.²⁷ (odluka o prihvatljivosti)

Ovaj predmet se odnosio na osudu Dieudonne M'bala M'bala, politički aktivnog komičara, zbog javnih uvreda usmerenih prema licu ili grupi lica na osnovu njihovog porekla ili pripadnosti određenoj etničkoj zajednici, naciji, rasi ili religiji, posebno, u ovom slučaju, prema licima jevrejskog porekla ili vere. Na kraju nastupa u decembru 2008. godine u „Zenitu“ u Parizu, podnosilac predstavke je pozvao Roberta Forisona, akademika protiv kojeg je donet veliki broj presuda u Francuskoj zbog njegovog negiranja i revizionističkog mišljenja, u najvećoj meri uglavnom zbog njegovog poricanja postojanja gasnih komora u koncentracionim logorima, da mu se pridruži na pozornici kako bi primio „nagradu za nečestitoljubivost i bezobrazluk“. Nagradu, koja je bila u obliku trokrakog svećnjaka sa jabukom na svakom kraku uručio je glumac koji je imao na sebi ono što je opisano kao „odora svetlosti“ – prugastu pidžamu sa prišivenom žutom zvezdom koja nosi reč „Jevrej“ – koji je na taj način igrao ulogu Jevreja deportovanog u koncentracioni logor.

25. Odluka ESLJP: Garaudy v. France (br. 65831/01)

26. Presuda ESLJP: Erbakan c. Turquie (br. 59405/00), dostupna na francuskom

27. Odluka ESLJP: M'Bala M'Bala v. France (br. 25239/13)

Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom (neosnovanom po prirodi stvari), u skladu sa članom 35 (kriterijumi prihvatljivosti) Konvencije, smatrajući da prema članu 17 (zabrana zloupotrebe prava), podnosilac predstavke nije imao pravo na zaštitu u okviru člana 10 (sloboda izražavanja). Sud je utvrdio posebno da se tokom uvredljive scene predstava više nije mogla posmatrati kao zabava, već je ličila na politički skup, koji je, pod izgovorom komedije, promovisao negiranje davanjem ključne pozicije pojavljivanju Roberta Forisona i ponižavajućim prikazivanjem jevrejskih žrtava deportacije suočenih sa čovekom koji negira njihovo istrebljenje. Po mišljenju Suda, ovo nije bila predstava koja, čak i ako je satirična ili provokativna, potpada pod zaštitu člana 10, već je u stvarnosti, s obzirom na okolnosti slučaja, predstavljala demonstraciju mržnje i antisemitizma i podršku za poricanje Holokausta. Prerušena kao umetnička produkcija, ona je u stvari bila opasna kao neposredan i iznenadni napad i obezbedila je platformu za ideologiju koja je u suprotnosti sa vrednostima Evropske konvencije. Sud je stoga zaključio da je podnosilac predstavke tražio da član 10 bude interpretiran suprotno od njegove stvarne svrhe – i pokušao da iskoristi svoje pravo na slobodu izražavanja za ciljeve koji su nespojivi sa slovom i duhom Konvencije i koji bi, ako bi bili uvaženi, doprineli poništavanju prava i sloboda iz Konvencije.

Williamson protiv Nemačke, 8. januar 2019. godine²⁸
(odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, biskup i bivši član Društva svetog Pija X, se žalio na krivičnu osudu za izazivanje mržnje zbog poricanja Holokausta na švedskoj televiziji. Konkretno, tvrdio je da nemački zakoni nisu primenljivi na njegove izjave, jer delo nije počinjeno u Nemačkoj, već u Švedskoj - gde ta izjava ne podleže krivičnoj odgovornosti. Štaviše, nikada nije nameravao da se njegova izjava emituje u Nemačkoj i učinio je sve što je bilo u njegovoj moći da spreči njeno emitovanje tamo.

Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu. Posebno je konstatovao da je podnosilac predstavke pristao da u Nemačkoj da intervju u kome je poricao Holokaust, uprkos tome što je u to vreme boravio negde drugde, znajući da tamo izjave koje je dao podležu krivičnoj odgovornosti. Tokom intervjuja nije insistirao na tome da se on ne emituje u Nemačkoj i nije razjasnio način na koji će intervju biti objavljen ni sa novinarom koji je vodio intervju ni sa televizijskim kanalom. Sud je stoga smatrao da je ocena činjenica Regionalnog suda prihvatljiva kad je reč o njegovoj odluci da je delo počinjeno u Nemačkoj, posebno zato što je tamo izvršena ključna karakteristika krivičnog dela (intervju).

Pastörs protiv Nemačke 3. oktobar 2019. godine²⁹

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv poslanika savezne pokrajine zbog poricanja Holokausta tokom govora u Parlamentu pokrajine.

Sud je proglasio neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu pritužbu podnosioca predstavke shodno članu 10 Konvencije (sloboda izražavanja). Posebno je konstatovao da je podnosilac predstavke namerno iznosio neistine kako bi klevetao Jevreje. Takve izjave ne bi mogle da povlače zaštitu slobode govora koju pruža Konvencija, jer su u suprotnosti s vrednostima same Konvencije. U predmetu podnosioca predstavke, odgovor nemačkih sudova, osuđujuća presuda je, prema tome, srazmerna cilju kome se težilo i bila je „neophodna u demokratskom društvu“.

28. Odluka ESLJP: Williamson v. Germany (br. 64496/17)

29. Presuda ESLJP: Pastörs v. Germany (br. 55225/14)

RASNA MRŽNJA

Glimmerveen i Haagenbeek protiv Holandije, 11. oktobar 1979. godine³⁰ (odluka Evropske komisije za ljudska prava)

U ovom slučaju, podnosioci predstavke bili su osuđeni za posedovanje letaka upućenih „Belim Holanđanima“, koji su bili namenjeni kako bi se obezbedilo da svako ko nije belac napusti Holandiju.

Komisija je utvrdila da je predstavka neprihvatljiva, nalazeći da član 17 (zabrana zloupotrebe prava) Konvencije ne dopušta upotrebu člana 10 (sloboda izražavanja) za širenje ideja koje su rasno diskriminišuće.

VERSKA MRŽNJA

Norvud protiv Ujedinjenog Kraljevstva 16. novembar 2004. godine³¹ (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke je na svom prozoru izložio plakat koji je dobio od britanske Nacionalne partije, čiji je bio član, a koji je prikazivao Kule blizakinje u plamenu. Slika je ispraćena rečima „Islam napolje iz Velike Britanije – zaštitite Britance. Kao posledica toga, on je osuđen za teško neprijateljstvo prema verskoj grupi. Podnosilac predstavke je tvrdio, između ostalog, da je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom. Utvrđeno je da takav opšti, žestok napad na versku grupu, povezujući grupu kao celinu sa teškim činom terorizma, nije u skladu s proklamiranim i zajamčenim vrednostima Konvencije, posebno tolerancije, socijalnog mira i nediskriminacije. Sud je stoga smatrao da prikaz postera podnosioca na njegovom prozoru predstavlja akt u smislu člana 17 Konvencije, te da podnosilac predstavke, stoga, ne može da traži zaštitu člana 10 Konvencije.

Belkacem protiv Belgije, 27. jun 2017. godine³² (odluka o prihvatljivosti)

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv podnosioca predstavke, vođe i portparola organizacije „Sharia4Belgium“, koja je raspuštena 2012. godine, zbog podsticanja na diskriminaciju, mržnju i nasilje, a zbog komentara koje je izneo u YouTube video klipovima u vezi sa nemuslimanskim grupama i šerijatskim pravom. Podnosilac predstavke je tvrdio da nikada nije nameravao da podstiče druge na mržnju, nasilje ili diskriminaciju, već je jednostavno nastojao da širi svoje ideje i mišljenja. Tvrdio je da su njegovi komentari bili samo manifestacija njegove slobode izražavanja i veroispovesti i da nije bio sklon tome da predstavlja pretnju po javni red.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (nespojiva *ratione materiae*). Posebno je konstatovao da je podnosilac predstavke u svojim komentarima pozvao gledaoce da

30. Odluka Evropske komisije za ljudska prava (br. 8348/78 i 8406/78)

31. Odluka ESLJP: *Norwood v. United Kingdom* (br. 23131/03)

32. Odluka ESLJP: *Belkacem v. Belgium* (application no. 34367/14)

nadvladaju nemuslimane, održe im lekciju i bore se protiv njih. Sud je smatrao da predmetni komentari imaju izrazito maliciozan sadržaj i da je podnosilac predstavke, preko svojih snimaka, nastojao da izazove mržnju, diskriminaciju i nasilje prema svim nemuslimanima. Prema mišljenju Suda, takav opšti i žestoki napad je nespojiv sa vrednostima tolerancije, društvenog mira i nediskriminacije koje su u osnovi Evropske konvencije o ljudskim pravima. U vezi sa komentarima podnosioca predstavke koji se odnose na šerijatsko pravo, Sud je dalje naveo da je prethodno presudio da se odbrana šerijatskog prava uz istovremeno pozivanje na nasilje kako bi se ono uspostavilo može smatrati govorom mržnje i da svaka država potpisnica ima pravo da se suprotstavi političkim pokretima zasnovanim na verskom fundamentalizmu.

U ovom slučaju, Sud je zauzeo stanovište da je podnosilac predstavke pokušao da zaobiđe stvarnu svrhu člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja) koristeći svoje pravo na slobodu izražavanja za ciljeve koji su bili očigledno suprotni duhu Konvencije. Shodno tome, Sud je smatrao da, u skladu sa članom 17 Konvencije (zabrana zloupotrebe prava), podnosilac predstavke ne može tražiti zaštitu člana 10.

PRETNJA DEMOKRATSKOM PORETKU

Po pravilu, Evropski sud za ljudska prava će proglasiti neprihvatljivim na osnovu neusklađenosti sa vrednostima Konvencije, predstavke koje su inspirisane totalitarnom doktrinom ili koje izražavaju ideje koje predstavljaju pretnju demokratskom poretku i koje teže da dovedu do uspostavljanja totalitarnog režima.

Videti, između ostalih, Komunistička partija Nemačke protiv Savezne Republike Nemačke, Odluka Evropske komisije o ljudskim pravima 119. od 20. jula 1957. godine; B.H, M.W, H.P I G.K. protiv Austrije (predstavka br. 12774/87), Odluka Komisije od 12. oktobra 1989. godine; Nachtman protiv Austrije, Odluka Komisije od 9. septembra 1998; Schimanek protiv Austrije, Odluka suda o dopuštenosti 1. februara 2000. godine.

Ograničenja zaštite koju pruža član 10 (sloboda izražavanja) Konvencije

Na osnovu člana 10 stav 2 Konvencije, Sud će ispitati sukcesivno da li postoji mešanje u slobodu izražavanja, da li je uplitanje propisano zakonom i razvija li jedan ili više legitimnih ciljeva, i, na kraju, da li je ono neophodno u demokratskom društvu za postizanje tih ciljeva.

OPRAVDAVANJE NASILJA I PODSTICANJA NA NETRPELJIVOST

*Surek (br.1) protiv Turske, 8. jul 1999. godine (Veliko veće)*³³

Podnosilac predstavke je vlasnik nedeljnika koji je objavio pisma dva čitaoca koji oštro osuđuju vojne akcije vlasti u jugoistočnoj Turskoj i optužuje ih i za brutalno gušenje kurdskog naroda u borbi za nezavisnost i slobodu. Podnosilac predstavke je osuđen za „širenje propaganda protiv nedeljivosti države i izazivanje neprijateljstva i mržnje među ljudima“. On se žalio da je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

33. Presuda ESLJP: Sürek v. Turkey (No. 1) (br. 26682/95)

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja). Sud je istakao da su osporena pisma predstavljala podsticanje krvave osvete i da je jedno od pisama sadržalo imena osoba, i na taj način doprinelo jačanju mržnje prema njima i izložilo ih mogućoj opasnosti od fizičkog nasilja. Iako podnosilac predstavke nije lično sam povezan s mišljenjima koja se nalaze u pismima, on je ipak njihovim autorima pružio mogućnost za potpirivanje nasilja i mržnje. Sud je smatrao da je on, kao vlasnik nedjeljnika, bio posredno odgovoran za dužnosti i odgovornosti uredničkog i novinarskog osoblja u prikupljanju i širenju informacija javnosti, na koje treba obratiti posebnu pažnju u situacijama sukoba i napetosti.

Takođe videti, između ostalog: *Ozгур Gundem protiv Turske*³⁴, presuda od 16. marta 2000. godine (presuda dnevnih novina za objavljivanje članaka koji su zagovarali jačanje oružane borbe, slavljenje rata i borbu do poslednje kapi krvi); *Medya FM Reha Radyo ve İletişim Hizmetleri A. Ş. protiv Turske*, odluka o prihvatljivosti od 14. novembra 2006. godine (jednogodišnja suspenzija prava na emitovanje, nakon ponovljenih radio programa koji su smatrani suprotnim načelima nacionalnog jedinstva i teritorijalnog integriteta i verovatno podstiču nasilje, mržnju i rasnu diskriminaciju).

Gunduz protiv Turske, 13. novembar 2003. godine³⁵ (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, vođa islamske sekte, je osuđen za podsticanje na izvršenje krivičnog dela i podsticanje na versku mržnju na osnovu njegovih izjava objavljenih u štampi. On je osuđen na četiri godine i dva meseca zatvora i novčanu kaznu. Podnosilac predstavke se pozivao, između ostalog, da je povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je utvrdio da predstavka nije prihvatljiva (očigledno neosnovana), utvrdivši da se težina kazne izrečena podnosiocu predstavke ne može smatrati kao nesrazmerna legitimnom cilju koji se želi postići, a to je sprečavanje javnog podsticanja na izvršenje dela. Sud je naglasio da se izjave za koje se može smatrati da sadrže govor mržnje ili veličaju ili podstiču na nasilje, kao one koje su date u konkretnom slučaju, ne mogu smatrati usklađenim sa pojmom tolerancije i da su protivne osnovnim vrednostima pravde i mira navedenim u preambuli Konvencije. Doduše, osuda podnosioca predstavke, koja je povećana, jer je delo izvršeno putem sredstava masovne komunikacije, bila je vrlo stroga. Sud smatra, međutim, da određivanje zastrašujuće kazne u domaćem pravu može biti potrebno kada ponašanje dosegne nivo koji je uočen u ovom predmetu i postane nedopustivo jer negira osnovna načela pluralističke demokratije.

Gunduz protiv Turske, 4. decembra 2003. godine³⁶

Podnosilac predstavke je samoproglasheni član jedne islamističke sekte. U televizijskoj debati emitovanoj u kasnim večernjim satima, govorio je vrlo kritički o demokratiji opisujući savremene svetovne institucije kao „bezbožne“, žestoko kritikujući sekularne i demokratske principe i otvoreno pozivajući na uvođenje šerijata. On je osuđen za otvoreno podsticanje stanovništva na mržnju i neprijateljstvo na osnovu razlikovanja utemeljenog na pripadnosti religiji ili veroispovesti. Podnosilac predstavke navodi povredu njegovog prava na slobodu izražavanja.

34. Presuda ESLJP: *Özgür Gündem v. Turkey* (br. 23144/93)

35. Odluka ESLJP: *Gündüz v. Turkey* (br. 59745/00)

36. Presuda ESLJP: *Gündüz v. Turkey* (br. 35071/97)

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. Sud je posebno istakao da podnosilac predstavke, koji je zastupao ekstremističke ideje svoje sekte, sa kojima je javnost već upoznata, preuzeo aktivnu ulogu u živoj javnoj raspravi. Ta pluralistička rasprava je težila da predstavi sektu i njen neobičan pogled, uključujući i ideju da demokratske vrednosti nisu u skladu sa koncepcijom islama. Tema je bila predmet raširene rasprave u turskim medijima i obrađivala je problem od opšteg interesa. Sud je smatrao da se primedbe podnosioca predstavke ne mogu smatrati pozivom na nasilje ili govor mržnje na osnovu verske netrpeljivosti. Sama činjenica da se zagovara uvođenje šerijatskog zakona, bez pozivanja na nasilje, ne može se smatrati govorom mržnje.

Faruk Temel protiv Turske, 1. februar 2011. godine³⁷

Podnosilac predstavke, predsednik legalne političke stranke, na sastanku stranke je pročitao izjavu za novinare, u kojoj je kritikovao intervenciju Sjedinjenih Američkih Država u Iraku i zatvaranje vođe terorističke organizacije u samicu. Takođe je kritikovao nestanak lica koja su bila u policijskom pritvoru. Nakon tog govora podnosilac predstavke je bio osuđen za širenje propagande, sa obrazloženjem da je javno branio upotrebu nasilja ili drugih terorističkih metoda. Podnosilac predstavke je tvrdio da je njegovo pravo na slobodu izražavanja bilo povređeno.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. Sud je posebno istakao da je podnosilac predstavke govorio kao politički akter i član opozicione političke stranke, predstavljajući stavove svoje stranke na tematska pitanja od opšteg interesa.

Sud je zauzeo stav da njegov govor, uzet u celini, nije podsticao druge na upotrebu nasilja, oružanog otpora ili pobune i da nije iznosio govor mržnje. Takođe videti, između ostalog: Dicle (br. 2) protiv Turske, presuda od 11. aprila 2006. godine (osuda za podsticanje na mržnju i neprijateljstvo na osnovu razlike između društvenih klasa, rasa i religija, nakon objavljivanja izveštaja sa seminara); Erdal Tas protiv Turske, presuda od 19. decembra 2006. godine (presuda za širenje propagande protiv nedeljivosti države na osnovu objavljivanja izjave od strane terorističke organizacije, nakon objavljivanja članka koji se sadrži analizu kurdskeg pitanja u novinama).

Altıntaş protiv Turske 10. mart 2020. godine³⁸

Ovaj predmet se odnosio na dosuđenu novčanu kaznu izrečenu podnosiocu predstavke zbog članka objavljenog 2007. godine u njegovom časopisu Tokat Demokrat, u kome se počinio „Kızildere događaja“, između ostalih, opisuju kao „idoli mladih“. Događaji o kojima je reč su se odigrali u martu 1972. godine, kada su otmičari oteli trojicu britanskih državljana koji su radili za NATO i pogubili ih. Podnosioca predstavke je 2008. godine osudio Krivični sud, a konkretno, on se žalio na kršenje njegove slobode izražavanja zbog krivične osude i novčane kazne koje mu je izrekao sud.

Sud je zauzeo stanovište da nije bilo povrede člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja), smatrajući da mešanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja nije bilo nesrazmerno legitimnim ciljevima kojima se težilo. Posebno je zauzeo stav da izrazi korišćeni u članku, o počinocima „Kızildere događaja“ i njihovim delima, mogu da se shvate kao

37. Presuda ESLJP: Faruk Temel v. Turkey (br. 16853/05)

38. Presuda ESLJP: Altıntaş v. Turkey (br.50495/08)

glorifikovanje ili makar kao opravdavanje nasilja. Uzeo je u obzir polje slobodne procene koje se nacionalnim vlastima daje u takvim slučajevima i razumnu visinu novčane kazne koja je izrečena podnosiocu predstave. Nadalje, bilo je važno ne minimizirati rizik da takvo pisanje može da ohrabri ili navede određene mlade ljude, naročito članove ili simpatizere nekih ilegalnih organizacija, da izvrše slične činove nasilja s ciljem da i sami postanu „idoli mladih“. Izrazi koji su korišćeni stvorili su utisak u javnom mnjenju - a posebno kod ljudi koji su imali politička mišljenja slična onima koja su promovisali počinioci predmetnih događaja - da bi korišćenje nasilja, kako bi ostvarili svrhu koju su ta lica smatrala legitimnom u smislu njihove ideologije, moglo da bude neophodno i opravdano.

DELJENJE HOMOFOBNIH LETAKA

*Vejdeland i ostali protiv Švedske, 9. februar 2012. godine*³⁹

Ovaj slučaj se bavio distribuiranjem oko 100 letaka u srednjoj školi, koje je sud smatrao uvredljivim za homoseksualce. Podnosioci predstave su delili letke organizacije pod nazivom Nacionalna omladina, ostavljajući ih u, ili, na ormarićima učenika. Izjave u letcima navode da je homoseksualnost „devijantno seksualna sklonost“, koja ima „moralno destruktivan uticaj na suštinu društva“ i odgovorna je za širenje HIV-a i AIDS-a. Podnosioci predstave su tvrdili da nisu imali nameru da izraze prezir prema homoseksualcima kao grupi i izjavili su da je svrha njihovog delovanja bila da započnu raspravu o nedostatku objektivnosti u obrazovanju u švedskim školama.

Sud je utvrdio da su te izjave činile ozbiljne i štetne optužbe, čak i ako nisu bile direktan poziv na dela mržnje. Sud je naglasio da je diskriminacija na osnovu polne orijentacije ozbiljna kao i diskriminacija na osnovu rase, porekla ili boje. Sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije, budući da je našao da je mešanje švedske vlasti u uživanje prava podnosilaca na slobodu izražavanja opravdano - smatrano kao nužno u demokratskom društvu radi zaštite ugleda i prava drugih.

ODOBRAVANJE TERORIZMA

*Leroy protiv Francuske, 2. oktobar 2008. godine*⁴⁰

Podnosilac predstave, karikaturista, žalio se na presudu za javno odobravanje terorizma nakon objave crteža u nedeljniku Bask, 13. septembra 2001. godine. Crtež je predstavljao napad na „Kule blizakinje“ Svetskog trgovinskog centra sa natpisom koji je oponašao reklamni slogan poznatog brenda: „Svi smo sanjali o tome... Hamas je to učinio“. Tvrdio je da mu je sloboda izražavanja povređena.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije. Smatrao je, posebno, da crtež nije bio ograničen na kritike američkog imperijalizma, nego da podržava i slavi njegovo nasilno uništenje. U tom pogledu, Sud zasniva svoj zaključak na natpisu koji je pratio crtež, te istakao da je podnosilac predstave izrazio moralnu podršku onima za koje je pretpostavio da su izvršili napad 11. septembra 2001. godine. Svojim izborom jezika,

39. Presuda ESLJP: Vejdeland and Others v. Sweden (br. 1813/07)

40. Presuda ESLJP: Leroy v. France (br. 36109/03)

podnosilac predstavke je komentarisao odobravanje nasilja izvršenog protiv hiljade civila i umanjivao dostojanstvo žrtava. Osim toga, trebalo je priznati da je crtež imao poseban značaj u okolnostima slučaja koje je podnosilac predstavke morao da razume. Štaviše, uticaj takve poruke u politički osetljivom području, Baskiji, ne treba zanemariti; Bez obzira što je nedjeljniku ograničen tiraž, Sud je utvrdio da je publikacija crteža izazvala određenu reakciju javnosti, koja je mogla da doprinese izazivanju nasilja i predstavljala moguć uticaj na javni red u tom regionu. Prema tome, Sud je smatrao da su razlozi koje su izneli domaći sudovi u osudi podnosioca predstavke bili merodavni i dovoljni, te, uzimajući u obzir skromnu prirodu kazne izrečene podnosiocu predstavke i kontekst u kom je objavljen crtež, utvrdio da mera izrečena podnosiocu predstavke nije bila nesrazmerna legitimnom cilju kojem se težilo.

Stomakhin protiv Rusije, 9. maj 2018. godine⁴¹

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv podnosioca predstavke i kaznu zatvora u trajanju od pet godina zbog članaka u biltenima, koje je napisao o oružanom sukobu u Čečeniji, za koje su domaći sudovi rekli da opravdavaju terorizam i nasilje i raspiruju mržnju. Žalio se na svoju osudu zbog stavova iznetih u biltenima.

Sud je zauzeo stanovište da je došlo do povrede člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja). Konkretno je smatrao da su neki od članaka prešli granice prihvatljive kritike i predstavljali pozive na nasilje i opravdavanje terorizma. Ostale su izjave, međutim, bile u okviru prihvatljivih granica kritike. Sve u svemu, nije postojala nužna društvena potreba za mešanjem u prava podnosioca predstavke kažnjavajući ga zbog nekih od njegovih komentara, a oštrinom kazne su povređena njegova prava. Sud je takođe dodao da je od suštinskog značaja da države primene oprezan pristup prilikom određivanja predmeta krivičnih dela govora mržnje. Pozvao ih je da strogo tumače zakonske propise kako bi se izbeglo prekomerno mešanje pod izgovorom delovanja protiv takvog govora, onda kada je zapravo u pitanju kritika vlasti ili njihovih politika.

ODOBRAVANJE RATNIH ZLOČINA

Lehideux i Isorni protiv Francuske, 23. septembar 1998. godine⁴²

Podnosioci predstavke napisali su tekst koji je objavljen u dnevnom listu Le Monde, a koji prikazuje maršala Petena (Petain), u dobrom svetlu, ne ističući njegovu političku saradnju sa nacističkim režimom. Tekst je završio sa pozivom da se piše dvema organizacijama koje su posvećene odbrani sećanja na maršala Petena tražeći da se njegov slučaj ponovno otvori i da se presuda iz 1945. godine, kojom je osuđen na smrt i oduzimanje građanskih prava, ukine i da se on rehabilituje. Nakon prigovora od strane Nacionalnog udruženja bivših pripadnika pokreta otpora, dva autora su osuđena za javno odobravanje ratnih zločina i zločina saradnje sa neprijateljem. Oni su se žalili na kršenje njihovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. On je smatrao da se za sporni tekst, iako bi se on mogao smatrati polemičnim, ne može reći da je negacionistički, budući da autori nisu pisali u ličnom svojstvu, nego u ime dva pravno utemeljena udruženja, te nisu hvalili pronacističku politiku kao određeni pojedinci. Konačno, Sud je utvrdio da su događaji

41. Presuda ESLJP: Stomakhin v. Russia (br. 52273/07)

42. Presuda ESLJP: Lehideux and Isorni v. France (br. 55/1997/839/1045)

iz teksta nastali pre više od četrdeset godina pre objave i da bi s obzirom na protok vremena bilo neprimereno tretirati ih sa istom težinom četrdeset godina kasnije, kao što bi to bilo deset ili dvadeset godina ranije.

OCRNJIVANJE NACIONALNOG IDENTITETA

*Dink protiv Turske, 14. septembar 2010. godine*⁴³

Firat (Hrank) Dink, turski novinar jermenskog porekla, bio je direktor publikacije i urednik u glavnom dvojezičnom tursko-jermenskom nedeljniku koji se izdaje u Istanbulu. Nakon objavljivanja osam članaka u ovim novinama u kojima je izrazio stavove o identitetu turskih građana jermenskog porekla, on je 2006. godine osuđen krivim za „ocrnjivanje turskog identiteta“. 2007. godine ubijen je s tri metka u glavu dok je izlazio iz kancelarije lista. Podnosioci predstavke, njegovi rođaci, žalili su se posebno na presudu o njegovoj krivici, zbog koje je, tvrdili su, postao meta ekstremne nacionalističke grupe.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 Konvencije, smatrajući da nije postojala akutna društvena potreba da se Firat Dink smatra krivim za ocrnjivanje „onog što se smatra turskim“. Primetio je, posebno, da kroz niz članaka uzetih sveukupno, on nije podsticao druge na nasilje, otpor ili pobunu. Autor je pisao u svojstvu novinara i urednika u glavnom tursko-jermenskom listu, komentarišući pitanja jermenske manjine u kontekstu njegove uloge kao učesnika na političkoj sceni. On je samo izneo svoje ideje i mišljenja po pitanju javnog interesa u demokratskom društvu. U takvim društvima, rasprava oko istorijskih događaja posebno ozbiljne prirode treba da bude u mogućnosti da slobodno zauzme mesto i da je traženje istorijske istine sastavni deo slobode izražavanja. Konačno, osporeni članci nisu bili neosnovano napadni ili uvredljivi i nisu podsticali druge na nepoštovanje ili mržnju.

EKSTREMIZAM

*Ibragim Ibragimov i drugi protiv Rusije 28. avgust 2018. godine*⁴⁴

Ovaj predmet se odnosio na zakonske propise protiv ekstremizma u Rusiji i zabranu objavljivanja i distribuiranja knjiga o islamu. Podnosioci predstavke su se žalili da su ruski sudovi 2007. i 2010. presudili da su knjige Saida Nursija, poznatog turskog muslimanskog teologa i komentatora Kurana, ekstremističke i zabranili njihovo objavljivanje i distribuciju. Podnosioci predstavke su ili objavili neke od Nursijevih knjiga ili su ih naručili za objavljivanje.

Sud je zauzeo stanovište da je došlo do povrede člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja). Sud je naročito smatrao da ruski sudovi nisu obrazložili zašto je zabrana bila neophodna. Oni su samo podržali ukupne nalaze stručnog izveštaja koji su uradili lingvisti i psiholozi, a da nisu izvršili sopstvenu analizu ili, pre svega, stavili u kontekst knjige ili neke od njihovih izraza koji su smatrani problematičnim. Nadalje, oni su po kratkom postupku odbacili sve dokaze podnosilaca predstavke u kojima se objašnjavalo da su Nursijeve knjige spadale u umereni, većinski islam.

43. Presuda ESLJP: Dink v. Turkey (br. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 i 7124/09)

44. Presuda ESLJP: Ibragim Ibragimov and others v. Russia (br. 1413/08 i 28621/11)

Ukupno gledano, analiza sudova u predmetima podnosilaca predstavke nije pokazala kako su Nursijeve knjige, koje su već bile objavljivane sedam godina pre nego što su bile zabranjene, ikada izazvale, ili predstavljale rizik da izazovu, međuerske napetosti, a kamoli nasilje, u Rusiji ili, u stvari, u bilo kojoj od ostalih zemalja u kojima su bile široko dostupne.

IZLAGANJE ZASTAVE SA KONTROVERZNIH ISTORIJSKIM KONOTACIJAMA

*Faber protiv Mađarske, 24. jul 2012. godine*⁴⁵

Podnosilac predstavke se žalio da je bio kažnjen za izlaganje Arpad mađarske zastave, koja je imala kontroverznih istorijskih konotacija, manje od 100 metara od demonstracija protiv rasizma i mržnje.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 u vezi sa članom 11 (sloboda okupljanja i udruživanja) Konvencije. Prihvatio je da izlaganje simbola, koji je bio sve prisutan u vreme vladavine totalitarnog režima u Mađarskoj, može stvoriti nelagodnost kada su u pitanju žrtve, njihove porodice koji bi mogli sa pravom da smatraju takva izlaganja nepoštovanjem. Sud je ipak smatrao da takvi osećaji, iako razumljivi, nisu mogli sami postaviti granice slobode izražavanja. Nadalje, podnosilac predstavke se nije ponašao na uvredljiv ili preteći način. S obzirom na njegovo nenasilno ponašanje, udaljenost između njega i demonstranata i nepostojanja bilo koje dokazane opasnosti za javnu bezbednost, Sud je utvrdio da mađarske vlasti nisu imali opravdanje za gonjenje i kažnjavanje podnosioca predstavke zbog odbijanja da skine predmetnu zastavu. Sam prikaz te zastave ne ometa javni red ili ugrožava prava demonstranata na okupljanje, budući da nije bio ni zastrašujuć, ni sposoban za podsticanje na nasilje.

PODSTICANJE NA ETNIČKU MRŽNJU

*Balsytė-Lideikienė protiv Litvanije, 4. novembar 2008. godine*⁴⁶

Podnositeljka predstavke je imala u vlasništvu izdavačku kuću. U martu 2001. godine domaći sudovi su utvrdili da je prekršila Zakon o upravnim krivičnim delima zbog njenog objavljivanja i distribuiranja „litvanskog kalendara iz 2000.“ koji je, prema zaključcima stručnjaka za političke nauke, promovisao etničku mržnju. Izdato joj je upravno upozorenje, a neprodati primerici kalendara su zaplenjeni. Podnositeljka predstavke navodi da je oduzimanjem kalendara i zabranom njihove daljnje distribucije povređeno njeno pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije. Utvrdio je, posebno, da je podnositeljka izrazila agresivni nacionalizam i etnocentrizam i dala izjave koje su podsticale na mržnju protiv Poljaka i Jevreja, a koji su mogli da daju litvanskim vlastima razlog za ozbiljnu zabrinutost. Uzimajući u obzir slobodu procene koja je data državama ugovornicama u takvim okolnostima, Sud je utvrdio da u ovom predmetu domaće vlasti nisu prekoračile svoju slobodu procene kad su zaključile da postoji dovoljna društvena potreba da se preduzmu mere protiv podnositeljke predstavke. Sud je takođe istakao da, iako se izrečena mera oduzimanja kalendara može smatrati relativno ozbiljnom, ona nije dobila novčanu

45. Presuda ESLJP: Fáber v. Hungary (br. 40721/08)

46. Presuda ESLJP: Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (br. 72596/01)

kaznu, nego samo upozorenje, što je najblaža kazna. Dakle, Sud je utvrdio da je mešanje u podnositeljkinu uživanje prava na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu radi zaštite ugleda ili prava drugih.

Atamanchuk protiv Rusije, 11. februar 2020. godine⁴⁷

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću krivičnu presudu protiv jednog poslovnog čoveka zbog podsticanja na mržnju i neprijateljstvo nakon izjava o nerusima u članku objavljenom u lokalnim novinama.

Sud je zauzeo stanovište da nije bilo povrede člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja), smatrajući da su ruski sudovi naveli relevantne i dovoljne razloge u kontekstu predmeta za krivično gonjenje i osudu podnosioca predstavke i da su postojale izuzetne okolnosti koje opravdavaju kazne koje su mu izrečene. Posebno je konstatovao da generalizacije podnosioca predstavke nisu doprinele javnoj raspravi ni u kom pogledu i složio se sa ocenom nacionalnih sudova da one podstiču emocije ili predrasude protiv lokalnog stanovništva neruske nacionalnosti. Štaviše, sudovi su mu opravdano izrekli novčanu kaznu i zabranu bavljenja novinarskim ili izdavačkim delatnostima na dve godine, s obzirom na to da su te kazne izrečene u kontekstu zakonskih propisa protiv govora mržnje. Pored toga, kazne nisu imale bilo kakve značajne posledice po podnosioca predstavke koji je bio više poslovni čovek nego novinar.

PODSTICANJE NA NACIONALNU MRŽNJU

Hösl-Daum i drugi protiv Poljske, 7. oktobar 2014. godine⁴⁸ (odluka o prihvatljivosti)

Podnosioci predstavke su optuženi za vređanje poljskog naroda i podsticanje na nacionalnu mržnju. Oni su se pozivali na kršenje njihovog prava na slobodu izražavanja zbog presude koja se ticala isticanja plakate na nemačkom jeziku, a koji su opisivali zločine izvršene posle Drugog svetskog rata od strane Poljaka i Čeha nad Nemcima.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (neiscrpljivanje domaćih pravnih lekova). Utvrdio je da, time što nisu podneli ustavnu žalbu protiv osporenih odredbi Krivičnog zakona, podnosioci predstavke nisu iscrpili sve lekove propisane poljskim zakonom.

PODSTICANJE NA RASNU DISKRIMINACIJU I MRŽNJU

Jersild protiv Danske, 23. septembra 1994. godine⁴⁹

Podnosilac predstavke, novinar, napravio je dokumentarac koji sadržao izvode iz televizijskog intervjua koji je napravljen sa tri pripadnika grupe mladih ljudi koji sebe nazivaju „Zelene jakne“,

47. Presuda ESLJP: *Atamanchuk v. Russia* (br. 4493/11). Ova presuda će postati pravosnažna u skladu sa odredbama utvrđenim u članu 44. stav 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

48. Odluka ESLJP *Jurgen Hösl-Daum and others against Poland* (br. predstavke 10613/07)

49. Presuda ESLJP: *Jersild v. Denmark* (br. 15890/89)

a koji su izneli uvredljive i pogrdne primedbe o imigrantima i etničkim grupama u Danskoj. Podnosilac predstavke je osuđen za pomaganje i podržavanje širenja rasističkih izjava.

On se pozivao na svoja prava na slobodu izražavanja. Sud je povukao razliku između pripadnika „Zelenih jakni“, koji su izneli otvorene rasističke komentare i podnosioca predstavke, koji je želeo da razotkrije, analizira i objasni ovu posebnu grupu mladih i da pokrene raspravu o „određenim aspektima pitanja koja su već tada bila od velikog javnog interesa“. Dokumentarac u celini nije bio usmeren na propagiranje rasističkih stavova i ideja, nego na informisanje javnosti o društvenom problemu. Prema tome, Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 Konvencije.

Soulas i drugi protiv Francuske, 10. jula 2008. godine⁵⁰

Ovaj slučaj se odnosio na krivični postupak koji je pokretnut protiv podnosioca predstavke, nakon objavljivanja knjige pod nazivom „Kolonizacija Evrope“, s podnaslovom „Istinita zapažanja o imigraciji i Islamu“. Postupak je rezultirao njihovom osudom za podsticanje mržnje i nasilja nad muslimanskim zajednicama iz severne i srednje Afrike. Podnosioci predstavke su se posebno žalili da je bila povređena njihova sloboda izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) Konvencije. On je posebno istakao da su pri osudi podnosioca, domaći sudovi naglasili da se pojmovima koji su se koristili u knjizi nameravalo da se čitalac dovede do osećaja odbacivanja i antagonizma, a pogoršani su upotrebom militantnog jezika, zajednice koje su u pitanju označene su kao glavni neprijatelji - u svrhu uticaja na čitaoce knjige da prihvate rešenje koje predlaže autor, a to je rat ponovnog etničkog osvajanja.

Držeći da su razlozi izneseni u prilog presude protiv podnosioca predstavke bili dovoljni i relevantni, on je smatrao da je mešanje u njihovo pravo na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu. Konačno, Sud je primetio da osporeni odlomci u knjizi nisu bili dovoljno ozbiljni da opravdaju primenu člana 17 (zabrana zloupotrebe prava) Konvencije u predmetu podnosioca predstavke.

Feret protiv Belgije, 16. jul 2009. godine

Podnosilac predstavke je belgijski član parlamenta i predsednik političke stranke Nacionalni front u Belgiji. Tokom predizborne kampanje, podeljeno je nekoliko vrsta letaka koji u na sebi imali parole, uključujući „Ustanite protiv islamizacije Belgije“, „Zaustavite politiku lažne integracije“ i „Pošaljite neevropske tražioce posla kući“. Podnosilac predstavke je osuđen zbog podsticanja na rasnu diskriminaciju. Osuđen je na društveno korisni rad i dobio zabranu da učestvuje u radu parlamenta 10 godina. On se pozvao na povredu njegovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije. U svom mišljenju, komentari podnosioca predstavke su očigledno bili odgovorni za pobuđivanje osećaja nepoverenja, odbacivanja ili čak mržnje prema strancima, posebno među manje obrazovanim pripadnicima javnosti. Njegova poruka, prenesena u izborni kontekst, pružila je pojačani odjek i jasno iznela podsticanje na rasnu mržnju. Osuda podnosioca predstavke je bila opravdana, u interesu sprečavanja nereda i zaštite prava drugih, i to članova imigrantskih zajednica.

50. Presuda ESLJP: Soulas et autres c. France (br. 15948/03), dostupna na francuskom

Le Pen protiv Francuske, 20. april 2010. godine⁵¹

U vreme ovog događaja, podnosilac predstavke je bio predsednik francuske stranke „Nacionalni front“. On se pozivao posebno na to da njegova osuda za podsticanje na diskriminaciju, mržnju i nasilje prema grupi ljudi zbog njihovog porekla ili njihove pripadnosti ili nepripadnosti određenoj etničkoj grupi, naciji, rasi ili religiji, zbog izjava koje je dao o muslimanima u Francuskoj u intervjuu za dnevne novine Le Mond – kada je između ostalog istakao da „onog dana kada ne bude 5 miliona, nego 25 miliona muslimana u Francuskoj, oni će imati vlast“ – da je time prekršeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom (očigledno neutemeljena). Primetio je da su izjave podnosioca predstavke date u kontekstu opšte rasprave o problemima povezanim sa utvrđivanjem i integracijom iseljenika u njihove zemlje domaćine. Štaviše, različite razmere predmetnog problema, koji ponekad mogu dovesti do nesporazuma i nerazumevanja, zahtevaju znatnu širinu koju treba prepustiti državi u proceni potreba za mešanjem kada je reč o pitanju slobode izražavanja lica. U ovom slučaju, međutim, komentari podnosioca predstavke su svakako predstavili muslimansku zajednicu u celini kao opasnost, a što bi moglo dovesti do osećaja odbacivanja i neprijateljstva.

On je postavio Francuze sa jedne strane protiv zajednice čija su verska uverenja izričito spomenuta i čiji je brzi rast predstavljen kao latentna pretnja dostojanstvu i sigurnosti francuskog naroda. Razlozi koje su dali domaći sudovi za osuđivanje podnosioca su time bili merodavni i dovoljni. Kazna takođe nije bila nesrazmerna. Sud stoga nalazi da je mešanje u uživanje prava podnosioca na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu.

Perinček protiv Švajcarske 15. oktobar 2015. (Veliko veće)⁵²

Ovaj predmet se odnosio na krivičnu osudu podnosioca predstavke, turskog političara, zbog javnog izražavanja mišljenja u Švajcarskoj da masovne deportacije i masakri koje je pretrpeo jermenski narod u Otomanskoj imperiji 1915. godine i narednih godina nisu predstavljali genocid. Švajcarski sudovi su posebno smatrali da su njegovi motivi bili rasistički i nacionalistički i da njegove izjave nisu doprinosile istorijskoj debati. Podnosilac predstavke se žalio da su njegova krivična osuda i kazna predstavljali kršenje njegovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. Svestan velike važnosti koju jermenska zajednica pripisuje pitanju da li te masovne deportacije i masakre treba smatrati genocidom, Sud je utvrdio da je dostojanstvo žrtava i dostojanstvo i identitet današnjih Jermena zaštićeno članom 8 Konvencije (pravo na poštovanje privatnog života). Stoga je Sud morao uspostaviti ravnotežu između dva prava Konvencije – prava na slobodu izražavanja i prava na poštovanje privatnog života – uzimajući u obzir specifične okolnosti slučaja i srazmernost između korišćenih sredstava i cilja koji se želi postići. U ovom predmetu, Sud je zaključio da u demokratskom društvu nije bila potrebna osuda podnosioca predstavke na krivičnu kaznu kako bi se zaštitila prava jermenske zajednice koja su bila u pitanju u ovom predmetu. Konkretno, Sud je uzeo u obzir sledeće elemente: izjave podnosioca predstavke su se ticale pitanja od javnog interesa i nisu predstavljale poziv za mržnju ili netrpeljivost; kontekst u kome su bile izrečene nije bio obeležen povećanim tenzijama ili specijalnim istorijskim tonovima u Švajcarskoj; ne može se smatrati da izjave utiču na dostojanstvo

51. Odluka ESLJP: *Le Pen v. France* (predstavka br. 18788/09)

52. Presuda ESLJP: *Perinček v. Switzerland* (br. 27510/08)

prispadnika jermenske zajednice u meri da zahtevaju krivično-pravnu reakciju Švajcarske; nije bilo međunarodne pravne obaveze Švajcarske da kriminalizuje takve izjave; čini se da su švajcarski sudovi cenzurirali podnosioca predstavke samo za iznošenje mišljenja koje se razlikovalo od mišljenja utvrđenih u Švajcarskoj; i mešanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja je imalo ozbiljan oblik krivične presude.

Šimunić protiv Hrvatske 22. januara 2019. godine⁵³
(odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke, fudbaler, osuđen je za prekršaj zbog upućivanja poruka gledaocima fudbalske utakmice, čiji je sadržaj izražavao ili raspirivao mržnju na osnovu rase, nacionalnosti i vere. Posebno je tvrdio da mu je povređeno pravo na slobodu izražavanja.

Sud je proglasio pritužbu podnosioca predstavke shodno članu 10 Konvencije (sloboda izražavanja) neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu, smatrajući da je mešanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja potkrepljeno relevantnim i dovoljnim razlozima i da su hrvatske vlasti, uzimajući u obzir relativno umerenu prirodu novčane kazne izrečene podnosiocu predstavke i kontekst u kojem je izvikivao osporenu frazu, uspostavile pravičnu ravnotežu između njegovog interesa da slobodno govori, s jedne strane, i interesa društva koji se odnosi na promovisanje tolerancije i uzajamnog uvažavanja na sportskim događajima, kao i borbu protiv diskriminacije kroz sport, s druge strane, delovale u okviru svog polja slobodne procene. Sud je posebno konstatovao da je podnosilac predstavke, kao poznati fudbaler i uzor mnogim fudbalskim navijačima, trebalo da bude svestan mogućeg negativnog uticaja provokativnog povika na ponašanje gledalaca, te je trebalo da se uzdrži od takvog ponašanja.

PODSTICANJE NA VERSKU NETOLERANCIJU

I.A. protiv Turske, 13. septembar 2005. godine⁵⁴

Podnosilac predstavke, vlasnik i direktor izdavačke kuće, objavio je 2 000 primeraka knjige koje su obrađivale teološka i filozofska pitanja u stilu romana. Javni tužilac u Istanbulu je optužio podnosioca za vređanje „Boga, religije, poslanika i Svete knjige“ putem svoje objave. Prvostepeni sud je osudio podnosioca predstavke na dve godine zatvora i plaćanje novčane kazne i odmah preinačio kaznu zatvora u novčanu kaznu. Podnosilac predstavke se žalio Kasacionom sudu, koji je potvrdio presudu. Podnosilac predstavke navodi da mu je osudom i kaznom bilo povređeno njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije. Sud je ponovio, da oni koji su izabrali da ostvare slobodu manifestovanja svoje vere, bez obzira da li su to učinili kao članovi verske većine ili manjine, ne mogu razumno očekivati da će biti izuzeti od svake kritike. Morali su da tolerišu i prihvate odbijanje svojih verskih uverenja od strane drugih, pa čak i širenje neprijateljskih doktrina prema njihovoj veri od strane drugih. Međutim, ovaj predmet se ne odnosi samo na komentare koji su uznemirujući i šokantni ili „provokativnog“ mišljenja, nego su uvredljiv napad na proroka islama. Bez obzira na činjenicu da je postojala određena tolerancija kritike verskog učenja u turskom društvu, koji je duboko vezan za načelo sekularnosti, vernici su mogli opravdano da smatraju da određeni odlomci predmetne

53. Odluka ESLJP: *Šimunić v. Croatia* (br. 20373/17)

54. Presuda ESLJP: *I.A. v. Turkey* (br. 42571/98)

knjige predstavljaju neopravdan i uvredljiv napad na iste. U tim okolnostima, Sud smatra da je predmetna mera imala za cilj da pruži zaštitu protiv uvredljivih napada na pitanja koja muslimani smatraju svetima i da su zbog toga zadovoljili „hitnu društvenu potrebu“. On je takođe uzeo u obzir činjenicu da turski sudovi nisu odlučili da zaplene predmetnu knjigu, a time je smatrao da je gotovo beznačajna izrečena novčana kazna bila srazmerna ciljevima ostvarenim predmetnim merama.

Erbakan protiv Turske, 6. jul 2006. godine⁵⁵

Podnosilac predstavke, političar, bio je premijer Turske. U relevantno vreme bio je predsednik Refah Partisi (Stranke za napredak), koja je raspuštena 1998. godine za učešće u aktivnostima koje se protive načelima sekularnosti. Posebno se žalio da je njegova osuda za komentare koje je izneo u javnom govoru, za koje se smatralo da su podsticali na mržnju i versku netoleranciju, povredila njegovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. Utvrđeno je da su takvi komentari – uz pretpostavku da ih je u to vreme zapravo dao poznati političar na javnom skupu – bili više indikacija vizije društva strukturisanog isključivo oko verskih vrednosti i tako su se teško pomirili sa pluralizmom tipičnim za savremena društva, gde postoji širok raspon različitih međusobno suočenih grupa. Istakavši da je borba protiv svih oblika netrpeljivosti bila sastavni deo zaštite ljudskih prava, Sud je smatrao da je presudno važno da u svojim govorima političari treba da izbegavaju stvaranje komentara odgovornih za podsticanje netolerancije. Međutim, s obzirom na temeljnu prirodu slobodne političke rasprave u demokratskom društvu, Sud je zaključio da razlozi navedeni u svrhu opravdanja gonjenja podnosioca nisu bili dovoljni da se on uveri da je mešanje u ostvarivanje njegovog prava na slobodu izražavanja bilo nužno u demokratskom društvu.

Tagiyev i Huseynov protiv Azerbejdžana 5. decembra 2019. godine⁵⁶

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv podnosioca predstavke - poznatog pisca i kolumniste i urednika - zbog izazivanja verske mržnje i neprijateljstva kroz njihove komentare o islamu u članku koji su objavili 2006. godine.

Sud je zauzeo stanovište da je došlo do povrede člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja), smatrajući da je osuđujuća presuda protiv podnosioca predstavke bila prekomerna i da je njome prekršena njihova sloboda izražavanja. Posebno je konstatovao da nacionalni sudovi nisu obrazložili zašto je osuda podnosioca predstavke bila nužna kada je članak očigledno samo upoređivao zapadne i istočne vrednosti i doprineo je raspravi o pitanju od javnog interesa, naime ulozi religije u društvu. Zapravo, sudovi su jednostavno podržali izveštaj u kome je iznet nalaz da su neki komentari predstavljali podsticanje na versku mržnju i neprijateljstvo, ne stavljajući ih u kontekst ili čak pokušavajući da uporede pravo podnosioca predstavke da javnosti saopšte svoje stavove o religiji i pravo vernika na poštovanje njihovih uverenja.

55. Presuda ESLJP: *Erbakan c. Turquie* (br. 59405/00), dostupna na francuskom

56. Presuda ESLJP: *Tagiyev and Huseynov v. Azerbaijan* (br. 13274/08)

UVREDA DRŽAVNIH SLUŽBENIKA

*Otegi Mondragon protiv Španije, 15. mart 2011. godine*⁵⁷

Podnosilac predstavke, portparlor levičarske baskijske separatističke parlamentarne grupe, na konferenciji za novinare osvrnuo se na ukidanje baskijskih dnevnih novina (zbog sumnje u njihovu povezanost s ETA-om) i navodno zlostavljanje osoba uhapšenih tokom policijske operacije. U svojoj izjavi on naziva kralja Španije „vrhovnim poglavarom španskih oružanih snaga, drugim rečima, osobom koja je zapovednik mučitelja, koja dozvoljava mučenje i nameće svoj monarhistički režim našim ljudima kroz torturu i nasilje“. Podnosilac predstavke je osuđen na kaznu zatvora za delo teškog vređanja kralja. On se pozivao na povredu njegovog prava na slobodu izražavanja.

Sud je smatrao da je došlo do povrede člana 10 (sloboda izražavanja) smatrajući da je osuda i kazna podnosioca predstavke bila nesrazmerna legitimnom cilju kojem se teži, odnosno zaštite ugleda španskog kralja, zajamčenog španskim Ustavom. Sud je posebno primetio da iako se jezik koji je koristio podnosilac mogao smatrati provokatorskim, bitno je imati na umu da, čak i ako su neke od reči korišćene u komentarima podnosioca predstavke, one nisu bile neprijateljske u svojoj suštini, nije bilo podsticanja na nasilje i nije iznet govor mržnje. Nadalje, to su bile usmene izjave tokom konferencije za novinare, što je značilo da ih podnosilac predstavke nije mogao preformulisati, ponovno reći ili povući pre nego što su objavljene.

*Stern Taulats i Roura Capellera protiv Španije, 13. mart 2018. godine*⁵⁸

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv dvojice španskih državljana zbog paljenja fotografije kraljevskog para na javnim demonstracijama održanim tokom kraljeve službene posete Đironi u septembru 2007. godine. Podnosioci predstavke su se konkretno žalili da presuda kojom su proglašeni krivim za uvredu Krune predstavlja neopravdano mešanje u njihovo pravo na slobodu izražavanja.

Sud je zauzeo stanovište da je došlo do povrede člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja). Posebno je smatrao da je čin koji su podnosioci predstavke navodno izvršili bio deo političke, a ne lične kritike institucije monarhije uopšte, i posebno Kraljevine Španije kao zemlje. Takođe je konstatovao da je to bio jedan od onih provokativnih „događaja“ koji su se sve više „izvodili“ da bi privukli medijsku pažnju i koji nisu išli dalje od korišćenja određenog dopustivog stepena provokacije u svrhu prenošenja kritičke poruke u okviru slobode izražavanja. Štaviše, Sud nije bio uveren da se osporeni čin može osnovano tumačiti kao podsticanje na mržnju ili nasilje. U ovom predmetu se nije mogao izvući zaključak o podsticanju na nasilje iz zajedničkog ispitivanja „rekvizita“ korišćenih za inscenaciju događaja ili iz konteksta u kojem se odigrao; niti se to moglo utvrditi na osnovu posledica čina, koji nije doveo do nasilničkog ponašanja ili nereda. Nadalje, nije se moglo smatrati da činjenice predstavljaju govor mržnje. I na kraju, Sud je zauzeo stanovište da zatvorska kazna koja je izrečena podnosiocima predstavke nije bila ni srazmerna legitimnom cilju kome se težilo (zaštita ugleda ili prava drugih) niti „neophodna u demokratskom društvu“.

57. Presuda ESLJP: Otegi Mondragon v. Spain (br. 2034/07)

58. Presuda ESLJP: Stern Taulats and Roura Capellera v. Spain (application no. 51168/15)

GOVOR MRŽNJE NA INTERNETU

*Delfi AS protiv Estonije, 16. jun 2015. godine (Veliko veće)*⁵⁹

Ovo je bio prvi predmet u kojem je Sud razmatrao predstavku o odgovornosti za komentare koji su učinjeni od strane korisnika na internet informativnom portalu. Kompanija podnosilac prijave, koja vodi informativni portal koji radi na komercijalnoj osnovi, žalila se da su je nacionalni sudovi smatrali odgovornom za uvredljive komentare koje su njeni čitaoci postavili ispod jednog od članaka na internetu o trajektnoj kompaniji. Na zahtev advokata vlasnika trajektne kompanije, kompanija koja je podnosilac predstavke je uklonila uvredljive komentare šest nedelja nakon njihovog objavljivanja.

Sud je zaključio da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije. Prvo je primetio sukobljavajuću realnost između prednosti interneta, koji bez presedana obezbeđuje platform za slobodu izražavanja, i njegovih opasnosti, u koje spada i mogućnost širenja govora mržnje i govora koji podstiče nasilje: širom sveta za nekoliko sekundi, a koji ponekad ostaje trajno dostupan na mreži. Sud je dalje primetio da je nezakonitost komentara očigledno zasnovana na činjenici da je većina komentara, na prvi pogled, bila jednaka podsticanju na mržnju ili nasilje prema vlasniku trajektne kompanije. Shodno tome, predmet se odnosio na dužnosti i odgovornosti internet informativnog portala na osnovu člana 10 stav 2 Konvencije, koji je na komercijalnoj osnovi pružao platformu za komentare generisane od strane korisnika na prethodno objavljeni sadržaj, a neki su se korisnici – bilo da su identifikovani ili anonimni – upustili u jasno nezakonit govor, koji je narušavao prava ličnosti drugih i predstavljao govor mržnje i podstrekivanje nasilja prema njima. U slučajevima kao što je ovaj, kada komentari trećih strana imaju oblik govora mržnje i neposredne pretnje fizičkom integritetu pojedinaca, Sud je smatrao da prava i interesi drugog i društva u celini mogu dati ovlašćenje državama ugovornicama da nametnu odgovornost portalima za internet informativne komentare, bez kršenja člana 10 Konvencije, ako ne preduzmu mere da uklone jasno nezakonite komentare bez odlaganja, čak i bez prethodnog obaveštenja od navodne žrtve ili trećih lica.

Na osnovu konkretne procene ovih aspekata i uzimajući u obzir naročito ekstremnu prirodu datih komentara, činjenicu da su objavljeni kao reakcija na članak objavljen od strane podnosioca predstavke na njegovom profesionalno vođenom informativnom portalu koji radi na komercijalnoj osnovi, nedovoljnost mera preduzetih od strane podnosioca predstavke da bez odlaganja nakon objavljivanja ukloni komentare koji sadrže govor mržnje i govor koji podstiče nasilje i da osigura stvarnu mogućnost da autori takvih komentara odgovaraju, kao i umerenu sankciju (320 evra) izrečenu kompaniji podnosioca predstavke, Sud je našao da je utvrđivanje odgovornosti kompanije podnosioca predstavke od strane estonskih sudova bilo opravdano i predstavljalo srazmerno ograničenje slobode izražavanja portala.

*Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete (MTE) i Index.hu Zrt protiv Mađarske, 2. februar 2016. godine*⁶⁰

Ovaj predmet se odnosio na odgovornost samoregulatornog tela pružaoca internet sadržaja i internet informativnog portala za vulgarne i uvredljive onlajn komentare objavljene na njihovim internet stranicama nakon objavljivanja mišljenja kojim su kritikovane pogrešne poslovne prakse dva internet sajta za nekretnine. Podnosioci predstavke su se žalili na

59. Presuda ESLJP: *Delfi AS v. Estonia* (br. 64569/09)

60. Presuda ESLJP: *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete and Index.hu Zrt v. Hungary* (br. 22947/13)

presude mađarskih sudova protiv njih, koje su ih efektivno obavezale da moderiraju sadržinu komentara čitalaca na njihovim internet stranicama, tvrdeći da je to bilo protiv suštine slobodnog izražavanja na internetu.

Sud je zaključio da je došlo do povrede člana 10 Konvencije. Posebno je ponovio da, iako ne predstavljaju izdavače komentara u tradicionalnom smislu, internet informativni portal moraju, u načelu, preuzeti dužnosti i odgovornosti.

Međutim, Sud je smatrao da mađarski sudovi prilikom odlučivanja o pojmu odgovornosti u predmetu podnosilaca predstavke nisu sproveli odgovarajuće balansiranje između suprotstavljenih prava, odnosno između prava podnosilaca predstavke na slobodu izražavanja i prava internet sajtova za nekretnine na poštovanje njihovog poslovnog ugleda. Naime, mađarske vlasti su bez dubljeg ispitivanja prihvatile da su komentari bili nezakoniti kao štetni za ugled internet sajtova za nekretnine. Treba napomenuti da je slučaj podnosilaca predstavke, u nekim aspektima bio različit od slučaja Delfi AS protiv Estonije u kojem je Sud utvrdio da je komercijalni informativni internet portal bio odgovoran za uvredljive onlajn komentare svojih čitalaca.

Predmet podnosilaca predstavke očigledno nije imao ključne elemente govora mržnje i podstrekavanja na nasilje, kao Delfi AS. Iako uvredljivi i vulgarni, komentari u ovom predmetu nisu predstavljali jasno nezakonit govor. Pored toga, iako je Indeks vlasnik velikog medija za koje se mora smatrati da imaju ekonomske interese, Magyar Tartalomszolgálatok Egyesülete je neprofitna samoregulatorna asocijacija pružalaca internetskih usluga, koja nema takve interese.

Pihl protiv Švedske, 7. februar 2017. godine⁶¹ (odluka o prihvatljivosti)

Podnosilac predstavke je bio izložen klevetničkom onlajn komentaru, koji je objavljen anonimno na blogu. On je podneo građansku tužbu protiv malog neprofitnog udruženja koje je vodilo blog, tvrdeći da bi isto trebalo da bude odgovorno za komentar treće strane. Švajcarski sudovi i ministar pravde su odbili zahtev. Podnosilac predstavke se žalio Sudu da su neutvrđivanjem odgovornosti udruženja vlasti propustile da zaštite njegov ugled, čime su povredile njegovo pravo na poštovanje privatnog života.

Sud je predstavku proglasio neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu. Posebno je naglasio da u ovakvim slučajevima mora postojati ravnoteža između prava pojedinca na poštovanje njegovog privatnog života i prava na slobodu izražavanja koje uživa lice ili grupa koja vodi internet portal. U svetlu okolnosti ovog predmeta, Sud je utvrdio da su nacionalne vlasti postigle pravi balans kada su odbile zahtev da udruženje bude odgovorno za anonimni komentar. Naročito iz sledećih razloga: iako je komentar bio uvredljiv, to nije dovelo do govora mržnje ili podsticanja na nasilje; komentar je objavljen na malom blogu koji vodi neprofitno udruženje; uklonjen je dan nakon što je podnosilac predstavke podneo žalbu; i nalazio se na blogu samo oko devet dana.

61. Odluka ESLJP: Pihl against Sweden (br. predstavke 74742/14)

Smajić protiv Bosne i Hercegovine, 18. januar 2018. godine⁶²
(odluka o prihvatljivosti)

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv podnosioca predstavke zbog izazivanja nacionalne, rasne i verske mržnje, razdora ili netolerancije nakon niza objava na internet forumu u kojima se opisuje vojna akcija koja bi se mogla preduzeti protiv srpskih sela u Brčko distriktu u slučaju još jednog rata. Podnosilac prijave je konkretno tvrdio da je bio osuđen zbog izražavanja svog mišljenja o pitanju od javnog interesa.

Sud je pritužbu podnosioca predstavke shodno članu 10 Konvencije (sloboda izražavanja) proglasio neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu. Konkretno je smatrao da su domaći sudovi s pažnjom ispitali predmet podnosioca predstavke, dajući dovoljno obrazloženje za njegovu osuđujuću presudu, naime da je koristio izrazito uvredljive izraze za Srbe, dirnuvši na taj način u vrlo osetljivu materiju etničkih odnosa u postkonfliktnom bosanskom društvu. Nadalje, kazne koje su mu izrečene, naime uslovna kazna i oduzeti računar i laptop, nisu bile preterane. Stoga, mešanje u pravo podnosioca na slobodu izražavanja, koje je bilo propisano zakonom i koje je težilo ostvarenju legitimnog cilja zaštite ugleda i prava drugih, nije ukazivalo na bilo kakvu pojavu povrede člana 10 Konvencije.

Nix protiv Nemačke, 13. mart 2018. godine⁶³
(odluka o prihvatljivosti)

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv podnosioca predstavke zbog objavljivanja slike nacističkog vođe i kukastog krsta na blogu. Podnosilac predstavke je tvrdio da domaći sudovi nisu uzeli u obzir da je njegova objava na blogu bila zamišljena kao protest protiv diskriminacije dece migrantskog porekla od strane škola i službi za zapošljavanje.

Sud je proglasio predstavku neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu. Iako je prihvatio da podnosilac predstavke nije imao nameru da širi totalitarnu propagandu, podstiče na nasilje ili koristi govor mržnje i da je možda mislio da doprinosi raspravi od javnog interesa, smatrao je da se domaćim sudovima ne može prigovoriti zbog toga što su zaključili da je on koristio sliku bivšeg zapovednika SS-a Hajnriha Himlera sa kukastim krstom kao sredstvo da privuče pažnju, što je bila jedna od stvari koju je zakon kojim se kažnjava upotreba simbola neustavnih organizacija imao za cilj da spreči (tzv. „komunikacijski tabu“). Domaća sudska praksa bila je jasna u smislu da upotreba takvih simbola u svrhu kritike nije dovoljna da nekoga oslobodi krivične odgovornosti i da je ono što je obavezno jeste jasno i očigledno protivljenje nacističkoj ideologiji.

U predmetu podnosioca predstavke, Sud nije video nijedan razlog da odstupi od ocene domaćih sudova da podnosilac predstavke nije jasno i očigledno odbacio nacističku ideologiju u svojoj objavi na blogu. Sud je stoga zaključio da su domaće vlasti pružile relevantne i dovoljne razloge za mešanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja i da nisu izašle izvan svog manevarskog prostora („polja slobodne procene“) u predmetu.

62. Odluka ESLJP: Smajić v. Bosnia and Herzegovina (br. 48657/16)

63. Odluka ESLJP: Nix v. Germany (br. 35285/16)

Savva Terentyev protiv Rusije, 28. avgust 2018. godine⁶⁴

Ovaj predmet se odnosio na osuđujuću presudu protiv podnosioca predstavke zbog podsticanja na mržnju nakon što je izneo uvredljive komentare o policajcima u komentaru ispod objave na blogu.

Sud je zauzeo stanovište da je došlo do povrede člana 10 Konvencije (sloboda izražavanja). Konkretno je smatrao da, iako su izrazi koje je podnosilac predstavke koristio bili uvredljivi i šokantni, to samo po sebi nije bilo dovoljno da opravda mešanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja. Trebalo je da domaći sudovi sagledaju sveukupan kontekst njegovih komentara, a to je bio provokativan pokušaj da izrazi svoj gnev zbog onoga što je on doživeo kao mešanje policije, a ne stvarni poziv na fizičko nasilje protiv policije.

Beizaras i Levickas protiv Litvanije, 14. januara 2020. godine⁶⁵

Podnosioci predstavke, dva mladića koji su bili u vezi, tvrdili su da su diskriminirani po osnovu seksualne orijentacije zbog odbijanja vlasti da pokrenu pretpretresnu istragu u vezi sa komentarima na Fejsbuk stranici jednog od njih u kojima se izražava mržnja. Drugi mladić je na svojoj Fejsbuk stranici objavio njihovu fotografiju kako se ljube, što je dovelo do stotina komentara na internetu u kojima se izražava mržnja. Neki su se odnosili na LGBT osobe uopšte, dok se u drugima pretilo lično podnosiocima predstavke. Podnosioci predstavke su tvrdili da su bili diskriminirani po osnovu seksualne orijentacije. Takođe su tvrdili da su, usled odbijanja pravosudnih organa Litvanije da pokrenu postupak, bili lišeni mogućnosti da ostvare sudsku zaštitu.

Sud je zauzeo stanovište da je došlo do povrede člana 14 (zabrana diskriminacije) u vezi sa članom 8 Konvencije (pravo na poštovanje privatnog života), smatrajući da su podnosioci predstavke bili diskriminirani po osnovu njihove seksualne orijentacije i da litvanska Vlada nije pružila nikakvo obrazloženje koje bi pokazalo da je razlika u postupanju bila u skladu sa standardima Konvencije.

Posebno je konstatovao da je seksualna orijentacija podnosilaca predstavke igrala ulogu u načinu na koji su vlasti postupale prema njima, koje su sasvim jasno izrazile neodobranje zbog toga što su oni tako javno pokazali svoju homoseksualnost time što su odbile da pokrenu pretpretresnu istragu. Takav diskriminatorski odnos je značio da podnosioci predstavke nisu bili zaštićeni, što je bilo njihovo pravo prema krivičnom zakoniku, od neprikrivenih poziva na napad na njihov fizički i mentalni integritet. Sud je takođe zauzeo stanovište da je došlo do povrede člana 13 Konvencije (pravo na delotvorni pravni lek) jer je podnosiocima predstavke uskraćen delotvoran domaći pravni lek za njihove pritužbe.

64. Presuda ESLJP: Savva Terentyev v. Russia (br. 10692/09)

65. Presuda ESLJP Beizaras and Levickas v. Lithuania (br. 41288/15). Ova presuda će postati pravosnažna u skladu sa odredbama utvrđenim u članu 44. stav 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

OSVRT NA BITNE TEME: GOVOR MRŽNJE

BITNE TEME

Standardi koji se odnose na „govor mržnje“ Evropske konvencije o ljudskim pravima („Konvencija“):

- Član 17: zloupotreba prava na slobodu izražavanja;
- Ograničenja iz člana 10(2).

Standardi koji se odnose na „govor mržnje“ u Republici Srbiji:

- Član 46. stav 2. Ustava RS;
- Član 11. Zakona o zabrani diskriminacije;
- Član 75. Zakona o javnom informisanju i medijima.

EVROPSKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA, ČLAN 10:

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad radiodifuznih, televizijskih i bioskopskih preduzeća.
2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neophodnim u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi srečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja i morala, zaštite ugleda ili prava drugih, sprečavanja otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

GOVOR MRŽNJE

Sud je jasno utvrdio da nije zaštićen govor koji podstiče nasilje ili mržnju po bilo kom osnovu, ili ima za cilj da podriva osnovna načela dostojanstva u pogledu prava na kojima je zasnovana Konvencija.

„[T]olerancija u pogledu jednakog dostojanstva svih ljudskih bića predstavlja temelj demokratskog, pluralističkog društva. Pošto je to tako, kao stvar principa, može se smatrati neophodnim u nekim demokratskim društvima da se kažnjava ili čak sprečava svaki oblik izražavanja kojim se širi, podstiče, promovise ili opravdava mržnja zasnovana na netoleranciji...“ [Erbakan protiv Turske](#) (6. jul 2006).

Prema sistemu Konvencije, postoje dva načina da se ograniči ta vrsta govora:

1. Na osnovu **člana 17**, kojim se zabranjuje **zloupotreba prava**; ili
2. Na osnovu ograničenja **stava 2 člana 10 Konvencije**.

ZLOUPOTREBA PRAVA NA SLOBODU IZRAŽAVANJA: ČLAN 17

Član 17 Konvencije predviđa da:

„Ništa u ovoj Konvenciji ne može se tumačiti da podrazumeva pravo bilo koje države, grupe ili lica da se upuste u neku delatnost ili izvrše neki čin usmeren na poništavanje bilo kog od navedenih prava i sloboda ili na njihovo ograničavanje u većoj meri od one koja je predviđena Konvencijom.“

ČLAN 17: KADA SE MOŽE PRIMENITI

Član 17 se primenjuje samo u ekstremnim situacijama.

Evropski sud za ljudska prava („Sud“) u presudi Pavel Ivanov protiv Rusije koja se odnosila na osudu vlasnika novina za podsticanje mržnje prema Jevrejima, daje dobar primer kako Sud primenjuje član 17 u slučajevima koji se tiču govora mržnje. Sud je u svojoj presudi rekao:

„[G]ovor, koji nije kompatibilan sa vrednostima koje su navedena i zajemčene u Konvenciji ne može uživati zaštitu iz člana 10, a na osnovu člana 17 Konvencije ... Primeri takvog govora kojim se bavio ovaj sud, uključuju i izjave kojima se poriče Holokaust, opravdava nacistička politika, tvrdnjama da je jevrejska manjina progonila Poljake, da postoji neravnopravnost između njih, ili povezivanjem svih muslimana sa terorističkim delima.“

U ovom predmetu, podnosilac predstavke je objavio seriju članaka predstavljajući Jevreje kao izvor svih zala u Rusiji. Optužio je celu etničku grupu za zaveru protiv Ruskog naroda i rekao da jevrejsko rukovodstvo sprovodi fašističku ideologiju. Kako u svojim izdanjima, tako i u usmenom obraćanju sudu, on je uporno poricao pravo Jevrejima na nacionalno dostojanstvo, tvrdeći da oni nikada i nisu formirali naciju. Sud, izvan svake sumnje, smatra govor podnosioca predstavke antisemitskim i slaže se sa procenom domaće suda da je on objavljivanjem ovih članaka želeo da podstakne mržnju prema jevrejskom narodu. Ovako žestok napad na jednu etničku grupu je u suprotnosti sa osnovnim vrednostima, a posebno onim koji se odnose na toleranciju, socijalni mir i nediskriminaciju kako je propisano Konvencijom. [Pavel Ivanov protiv Rusije](#) (20 februar 2007).

U manje ekstremnim slučajevima, kada se član 17 ne može primeniti, mogu se primeniti ograničenja člana 10(2).

OGRAIČENJA GOVORA MRŽNJE PREMA ČLANU 10(2)

U više slučajeva, Sud je smatrao da se ograničenja govora mržnje mogu opravdati „opštom“ odredbom člana 10(2) o ograničenjima prava, kao što je navedeno u prethodnim slajdovima. Ovakva se ograničenja podvrgavaju „trodelnom testu“. Primeri:

- Oduzimanje publikacije u kojoj je promovisana etnička mržnja. *Balsytė-Lideikienė protiv Litvanije* (4. novembar 2008).
- Presuda za podsticanje mržnje protiv tri osobe koje su delile letke u jednom srednjoj školi tvrdeći da je homoseksualnost „nastrana seksualna sklonost“ koja „koja ima moralno destruktivne posledice po društvo“ i da je homoseksualnost odgovorna za nastanak HIV-a i AIDS-a *Vejdeland i drugi protiv Švedske* (9. februar 2012).
- Krvična presuda za podsticanje rasne mržnje antisemitizma u knjizi Mitovi o osnivanju modernog Izraela. *Garaudy protiv Francuske* (25. mart 2003).

OGRAIČENJA GOVORA MRŽNJE: NACIONALNO PRAVO I SUDSKA PRAKSA

Član 46. stav 2. Ustava Republike Srbije

Sloboda izražavanja može se zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.

Član 11. Zakona o zabrani diskriminacije (2009)

Zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način.

Član 75. Zakona o javnom informisanju i medijima (2014)

Idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima ne sme se podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti ili drugog ličnog svojstva, bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.

OGRANIČENJA GOVORA MRŽNJE: NACIONALNO PRAVO I SUDSKA PRAKSA

Ograničenje:

Član 76. Zakona o javnom informisanju i medijima

- Ne postoji povreda zabrane govora mržnje ako je informacija objavljena 1) bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica, posebno ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja; 2) s namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

OGRANIČENJA GOVORA MRŽNJE: NACIONALNO PRAVO I SUDSKA PRAKSA

Ograničenje:

Član 76. Zakona o javnom informisanju i medijima

- Ne postoji povreda zabrane govora mržnje ako je informacija objavljena 1) bez namere da se podstiče na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica, posebno ako je takva informacija deo objektivnog novinarskog izveštaja; 2) s namerom da se kritički ukaže na diskriminaciju, mržnju ili nasilje protiv lica ili grupe lica ili na pojave koje predstavljaju ili mogu da predstavljaju podsticanje na takvo ponašanje.

OGRANIČENJA GOVORA MRŽNJE: NACIONALNO PRAVO I SUDSKA PRAKSA

„Posebne obaveze političara, pa stoga i tuženog, jesu da promovišu vrednosti demokratiskog društva, kao što su: pluralizam, tolerancija i pravo na različitost. (...) Pružanje zaštite tužiocu ne predstavlja cenzuru, niti predstavlja ograničenje slobode govora tuženog, odnosno njegovog prava na svoje mišljenje i izražavanje negativnih komentara, ali predstavlja zabranu govora koji širi ideje koje podstiču diskriminaciju, što može imati negativan uticaj na demokratske procese u društvu i razvoj društva u celini.“ (*Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž. 2426/14 od. 11. juna 2014*).

Sud je pronašao da je autor teksta „izrazio ideje i stavove koji su uznemirujući i ponižavajući, kojima se vređa dostojanstvo i podstiče diskriminacija i mržnja“ protiv dve navedene grupe. Iako je sud ocenio da tuženi ima pravo na izražavanje svog mišljenja, istakao je da kao javna ličnost ima i „obavezu da u svojim javnim nastupima ne propagira diskriminaciju, ne iznosi ideje kojima se podstiče diskriminacija, a koje mogu imati štetne posledice na demokratske procese i garanciju ljudskih prava i sloboda u društvu“ (*Viši sud u Novom Sadu, Il. 1344/2017, presuda od 8. maja 2018*).

3. KLEVETA

KLEVETA, PRIVATNOST I ČLAN 8 EVROPSKE KONVENCIJE

U Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima reputacija kao zaštićeno pravo nije konkretno sadržana. Međutim, njena zaštita, kako je tumači Sud, ugrađena je u pravo na poštovanje privatnog života. Kao što je Sud objasnio u (predmetu) *Axel Springer AG protiv Nemačke* (predstavka br. 39954/08):

„(To) pravo na zaštitu reputacije je pravo koje je zaštićeno članom 8 Konvencije kao deo prava na poštovanje privatnog života ... Koncept „privatnog života“ ... pokriva podatke o ličnosti za koje pojedinci mogu legitimno da očekuju da ne treba da se objavljuju bez njihove saglasnosti.“

U predmetima u kojima je sloboda izražavanja ograničena u interesima zaštite reputacije, Sud procenjuje da li su nacionalna tela vlasti dovela u pravednu ravnotežu te dve konkurentske vrednosti: sa jedne strane, slobodu izražavanja koja se štiti članom 10 Konvencije, a, sa druge, pravo na poštovanje privatnog života, koje je ugrađeno u član 8. Međutim, prema Evropskom sudu za ljudska prava, samo ozbiljne klevetničke optužbe uključuju zaštitu iz člana 8 Konvencije:

„Da bi član 8 stupio u dejstvo, dati napad na ličnu čast i reputaciju mora da dosegne neki određeni nivo težine i da na neki način preti ličnom uživanju prava na poštovanje privatnog života.“ - *A. protiv Norveške* (predstavka br. 28070/06).

Jasan primer ovoga je bio predmet *A. protiv Norveške*, u kome je podnosilac predstavke bio optužen za ubistvo dve mlade devojke. Sud je rekao: „primenljivost člana 8 na ovaj predmet je bila nesporna“.

RAZLIKA IZMEĐU VREDNOSNIH SUDOVA I ČINJENICA

U postupcima za klevetu, potrebno je da se napravi pažljiva razlika između tvrdnji o „činjenicama, koje čine činjenične optužbe, i izjava o mišljenju, koje Sud karakteriše kao vrednosne sudove“. Kao što je Sud dao pravno mišljenje, u svom prvom predmetu za klevetu:

„Postojanje činjenica može da se dokaže, dok istinitost vrednosnih sudova nije dokaziva.“ *Lingens protiv Austrije* (predstavka br. 9815/82).

Niko ne treba da bude osuđen za klevetu zbog izražavanja nekog vrednosnog suda. Međutim, Sud je zahtevao da treba da postoji neka činjenična osnova i za vrednosne sudove:

„Čak i kada neka izjava predstavlja vrednosni sud, mora da postoji neka dovoljna činjenična osnova koja će ga potkrepiti, u nedostatku koje će on biti prekomeran.“ *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske* (predstavka br. 49017/99).

Primeri obuhvataju sledeće:

Čisti vrednosni sud: izjavljivanje da su predlozi nekog političara da se strancima daju niži porodični dodaci nego austrijancima bili uporedivi sa nacističkim praktičnim politikama koje su sprovedene dvadesetih godina prošlog veka – *Oberschlick protiv Austrije* (predstavka br. 11662/85).

Vrednosni sud sa dovoljnim činjeničnim utemeljenjem: navodi da su političke simpatije sudija uticale na njihovu odluku u jednom predmetu o starateljstvu nad detetom – *De Haes i Gijssels protiv Belgije* (predstavka br. 19983/92).

Vrednosni sud na osnovu činjenica koje su generalno poznate javnosti: odnosi se na jednog političara kao nekoga ko ima „fašističku prošlost“ – *Feldek protiv Slovačke* (predstavka br. 29032/95).

Vrednosni sud bez dovoljnog činjeničnog utemeljenja: tvrdnja da su sudije generalno tretirale optužene kao krive i optuživanje jednog sudije za šikaniranje - *Prager i Oberschlick protiv Austrije* (predstavka br. 15974/90).

LINIJA IZMEĐU LEGITIMNE KRITIKE I NEOPRAVDANE UVREDE

Važno je ponoviti: kao što to Sud čini u skoro svakom predmetu za klevetu koji se nađe pred njim - samo zato što je nešto uvredljivo, to ne znači da je i kleveta u pitanju. Pravo na slobodu izražavanja štiti govor koji vređa:

„Ono što je važno imati na umu jeste da je sloboda izražavanja primenljiva ne samo na „informacije“ ili „ideje“ koje se blagonaklono primaju ili se smatraju kao dobronamerne ili su stvar nezainteresovanosti, nego i na one koje vređaju, šokiraju ili uznemiravaju državu ili bilo koji sektor stanovništva“ – *Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (predstavka br. 5493/72).

Kritika može da se uvije u jezik koji je uvredljiv, sve dok nije neopravdano uvredljiva. Evropski sud je dao mišljenje o tome:

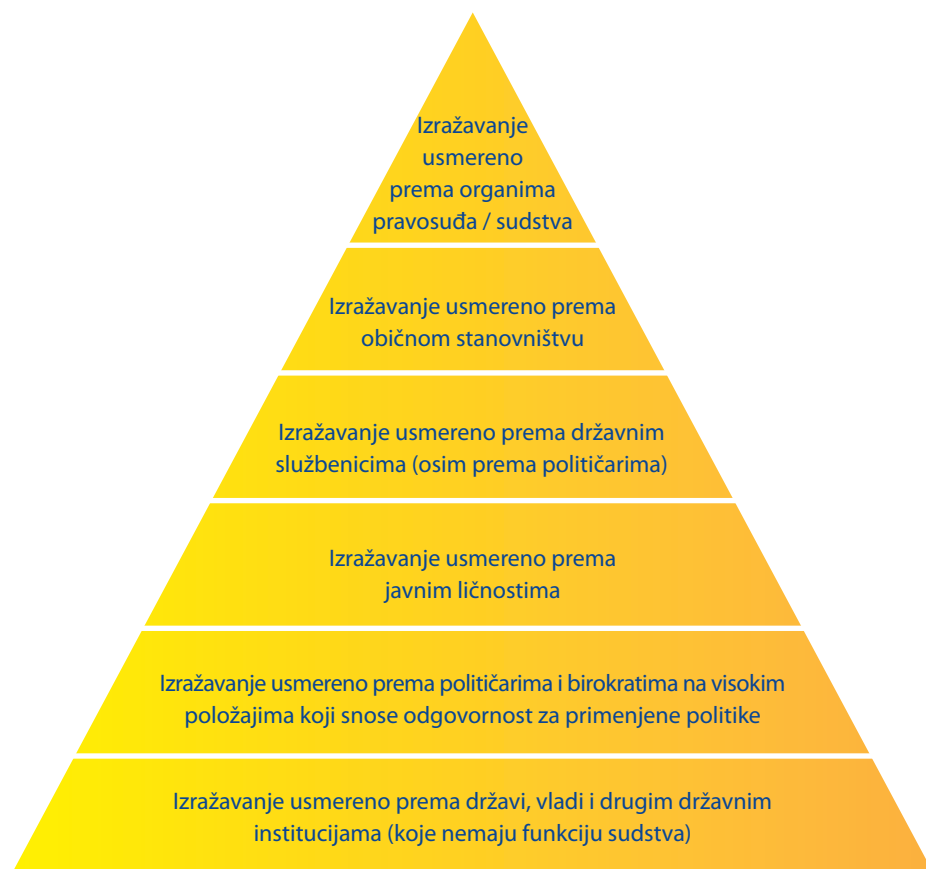
„Mora da se napravi jasna razlika između kritike i uvrede i da ova druga pomenuta, u principu, može da opravdava sankcije“ – *Palomo Sánchez i ostali protiv Španije* (predstavke br. 28955/06, 28957/06, 28959/06 i 28964/06).

U ovom predmetu, Sud je presudio da je karikatura, objavljena na naslovnoj strani biltena jednog sindikata i u kontekstu jednog radnog spora, koja je prikazivala nekog menadžera za njegovim stolom sa zaposlenima koji kleče u redu na kolenima da ga zabave, prešla liniju prihvatljivog i da je bila nepotrebno uvredljiva.

Slično, u (predmetu) *Tammer protiv Estonije*, Sud je zaključio da je podnosilac predstavke mogao da izrazi svoju kritiku „bez pribegavanja ... uvredljivim izrazima“ i stoga je presudio da osuđujuća presuda za klevetu nije prekršila pravo na slobodu izražavanja - *Tammer protiv Estonije* (predstavka br. 41205/98).

IZRAŽAVANJE PREMA JAVNIM LIČNOSTIMA

STAV EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA
(NAJMANJE/NAJVIŠE ZAŠTIĆENO IZRAŽAVANJE)

POJAM PRIVATNOG ŽIVOTA JAVNIH LIČNOSTI

Pojmove javne ličnosti i „privatnog života“ vrlo dobro je objasnio ESLJP u sledećim slučajevima:

*Von Hanover protiv Nemačke*⁶⁶

Dana 15. decembra 1999. Savezni ustavni sud Nemačke odobrio je princezi Karolini od Monaka zabranu objavljivanja fotografija na kojima se nalazi sa svojom decom. Sud je to učinio na osnovi procene da je potreba princezine dece za zaštitom njihove intimnosti bila veća nego potreba odraslih. Međutim, nemački sud je smatrao da je podnositeljka predstavke, koja je nesumnjivo i trenutno „javna ličnost“, morala tolerisati objavljivanje svoje fotografije na javnom mestu, čak i ako su te fotografije prikazivale njen svakodnevni život, a ne njeno obavljanje službene dužnosti. Sud je ovde pomenuo slobodu štampe i legitimni interes javnosti da znaju kako se takva osoba, uopšteno govoreći, ponaša u javnosti.

66. Presuda ESLJP: Von Hannover v. Germany (br. 59320/00)

Iako se sloboda izražavanja proširila i na objavljivanje fotografija, prava i ugled drugih zauzeli su poseban značaj, jer se fotografije ne odnose samo na širenje „ideja“ već nekada sadrže vrlo lične ili čak intimne „informacije“ o osobi. Fotografije paparaca često spadaju u kontinuirano uznemiravanje, koje u osobi koja je fotografisana izaziva veoma jak osjećaj uplitanja u njen privatni život, pa čak i osećaj proganjanja. Odlučujući faktor u „uravnotežavanju“ članova 8 i 10 jeste doprinos koji su fotografije i članci dali raspravi od opšteg interesa. Javnost nije imala legitimni interes da zna gde se nalazi podnositeljka predstavke ili to kako se ona ponaša u svom privatnom životu, čak i ako se pojavila na mestima koja nisu bila privatna. Svi, uključujući i poznate ličnosti, imaju „legitimno očekivanje“ da će njegov/njen privatni život biti zaštićeni. Tu je došlo do kršenja člana 8.

Von Hanover protiv Nemačke (predstavka br. 2)⁶⁷

Od 2002. do 2004. nemački časopisi „Frau im Spiegel“ i „Frau Aktuell“ objavili su fotografije koje prikazuju podnosioc predstavnici, princezu Karolinu od Monaka i njenog supruga, na skijaškom odmoru u Sent Moricu i Zursu. Od tri fotografije objavljene u „Frau im Spiegelu“, uz jednu je išao članak koji opisuje loše zdravstveno stanje oca princeze Karoline, princa Renijea III, tada suverenog vladara Monaka (prva fotografija). Fotografija u „Frau Aktuellu“ gotovo je identična i istaknuta uz sličan članak.

Dana 26. februara 2008. godine Savezni ustavni sud podržao je odluku Saveznog suda pravde, po kojoj se odbija da se princezi Karolini odobri nalog protiv bilo kakvog daljeg objavljivanja prvih fotografija od strane „Frau im Spiegela“. Sud je to učinio na osnovu toga što je informacijska vrednost fotografije dospela u opseg ocenjivanja u kontekstu pratećeg članka. U odnosu na drugu fotografiju, ni članak ni fotografija koji se odnose na događaj nisu od opšteg interesa ili od interesa savremenog društva. Informacije su se isključivo ticale privatnog života princeze Karoline i služe isključivo u svrhe razonode i zabave. U odnosu na treću fotografiju, iako se članak odnosio na događaj koji se ticao opšteg interesa – bal Rouz u Monaku, nije bilo nikakve veze između fotografije i događaja. Fotografije se mogu objaviti samo uz njen pristanak. Međutim, što se tiče prve fotografije, s obzirom na to da nije sadržavala informacije koje bi doprinele raspravi od opšteg interesa, ova fotografija nije u skladu s pratećim tekstom. Bolest koju ima princ Renije predstavljala je stvar od opšteg interesa. Štampa je u skladu s tim bila ovlašćena da izveštava o situaciji na način na koji se objašnjava da su prinčeva deca uskladila svoje obaveze porodične solidarnosti sa legitimnim potrebama njihovog privatnog života, a to je želja da se ode na odmor. Pomenuta prva fotografija je stoga imala dovoljno blisku povezanost sa događajem opisanim u članku.

Poseban zahtev podnosioca predstavke za zabranu protiv „Frau Aktuela“ nije odobren na sličnim osnovama pred Saveznim sudom pravde 6. marta 2007. Podnosioci predstavke prijavili su slučaj ESLJP tvrdeći da je došlo do kršenja njihovih prava garantovanih članom 8 EKLJP.

Imajući u vidu promene pristupa nemačkog suda od prve presude u slučaju Von Hanover i imajući u vidu polje slobodne procene koju uživaju nacionalni sudovi kada uravnotežavaju suprotstavljene interese, Sud je utvrdio da nije došlo do kršenja člana 8 EKLJP. Sud je naveo pet relevantnih kriterijuma za domaće sudove koje treba razmotriti kada se uravnotežavaju prava iz čl. 8 i 10:

67. Presuda ESLJP: Von Hannover v. Germany no. 2 (br. 40660/08 i 40660/08 i 60641/08)

(1) Da li informacija doprinosi raspravi od opšteg interesa

Početni i ključni kriterijum za razmatranje je doprinos fotografija ili članaka raspravi od opšteg interesa. Definicija onoga što čini stvar od opšteg interesa zavisice od okolnosti predmeta i nije ograničena samo na politička pitanja ili zločine, već se proteže i na publikacije koje se tiču sportskih pitanja ili izvođača.

Prema Konvenciji, ne može biti kritikovana procena nemačkih sudova informacijske vrednosti fotografija, u svetlu pratećih tekstova. Otkrivena je dovoljno bliska veza između fotografija i događaja koji su opisani u člancima.

S tim u vezi, Sud je zaključio da su nemački sudovi podržali nalog za zabranu objavljivanja druge dve fotografije koje prikazuju podnosiocima predstavki u sličnim okolnostima, i to upravo na osnovu toga što su bile objavljene isključivo sa svrhom da rasonode i zabave. Sud je prihvatio da fotografije o kojima se radi, razmotrene u svetlu priloženih članaka koji se odnose na bolest princa Renijeja, jesu doprinele, barem u izvesnoj meri, raspravi od opšteg interesa.

O delu predstavke u kojem su podnosioci pritužbe tvrdili da će mediji koristiti svaki događaj savremenog društva kao izgovor za opravdanje objavljivanja njihovih fotografija, Sud je utvrdio da nije njegov zadatak da donese odluku o usklađenosti budućih publikacija i objava. To je, međutim, pokrenulo Savezni ustavni sud da se pokaže oprez u situacijama kada je članak samo povod za objavljivanje fotografija ugledne osobe, kada ne bi bilo doprinosa u formiranju javnog mišljenja ili osnova za dopuštanje da prevlada član 10.

(2) Reputacija osobe o kojoj se izveštava

Ponavljajući svoju sudsku praksu da javne ličnosti ne mogu zahtevati istu vrstu zaštite njihovog privatnog života kao što to mogu zahtevati obični pojedinci, Sud je smatrao da, bez obzira na pitanje da li i u kojoj meri je prvi podnosilac predstavke preuzeo službenu funkciju u ime Kneževine Monako, ne bi se moglo utvrditi da su podnosioci predstavke, koji su nesporno poznati, bili obična fizička lica. Podnosioci predstavke su očigledno bili javne ličnosti.

(3) Prethodno vladanje osobe o kojoj se izveštava

Iako se prethodno ponašanje može uzeti u obzir, sama činjenica da je osoba ranije saradivala sa štampom ne može poslužiti kao argument za uskraćivanje stranki da traži zaštitu od objavljivanja dotičnih fotografija. Sud se, međutim, nije angažovao u vezi s navodnim kontinuiranim pokušajima podnosilaca predstavke da zaklone svoje privatne živote od uplitanja štampe.

(4) Sadržaj, forma i posledice publikacije/objavljivanja

Način na koji su fotografija i članak objavljeni, kao i način na koji je određena osoba predstavljena, ali i opseg širenja mogu biti važni faktori. Oslanjajući se na činjenice, Sud je jedino napomenuo da fotografije podnosilaca predstavke – uslikane nasred ulice u Sent Moricu tokom zime – nisu same po sebi bile uvredljive do tačke da opravdavaju njihovu zabranu.

(5) Okolnosti pod kojima su fotografije nastale

Da li je fotografisana osoba dala svoju saglasnost za fotografisanje i naknadno objavljivanje ili je to učinjeno bez znanja fotografisane osobe ili pod izgovorom da će biti izabran relevantni

razlog za objavljivanje? Priroda i ozbiljnost upada i posledice po dotičnu osobu moraju se uzeti u obzir.

Fotografije su nastale u atmosferi opšteg uznemiravanja, ali i dalje nisu predočile konkretne dokaze nepovoljnih okolnosti pred domaćim sudovima. U svetlu ovog propusta i postojećih odredbi u nemačkoj sudskoj praksi za razmatranje okolnosti pod kojima su uslikane fotografije, ovaj faktor nije zahtevao detaljnije ispitivanje od strane suda.

Odgovornost ne bi trebalo da postoji u sledećim situacijama:

Kada je izjava istinita

U pitanju je politički govor

- Kastels protiv Španije⁶⁸.

U pitanju je satira

- Eon protiv Francuske⁶⁹.
- Kuliś and Różycki protiv Poljske⁷⁰.

Klevetničko ili uvredljivo mišljenje je izjava nekog drugog (i novinar je ne podržava)

- Jersild protiv Danske⁷¹.
- Milisavljević protiv Srbije⁷² žalba novinarka na presudu koja joj je izrečena za uvredu nakon objavljivanja članka koji je napisala o dobro poznatoj aktivistkinji za ljudska prava. Bilo je očigledno, čak i bez navodnika, da ta rečenica, koju je napisao jedan drugi novinar, a koja je prethodno objavljena u jednom drugom časopisu, nije sadržavala lično mišljenje podnositeljke predstavke, već da je ona samo prenela kako su na predmetnu osobu gledali drugi. Reakcija domaćih sudova - neproporcionalna – povreda.

Javni interes

- Šabanović protiv Crne Gore i Srbije⁷³.
- Togeirson protiv Islanda⁷⁴.

Usmereno je ka instituciji države

- Eon protiv Francuske⁷⁵.
- Otegi Mondragon protiv Španije⁷⁶.

Vrednosni sudovi se ne dokazuju, činjenice mogu biti podvrgnute dokazivanju

68. Presuda ESLJP: Castells v. Spain (br. 11798/85)

69. Presuda ESLJP: Eon v. France (br. 26118/10)

70. Presuda ESLJP: Kuliś and Różycki v. Poland (br. 27209/03)

71. Presuda ESLJP: Jersild v. Denmark (br. 15890/89)

72. Presuda ESLJP: Milisavljević v. Serbia (br. 50123/06)

73. Presuda ESLJP: Šabanović v. Montenegro and Serbia (br. 5995/06)

74. Presuda ESLJP: Thorgeir Thorgeirson v. Iceland (br. 13778/88)

75. Presuda ESLJP: Eon v. France (br. 26118/10)

76. Presuda ESLJP: Otegi Mondragon v. Spain (br. 2034/07)

- Šabanović protiv Crne Gore i Srbije.
- Feldek protiv Slovačke⁷⁷.

Sankcija je previše ozbiljna

- Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 1477/2005 od 27.12.2005.

POJAM „ODVRAĆAJUĆEG EFEKTA“

Teške građanske i krivične sankcije mogu imati „odvraćajući efekat“ na slobodu izražavanja (slučajevi Gudvin protiv Ujedinjenog Kraljevstva⁷⁸, Tešić protiv Srbije⁷⁹).

- Sloboda izražavanja predviđena članom 10 Konvencije, kao jedan od suštinskih temelja demokratskog društva podrazumeva pravo da se saopštavaju, u dobroj nameri, informacije o pitanjima od javnog interesa, čak i kada to podrazumeva štetne izjave o pojedincima, a granice prihvatljive kritike uvek su šire kada se: odnose na političke stranke i njihove aktivne članove; sporni izrazi tiču nečijeg ponašanja u službenom svojstvu; iznosi dodeljene naknade za pretrpljene povrede ugleda zbog izražene uvrede imaju razuman odnos proporcionalnosti prema moralnoj povredi koja je pretrpljena. Stoga Sud smatra da pravnosnažna presuda parničnog suda doneta radi zaštite ugleda predsednika opštine kao javne ličnosti, uz postojanje legitimnog razloga podnosioca predstavke da veruje u svoju tvrdnju o umešanosti političara u utaju poreza, ne predstavlja bezrazložan privatni napad protiv predsednika opštine, pa stoga mešanje države donošenjem pravnosnažne presude zbog uvrede političara nije bilo neophodno u demokratskom društvu, zbog čega je došlo do povrede člana 10 Konvencije o slobodi izražavanja (Filipović protiv Srbije, ESLJP, predstavka br. 27935/05, presuda od 20. novembra 2007, objavljena u „Sl. glasniku RS“, br. 114/2007 od 8. decembra 2007).

Evropski sud je doneo presudu u predmetu Milisavljević, koja se ticala osude za krivično delo uvrede zbog uvredljivih reči upotrebljenih u članku objavljenom u dnevnom listu „Politika“ protiv poznate NVO aktivistkinje. Evropski sud je pronašao da su ispunjena prva dva uslova iz trodelnog testa: zakonitost i legitiman cilj, ali je pronašao da postupanje državnih organa nije prošlo test proporcionalnosti. Evropski sud je naglasio da se mora napraviti razlika između privatnih pojedinaca i lica koja postupaju u javnom kontekstu, kao što su političke ličnosti ili javne ličnosti. Shodno tome, dok privatni pojedinac nepoznat javnosti može tražiti posebnu zaštitu njegovog prava na privatni život, isto ne važi za javne ličnosti u vezi sa kojima su granice kritičkog komentara šire, pošto su one neizbežno i svesno izložene ispitivanju javnosti i zbog toga moraju da pokažu posebno visok nivo tolerancije. Sud je zaključio da je reakcija domaćih organa na članak podnositeljke predstavke i posebno na sporne reči bila neproporcionalna zakonitom cilju kome se teži, pa prema tome nije bila neophodna u demokratskom društvu, u smislu člana 10 stav 2 Konvencije. Sud je istakao da smatra, da iako su sporne reči uvredljive, da je iz formulacije rečenice jasno da je podnositeljka opisala kako drugi doživljavaju gospođu Kandić, a ne sama podnositeljka predstavke, bez obzira što sporne uvredljive reči nisu stavljene pod znakove navoda. Prema mišljenju Suda, domaći sudovi se nisu uopšte pozvali na celokupan kontekst teksta i okolnosti pod kojima je napisan već su njihovi nalazi bili prilično ograničeni na činjenicu da sporne reči nisu stavljene pod

77. Presuda ESLJP: Feldek v. Slovakia (br. 29032/95)

78. Presuda ESLJP: Goodwin v. The United Kingdom (br. 17488/90)

79. Presuda ESLJP: Tešić v. Serbia (br. 4678/07 i 50591/12)

navodnike. Takođe, Sud je posebno naglasio da bez obzira na ozbiljnost kazne, pribegavanje krivičnom gonjenju novinara za navodne uvrede, uz rizik od krivične osude i krivične kazne, za kritiku javne ličnosti na način koji se može smatrati lično uvredljivim, verovatno će zadržavati novinare da doprinose javnoj raspravi o pitanjima od životnog značaja za zajednicu (Milisavljević protiv Srbije, predstavka br. 50123/16, presuda od 04. aprila 2017).

Opštinski sud u Novom Sadu doneo je 14. jula 2009. nalog za izvršenje kojim bi dve trećine penzije podnositeljke predstavke bilo prebacivano svakog meseca na račun N.B. dok mu se ne isplati u potpunosti iznos koji mu je dosuđen... sve to uprkos tome što je član 156. stav 1. Zakona o izvršnom postupku iz 2004. godine propisao da do dve trećina dužnikove može biti zadržano, dakle jasno ostavivši prostor za nijansirani pristup. Pomenuta umanjena počela su 8. avgusta 2009. godine i do 30. juna 2013. godine podnositeljka je platila u celosti oko 4.350 evra. Uprkos isplaćenju dospelju i budućoj kamati, ona će morati da nastavi sa plaćanjem za još oko dve godine. U maju 2012. godine mesečna penzija podnositeljke bila je nekih 170 evra. Nakon umanjena, ona je, prema tome, ostavljena sa oko 60 evra za život i kupovinu mesečnih lekova. Pošto, bi je ovi poslednji (lekovi) koštali oko 44 evra, tvrdila je, a Vlada nikada nije osporila ovu tvrdnju, da ona više ne bi mogla da priušti sebi da ih kupi. Ovo je, po mišljenju Suda, posebno neizvesna situacija za starije lica koje pati od brojnih ozbiljnih bolesti. U pogledu gore iznetog, Sud je smatrao da predmetno mešanje nije bilo neophodno u demokratskom društvu, te je došlo do povrede člana 10 Konvencije (Tešić protiv Srbije, predstavka br. 4678/07, 50591/12, presuda od 11. februara 2014).

- Po oceni Ustavnog suda Republike Srbije, u konkretnom slučaju, očigledno je da se dva Ustavom garantovana prava, pravo na pritužbu, zajedno sa slobodom izražavanja, i pravo na privatnost, odnosno čast i ugled, nalaze u koliziji. U ovom slučaju redovni sud je u delikatnoj situaciji da vrši odmeravanje, kako bi utvrdio kome od ovih prava bi, u datom slučaju, trebalo pružiti zaštitu. Međutim, očigledno je da krivični sud, koji je vodio postupak protiv podnosioca ustavne žalbe, to odmeravanje ne samo da nije izvršio, nego je potpuno ignorisao okolnost da su u konkretnom slučaju okrivljeni koristili svoje ustavom zajemčeno pravo na pritužbu državnim organima. Time što nije vodio računa o značaju, sadržaju i granicama prava na pritužbu, upustivši se jedino u detaljno utvrđivanje istinitosti tvrdnji iznetih u pritužbi, redovni sud je povredio jedno Ustavom garantovano pravo koje ima dalekosežni značaj za demokratski poredak. Ne vodeći računa o suštinskom značenju ovog prava za načelo pravne države, redovni sud je zanemario legitimno pravo svakog građanina da putem predstavki ukazuje na rad i postupke državnih organa. U sadržajnom pogledu, predstavka je, prema stanovištu Ustavnog suda, uvek legitimna kada se u njoj, povodom jednog konkretnog slučaja u koji je uključeno jedno ili veći broj lica, izražava sumnja ili nepoverenje u objektivno i zakonito vršenje javne funkcije, nezavisno od subjektivne ocene nosioca funkcije protiv koga je usmerena. To znači da i one izjave sadržane u pritužbi koje su objektivno štetne za pojedinca, ne mogu biti osnov za uspostavljanje pravne odgovornosti, jer su granice prihvatljive kritike još uvek šire, kada se kritika odnosi na rad ili ponašanje nosioca javne funkcije. Krivične presude o kojima je ovde reč, po oceni Ustavnog suda, predstavljaju neosnovano mešanje države u pravo podnosioca ustavne žalbe na pritužbu (odluka Ustavnog suda Republike Srbije, UŽ-290/2007, od 21. januara 2010).

Ustavni sud je imao u vidu stavove Evropskog suda za ljudska prava po kojima redovni sudovi ne treba previše strogo da ocenjuju profesionalno ponašanje novinara, jer to kasnije može dovesti do odvratanja od vršenja funkcije informisanja javnosti, odnosno vršenja funkcije „javnog čuvara“ koju štampa obavlja u jednom demokratskom društvu, budući da jedna sudska odluka može imati uticaj ne samo na pojedinačni slučaj, već na medije u

celini (videti presudu u predmetu Yordanova and Toshev protiv Bugarske, predstavka broj 5126/05, od 2. oktobra 2012, stav 48). Ovo se naročito odnosi na lokalne štampane medije koje imaju ograničeni tiraž i koje objavljuje informacije od javnog značaja lokalnog karaktera, te sudska odluka kojom se ograničava sloboda izražavanja lokalnog štampanog medija ima mnogo veći uticaj u odnosu na dnevne novine koji imaju mnogo veći tiraž i koje objavljuje informacije od javnog značaja koje nisu vezane za jedno određeno mesto (odluka Ustavnog suda Republike Srbije, UŽ-4162/2014, od 6. oktobra 2016).

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Kleveta je bila propisana članom 171. Krivičnog zakonika Republike Srbije i predviđala je da ko za drugog iznosi ili pronosi štogod neistinito što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, može biti kažnjennovčanom kaznom od trideset do stovadeset dnevnih iznosa, ili novčanom kaznom od dvadeset hiljada do dvesta hiljada dinara. Kvalifikovano delo je moglo biti učinjeno putem štampe, radija, televizije ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, za koje je zaprećena novčana kazna bila od šezdeset do stoosamdeset dnevnih iznosa, ili novčana kazna od trideset do trista hiljada dinara. Kada bi kleveta dovela do teških posledica za oštećenog, učinilac se mogao kazniti novčanom kaznom od šezdeset do stoosamdeset dnevnih iznosa, ili novčanom kaznom od trideset do trista hiljada dinara.

Krivično gonjenje pokretalo se privatnom tužbom jer se ovim delom pogađao uži krug subjekata, a ne neke opšte društvene vrednosti, kao što je to slučaj sa delima koja se gone po službenoj dužnosti. Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika ("Sl. glasnik Republike Srbije", br. 121/2012) članom 14. Izbrisan je član 171, čime je izvršena dekriminalizacija krivičnog dela klevete. U obrazloženju Predloga zakona navedeno je da je to bio zahtev velikog broja udruženja i stručne javnosti, a naročito novinarskih udruženja.

U Republici Srbiji se može pokrenuti parnica za povredu časti i ugleda: ko drugome povredi čast, kao i ko iznosi ili prenosi neistinite navode o prošlosti, znanju, sposobnosti drugog lica ili o nečemu drugome, a zna ili bi morao da zna da su neistiniti, i time mu prouzrokuje materijalnu štetu, dužan je da je nadoknadi. Ova građankopravna odgovornost predviđena je u članu 198. Zakona o obligacionim odnosima, ali je stav 2. ograničava, tako što propisuje da za prouzrokovanu štetu neće odgovarati onaj ko učini neistinito saopštenje o drugome, ne znajući da je ono neistinito, ako je on ili onaj kome je saopštenje učinio imao u tome ozbiljnog interesa. U slučaju povreda prava ličnosti, sud može narediti, na trošak štetnika, objavljivanje presude, odnosno ispravke, ili narediti da štetnik povuče izjavu kojom je povreda učinjena, ili šta drugo čime se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom (čl. 199. Zakona o obligacionim odnosima). Član 200. dalje propisuje da za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliskog lica, kao i za strah sud može dosuditi pravičnu novčanu naknadu, nezavisno od naknade materijalne štete, kao i u njenom odsustvu, ako nađe da okolnosti slučaja, a naročito jačina bolova i straha i njihovo trajanje to opravdava. Prilikom odlučivanja o zahtevu za naknadu nematerijalne štete, kao i o visini njene naknade, sud vodi računa o značaju povređenog dobra i cilju kome služi ta naknada, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom.

OSVRT NA BITNE TEME: KLEVETA

BITNE TEME

- Ugled u sklopu prava na poštovanje privatnog života
- Uvredljiva kritika u odnosu na proizvoljno vređanje
- Kriterijumi koje treba primenjivati:
 - Položaj podnosioca predstavke i tužioca
 - Predmet objavljivanja
 - Razlikovanje činjenične tvrdnje od mišljenja
 - Odbrana istinom i provera tačnosti
 - Odgovornost za izjave intervjuisanih osoba
 - Kontekst, forma, stil i posledice
 - Priroda i težina kazne
- Uzdržavanje od pribegavanja krivičnom pravu
- Alternativni pravni lekovi
- Domaće zakonodavstvo i sudska praksa

„KLEVETA“

Predmeti u kojima su novinari, mediji i drugi osuđeni od strane domaćih sudova za povezane koncepte klevete, uvrede i lažno okrivljavanje **predstavljaju neke od najčešćih predmeta o slobodi izražavanja** koji dođu pred Evropski sud za ljudska prava („Sud“).

Sud tretira sve ove predmete kao deo opšteg koncepta „klevete“: lažnih ili neistinitih tvrdnji koje umanjuju poštovanje drugih ljudi prema tom licu.

Klevetu mogu činiti razni iskazi; to može biti tvrdnja, verbalni napad, optužba ili pogrdne reči. Klevetnička izjava se može učiniti usmeno ili u pisanoj formi, putem vizuelnih prikaza, zvukova i drugih sredstava komunikacije.

Zajedničko svim klevetničkim iskazima je to da **negativno utiču na ugled pojedinca**.

UGLED U SKLOPU PRAVA NA POŠTOVANJE PRIVATNOG ŽIVOTA

Evropska konvencija o ljudskim pravima („Konvencija“) ne navodi posebno ugled kao zaštićeno pravo. Međutim, njegova zaštita, kako je tumači Sud, **ugrađena je u pravo na privatnost**. Prema sudskoj praksi Suda, pravo na zaštitu ugleda je pravo koje je zaštićeno **članom 8 Konvencije**, u okviru **prava na poštovanje privatnog života** pogledajte, između ostalog, *Axel Springer AG protiv Nemačke (Vv)*, predstavka br. 39954/08.

Ali napad na ugled mora dostići **određeni nivo ozbiljnosti**:

„Da bi se aktivirao član 8, napad na čast i ugled neke ličnosti mora dostići određeni nivo težine i mora biti izvršen na način koji dovodi u pitanje mogućnost te ličnosti da uživa pravo na poštovanje privatnog života.“ *A. protiv Norveške*, predstavka br. 28070/06.

Jasan primer toga je predmet *A. protiv Norveške*, gde je podnosilac predstave bio optužen za ubistvo dve devojčice.

U isto vreme, Sud je stava da se ne može pozivati na **član 8** kako bi se žalilo na gubitak ugleda koji je predvidljiva posledica sopstvenih postupaka, kao što je na primer činjenje krivičnog dela. Pogledajte, na primer, *Sidabras i Džiautas protiv Litvanije*, predstavke br. 55480/00 i 59330/00.

UGLED U OKVIRU PRAVA NA POŠTOVANJE PRIVATNOG ŽIVOTA

U predmetima gde je sloboda izražavanja ograničena u interesu zaštite ugleda, Sud ocenjuje da li su domaći organi uspostavili **pravičnu ravnotežu** između dve suprotstavljene vrednosti; slobode izražavanja zaštićene članom 10, s jedne strane, i prava na poštovanje privatnog života, koje je utvrđeno članom 8, s druge strane.

U proceni ravnoteže, Sud dodeljuje jednaku težinu dvema zaštićenim vrednostima. To znači da ishod predmeta treba da bude isti, bez obzira da li je predstavku podnela osoba koja tvrdi da je došlo do narušavanja njenog ugleda na osnovu **člana 8** ili osoba koja je navodno izrekla klevetu na osnovu **člana 10**.

UVREDLJIVA KRITIKA U ODNOSU NA PROIZVOLJNO VREĐANJE

Vredi ponoviti da sloboda izražavanja doseže mnogo dalje od nepopularnih i neugodnih mišljenja. Kako Sud potvrđuje u skoro svakom predmetu o kleveti u kome odlučuje, samo zato što je nešto uvredljivo ne znači nužno da je reč o kleveti.

Pravo na slobodu izražavanja **štiti govor koji je uvredljiv**:

„Ono što je važno zapamtiti je da se sloboda izražavanja ne odnosi samo na „informacije“ ili „ideje“ koje su dobro prihvaćene ili se smatraju neuvredljivim ili se primaju sa ravnodušnošću, već i na one koje vređaju, šokiraju i uznemiruju državu ili neki deo stanovništva.“ [Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva](#), predstavka br. 5493/72.

Kritika može biti izražena jezikom koji je uvredljiv, dok god **ne predstavlja proizvoljnu uvredu**. Stav suda je:

„Sud ponavlja da se mora napraviti jasna razlika između kritike i uvrede te da uvreda, u principu, može opravdati sankcije.“ [Palomo Sánchez i ostali protiv Španije](#), predstavke br. 28955/06, 28957/06, 28959/06, 28964/06.

U ovom predmetu, Sud je našao da je karikatura, koja je obavljena na naslovnoj strani sindikalnog biltena i u kontekstu radnog spora, prešla granicu i da je predstavljala nepotrebno vređanje (karikatura prikazuje zaposlene u kompaniji kako pružaju seksualne usluge direktoru ljudskih resursa).

NAČELA I KRITERIJUMI KOJE TREBA PRIMENITI

Sud je razvio bogatu jurisprudenciju u predmetima klevete, koja se fokusira na jedan broj vodećih načela. Ovi principi pomažu Sudu da utvrdi da li je mešanje u slobodu izražavanja bilo „neophodno u demokratskom društvu“. Oni se mogu zbirno prikazati u okviru sledećih stavki :

Neka od načela su ista kao ona koja se primenjuju u balansiranju slobode izražavanja i privatnosti. Druga su, međutim, formulisana posebno da bi se ocenilo da li su domaći sudovi uspostavili pravičnu ravnotežu između slobode izražavanja i zaštite ugleda. U svojoj proceni, Sud ne primenjuje uvek sva načela, već se usredsređuje na ona koja su najrelevantnija za okolnosti pojedinačnog predmeta.

Na sledećim slajdovima se razmatraju ova načela.

POLOŽAJ OSOBE KOJA JE DALA IZJAVU

Postupak za klevetu se najčešće pokreće protiv **novinara i medija**, koji ne samo da imaju bitnu ulogu u odnosu na pravo na slobodu izražavanja, već i obezbeđuju pravilno funkcionisanje političke demokratije. Stoga vredi ponoviti:

1. **izuzeci** od slobode novinara se **moraju tumačiti strogo** a potreba za bilo kakvom ograničenjem mora biti uverljivo utvrđena. Na primer, *Jersild protiv Danske*, predstavka br. 15890/89; i
2. **novinarska sloboda** obuhvata moguće pribegavanje određenom **stepenu preterivanja**, ili čak **provokaciji**. *Dalban protiv Rumunije*, predstavka br. 28114/95.

Status osobe koja je dala spornu izjavu je osim toga relevantan u predmetima **političara**. Sud je naglasio da „visok nivo zaštite političkog govora ... pogotovo važi za izabrane predstavnike uzimajući u obzir činjenicu da oni predstavljaju biračko telo, skreću pažnju na njegove preokupacije i brane njegove interese.“ *Makraduli protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije*, predstavke br. 64659/11 i 24133/13.

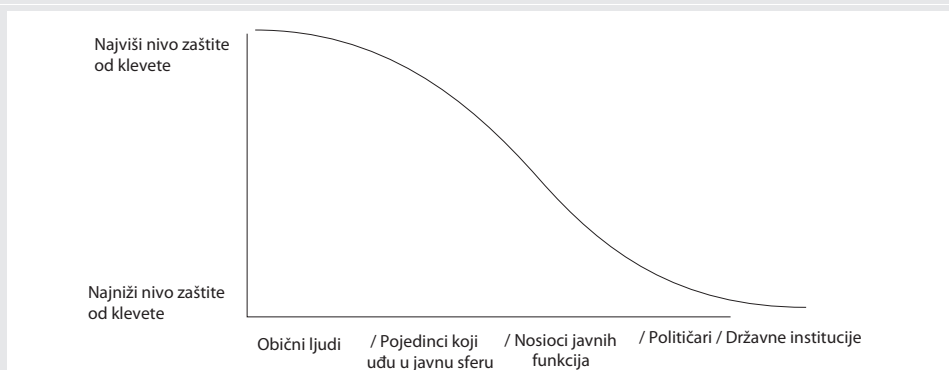
Kada **učestvuju u javnoj debati** (a važnost javne debate će biti obrađena kasnije), i **privatna lica** uživaju visok stepen zaštite. U takvim slučajevima, a pogotovo kad su sporne izjave date usmeno, na obične građane ne treba primenjivati viši standard nego na novinare, kada se radi o dokazivanju istinitosti njihovih izjava. *Braun protiv Poljske*, predstavka br. 30162/10.

POLOŽAJ OSOBE KOJA TVRDI DA JE NJEN UGLED NARUŠEN KLEVETOM

Prema sudskoj praksi Suda, **obični ljudi** uživaju najviši nivo zaštite od klevetničkih izjava.

Sud je smatrao da **nosioци javnih funkcija** moraju tolerisati više kritika; **političari** još više; a **državne institucije** najviše.

Na ovom grafikonu su predstavljeni različiti nivoi zaštite :

POLOŽAJ OSOBE KOJA TVRDI DA JE NJEN UGLED NARUŠEN KLEVETOM

Ove važne razlike postoje zbog **velike vrednosti** koju Sud pripisuje **političkom govoru i zaštiti debate** o pitanjima od **javnog interesa**. One leže u osnovi velikog dela jurisprudencije Suda kada se radi o kleveti, ali mogu se doživeti kao kontrainuitivne, pogotovo kod pravnika iz pravnih sistema u kojima zakon tradicionalno pruža veći stepen zaštite nosiocima javnih funkcija ili državi (i njenim simbolima).

Kritika državnih institucija

„Granice dozvoljene kritike su šire u odnosu na Vladu nego u odnosu na građanina ili čak političara. U demokratskom sistemu, postupci ili propusti Vlade moraju da budu predmet stroge kontrole ne samo zakonodavnih i sudskih vlasti, već i štampe i javnog mnjenja.“ [Castells protiv Španije](#), predstavka br. 11798/85.

Kritika političara

„Granice prihvatljive kritike su, prema tome, šire u odnosu na političare kao takve, nego u odnosu na obične građane. Za razliku od ovih drugih, prvi se neizbežno i svesno izlažu pomnom ispitivanju svake svoje reči i dela, kako od novinara tako i najšire javnosti, te stoga moraju da pokažu i veći stepen tolerancije.“ [Lingens protiv Austrije](#), predstavka br. 9815/82.

POLOŽAJ OSOBE KOJA TVRDI DA JE NJEN UGLED NARUŠEN KLEVETOM

Kritika nosilaca javnih funkcija

„[D]ržavni službenici koji nastupaju u svom zvaničnom svojstvu, kao i političari, podležu širim granicama prihvatljive kritike ... Međutim, ne može se reći da se državni službenici svesno izlažu pomnom ispitivanju svake svoje reči i dela u meri u kojoj to čine političari i da, stoga, treba da se tretiraju jednako kao ovi drugi kada se radi o kritici njihovih postupaka.“ [Janowski protiv Poljske](#), predstavka br. 25716/94.

Sud priznaje da u jednom broju država zakon predviđa veću zaštitu od klevete za nosioce javnih funkcija u vršenju njihovih zvaničnih dužnosti. Ali podvlači da se na to može pozvati samo, „kada postoji realna pretnja u tom smislu.“ [Yankov protiv Bugarske](#), predstavka br. 39084/97.

Kritika građana ili udruženja koji uđu u javnu sferu

„[P]rivatna lica ili udruženja se izlažu pomnom ispitivanju kada uđu u arenu javne debate.“ [Jerusalem protiv Austrije](#), predstavka br. 26958/95.

Nikakvi posebni zakoni koji štite šefa države

Sud je nedvosmisleno rekao da su zakoni kojima se posebna zaštita od uvrede daje šefu države, šefovima stranih država ili nosiocima sličnih funkcija nespojivi sa pravom na slobodu izražavanja. [Otegi Mondragon protiv Španije](#) (predstavka br. 2034/07; vidi naročito diskusiju u stavovima 55-57).

PREDMET OBJAVLJIVANJA

Sud je formulisao nekoliko načela za procenu suštine spornih izjava :

- Mora se voditi računa o tome da li je objavljivanje izvršeno u **javnom interesu**.
- Mora se napraviti razlika između tvrdnji o **činjenicama**, čija tačnost ili netačnost može da se dokaže, i **mišljenja ili vrednosnih iskaza**, gde to ne može da se učini.
- Kada se radi o činjeničnim tvrdnjama, **istina** treba da bude kompletna odbrana od optužbe za klevetu.
- Tvrdnje o kojima se izveštava u **dobroj nameri** i u javnom interesu su zaštićene ako su novinari preduzeli razumne korake da ih **prove**.
- Novinari **nisu odgovorni** za izjave koje daju **intervjuisane osobe**.
- Nacionalni sudovi treba da uzmu u obzir **kontekst, formu, stil i posledice** objavljivanja.

DOPRINOS JAVNOJ DEBATI

Prema rečima Suda, „kako bi se utvrdilo da li je mešanje bilo zasnovano na dovoljnim razlozima koji su ga učinili „neophodnim“, mora se uzeti u obzir aspekt javnog interesa u tom predmetu.“

U predmetu *Bladet Tromso i Stensaas protiv Norveške* (predstavka br. 21980/93), novine i njihov urednik su se žalili zato što su u postupku za klevetu proglašeni odgovornim za izjave u kojima se opisuju metodi koje koriste lovci na foke. Tužena država je iznela argument, između ostalog, da su sporni članci pisani senzacionalističkim tonom i nisu imali za cilj podsticanje ozbiljne debate.

Sud je potvrdio da su neke optužbe iznete protiv pojedinaca u tim člancima bile ozbiljne, ali je zaključio da je glavni fokus izveštavanja bio na tome kako da se popravi reputacija lova na foke. Pažljivo vagajući određene specifične elemente, Sud je zaključio da interes lovaca na foke da zaštite svoj ugled ne preteže nad „*vitalnim javnim interesom da se obezbedi javna debata zasnovana na činjenicama o pitanju od lokalnog, nacionalnog kao i međunarodnog interesa*“. Stoga, postavljena ograničenja prava na slobodu govora podnosioca predstavke nisu srazmerna legitimnom cilju kojem se teži.

RAZLIKOVANJE ČINJENIČNIH TVRDNJI OD MIŠLJENJA

U postupcima za klevetu, potrebno je pažljivo napraviti razliku između tvrdnji o činjenicama i iskazivanja mišljenja. Kao što je Sud smatrao, u svom prvom predmetu o kleveti:

„Postojanje činjenica se može demonstrirati, dok se istinitost vrednosnih sudova ne može dokazati.“ *Lingens protiv Austrije*, predstavka br. 9815/82.

Niko ne treba da bude osuđen za klevetu zbog izražavanja vrednosnog suda. Međutim, Sud je zahtevao postojanje **nekog činjeničnog osnova čak i za vrednosne sudove**:

„[Č]ak i kada neka izjava predstavlja vrednosni sud, mora postojati dovoljno činjeničnog osnova inače će biti preterana.“ *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske*, predstavka br. 49017/99.

Čist vrednosni sud

u kome se kaže da su predlozi političara da se strancima daje manji porodični dodatak nego Austrijancima uporediv sa nacističkom politikom vođenom 1920-tih: *Oberschlick protiv Austrije*, predstavka br. 11662/85.

Vrednosni sud koji je dovoljno zasniva na činjenicama

tvrdnje da su političke simpatije sudija uticale na njihovu odluku u predmetu starateljstva nad detetom: *De Haes i Gijssels protiv Belgije*, predstavka br. 19983/92.

Vrednosni sud na osnovu činjenica koje su opšte poznate javnosti

kada se za političara reklo da ima 'fašističku prošlost': *Feldek protiv Slovačke*, predstavka br. 29032/95.

Vrednosni sud bez dovoljno činjeničnog osnova

Izjava da su sudije generalno tretirale optužene kao krivce i optuživanje jednog sudije za maltretiranje: *Prager i Oberschlick protiv Austrije*, predstavka br. 15974/90.

RAZLIKOVANJE ČINJENIČNIH TVRDNJI OD MIŠLJENJA (NASTAVAK)

Sud često eksplicitno razmatra da li je način na koji su domaći sudovi rešavali pojedinačni predmet bio u skladu sa standardima Suda. Često takve procene obuhvataju **kvalifikaciju spornih izjava od strane domaćih sudova**.

U jednom broju predmeta nađeno je da se domaći sudovi ili nisu bavili pravljenjem razlike između činjenica i mišljenja ili su zahtevali od tuženih (navodnih učinilaca) da dokažu istinitost svojih mišljenja.

U predmetu *Karman protiv Rusije* (predstavka br. 29372/02) urednik novina je proglašen odgovornim što je opisao organizatora mitinga kao „lokalnog neofašistu“ a da nije mogao da dokaže da je ovaj član neofašističke stranke. Suprotno od domaćih sudova, Sud je smatrao da je to stanovište zapravo trebalo da se smatra vrednosnim sudom zasnovanim na javno izraženoj povezanosti tužioca sa antisemitizmom. U okolnostima tog predmeta, zaključeno je da podnosilac predstavke nije prekoračio prihvatljive granice kritike.

ODBRANA ISTINOM I PROVERAVANJE TAČNOSTI

Nijedno lice ne treba da bude osuđeno za klevetu zbog svojih tvrdnji koje su istinite. Na primer, u predmetu *Ristamäki i Korvola protiv Finske* (predstavka br. 66456/09), Sud je našao da je osuda za klevetu dvojice novinara zbog izveštaja koji je bio tačan predstavljala povredu prava na slobodu izražavanja.

Kao stvar redovne prakse a u skladu sa profesionalnom etikom, od novinara se normalno očekuje da **provere tačnost** navoda pre nego što ih objave. Međutim, mogu postojati veoma ograničene okolnosti u kojima to nije praktično izvodljivo ili potrebno. Sud je objasnio da je:

„potreban posebni osnov da bi mediji mogli biti oslobođeni svoje redovne obaveze da proveravaju činjenične izjave koje su klevetničke u odnosu na obične građane. Postojanje takvog osnova zavisi naročito od prirode i stepena klevete o kojoj je reč kao i razmera u kojima mediji mogu razumno smatrati svoje izvore pouzdanim u pogledu navoda.“ *Axel Springer protiv Nemačke (Vv)*, predstavka br. 39954/08.

Osim toga, Sud je smatrao da čak i ako se ispostavi da je neka tvrdnja neistinita, novinari mogu da se oslone na zaštitu prava na slobodu izražavanja **ukoliko su preduzeli razumne korake da provere njenu istinitost**.

PROVERAVANJE TAČNOSTI - PRIMERI

Ilustrativni primeri obuhvataju sledeće

Nema potrebe da se proverava tačnost

Novinari su mogli da se oslone na navode o ilegalnom lovu koji su izrečeni u neobjavljenom državnom izveštaju bez potrebe da sami proveravaju tačnost tih navoda: *Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške*, predstavka br. 21980/93.

Trebalo je preduzeti razumne korake da se proveri tačnost

Novinar nije trebalo isključivo da se osloni na neimenovane izvore u slučaju ozbiljnih tvrdnji o dopingu izrečenih protiv olimpijskog sprintera: *McVicar protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 46311/99.

Trebalo je preduzeti razumne korake da se proveri tačnost

Trebalo je da novinari posvete veću pažnju proveri tačnosti navoda o prikriivanju dokaza od strane neimenovanog policijskog službenika i tvrdnji da je došlo do grubog kršenja pravde u predmetu ubistva: *Pedersen i Baadsgaard protiv Danske*, predstavka br. 49017/99.

Nema potrebe da se proverava tačnost

Novinar je imao pravo da traži nezavisnu i nepristrasnu istragu navoda o policijskoj brutalnosti kada su takvi navodi bili široko rasprostranjeni. Nema potrebe da novinar dokazuje istinitost navoda: *Thorgeir Thorgeirson protiv Islanda*, predstavka br. 13778/88.

NEMA ODGOVORNOSTI ZA IZJAVE INTERVJUISANIH OSOBA

Sud je utvrdio da nije neophodno da se novinari i mediji sistematski distanciraju od kontroverznih izjava koje daju intervjuisane osobe i ostali koji se pojavljuju u programima.

U predmetu *Thoma protiv Luksemburga*, Sud je objasnio razloge za ovo pravilo:

„Kažnjavanje novinara zato što je pomogao u širenju izjava koje je dalo drugo lice ... bi ozbiljno ometalo štampu u davanju doprinosa diskusiji o pitanjima od javnog interesa i ne treba ga predvideti osim ako ne postoje naročito jaki razlozi za tako nešto ... Opšti zahtev da se novinari sistematski i formalno distanciraju od sadržaja nekog navoda koji bi mogao vređati ili provocirati druge ili naštetiti njihovom ugledu se ne može pomiriti sa ulogom štampe da pruža informacije o tekućim događajima, mišljenjima i idejama.“ (predstavka br. 38432/97)

VAŽNOST KONTEKSTA, FORME, STILA I POSLEDICA

Kada procenjuju slučajeve klevete, sudovi uvek treba da uzmu u obzir **kontekst** u kome su reči objavljene. Sud je veoma oštro kritikovao predmete u kojima su domaći sudovi propustili da to učine.

Na primer, u drugom predmetu Oberšlik, austrijski sudovi su osudili novinara zato što je političara nazvao 'idiotom'. Smatrajući da je to povredilo pravo novinara na slobodu izražavanja, Sud je dao sledeće obrazloženje :

„Apelacioni sud u Beču je zauzeo stav da samo činjenica da se dotična reč takođe pojavila u naslovu članka je čini uvredljivom ... Sud se ne slaže. [Ta reč] se mora razmatrati u svetlu predmeta u celini, uključujući i članak podnosioca predstavke i okolnosti u kojima je napisan ... Najvažnija od njih je govor [austrijskog desničarskog političara] g. Hajdera [čija je] jasna namera bila da bude provokativan i shodno tome da izazove snažne reakcije.“ *Oberschlick protiv Austrije (br. 2)*, predstavka br. 20834/92.

U ovom slučaju, novinar je napisao svoj komentar u kolumni pored teksta govora g. Hajdera. Kontekst nije mogao biti jasniji.

Članom 10 štiti se ne samo suština izraženih ideja i informacija, već i forma u kojoj se prenose (*Oberschlick protiv Austrije (br. 1)*, predstavka br. 11662/85). Na primer, izjave koje se mogu opisati kao uvredljive ako su izražene u pisanoj formi, ne prelaze neophodno granice prihvatljive kritike ako se saopšte usmeno, naročito kao spontana reakcija u žustroj debati.

U predmetu *Fuentes Bobo protiv Španije* (predstavka br. 39293/98) podnosilac predstavke je koristio proste komentare protiv svojih poslodavaca u radio emisiji. Međutim, oni su izrečeni u brzom, spontanoj razmeni i prvo ih je upotrebio radio voditelj, gotovo provocirajući sličan odgovor.

Slično tome, u predmetu *Otegi Mondragon protiv Španije* (predstavka br. 2034/07) Sud je uzeo u obzir činjenicu da su sporni komentari dati usmeno na konferenciji za štampu, što znači da podnosilac predstavke nije imao mogućnosti da ih preformuliše, dotera ili povuče pre nego što su izašli u javnost.

VAŽNOST KONTEKSTA, FORME, STILA I POSLEDICA (NASTAVAK)

Stil čini deo komunikacije kao forma izražavanja i zaštićen je zajedno sa sadržajem izražavanja. U tom smislu, uvredljiv jezik, koji može biti van obuhvata zaštite slobode izražavanja ako mu je jedina namera vređanje, može biti zaštićen članom 10 kada ima samo stilsku svrhu. Na primer, u predmetu *Tuşalp protiv Turske* (predstavke br. 32131/08 41617/08), podnosilac predstavke je snažno kritikovao turskog premijera Erdogana, optužujući ga za korupciju i netoleranciju. Sud je našao da su se kritike odnosile na tekuće događaje i da nisu učinjene sa isključivom namerom da vređaju. Slično tome, u predmetu *Mladina protiv Slovenije* (predstavka br. 20981/10), Sud je zaključio da je sporna publikacija koja je dovela do osude podnosioca predstavke za klevetu ne samo da je bila ravna provokativnim komentarima samog tužioca, nego i stilu njegovog izražavanja na temu istopolnih partnerstava.

Što se tiče **posledica**, u predmetu *Karatas protiv Turske* (predstavka br. 23168/94), podnosilac predstavke je izrazio svoje duboko ukorenjeno nezadovoljstvo situacijom u kojoj se nalazi stanovništvo kurdskog porekla u Turskoj putem poezije oštrog jezika. Sud je potvrdio da su neki delovi veoma agresivni, ali je naglasio da se korišćena forma obraća samo veoma malobrojnoj publici u poređenju sa masovnim medijima.

PRIRODA I TEŽINA KAZNE

Sud je smatrao da **dosuđivanje nesrazmerne odštete** u predmetima klevete i privatnosti može kršiti pravo na slobodu izražavanja – čak i kada je ono što su mediji napisali neistinito, klevetnički ili predstavlja grubo narušavanje privatnosti.

Mora postojati odnos **proporcionalnosti** između učinjene štete klevetničkim opaskama i dosuđene odštete. Domaći sudovi moraju takođe voditi računa o uticaju odštete/kazne na novinara ili medij o kome je reč.

Domaći sudovi moraju uzeti u obzir širi „**odvraćajući efekat**“ dosuđene odštete na medije. Sud zahteva da pravila koja se odnose na odštetu budu jasno definisana u domaćem pravu i da budu „**predvidljiva**“:

*„[S]matra se da nepredvidljivost dosuđivanja velikih iznosa odštete u predmetima klevete može imati [odvraćajući efekat] i stoga zahteva najpažljivije ispitivanje ... [Č]ak i ako ... je procena odštete u predmetima klevete inherentno kompleksna i neizvesna, svaka takva neizvesnost se mora svesti na minimum.“ *Independent News and Media and Independent Newspapers Ireland Limited protiv Irske* (predstavka br. 55120/00).*

PRIRODA I TEŽINA KAZNE (NASTAVAK)

Sledeći primeri ilustruju kako je Sud pristupao ovom pitanju.

Nesrazmerna dosuđena odšteta predstavlja povredu slobode izražavanja

Istoričaru je naloženo da plati 1.5 miliona funti (GBP), što je trostruko veći iznos od najvećeg do tada dosuđenog iznosa: *Tolstoy Miloslavsky protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 18139/91.

Dosuđeni iznos u predmetu klevete je nesrazmeran kada se uporedi sa prihodima

Dosuđeni iznosi od 36.000 GBP i 40.000 GBP protiv tuženih čiji su prihodi minimalni su nesrazmerni: *Steel and Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 68416/01.

Dosuđeni iznos nije predstavljao pretnju od stečaja

Dosuđeni iznos odštete od 130.000 EUR za seriju od 13 klevetničkih članaka nije ugrozio ekonomsku egzistenciju vlasnika medija, i nije bio nesrazmeran: *Krone Verlag GmbH protiv Austrije*, predstavka br. 27306/07.

Troškovi postupka oklevetane stranke su nesrazmerni

Zahtev da tuženi plati troškove postupka oklevetane stranke, koji su obuhvatali i 'naknadu za uspeh' i iznosili preko 1 milion GBP ukupno, je bio preteran: *MGN Ltd protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, predstavka br. 39401/04.

UZDRŽAVANJE OD PRIBEGAVANJA KRIVIČNO-PRAVNIM SREDSTVIMA; NEMA KAZNE ZATVORA

Sud je smatrao da je generalno **korišćenje građanskih pre nego krivičnih propisa za klevetu** „primereno u predmetima klevete“. *Kubaszewski protiv Poljske*, predstavka br. 571/04.

Krivične sankcije za klevete su primerene kada su klevetničke tvrdnje učinjene u zloj nameri ili kada su potpuno bez činjeničnog osnova i predstavljaju rizik po javni poredak :

„[Z]bog dominantne pozicije u kojoj se nalazi, Vlada mora da pokaže uzdržanost od pribegavanja krivičnim postupcima, posebno tamo gde su dostupna druga sredstva kojima bi odgovorila na neosnovane napade i kritiku svojih protivnika ili medija. Ipak, ostaje otvoreno za nadležne državne organe, kojima je zadatak da obezbede javni poredak, da preuzmu mere, čak i one krivično-pravnog karaktera, kako bi na neosnovane klevete ili zlonamerne optužbe mogle da reaguju pravilno i u dozvoljenim granicama.“ *Castells protiv Španije*, predstavka br. 11798/85.

Ovo se pogotovo odnosi na situacije „u kojima takvi komentari podstiču na nasilje protiv pojedinca ili javnog funkcionera ili dela stanovništva“. *Surek protiv Turske (br.1)*, predstavka br. 26682/95 ili druge slučajeve govora mržnje. *Raichinov protiv Bugarske*, predstavka br. 47579/99.

U skladu sa svojim podsticanjem na uzdržanost u vezi sa korišćenjem krivičnih postupaka, Evropski sud za ljudska prava nikada nije prihvatio kaznu zatvora u predmetu klevete kao opravdanu.

ALTERNATIVNI PRAVNI LEKOVI

U nekim slučajevima, od suda naloženi **odgovor, izvinjenje, povlačenje** ili **ispravka** mogu se koristiti kao alternativa dosuđivanju odštete ili krivičnoj sankciji u predmetu klevete.

Budući da omogućuje pravo na slobodu izražavanja oštećene strane, odgovor može čak da doprinese medijskom pluralizmu.

U slučaju u kome je jedna osoba zahtevala pravo da se objavi njen pogrđni odgovor, Sud je rezonovao na sledeći način :

„Pravo... na odgovor, kao važan element slobode izražavanja, potpada pod obuhvat člana 10... To potiče od potrebe da se ne samo omogući osporavanje neistinite informacije, već i da se obezbedi pluralitet mišljenja, naročito u pitanjima od opšteg interesa kao što su književna i politička debata.“ [Melnychuk protiv Ukrajine](#) (odluka), (predstavka br. 28743/03).

Međutim, pravo na odgovor podrazumeva davanje uređivačkog prostora trećem licu, što potencijalno predstavlja ozbiljno mešanje u medijske slobode. Sud je prepoznao da,

„obični građani ili organizacije [nemaju] nesputano pravo pristupa medijima kako bi iznosili mišljenja ...“ [Melnychuk protiv Ukrajine](#) (odluka), (predstavka br. 28743/03).

Sud je takođe našao da nesrazmerna sankcija za odbijanje prava na odgovor ili za odbijanje obrazloženja za odbijanje predstava povredu prava na slobodu izražavanja. [Kaperzyński protiv Poljske](#), (predstavka br. 43206/07).

Slično tome, izvinjenje, ispravka ili povlačenje navoda mogu dovesti do mešanja u pravo na slobodu izražavanja. Iako se ove kazne mogu smatrati po prirodi manjim, one mogu uticati na profesionalni kredibilitet novinara i proizvesti odvratajući efekat na izražavanje. [Karsai protiv Mađarske](#), (predstavka br. 5380/07).

Po mišljenju Suda, ono što je važno nije koliko je kazna mala, već sama činjenica da se od neke osobe zahteva, kao što je to bio slučaj u predmetu [Smolorz protiv Poljske](#) (predstavka br. 17446/07), da se javno izvini zbog svojih komentara.

SLOBODA IZRAŽAVANJA I KLEVETA: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO

U **Krivičnom zakoniku** (2005) sve do izmena iz 2012. godine postojalo je krivično delo „Kleveta“. Navedeno delo bilo je propisano u Glavi sedamnaest „KRIVIČNA DELA PROTIV ČASTI I UGLEDA“, članom 171. koji je glasio:

- *„(1) Ko za drugog iznosi ili pronosi štogod neistinito što može škoditi njegovoj časti ili ugledu, kazniće se novčanom kaznom od trideset do stodvadeset dnevnih iznosa ili novčanom kaznom od dvadeset hiljada do dvesta hiljada dinara.*
- *(2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem štampe, radija, televizije ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od šezdeset do stoosamdeset dnevnih iznosa ili novčanom kaznom od trideset do trista hiljada dinara.*
- *(3) Ako je ono što se neistinito iznosi ili pronosi dovelo do teških posledica za oštećeno-g, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od šezdeset do stoosamdeset dnevnih iznosa ili novčanom kaznom od trideset do trista hiljada dinara.“*
- **Ovaj član je brisan članom 14. Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika (2012).**

SLOBODA IZRAŽAVANJA I UVREDA: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO

U **Krivičnom zakoniku** (2005) uvreda je predviđena kao krivično delo u članu 170.

- (1) Ko uvredi drugog, kazniće se novčanom kaznom od dvadeset do sto dnevnih iznosa ili novčanom kaznom od četrdeset hiljada do dvesta hiljada dinara.
- (2) Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno putem štampe, radija, televizije ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, učinilac će se kazniti novčanom kaznom od osamdeset do dvestačetrdeset dnevnih iznosa ili novčanom kaznom od stopepedeset hiljada do četristopepedeset hiljada dinara.
- (3) Ako je uvređeni uvredu uzvratio, sud može obe ili jednu stranu kazniti ili osloboditi od kazne.
- (4) Neće se kazniti za delo iz st. 1. do 3. ovog člana učinilac, ako je izlaganje dato u okviru ozbiljne kritike u naučnom, književnom ili umetničkom delu, u vršenju službene dužnosti, novinarskog poziva, političke delatnosti, u odbrani nekog prava ili zaštiti opravdanih interesa, ako se iz načina izražavanja ili iz drugih okolnosti vidi da to nije učinio u nameri omalovažavanja.

SLOBODA IZRAŽAVANJA I KLEVETA: SUDSKA PRAKSA

- Da bi postojalo krivično delo kleveta potrebno je da neistina koja se iznosi i koja može škoditi časti i ugledu nekog lica bude saopštena drugom licu, pod kojim se ne podrazumeva lice na koje se neistinita tvrdnja odnosi (*Presuda Apelacionog suda u Kragujevcu, KŽ2. 470/2012 od 28.3.2012*).
- Za postojanje krivičnog dela klevete, neophodno je dokazati da je okrivljeni izneo tvrdnju koja je neistinita (*Presuda Apelacionog suda u Beogradu, KŽ1 163/2013 od 21.1.2013*).
- Ne može postojati idealni sticaj između krivičnih dela uvreda i kleveta, jer krivično delo kleveta konsumira krivično delo uvrede (*Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, KŽ2 771/2013 od 28.2.2013*).

4. SLOBODA IZRAŽAVANJA I INTERNET

Nove tehnologije menjaju se i razvijaju toliko brzo da se veoma često desi da zakonodavac nije u stanju da prilagodi zakon njihovom razvoju. Prema tome, postoji potreba da se sudije umešaju kako bi obavljale funkciju postavljača standarda. Takođe, evropska i nacionalna jurisdikcija bi trebalo da se međusobno prate kako bi se osigurao usklađeni pristup.

EVROPSKI STANDARDI

OPŠTA NAČELA ESLJP KOJA SE TIČU SLOBODE IZRAŽAVANJA U VEZI SA INTERNETOM

U presudi slučaja redakcijskog odbora Pravoja Dela i Štekela protiv Ukrajine⁸⁰, Sud je po prvi put naveo da se član 10 EKLJP tumači kao pozitivna obaveza države da stvore odgovarajući regulatorni okvir kako bi se osigurala efikasna zaštita slobode izražavanja novinara na internetu. Od tada, Sud je primenio opšte principe, koji proizlaze iz sudske prakse u odnosu na član 10 ESLJP o publikacijama na internetu (na primer, Renod protiv Francuske⁸¹). Postavljena su posebna pravila kako bi se informacije koje su novinari objavili na internetu ponovo upotrebile (Redakcijski odbor Pravoja Dela i Štekela protiv Ukrajine).

PRAVO PRISTUPA INTERNETU

ESLJP je imao priliku da odluči o pristupu internetu u okviru garancija za slobodu izražavanja u slučajevima Ahmet Yildirim protiv Turske⁸² i Akdeniz protiv Turske⁸³. Prvi slučaj se odnosio na sudsku odluku da se blokira pristup različitim stranicama *Google-a*, jer je internet stranica jedne osobe, čiji je glavni server Google, posedovala sadržaje koji su predstavljali uvredu na sećanje na Atatürk. Ovom odlukom su blokirani pristupi svim ostalim internet stranicama čiji je server ovaj servis.

Srbija: Član 11. stav 1. Zakona o informisanju definiše pojam javnog glasila, tako što je propisano da su javna glasila novine, radio programi, televizijski programi, servisi novinskih agencija, Internet i druga elektronska izdanja navedenih javnih glasila, kao i druga sredstva javnog informisanja koja pomoću reči, slike ili zvuka objavljuju ideje, informacije i mišljenja namenjene javnoj distribuciji i neodređenom broju korisnika. Drugim rečima, obezbeđuje se i pristup internetu, ali do sada nije bilo relevantne sudske prakse u kojoj su sudovi u Srbiji raspravljali o pravu na pristup internet.

80. Presuda ESLJP: Editorial Board of Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine (br. 33014/05)

81. Presuda ESLJP: Renaud c. France (br. 13290/07), dostupna na francuskom

82. Presuda ESLJP: Ahmet Yildirim v. Turkey (br. 3111/10)

83. Presuda ESLJP: Akdeniz v. Turkey (br. 25165/94)

Sud je takođe odlučivao o pristupu zatvorenika internetu (Jankovskis protiv Litvanije⁸⁴ i Kalda protiv Estonije⁸⁵), ističući da ne bi trebalo biti nikakvih ograničenja za pristup internetu i internet stranicama javnih institucija, naročito ako je pristup tim internet stranicama neophodan za pripremu strategije odbrane.

PRIVATNOST I INTERNET

Obaveštenje o volji da se objavljuju informacije na internetu

- Mozli protiv Velike Britanije⁸⁶

Zahtev o prethodnom obaveštenju neminovno će uticati na političko izveštavanje i ozbiljno novinarstvo, koje zahteva najpažljivije razmatranje. Niz pravnih lekova dostupan je u Velikoj Britaniji, koji su uključili mogućnost donošenja privremene mere u kojoj je pojedinac bio svestan svoje planirane publikacije, što je bilo u skladu sa međunarodnim standardima, uključujući rezolucije Parlamentarne skupštine Saveta Evrope o privatnosti i medijima. Nedostatak jasnoće u tome kako će zahtev o obaveštenju unapred funkcionisati u praksi, s obzirom na potrebu da postoji izuzetak javnog interesa, izazvao bi odvrćući efekat, koji bi mogao dovesti do toga da takav zahtev predstavlja kršenje člana 10, naročito ako treba da se sprovede kaznena ili krivična sankcija. S obzirom na široko polje slobodne procene dato državama pri balansiranju zahteva čuvanja privatnosti i slobode izražavanja, dakle, Sud je utvrdio da nema povrede člana 8 EKLJP.

POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE – ZAKONODAVNI OKVIR KOJI GRANTUJE ZAŠTITU PRIVATNOSTI

- K.U. protiv Finske⁸⁷

Praktična i efikasna zaštita od podnosioca predstavke zahtevala je preduzimanje efikasnih mera za identifikaciju i krivično gonjenje učinioca, odnosno osobe koja je postavila oglas. U ovom slučaju takva zaštita nije obezbeđena. Efikasna istraga nikada ne bi mogla biti pokrenuta zbog sveopšteg zahteva poverljivosti/tajnosti. Iako su sloboda izražavanja i tajnost komunikacije primarna prava, a korisnici telekomunikacija i interneta moraju imati garanciju da će se njihova privatnost i sloboda izražavanja poštovati, takva garancija ne sme biti apsolutna i mora povremeno popustiti pred drugim legitimnim ključnim zahtevima, kao što su sprečavanje nereda ili zločina, ili zaštita prava i sloboda drugih. Zadatak je zakonodavca da pruži takav okvir.

- **Aleksej Ovčinnikov protiv Rusije**⁸⁸ (2010): zaštita privatnosti i ugleda maloletnika opravdava ograničavanje informacija na internetu, iako se one već nalaze u javnom domenu.
- **Editions Plon protiv Francuske**⁸⁹ (2004): bez ikakve hitne društvene potrebe za ograničavanjem, pošto su poverljive informacije već bile na internetu.

84. Presuda ESLJP: Jankovskis v. Lithuania (br. 21575/08)

85. Presuda ESLJP: Kalda v. Estonia (br. 17429/10)

86. Presuda ESLJP: Mosley v. The United Kingdom (br. 48009/08)

87. Presuda ESLJP: K.U. v. Finland (br. 2872/02)

88. Presuda ESLJP: Ovchinnikov v. Russia (br. 9807/02)

89. Presuda ESLJP: Editions Plon v. France (br. 58148/00)

ODGOVORNOST ZA INTERNET ARHIVU

- Slučaj Times Newspapers br. 1 i 2⁹⁰. Internet igra važnu **ulogu u povećanju pristupa javnosti vestima i olakšava širenje informacija uopšte.**

Sud je presudio da kada novine izgube slučaj klevete u vezi sa članakom koji ostaje u njihovoj arhivi, moraju da dodaju odgovarajuće obaveštenje na internet verziju članka o tome da je on bio predmet postupka klevete. Održavanjem arhiva, mediji ima važnu ulogu u prosleđivanju informacija. Period ograničenja zbog čina klevete ima za cilj da se osigura da podnosioci predstavke brzo deluju. Međutim, domaći sud nije predložio da se članci uklone u potpunosti, a obaveza da se arhivskom materijalu priloži obaveštenje kojim se novine obaveštavaju da se protiv njih pokreće postupak za klevetu u vezi s tim člankom nije nesrazmerno uplitanje u član 10 EKLJP. U vezi s činjenicama, nije pokrenuto pitanje neprekidne odgovornosti već je pokrenut postupak za klevetu protiv novina – protok vremena može, u odsustvu određenih okolnosti, dovesti do nesrazmernog uplitanja u slobodu medija iz člana 10 EKLJP.

ČLAN 8 KONVENCIJE

- Vegržinovski i Smolčevski protiv Poljske (predstavka br. 33846/07).⁹¹

Ni sud ni mediji nisu imali, niti su mogli imati, zadatak da ponovo ispisuju istoriju brisanjem članaka ili njihovog objavljenog sadržaja s interneta, čak i ako taj sadržaj krši nečija prava. Internet arhive su zaštićene slobodom izražavanja u vezi sa članom 10 ESLJP je naglasio da internet arhive daju značajan doprinos očuvanju vesti i informacija i njihove dostupnosti.

Takve arhive su važan izvor za obrazovanje i istraživanje, posebno ako imamo u vidu da su lako dostupne javnosti i obično besplatne. Iako je primarni zadatak medija u demokratiji da budu „mehanizam javne kontrole“, mediji imaju i sekundarnu funkciju – čuvanje novinskih članaka koji su ranije objavljivi i omogućavanje da ti članci budu dostupni javnim arhivama. Čuvanje internet arhiva je ključni aspekt te funkcije.

Nije samo po sebi nesrazmerno navesti neki od medijskih izvora i istovremeno administrirati internet arhivu, kako bi se objavile odgovarajuće reference ili korekcije vezane za određeni internet problem, ako je takva referenca ili korekcija relevantna za članak u štampanom izdanju. Kao rezultat toga, Sud u vezi s ovim sporom takođe upućuje na to da bi bilo relevantno dopuniti članak osvrtom na sudske presude.

„PRAVO DA SE BUDE ZABORAVLJEN“

Sadašnji pravni okvir EU omogućava pojedincima da se njihovi podaci obrišu, posebno kada više nisu potrebni. „Pravo da se zaboravi“ je do sada presuđivano od strane Suda pravde EU i ojačano je Uredbom o opštoj zaštiti podataka (eng. GDPR). Kada pojedinac više ne želi da njegovi/njeni podaci budu obrađivani, a pod uslovom da nijedan legitimni razlog ne opravdava njihovo zadržavanje, tada se ti podaci brišu. Međutim, određeni aspekti ne podrazumevaju primenu „prava da se bude zaboravljeno“, kao što su oni koji se odnose na

90. Presuda ESLJP: Times Newspapers LTD (Nos. 1 and 2) v. The United Kingdom (br. 3002/03 and 23676/03)

91. Presuda ESLJP: Węgrzynowski and Smolczewski v. Poland (br. 33846/07)

slobodu medija. Zakonodavstvo EU sadrži određena odstupanja u vezi sa zaštitom podataka, napravljenih „isključivo za novinarske svrhe ili svrhu umetničkog ili književnog izražavanja“.

Ovo ima značajan uticaj na politiku pretraživača, posebno Google-a.

U 2010. godini španski državljanin uložio je žalbu protiv španskog lista s Nacionalnom agencijom za zaštitu nacionalnih podataka i protiv Googlea u Španiji i Google Inc. Građanin se žalio da je najava o aukciji njegove oduzete kuće na rezultatima pretrage Googlea narušila njegova prava na privatnost, jer je postupak u vezi s pomenutim u potpunosti rešen nekoliko godina unazad. Stoga je pozivanje na taj postupak bilo potpuno irelevantno. On je prvo zahtevao da se od novina zatraži da uklone ili izmene pomenute stranice, tako da se lični podaci koji se odnose na njega više ne pojavljuju. I drugo, zahtevao je da se od Googlea Španija ili Google Inc. traži da uklone lične podatke koji se odnose na njega, tako da se više ne pojavljuje u rezultatima pretraživanja.

Na svom zasjedanju, održanom 13. maja 2014. Sud pravde EU je izjavio:

- O teritorijalnosti pravila EU: Čak i ako se fizički server kompanije za obradu podataka nalazi van Evrope, pravila EU odnose se na operatere pretraživača ukoliko imaju ogranak ili podružnicu u državi članici koja promovise prodaju oglasnog prostora koji nude pretraživači.
- O primenljivosti pravila zaštite prava EU na pretraživač: Pretraživači imaju kontrolu nad ličnim podacima. Google zbog toga ne može pobeći od svoje odgovornosti pred evropskim pravom pri rukovanju ličnim podacima navodeći da su oni u pretraživaču. Zakon o zaštiti podataka EU primenjuje se i kao „pravo da se bude zaboravljen“.
- O „pravu da se bude zaboravljen“: Pojedinci imaju pravo – pod određenim uslovima – da traže od pretraživača da ukloni linkove i veze s ličnim podacima o njima. Ovo se odnosi na situacije u kojima je informacija netačna, neprikladna, nebitna ili preterana za potrebe obrade podataka (stav 93 presude). Sud je utvrdio da se u konkretnom slučaju mešanje u pravo osobe na zaštitu podataka ne može samo opravdati ekonomskim interesom pretraživača. Istovremeno, sud je izričito pojasnio da „pravo da se bude zaboravljen“ nije apsolutno, ali će uvek morati da se uravnotežuje s drugim osnovnim pravima, kao što su sloboda izražavanja i medija (stav 85 presude). Potrebna je procena od slučaja do slučaja s obzirom na vrstu informacija, njenu osetljivost u odnosu na privatni život pojedinca i na interes javnosti za pristup tim informacijama. Može biti relevantna i uloga koju osoba koja traži brisanje ima u javnom životu.

U junu 2018. godine, Evropski sud za ljudska prava doneo je odluku u svom prvom predmetu o „pravu da se bude zaboravljen“.

U predmetu *M.L. i W.W. protiv Nemačke* (predstavke br. 60798/10 i 65599/10), Sud je odbacio zahtev dva osobe osuđene zbog ubistva da se anonimizuju izveštaji o njihovim osudama iz 1993. godine na vebajtovima medijskih kompanija. Nemački sudovi su smatrali da interes javnosti da bude informisana prevladava nad njihovim interesom.

Sud je primenio kriterijume za postizanje ravnoteže između privatnosti i prava na slobodu izražavanja, kako su definisani u predmetu *Von Hanover protiv Nemačke (br. 2)* [VV] (predstavke br. 40660/08 i 60641/08, o kome je bilo reči na strani 66).

ZAŠTITA AUTORSKIH PRAVA NA INTERNETU

Sud je odlučivao u nekoliko predmeta u kojima je smatrao da zaštita autorskih prava jeste jedan od legitimnih ciljeva prema članu 10 stav 2 Konvencije, kojim se sloboda izražavanja može ograničiti dok god su ograničenja u skladu s trodelnim testom: njima se mora ne samo ostvarivati legitimni cilj, već moraju biti propisana zakonom i biti neophodna u demokratskom društvu.

U predmetu *Neij i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske* (predstavka br. 40397/12), dvoje suosnivača jednog od najvećeg vebajta za razmenu datoteka, „The Pirate Bay“ (Piratski zaliv), koji je korišćen za razmenu muzičkih i video snimaka kojom se krši autorsko pravo, izneli su argument da je njihova osuda za saučesništvo u krivičnim delima protiv autorskih prava povredila njihovo pravo na slobodu izražavanja. Oni su bili osuđeni na kaznu zatvora od osam, odnosno deset meseci, i odgovorni za nadoknadu štete vlasnicima autorskih prava u ukupnom iznosu od 5 miliona evra.

Evropski sud za ljudska prava je proglasio predstavku neprihvatljivom kao očigledno neosnovanu. Smatrao je da je razmena ili omogućavanje drugima razmene datoteka ove vrste na internetu, čak i autorskim pravima zaštićenog materijala i to u svrhe ostvarivanja profita, pokriveno pravom na „primanje i saopštavanje informacija“ iz člana 10 Konvencije. Međutim, Sud je smatrao da su domaći sudovi pravilno napravili balans suprotstavljenih interesa o kojima je reč: s jedne strane, pravo podnosioca predstavke da primaju i saopštavaju informacije i, s druge strane, prava drugih – konkretno prava vlasnika autorskih prava na uživanje svoje intelektualne svojine, koje je zaštićeno na osnovu člana 1 Protokola br. 1 Konvencije. Iako je Sud potvrdio da je izrečena oštra kazna, naglasio je da su podnosioci predstavke bili indiferentni prema pravima vlasnika autorskih prava i da nisu preduzeli nikakvu radnju da uklone datoteke koje su kršile autorska prava, bez obzira što je to od njih traženo više puta.

ODGOVORNOST ZA MATERIJALE POVEZANE LINKOM

Pitanje odgovornosti za sadržaj na vebajtovima povezanim linkom pokreće ista pitanja kao i problem odgovornosti za materijal koji generišu korisnici. Odgovornost može nastati u zavisnosti od jednog broja faktora.

U predmetu *Magyar Jeti Zrt protiv Mađarke* (predstavka br. 11257/16), Evropski sud za ljudska prava je razmatrao slučaj onlajn informativnog medija koji je sadržao link ka video snimku na YouTube-u, u članku u kome se raspravljalo o jednom rasističkom incidentu. Kasnije je zaključeno da su izjave date u tom video snimku (koji nije napravio podnosilac predstavke) klevetničke, a podnosilac predstavke, onlajn informativni medij, proglašen je odgovornim za objavljivanje zbog linka ka tom video snimku.

U svojoj presudi, Sud je naglasio važnost takozvanih hiperlinkova (linkova ka drugom sadržaju na internetu), objašnjavajući kako to obogaćuje sadržaj i skreće pažnju čitalaca na druge relevantne priče. Sud je takođe podvukao da lice koje obezbeđuje link nema kontrolu nad sadržajem vebajta ka kome ima link (osim ukoliko vebajtom sa kojim je povezan linkom upravlja isto lice).

Sud je, potom, smatrao da se sledeći faktori moraju uzeti u obzir kada se utvrđuje odgovornost:

- (i) da li je novinar podržao sporni sadržaj;
- (ii) da li je novinar ponovio sporni sadržaj, ali bez podržavanja istog;
- (iii) da li je novinar samo stavio hiperlink ka spornom sadržaju, bez ponavljanja ili podržavanja istog;
- (iv) da li je novinar znao, ili razumno mogao da zna, da je sporni sadržaj bio klevetnički ili na drugi način nezakonit; i
- (v) da li je novinar postupao u dobroj nameri, poštovao novinarsku etiku i postupao sa dužnom pažnjom koja se očekuje u odgovornom novinarstvu.

Na osnovu činjenica slučaja, a pozivajući se na opšte načelo da novinari ne treba normalno da se smatraju odgovornima za pomoć u širenju izjava koje je dalo neko drugo lice tokom intervjua, Sud je zauzeo stav da se medij-podnosilac predstavke nije mogao smatrati odgovornim i da osuđujuća presuda protiv njega predstavlja povredu prava na slobodu izražavanja.

Preporuka Komiteta ministara CM/Rec(2018)2 o ulogama i odgovornostima internet posrednika definiše opšta načela odgovornosti i za linkove i za korisnički sadržaj. U njoj se preporučuje, između ostalog, sledeće:

„[P]osrednici se ne smatraju odgovornim za sadržaj trećih lica za koji samo obezbeđuju pristup ili koji prenose ili čuvaju. Državni organi mogu da smatraju posrednike suodgovornim u pogledu sadržaja koji čuvaju, ako ne postupe ekspeditivno da ograniče pristup sadržajima ili uslugama čim saznaju za njihov nezakoniti karakter, uključujući putem procedura postavljanja obaveštenja.“

OSVRT NA BITNE TEME: INTERNET I SLOBODA IZRAŽAVANJA

BITNE TEME

- Opšta načela
- Pristup internetu
- Blokiranje i filtriranje
- Sadržaj zaštićen autorskim pravom
- Korisnički kreiran sadržaj
- Pravo da se bude zaboravljen
- Finansijska odgovornost za linkove

SLOBODA IZRAŽAVANJA ONLAJN – OPŠTA NAČELA

Pravo na slobodu izražavanja se primenjuje onlajn isto kao što se primenjuje oflajn. U ovoj eri interneta, kada svako sa pristupom računaru potencijalno može da objavljuje za **globalni auditorijum**, zaštita prava na slobodu izražavanja dobija pojačan značaj.

Sud je prepoznao **ključnu važnost interneta** u ostvarivanju prava na slobodu izražavanja:

„Internet je sada postao jedno od glavnih sredstava pomoću koga pojedinci koriste svoje pravo na slobodu da primaju i saopštavaju informacije i ideje, pružajući, kao što to čini, preko potrebne alate za učešće u aktivnostima i diskusijama koje se odnose na politička pitanja i pitanja od opšteg interesa. ... Osim toga, što se tiče važnosti internet veb-sajtova u ostvarivanju slobode izražavanja, „u svetlu njegove pristupačnosti i njegovog kapaciteta da memoriše i prenosi ogromne količine informacija, internet igra važnu ulogu u proširenju pristupa javnosti vestima i olakšavanju širenja informacija uopšte“. Korisnički stvorena izražajna aktivnost na internetu osigurava platformu za ostvarivanje slobode izražavanja bez presedana ...“ [Cengiz i drugi protiv Turske](#), 1. decembar 2015.

RELEVANTNI STANDARDI SAVETA EVROPE (KOMITETA MINISTARA)

Sledeći izbor preporuka i deklaracija koje je usvojio **Komiteta ministara Saveta Evrope**:

- Preporuka CM/Rec(2018)2 o ulogama i odgovornostima internet posrednika
- Preporuka CM/Rec(2016)5 o slobodi interneta
- Preporuka CM/Rec(2016)1 o zaštiti i promovisanju prava na slobodu izražavanja i prava na privatni život u vezi mrežne neutralnosti
- Preporuka CM/Rec(2015)6 o slobodnom, prekograničnom protoku informacija na internetu
- Preporuka CM/Rec(2014)6 o Vodiču o ljudskim pravima za korisnika interneta
- Deklaracija o rizicima po osnovna prava koji proizilaze iz tehnologija digitalnog praćenja i drugih tehnologija nadzora
- Preporuka CM/Rec(2012)3 o zaštiti ljudskih prava u odnosu na mašine za pretraživanje
- Preporuka CM/Rec(2012)4 o zaštiti ljudskih prava u odnosu na servise za društveno umrežavanje
- Preporuka CM/Rec(2011)8 o zaštiti i promociji univerzalne prirode, integriteta i otvorenosti interneta
- Preporuka CM/Rec(2011)7 o novom poimanju medija
- Deklaracija Komiteta ministara o zaštiti slobode izražavanja i slobode okupljanja i udruživanja u odnosu na privatne internet platforme i onlajn servis provajdere
- Deklaracija Komiteta ministara o načelima upravljanja internetom
- Preporuka CM/Rec(2009)5 o merama za zaštitu dece od štetnog sadržaja i ponašanja i za podsticanje njihovog aktivnog učešća u novom informaciono-komunikativnom okruženju
- Preporuka CM/Rec(2008)6 o merama za promovisanje uvažavanja slobode izražavanja i informisanja u odnosu na internet filtere
- Preporuka CM/Rec(2007)16 o merama za unapređenje vrednosti interneta kao javne usluge

RELEVANTNI STANDARDI SAVETA EVROPE (PARLAMENTARNA SKUPŠTINA)

Preporuke i rezolucije koje je usvojila **Parlamentarna skupština** uključuju:

- Preporuku 2089(2016) i Rezoluciju 2110(2016) [Prava intelektualne svojine u digitalnom dobu](#)
- Preporuku 2077(2015) i Rezoluciju 2070(2015) [Širenje saradnje protiv visokotehnološkog terorizma i drugih napada velikih razmera na internetu](#)
- Preporuku 2067(2015) i Rezoluciju 2045(2015) [Masovno nadgledanje](#)
- Preporuku 2041(2014) i Rezoluciju 1986(2014) [Unapređenje korisničke zaštite i bezbednosti u kibernetičkom prostoru](#)
- Preporuku 2033(2014) i Rezoluciju 1970(2014) [Internet i politika: uticaj novih informaciono-komunikacionih tehnologija na demokratiju](#)
- Preporuku 1998(2012) i Rezoluciju 1877(2012) [Zaštita slobode izražavanja i informisanja na internetu i u onlajn medijima](#)

SLOBODA IZRAŽAVANJA ONLAJN – OPŠTA NAČELA PO DOMAĆEM ZAKONODAVSTVU

- Garantuje se članom 46. stav 1. **Ustava RS** (štiti se sloboda izražavanja govorom, pisanjem, slikom ili *na drugi način*)
- Pojam javnog glasila definisan je članom 3. stav 1. **Zakona o javnom informisanju i medijima** („sloboda proizvodnje, pružanja i objavljivanja audio i audio-vizuelnih medijskih usluga, sloboda širenja informacija i ideja preko interneta i drugih platformi“).
- **Zakon o elektronskim komunikacijama** uređuje, između ostalog, uslove i način za obavljanje delatnosti u oblasti elektronskih komunikacija, kao i nadležnosti državnih organa u oblasti elektronskih komunikacija.

PRISTUP INTERNETU

Iako pravo na slobodu izražavanja ne utvrđuje pozitivnu obavezu države da obezbeđuje pristup internetu, **sve restrikcije u pristupu moraju da budu u skladu sa trodelnim testom.**

U Preporuci Komiteta ministara (2014)⁶ o Vodiču o ljudskim pravima za korisnika interneta se navodi, između ostalih stvari, da bi pristup internetu trebalo da bude **dostupan i nediskriminatoran**; da svako treba da ima najveći mogući pristup internet sadržaju, aplikacijama i servisima uz korišćenje uređaja po svom izboru; i da javne vlasti treba da ulažu razumne napore i da preduzimaju konkretne mere kako bi olakšale **pristup u ruralnim i geografski udaljenim područjima**, ili za one koji imaju **niske prihode i/ili imaju invaliditet**.

Mada je Sud ponovio da član 10 ne može da se tumači kao da zahteva od država da zatvorenicima obezbede pristup internetu, on je priznao „vrednost interneta kao javnog servisa/ javne usluge“, i da „su upućeni pozivi da se razrade delotvorne praktične politike za postizanje univerzalnog pristupa internetu i za prevazilaženje „digitalne podele“. *Kalda protiv Estonije* (19. januar 2016).

U postupcima pokrenutim od strane **zatvorenika**, Sud je presudio da su restrikcije u pristupanju veb-sajtovima sa pravnim ili opštim obrazovnim informacijama prekršile njihovo pravo na slobodu izražavanja (videti, na primer, *Kalda protiv Estonije* (19. januar 2016), *Jan-kovskis protiv Litvanije* (17. januar 2017) i *Mehmet Reşit Arslan i Orhan Bingöl protiv Turske* (18. jun 2019).

PRISTUP INTERNETU: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRECEDENTNO PRAVO

Zakon o elektronskim komunikacijama (član 3)

Ciljevi i načela regulisanja odnosa u oblasti elektronskih komunikacija su, između ostalog:

- 9) obezbeđivanje visokog nivoa zaštite interesa potrošača u odnosu sa operatorima, naročito obezbeđivanjem dostupnosti jasnih i potpunih informacija o cenama, uslovima pristupa i korišćenja (uključujući ograničenja) i kvalitetu javnih komunikacionih mreža i usluga, kao i efikasnim postupanjem po pritužbama na rad operatora;
- 11) obezbeđivanje mogućnosti krajnjih korisnika da, prilikom korišćenja javnih komunikacionih mreža i usluga, slobodno pristupaju i distribuiraju informacije, kao i da koriste aplikacije i usluge po svom izboru.

Izveštaj o internetu u službi razvoja Evrope i centralne Azije, koji je sačinila Svetska banka i koji je predstavljen u Bukureštu 2017. godine ukazano je da stanovnici Srbije plaćaju internet usluge koje su među najvećim cenama u Evropi, što ograničava pravo na pristup internetu.

BLOKIRANJE I FILTRIRANJE VEB-SAJTOVA

U skladu sa svojom sudskom praksom o regulisanju medija, iako Sud ne isključuje prethodna ograničenja, on primenjuje **pomno ispitivanje** svakog filtriranja ili blokiranja veb-sajtova. U predmetu *Ahmet Yildirim protiv Turske* (1. decembar 2015), Sud je zahtevao da svako blokiranje ili filtriranje mora da se zasniva na jasnom pravnom okviru koji ispunjava sledeće zahteve:

- mora da postoji **stroga kontrola nad obimom** blokiranja ili filtriranja;
- mora da postoji **delotvorna sudska kontrola** kako bi se sprečila svaka zloupotreba vlasti;
- **masovno blokiranje internet domena je nesrazmerno.**

U odlučivanju ili dosuđivanju o blokiranjima ili filterima, sudovi i druga tela vlasti moraju da uzmu u obzir sve interese u opasnosti, uključujući i kako će ostali korisnici interneta biti pogođeni svakim blokiranjem ili filtriranjem.

Preporuka CM/Rec(2008)6 Komiteta ministara državama članicama [o merama za promovisanje uvažavanja slobode izražavanja i informisanja u odnosu na internet filtere](#), usvojena 26. marta 2008. godine, daje preporuke državama o primeni filtera.

BLOKIRANJE I FILTRIRANJE VEB-SAJTOVA: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRECEDENTNO PRAVO

REPUBLIKA SRBIJA

Izmene i dopune Zakona o elektronskim komunikacijama (2019)

Član 20. stavovi 5 – 7.

Pružalac usluge informacionog društva dužane je da ukloni nedopušteni sadržaj bez odlaganja, a najkasnije u roku od 2 radna dana od dana prijema akta organa nadležnog za primenu i postupanje po zakonu čija je odredba povređena, a kojim mu se nalaže uklanjanje nedopuštenog sadržaja. Nadležni organ donosi akt po službenoj dužnosti ili po zahtevu stranke.

Po zahtevu trećeg lica, pružalac usluge informacionog društva je dužan da bez odlaganja, a najkasnije u roku od 2 radna dana od dana prijema zahteva tog lica ukloni nedopušteni sadržaj, osim ukoliko smatra da on nije u suprotnosti sa odredbama zakona. U tom slučaju, pružalac usluge može se obratiti organu nadležnom za primenu i postupanje po zakonu i zahtevati od njega da utvrdi da li su u konkretnom slučaju povređene odredbe zakona. Ukoliko organ utvrdi da jesu, sadržaj je potrebno ukloniti.

Nalog sadrži precizan opis mesta na internet stranici, odnosno drugom elektronskom prikazu na kojem se javlja nedopušteni sadržaj, kao i obrazloženje nedopuštenosti.

RESTRIKCIJA KRŠENJA AUTORSKIH PRAVA

Mada Sud primenjuje pomnu kontrolu na filtere koji blokiraju pristup sadržaju koji se smatra da je od javnog interesa, on je primenio daleko niži nivo kontrole na mere koje ograničavaju pristup zabavnom materijalu ili materijalu za koji se pokazuje da krši autorsko pravo.

Odluka Suda u takozvanom predmetu „Pirate Bay“ (Piratski zaliv) je poučna: on je odbacio kao očigledno neosnovanu tužbu dva suosnivača firme Pirate Bay da su njihove kazne za olakšavanje kršenja autorskih prava prekršile njihovo pravo na slobodu izražavanja, uprkos relativnoj težini izrečenih sankcija: *Neji i Sunde Kolmisoppi protiv Švedske* (13. mart 2013).

RESTRIKCIJA KRŠENJA AUTORSKIH PRAVA: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRECEDENTNO PRAVO

- **Ustav Republike Srbije** - član 50. stav 3. predviđa da u Republici Srbiji nema cenzure.
- **Zakon o javnom informisanju i medijima** - član 4. predviđa da je javno informisanje slobodno i da ne podleže cenzuri. Takođe, sloboda javnog informisanja ne sme se povređivati zloupotrebom službenog položaja i javnih ovlašćenja, svojinskih i drugih prava, kao ni uticajem i kontrolom nad sredstvima za štampanje i distribuciju novina ili mrežama elektronskih komunikacija koje se koriste za distribuciju medijskih sadržaja.
- **Zakon o elektronskoj trgovini** – pružanje usluga informacionog društva slobodno je. Za pružanje usluga informacionog društva nije potrebna posebna dozvola ili odobrenje (član 5.).

ZAŠTITA MALOLETNIKA

Neke restrikcije se izriču izričito da bi se zaštitila deca u onlajn okruženju. Evropski sud za ljudska prava je priznao da je, u principu, ovo **dozvoljeno**. Na primer, u predmetu *Aleksey Ovchinnikov protiv Rusije* (16. decembar 2010), Sud je naglasio „moralni i psihološki razvoj i privatni život [maloletnika]“ kada je odlučio da bi izveštaji u medijima i na internetu mogli da se ograniče.

U predmetu *K.U. protiv Finske* (2. decembar 2008), Sud je istakao važnost preduzimanja mere da se zaštiti „fizička i moralna dobrobit deteta“, naročito u kontekstu onlajn zlostavljanja.

Preporuka CM/Rec(2009)5 o **merama za zaštitu dece od štetnog sadržaja** i ponašanja i za podsticanje njihovog aktivnog učešća u novom informaciono-komunikacionom okruženju pruža smernice državama članicama o vrsti mera koje su nužne za zaštitu maloletnika, dok se poštuje pravo na slobodu izražavanja.

ZAŠTITA MALOLETNIKA: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRECEDENTNO PRAVO

Zakon o javnom informisanju i medijima

Član 77.

- U cilju zaštite slobodnog razvoja ličnosti maloletnika, posebno se mora voditi računa da sadržaj medija i način distribucije medija ne naškode moralnom, intelektualnom, emotivnom ili socijalnom razvoju maloletnika.

Član 78.

- Ne sme se na način dostupan maloletnicima javno izlagati štampani medij sa pornografskim sadržajem.

KORISNIČKI STVOREN KOMENTAR: KO JE FINANSIJSKI ODGOVORAN?

Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da, u nekim predmetima, onlajn mediji mogu da budu finansijski odgovorni za komentare koje ostavljaju njihovi čitaoci i za sličan korisnički stvoren sadržaj. On je identifikovao četiri ključna aspekta u tom pogledu (*Delfi protiv Estonije*, 16. jun 2015):

- **kontekst i sadržaj** osporavanog komentara;
- da li **autori** tih komentara mogu realno da se smatraju finansijski odgovornim;
- **koraci koje preduzimaju veb-sajt operateri i ponašanje date oštećene strane;**
- **posledice** tih komentara.

U kasnijem predmetu *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete i Index.hu Zrt protiv Mađarske* (2. februar 2016), Sud je primenio ove kriterijume, zaključujući da veb-sajt nije trebalo da se smatra finansijski odgovornim kada komentari za koje je bila uložena žalba nisu bili „jasno nezakoniti“ i kada je kompanija u odnosu na koju su bili dati ti komentari momentalno podnela tužbu umesto da prvo zatraži uklanjanje tih komentara.

KORISNIČKI STVOREN KOMENTAR: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRECEDENTNO PRAVO

Ovo pitanje nije izričito regulisano domaćim zakonodavstvom.

Ukoliko se komentar može kvalifikovati kao neki oblik diskriminacije, tužbom za zaštitu od diskriminacije može se ostvariti naknada materijalne i nematerijalne štete od diskriminatora.

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, Opšta mera za ostvarivanje ravnopravnosti za internet portale od 17.10.2018. godine:

„da preduzmu sve potrebne mere u cilju sprečavanja objavljivanja sadržaja i komentara korisnika na internet portalu i profilima na društvenim mrežama, kao i uklanjanja onih komentara koji su već objavljeni čime se takvi sadržaji i komentari čine dostupnim javnosti, koji po svojoj prirodi mogu da podstiču mržnju ili nasilje protiv lica ili grupa lica zbog njihovog ličnog svojstva ili izazivaju strah ili neprijateljsko, ponižavajuće i uvredljivo okruženje.“

SADRŽAJ POVEZANIH VEB-SAJTOVA: KO JE FINANSIJSKI ODGOVORAN?

Pitanje finansijske odgovornosti za sadržaj na povezanim veb-sajtovima pokreće slična pitanja, kao i pitanje finansijske odgovornosti za korisnički stvoren sadržaj.

Evropski sud za ljudska prava je zauzeo stav da finansijska odgovornost ipak može da nastane zavisno od jednog broja **faktora**. *Magyar Jeti Zrt protiv Mađarske*, 4. decembar 2018:

- da li je dati **novinar podržao** taj osporavani sadržaj;
- da li je dati **novinar ponovio** taj osporavani sadržaj (bez da ga podržava);
- da li je dati **novinar samo postavio hiperlink** na taj osporavani sadržaj (bez da ga je podržao ili ponovio);
- da li je dati **novinar znao ili je razumno mogao da zna** da je taj osporavani sadržaj bio klevetnički ili na drugi način nezakonit;
- da li je dati **novinar postupao u dobroj veri**, poštovao **novinarsku etiku i ispitao sve relevantne faktore**, što se očekuje u odgovornom novinarstvu.

[Preporuka Komiteta ministara CM/Rec\(2018\)2 o ulogama i odgovornostima internet posrednika](#) predviđa opšta načela po pitanju finansijske odgovornosti i za linkove i za korisnički sadržaj.

FINANSIJSKA ODGOVORNOST ZA POVEZANE VEB-SAJTOVE: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRECEDENTNO PRAVO

Zakon o elektronskim komunikacijama

Član 4.

Internet je globalni elektronski komunikacioni sistem sačinjen od velikog broja međusobno povezanih računarskih mreža i uređaja, koji razmenjuju podatke koristeći zajednički skup komunikacionih protokola.

Član 40.

- Lice koje, pored obavljanja delatnosti elektronskih komunikacija, obavlja i neku drugu privrednu delatnost, dužno je da delatnost elektronskih komunikacija obavlja preko povezanog pravnog lica ili preko ogranka obrazovanog u skladu sa zakonom kojim se uređuje pravni položaj privrednih društava.

Član 124.

- Operator je dužan da, radi obezbeđivanja bezbednosti i integriteta javnih elektronskih komunikacionih mreža i usluga, tajnosti komunikacija, kao i zaštite podataka o ličnosti, saobraćaju i lokaciji, primeni adekvatne tehničke i organizacione mere, primerene postojećim rizicima, a posebno mere za prevenciju i minimizaciju uticaja bezbednosnih incidenata po korisnike i međupovezane mreže, kao i mere za obezbeđivanje kontinuiteta rada javnih komunikacionih mreža i usluga.
- Zakon predviđa novčanu kaznu za prekršaj (član 138. stav 1. tač. 3).

PRAVO DA SE BUDE ZABORAVLJEN

„Pravo da se bude zaboravljen“ znači da, ukoliko su informacije koje se odnose na neku osobu dostupne onlajn, a ne postoje nikakve legitimne osnove da se opravda njihovo zadržavanje, onda ta osoba na koju se one odnose može da zahteva da se ti podaci izbrišu.

Sud pravde Evropske unije se izjasnio po tom pitanju u predmetu *Google Spain*, zauzevši stav da je firmi Google moglo da bude naređeno da ukloni podatke o ličnosti iz svojih rezultata pretraživanja ukoliko su ti podaci „netačni, neodgovarajući, nebitni ili suvišni u svrhe obrade podataka“. *Google Spain SL i Google Inc. protiv AEPD i Mario Costeja González*, (13. maj 2014).

Evropski sud za ljudska prava se izjasnio o implikacijama ovog opšteg načela po onlajn medije. U predmetu *Times Newspapers Ltd (br. 1 i 2) protiv Ujedinjenog Kraljevstva* (10. mart 2009). Sud je presudio da od medija može da se zahteva da ažuriraju svoje arhive, kada im se naloži da to učine u kontekstu postupaka za klevetu; ali u predmetu *Węgrzynowski i Smolczewski protiv Poljske* (16. juli 2013) Sud je zauzeo stav da od medija ne bi moglo da se zahteva da izbrišu cele reportaže/izveštaje.

U predmetu *M.L. i W.W. protiv Nemačke* (28. juni 2018), Sud je odbacio zahtev dva pojedinca osuđena za ubistvo da se izveštaji o njihovim osudama iz 1993. godine anonimno prezentiraju na veb-sajtovima medijskih kompanija. Primenjujući test za predmete o privatnosti, Sud je presudio da treba uzeti u obzir sledeće:

- (1) doprinos **debati od javnog interesa**: javnost ima pravo da bude obaveštena o prošlim događajima i savremenoj istoriji kroz internet arhive medija.
- (2) U kojoj **meri je osoba** u pitanju **poznata**, te šta je predmet tog izveštaja.
- (3) **Prethodno ponašanje** te osobe o kojoj se radi u odnosu na medije: da li je ona pridobijala medijsku pažnju?
- (4) **Sadržaj, oblik i posledice tog objavljivanja**: šta je sadržaj tog izveštaja; kako je on dostupan (na primer, da li je on na naslovnoj strani ili može da mu se pristupi samo kroz pretraživanje?) i koje su posledice po pojedinca(e) u pitanju?
- (5) Ukoliko su snimljene bilo kakve **fotografije**, kakve su bile date okolnosti? Da li pojedinci i dalje mogu da budu prepoznati sa tih starih fotografija?

PRAVO DA SE BUDE ZABORAVLJEN: DOMAĆE ZAKONODAVSTVO I PRECEDENTNO PRAVO

Zakon o zaštiti podataka o ličnosti (2018)

Član 30.

Lice na koje se podaci odnose ima pravo da se njegovi podaci o ličnosti izbrišu od strane rukovaoca.

Ovaj član dalje uređuje postupak za brisanje podataka o ličnosti.

Pravo na brisanje ili ograničenje obrade koju vrše nadležni organi u posebne svrhe uređeno je članom 34.

5. BEZBEDNOST NOVINARA

PRETNJE NOVINARIMA

Vrsta pretnji	Primeri	Komentar
Fizičke	Fizički napad Pljačka/krađa Seksualno nasilje Ubistvo Uništavanje/krađa imovine	Prema istraživanju Saveta Evrope ⁹² 31% anketiranih novinara je reklo da su tokom obavljanja svojih profesionalnih aktivnosti bili žrtve fizičkog napada, a 20% njih je reklo da su izgubili imovinu.
Psihološke	Pretnje smrći Zastrašivanje Uznemiravanje uključujući i seksualno uznemiravanje Sajber uznemiravanje (preko interneta), fišing i DDO napadi (napadi na veb servere)	46% anketiranih u okviru istraživanja SE ⁹³ su doživeli pretnje fizičkim nasiljem, a 13% su bili žrtve seksualnog uznemiravanja. U većini slučajeva fizičkih napada, žrtve su prvo doživljavale verbalne pretnje i/ili druge oblike zastrašivanja. Učestalost iskustava psihološkog nasilja prema novinarima se kreće od 63% i 84% u zemljama članicama Saveta Evrope. ⁹⁴
Zakonske	Prekomerno restriktivni/ zakoni koji ograničavaju slobodu govora (kleveta, govor mržnje, zakoni za borbu protiv terorizma, itd.) Krivično gonjenje novinara Visoke odštete u slučajevima objavljivanja informacija Neopravdane pretnje (SLAPPs -tužbe protiv učešća javnosti) Klevetnički turizam Pristup / ograničenja putovanja	Prema istraživanju SE ⁹⁵ 23% novinara je izjavilo da su hapšeni, bili predmet istrage, pretnji krivičnim gonjenjem, ili su bili krivično gonjeni. U Turskoj je preko 200 novinara hapšeno ili pritvarano zbog objavljivanja informacija. Na Malti, u trenutku ubistva novinarkе Dafne Karuana Galicije (Daphne Caruana Galizia) protiv nje se vodilo 40 sudskih postupaka koje su pokrenuli javni funkcioneri.
Ekonomske	Odsustvo pluralizma Pritisak vlade na uredničku politiku Loše radno zakonodavstvo Neprikladno loši ekonomski uslovi	Održivost medija je ključna za nezavisnost novinarstva u celoj Evropi. Međutim, poslednjih godina dolazi do sve više ekonomskih pretnji - neposrednih i posrednih (prefinjenih) koje imaju za cilj da učutkaju slobodu štampe i oslabe nezavisnost medija. Pored toga, opasni uslovi rada mogu izložiti novinare i druge medijske aktere neprimenim pritiscima koji imaju za cilj da oni odstupe od prihvaćene novinarske etike i standarda.

92. Savet Evrope: Novinari pod pritiskom (2017)

93. Isto.

94. Isto.

95. Isto.

PRIMERI MERA DA SE IZBEGNU PRETNJE I OPASNOSTI PO NOVINARE

<i>Vrsta pretnje</i>	<i>Moguće mere</i>
Fizičke i psihološke	<p>Zabrane, preventivne mere i izricanje privremenih mera.</p> <p>Mehanizmi za rano upozoravanje i brzo reagovanje kao što su SOS telefonske linije i slično.</p> <p>Dobrovoljno preseljenje na bezbedno mesto i policijska zaštita osmišljena tako da uzima u obzir rodno-zasnovane opasnosti kojima su izložene novinarkе i druge medijske akterke.</p> <p>Podrška i saradnja sa Platformom Saveta Evrope za promovisanje zaštite novinarstva i bezbednosti novinara.</p> <p>Finansijska podrška za obuke o bezbednosti koje su posebno osmišljene za novinarkе i druge medijske akterke.</p> <p>Javno objavljivanje i osuda pretnji.</p> <p>Stroga primena zakona i reakcija pravosudnih organa, istrage i gde je potrebno krivično gonjenje, ispitivanja itd.</p> <p>Konkretna pravila i procedure za krivično gonjenje učinilaca krivičnih dela protiv novinara/građanske parnice protiv novinara.</p> <p>Konkretna pravila i procedure za krivične i građanske predmete koji se tiču novinara, a posebno onih koji se tiču zaštite izvora.</p>
Zakonodavstvo	<p>Revidirati nacionalne zakone generalno, uključujući zakone koje se odnose na govor kako bi se obezbedilo da se novinari neprimereno ne kažnjavaju. Povuci zakone koji su preterano restriktivni u pogledu uvreda, klevete, govora mržnje i borbe protiv terorizma.</p> <p>Uvrstiti potrebne zaštitne mere u nacionalne krivične i građanske postupke.</p>
Ekonomske mere	<p>Stvoriti povoljno ekonomske uslove za novinare i izdavače.</p> <p>Zaštiti radna prava novinara.</p> <p>Obezbediti nezavisnost uređivačke politike.</p> <p>Promovisati raznovrsnost i pluralizam u medijima.</p>

EFEKTI PRETNJI USMERENIH NA NOVINARE I NOVINARSTVO

Postoje brojni razlozi zbog kojih su pretnje novinarima i novinarstvu opasne. Kada novinari misle da su u opasnosti, nisu u stanju da se slobodno i robusno bave novinarstvom. U takvim situacijama stvara se odvrćajući efekat. Pretnje dovode i do samocenzure i imaju loš psihološki uticaj na novinare, tako da mnogi napuštaju profesiju, a druge odvrća da postanu novinari. Ako se pretnje ne zaustave i ne reše krivična dela protiv novinara, uspostavlja se kultura nekažnjavanja u kojoj se novinari smatraju za prihvatljivu metu. Države imaju pozitivnu obavezu da stvaraju i podstiču povoljan ambijent za novinare, a to uključuje da se smanje i ublaže pretnje i opasnosti, koliko god je to moguće.

PROBLEMI SA KOJIMA SE NOVINARI SUSREĆU U PRAKSI

PRISTUP INFORMACIJAMA I DOKUMENTIMA, UKLJUČUJUĆI I POVERLJIVE INFORMACIJE I INFORMACIJE U POSEDU DRŽAVE

Ne treba obeshrabriti učešće novinara i drugih medijskih aktera u javnim debatama o pitanjima od legitimnog javnog interesa primenom, na primer, mera kojima se otežava pristup informacijama od javnog značaja ili proizvoljnim uvođenjem restriktivnih mera, što može postati oblik posredne cenzure. Preporuka CM/Rec(2016)4 o zaštiti novinarstva i bezbednosti novinara i drugih medijskih aktera (u daljem tekstu Preporuka CM/Rec(2016)4).

*„Svako u okviru jurisdikcije države članice ima pravo da dobijeinformacije koje poseduju javni nadležni organi, sem onih koji su u posedu zakonodavnih tela i sudske vlasti“ (Preporuka br. R (81)19 Komiteta ministara koja je dostavljena državama članicama o pristupu informacijama u posedu državnih organa - predmet *Magyar Helsinki Bizottság (Mađarski helsinški odbor) protiv Mađarske*, predstavka br. 18030/11.*

Evropski sud za ljudska prava (Sud) prihvata da član 10 Konvencije daje novinarima i nevladinim organizacijama, u mnogim okolnostima, pravo pristupa informacijama koja su u posedu države.

U Republici Srbiji, pravo na slobodan pristup informacijama od javnog značaja garantovano je članom 2. Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, koji informaciju od javnog značaja definiše kao:

- 1) Informaciju kojom raspolaže organ javne vlasti;
- 2) Informaciju nastala u radu ili u vezi sa radom organa javne vlasti;
- 3) Informaciju sadržana u određenom dokumentu;
- 4) Odnosi se na sve ono o čemu javnost ima opravdan interes da zna.

Nije bitno da li je izvor informacije organ javne vlasti ili koje drugo, lice, nije bitan nosač informacija (papir, traka, film, elektronski mediji i sl.) na kome se nalazi dokument koji sadrži informaciju, datum nastanka informacije, način saznavanja informacije, niti su bitna druga slična svojstva informacije.

PRISTUP MESTIMA RADI IZVEŠTAVANJA, UKLJUČUJUĆI I TOKOM SKUPOVA KAO ŠTO SU PROTESTI

Novinari moraju da imaju pristup događajima koji zaslužuju pažnju javnosti, kako bi mogli da nesmetano izveštavaju i da ih dokumentuju. Ako su sprečeni da pristupe i izveštavaju sa mesta na kojima se dešavaju važni događaji, oni neće biti u mogućnosti da valjano obave svoj zadatak „čuvara“ u demokratskom društvu (public watchdog).

Novinarima bi trebalo dozvoliti da, u najvećoj mogućoj meri, izveštavaju iz prve ruke, kako bi u potpunosti razumeli kontekst tih događaja.

Takva mesta i događaji uključuju:

- *Mesta pod kontrolom vlasti* kao što su sudovi, zatvori, pritvori.
- *Protesti*, uključujući proteste koje obezbeđuje policija.
- *Mesta i objekte u privatnoj svojini*, pod uslovom da se, u svakom od slučajeva, štite prava pojedinaca na odgovarajući način.

S obzirom na značaj pristupstva novinara na lokacijama sa kojih mogu nesmetano da posmatraju postupanje javnih vlasti i događaje od javnog interesa, od Suda se očekuje da obrati „posebnu pažnju“ na mere koje imaju za cilj da se novinari isključe sa takvih lokacija.

Da bi se procenilo da li je neka takva mera „neophodna u demokratskom društvu“, Sud razmatra sledeće faktore kao relevantne:

- Da li je zabrana prisustva ili isključivanje novinara zasnovana na razumnoj proceni činjeničnog stanja;
- Da li je podnosilac predstavke mogao da izveštava o incidentu na bilo koji drugi način; i
- Ponašanje i postupanje novinara.

Svako opravdanje ili slično obrazloženje koje se odnosi na „javni red“ i ograničenje pristupa novinara mestima i događajima mora se pažljivo razmotriti i mora biti zasnovano na pravilnoj i poštenoj proceni svih okolnosti.

Pravo na slobodan i neometan pristup javnim događajima može biti zaštićeno na osnovu Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i Zakona o zabrani diskriminacije. Poverenik za informacije od javnog značaja je 2016. godine naglasio da su organi vlasti dužni da se, vršeći akreditaciju novinara za prisustvovanje određenim događajima ili konferencijama za štampu, pridržavaju elementarnih principa Zakona o zaštiti podataka o ličnosti – **svrsishodnosti i srazmernosti**.

U prilikama kada i ako iz bilo kog bezbednosnog ili drugog razloga, za akreditovanje nije dovoljna novinarska legitimacija koju izdaju udruženja novinara, zahtevi za davanje podataka ili dokumenata moraju odgovarati svrsi obrade podataka i biti njoj srazmerni.

Obrada više podataka nego što je potrebno za ostvarivanje svrhe predstavlja povredu člana 8. Zakona o zaštiti podataka o ličnosti. Uz to, prikupljanje nepotrebne količine ličnih podataka (pored ostalog i JMBG i br. lične karte) podrazumeva probleme u vezi sa njihovim kasnijim čuvanjem i zaštitom i eventualnom zloupotrebom.

PRISTUP SUDOVIMA I PRAVOSUDNOM SISTEMU

„Pravda se ne sme samo sprovoditi, već se mora videti da je sprovedena.“

Princip otvorene pravde je osnovna komponenta člana 6 (pravo na pravično suđenje) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Neograničen pristup novinara pravosudnom sistemu, sem u najizuzetnijim okolnostima, kao i omogućavanje da oni iskreno i tačno izveštavaju tokom postupka, predstavlja nužni aspekt principa otvorene pravde, jer bez novinara ovaj princip ne bi bio delotvoran.

Novinarima se mora dozvoliti da prisustvuju svim javnim sudskim raspravama, a njihovo isključivanje je moguće samo u krajnje nužnim okolnostima. Svaki izuzetak od ovog pravila bi morao da bude u skladu sa odredbom člana 6 stav 1 Konvencije: „štampa i javnost se mogu isključiti s celog ili s dela suđenja u interesu morala, javnog reda ili nacionalne bezbednosti u demokratskom društvu, kada to zahtevaju interesi maloletnika ili zaštita privatnog života stranaka, ili u meri koja je, po mišljenju suda, neophodna u posebnim okolnostima kada bi publicitet mogao da naškodi interesima pravde“ (*B i P protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavke br. 36337/97 i 35974/97*).

KOMUNIKACIJA SA POVERLJIVIM IZVORIMA

Problem zaštite novinarskih izvora može imati nekoliko oblika:

- Nadležni organi koji istražuju krivična dela koja su potencijalno učinili novinari ili su učenjena protiv novinara, moraju pažljivo postupati sa novinarskim materijalom i digitalnim uređajima u slučaju da dođu do saznanja o poverljivim izvorima informacija.
- U rešavanju građanskih ili krivičnih predmeta koji se tiču novinara, tužioci, advokati i sudije moraju uzeti u obzir pitanje zaštite izvora informacija. U takvim postupcima ne sme se zahtevati od novinara da otkrivaju svoje izvore ili informacije na osnovu kojih bi se mogli otkriti izvori informacija, niti im se sme neprimereno suditi ako odbiju da to učine. Izuzeci su mogući samo u najekstremnijim slučajevima, odnosno nakon što se razmotre i odbiju sve druge manje intrusivne mere za postizanje pravičnog rešenja.

Pravo na zaštitu izvora se ne sme smatrati privilegijom (*Nagla protiv Letonije*), već kao važan aspekt slobode izražavanja.

Podržavanjem prava na zaštitu izvora u svakom predmetu jeste pitanje od značajnog javnog interesa kome se mora dati odgovarajuća težina u proceni ravnoteže između takvog javnog interesa i višeg javnog interesa koji bi se zadovoljio dobijanjem takve informacije.

Zakon o javnom informisanju i medijima u članu 49. propisuje da „Novinaru ne može prestatu radni odnos, umanjiti se ugovorena zarada ili ugovorena naknada za rad, niti se na drugi način staviti u nepovoljniji položaj zbog toga što je u javnom glasilu objavio istinitu tvrdnju ili izneo mišljenje, kao ni zbog toga što je svoje mišljenje izneo van medija kao lični stav.“

Takođe, član 52. garantuje pravo da se ne otkrije novinarska tajna, odnosno propisuje da „Novinar nije dužan da otkrije izvor informacije, osim podataka koji se odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je kao kazna propisan zatvor u trajanju od najmanje pet godina, ako se podaci za to krivično delo ne mogu pribaviti na drugi način.“

VOĐENJE PRIKRIVENIH ISTRAGA

Na novinare koji se bave prikrivenim istragama u okviru svojih profesionalnih aktivnosti, primenjuju se zakoni o zaštiti podataka i privatnosti.

Ponekad je potrebno da novinari pribegnu podvalama, pa čak i prevarama kako bi došli do materijala kojima potkrepljuju svoje navode. U takvim slučajevima, ako je tuženo lice novinar,

ta činjenica je relevantna kod odlučivanja o istrazi i krivičnom gonjenju. Ako se donese odluka o krivičnom gonjenju, status novinara se mora uzeti u obzir kod odlučivanja o odgovornosti i sankciji.

PRIMERI IZ PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Pentikainen protiv Finske

(predstavka br. 11882/10)

Podnosilac predstavke, Markus Veikko Pentikäinen, državljanin Finske, rođen 1980. godine, živi u Helsinkiju (Finska). Po zanimanju je fotograf i novinar zaposlen u časopisu Suomen Kuvalehti.

Gospodin Pentikainen je po nalogu svog poslodavca, 9. septembra 2006. godine fotografisao protest protiv Azija-Evropa sastanka (ASEM) u Helsinkiju. Pošto su demonstracije postale nasilne, policija je zabranila šetnju gradom, ali je dozvolila mirne demonstracije na mestu događaja. Zatim je policija kordonima ogradila taj prostor i naložila prisutnim da se razidu. Pentikainen je ostao u delu gde se mala grupa demonstranata i dalje okupljala. Uhapšen je zajedno sa njima. Zadržan je u policijskom pritvoru od 20:30 do 15 časova narednog dana, kada je pušten na slobodu.

U decembru 2007. godine, Helsniški okružni sud je doneo osuđujuću presudu protiv njega zbog odbijanja da postupi po nalogu policije. U aprilu 2009. godine, Apelacioni sud potvrđuje ovu presudu, a zatim i Vrhovni sud u septembru iste godine. Sud ne izriče nikakvu kaznu, smatrajući za olakšavajuću okolnost činjenicu da je bio razapet između obaveze u odnosu na naredbu policije, kao i obaveze prema poslodavcu.

Evropski sud je prvo utvrdio da je došlo do mešanja u slobodu izražavanja gospodina Pentikainen, koje je zajamčeno u članu 10 Konvencije i da su mere preduzete protiv njega, iako je odbio da postupi po naredbi policije, nepovoljno uticale na njegovo obavljanje novinarskog zadatka.

Sud je, međutim, konstatovao i da je finska policija (zbog nasilja koje se dešavalo na prethodnim sličnim demonstracijama) opravdano očekivala da će doći do nasilja na okupljanju. Naredba da se demonstranti razidu je, stoga, bila rezultat razumne procene činjenica. Pentikainen nije sprečen u izveštavanju sa događaja. Njegova legitimacija (bedž) nije bila vidljiva, pa se i nije razlikovao od ostalih demonstranata. On je, ipak, mogao da fotografiše tokom čitavog protesta sve dok nije lišen slobode.

Odbivši da postupi po nalogu policije, Pentikainen je svesno rizikovao da bude uhapšen. Svi drugi prisutni novinari, sem njega, su postupili po nalogu policije i napustili ograđeni teren. Da je postupio po nalogu i ostao u blizini kordonom ograđenog terena, ni na koji način ne bi bio sprečen da nastavi sa obavljanjem svog zadatka.

Što se tiče policijskog pritvora, on je brzo nakon hapšenja oslobođen, a njegov fotoaparati i druga oprema mu je odmah vraćena. On je optužen za oglašavanje o policijski nalog, ali mu nije izrečena nikakva kazna. Važno je istaći da se postupanje prema njemu (za koje je optužen) nije odnosilo na novinarski rad, već samo na odbijanje da postupi po policijskom nalogu na samom kraju demonstracija. U ovom slučaju, mešanje u novinarske slobode je bilo minimalno, imajući u vidu mogućnosti koje su mu obezbeđene da izveštava na adekvatan način.

Sud je, takođe, konstatovao da novinari ne mogu biti izuzeti od poštovanja važećeg krivičnog zakona samo na osnovu zaštite predviđene u članu 10 Konvencije. Ako je novinar svesno odlučio da se ogлуši o krivični zakon, morao je biti svestan rizika od zakonskih sankcija. S obzirom da mu nije izrečena nikakva krivična sankcije, niti je činjenica da je proglašen krivim bila uneta u njegov krivični dosije, on nije snosio nikakve negativne posledice. Stoga se može se konstatovati da je presuda bila srazmerna legitimnom cilju koji se želeo postići.

Selmani i drugi protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije (predstavka br. 67259/14)

Podnosioci predstavke, Naser Selmani, Toni Angelovski, Biljana Dameska, Frosina Fakova, Snežana Lupevska i Nataša Stojanovska, su šest makedonskih novinara iz Skoplja.

Podnosioci predstavke su 24. decembra 2012. godine, zajedno sa drugim akreditovanim novinarima, izveštavali sa skupštinske galerije koja je bila određena za novinare. Pratili su raspravu o usvajanju državnog budžeta za 2013. godinu, što je bio razlog za tenziju između vladajuće stranke i opozicije i što je privuklo veliku pažnju medija i javnosti. Istovremeno, dve suprostavljene grupe su protestovale ispred zgrade Skupštine.

Napeta atmosfera je kulminirala kada je grupa poslanika počela da protestuje u sali Skupštine. Oni su opkolili Predsednika Skupštine, udarali pesnicama o sto za kojim je sedeo i počeli da uništavaju tehničku opremu. Predsednik Skupštine, koga su odgurali iz sale, pozvao je obezbeđenje da uspostavi red u sali. Službenici obezbeđenja su zatim, uz upotrebu sile, udaljili poslanike opozicije. Drugi službenici obezbeđenja su zatim počeli da udaljuju sa galerije novinare, uključujući i podnosioc predstavke. Neki novinari su protestovali, a podnosioci predstavke su odbili da napuste galeriju jer su smatrali da javnost ima pravo da bude obavestena o događajima u Skupštini. Na kraju su ih prisilno udaljili sa galerije. Podnosioci predstavke su negirali da im je rečeno da moraju da napuste galeriju iz bezbedonosnih razloga, kao i da im je rečeno da je jedan radnik obezbeđenja povređen dok su oni bili nasilo udaljavani sa galerije. Takođe su negirali da im je bilo omogućeno da prate dešavanja u skupštinskoj sali na ekranu u sobi za novinare, kao i da su imali direktan prenos izbacivanja opozicionih poslanika iz skupštinske sale.

Podnosioci predstavke su zatim podneli ustavnu žalbu u kojoj su tvrdili da je došlo do povrede njihovih prava iz člana 10 Konvencije. Oni su tvrdili da su rasprava u Skupštini i povezani događaji u vezi sa usvajanjem državnog budžeta bili od posebnog javnog interesa. Pozvali su Ustavni sud da održi javnu raspravu.

Nakon rasprave održane u aprilu 2014. godine, u odsustvu stranaka, Ustavni sud je odbio žalbu podnosilaca predstavke. Sud je zaključio da je udaljavanje podnosilaca predstavke sa galerije bilo u skladu sa odeljkom 43. Zakona o skupštini i članovima 91-94. Poslovnika i da se te odredbe odnose na sve učesnike na skupštinskim sednicama, uključujući i novinare na galeriji.

Ustavni sud je, takođe, zaključio da je bilo neophodno da se udalje podnosioci predstavke sa galerije zbog njihove bezbednosti, s obzirom na broj incidenat tokom rasprave i činjenicu da su predmeti bacani naokolo, pa i u pravcu galerije. Svrha takvog postupka je, dakle, bila da se zaštite novinari tako što su odvedeni na sigurnije mesto, a ne da bi se uskratilo njihovo pravo na slobodu izražavanja. Pored toga, prema mišljenju Ustavnog suda, novinari su imali

mogućnost da prate prenos debate iz druge prostorije, uz napomenu da je većina drugih novinara objavila svoje izveštaje u večernjim izdanjima novina.

Član 6 (pravo na pravično suđenje)

Sud je stao na stanovište da su podnosioci predstavke imali pravo na prisustvo javnoj raspravi pred Ustavnim sudom, ali da to nije bilo omogućeno uprkos činjenici da su podnosioci predstavke izričito tražili da se takva rasprava održi. Štaviše, Ustavni sud nije objasnio zašto je smatrao da usmena rasprava nije bila neophodna u ovom slučaju. Smatrajući da nije bilo nikakvih izuzetnih okolnosti kojim bi se opravdalo neodržavanje usmene rasprave pred Ustavnim sudom, Sud je utvrdio povredu člana 6 stav 1 Konvencije.

Član 10 (sloboda izražavanja)

Mediji su imali ulogu javnog čuvara, posebno u pogledu postupanja poslanika tokom skupštinske sednice. Vlada nije ubedila Sud da je bilo neophodno ili opravdano da se podnosioci predstavke udalje sa galerije. Država se složila da novinari nisu doprineli, niti učestvovali u nemirima do kojih je došlo u skupštinskoj sali. Novinari su odbili nalog službenika obezbeđenja da napuste salu, ali zbog toga protiv njih nije pokrenut nikakav postupak. Nije bilo nikakvih indikacija da je neprimereno vladanje poslanika dovelo podnosiocima predstavke u opasnost. Udaljenjem sa galerije novinari su sprečeni da imaju direktan lični uvid u događaje u skupštinskoj sali. Shodno tome, Sud je utvrdio povredu člana 10 Konvencije.

Szurovecz protiv Mađarske

(predstavka br. 15428/16)

Podnosilac predstavke, Iles Szurovecz je mađarski državljanin rođen 1993. godine i živi u gradu Mezoberenju (Mađarska).

Dok je radio kao novinar za abcug.hu, internet portal, u septembru 2015. godine podneo je zahtev imigracionim vlastima za ulazak u prihvatni centar u Debrecinu, kako bi izvestio o životnim uslovima tražilaca azila koji su bili smešteni u tom centru. Rekao je da bi on fotografisao samo ona lica koja bi mu to dozvolila, ako je potrebno i uz pisani pristanak.

Međutim, njegov zahtev je odbijen zbog zaštite privatnog života i bezbednosti tražilaca azila, jer kako je rečeno, mnogi od njih su pobjegli iz država gde su bili proganjani, pa bi izlaganjem u medijima bili ugroženi.

Gospodin Szurovecz tražio je sudsku reviziju protiv takve odluke, ali bez uspeha. Upravni sud je njegovu tužbu proglasio neprihvatljivom jer takva odluka nije bila administrativne prirode prema relevantnom domaćem zakonu i zbog toga nije mogla biti predmet sudske revizije.

Sud je ponovio da je omogućavanje novinarima da se bave istraživačkim radom od ključnog značaja za zaštitu slobode štampe. Postavljenjem prepreka pristupu informacijama novinari se mogu obeshrabriti ili sprečiti da pružaju pouzdane i tačne informacije javnosti, kao i da obavljaju njihovu dužnost čuvara javnog interesa.

Sprečavanjem podnosioca predstavke da dobije informacije iz prve ruke i da lično čuje izjave tražilaca azila, predstavlja ometanje slobode izražavanja. Sud je utvrdio da pruženi razlozi za takvo ograničenje slobode izražavanja podnosioca predstavke nisu bili dovoljni.

Kao prvo, u pogledu zaštite privatnog života tražilaca azila, imigracione vlasti nisu uzele u obzir argument podnosioca predstavke da će fotografisati samo uz prethodni, ako je potrebno i pisani pristanak tražilaca azila. Drugo, ni mađarski nadležni organi ni država nisu tačno rekli da bi bezbednost tražilaca azila bila ugrožena u praksi, ako bi se ova anketa sproveda uz njihovu saglasnost i pristanak. Treće, Sud se ne slaže sa izjavom države da je podnosilac predstavke mogao da fotografiše i obavi intervju van prihvatnog centra i iskoristi informacije koje objavljuju međunarodne organizacije i/ili nevladine organizacije. Takva rešenja ne bi mogla da budu zamena za razgovore licem u lice, niti bi se na taj način mogao steći isti utisak o životnim uslovima kao u slučaju dobijanja informacija iz prve ruke.

Konačno, nacionalni sudovi nisu mogli da uspostave ravnotežu različitih uključenih interesa, s obzirom na to da odluka o odbijanju pristupa centru nije bila predmet sudske reviziji, iako se u ovom slučaju radilo o pitanju od javnog interesa.

Shodno tome utvrđena je povreda član 10 Konvencije.

ZAŠTITA NOVINARSKIH IZVORA

Evropski sud je u svojoj praksi utvrdio sledeće:

„Zaštita novinarskih izvora je jedan od osnovnih uslova za slobodu štampeBez takve zaštite, izvori se mogu odvratiti od pružanja pomoći štampi u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Time se može umanjiti uloga novinara kao čuvara javnog interesa, kao i sposobnost štampe da pruži tačne i pouzdane informacije... nalog da se otkriju izvori ne može biti u skladu sa članom 10 Konvencije, sem u slučaju postojanja preovlađujućih javnih interesa.“

(Gudvin (Goodwin) protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavka br. 17488/90, stav 39)

Pravo na neotkrivanje izvora se može ograničiti u skladu sa članom 10 stav 2 Konvencije, ali samo onda kada postoji preovlađujući javni interes i ako se radi o okolnostima od vitalnog značaja:

- (i) ako ne postoje alternativne mere ili su iste iscrpljene; i
- (ii) ako se pokaže da legitiman interes otkrivanja izvora preovlađuje nad značajem neotkrivanja u pogledu javnog interesa.

Preporuka br. R(2000)7 Komiteta ministara o pravu novinara da ne otkriju svoje izvore informacija

Preporučuje se vladama država članica da sprovedu, u okviru svog domaćeg prava i prakse, načela priložena uz ovu preporuku i posebno skrenu na njih pažnju organima vlasti, sudstvu i medijima.

Načela Preporuke:

Načelo 1: Domaći zakoni i praksa treba da obezbede pravo novinara na zaštitu izvora.

Načelo 2: Prava na zaštitu izvora se moraju, u odgovarajućim okolnostima, proširiti na treća lica koja su u vezi sa novinarima.

Načelo 3: Ograničenja prava na neotkrivanje.

- (a) Pravo novinara da ne otkrije informaciju kojom se može identifikovati izvor ne sme da bude predmet drugih ograničenja sem onih pomenutih u članu 10 stav 2 Konvencije.
- (b) Otkrivanje informacija kojima se identifikuje izvor može se smatrati neophodim samo ako se na ubedljiv način može utvrditi: (i) da ne postoje razumne mere koje su alternativa otkrivanju ili su ih iscrpila lica ili organi vlast koje traže njihovo otkrivanje; i (ii) da legitimni interes za otkrivanje očigledno prevlađuje nad javnim interesom za neotkrivanje;
- (c) Gore navedeni zahtevi treba da se primenjuju u svim fazama svakog postupka u kome se može pozvati na pravo neotkrivanja.

Načelo 4: Dokazi koji su alternativa novinarskim izvorima. U sudskom postupku protiv novinara, kada se želi utvrditi istinitost tvrdnji, nadležni organi prvo treba da razmotre dokaze koji im stoje na raspolaganju a koji se ne odnose na pravo zaštite izvora.

Načelo 5: Uslovi koji se odnose na otkrivanje izvora.

- (a) Predlog ili zahtev za pokretanje mere radi otkrivanja izvora mogu da podnesu samo strane (uključujući i nadležne organe), u čijem je direktnom legitimnom interesu otkrivanje takvih informacija.
- (b) Nadležni organi treba da obaveste novinare da ne objavljuju informacije kojima se može identifikovati izvor.
- (c) Svaka sankcija zbog neotkrivanja izvora može se izreći samo u skladu sa postupkom predviđenim u članu 6 Konvencije.
- (d) Svaka takva sankcija podleže preispitivanju od strane drugog pravosudnog organa.
- (e) U slučaju kad se novinar odazove zahtevu ili nalogu da otkrije informacije koje identifikuju izvor, nadležni organi treba da razmotre mogućnost primene mera za ograničavanje daljeg otkrivanja traženih informacija.

Načelo 6: Nadzor nad komunikacijama, prisмотра, sudski pretres i zaplena. Mere presretanja, nadzora ili sudskog pretresa i zaplene ne treba primenjivati protiv novinara ako je njihova svrha da zaobiđu pravo novinara da zaštite svoje izvore. Tamo gde su policija ili pravosudni organi na regularan način došli do informacije koja identifikuje izvor, treba preduzeti mere da se spreči kasnije korišćenje tih informacija, kao i da se ograniči njihovo korišćenje samo za tu konkretnu svrhu.

Načelo 7: Zaštita od samooptuživanja. Načela koja su ovde ustanovljena ne smeju da ograniče nacionalne zakone koji se odnose na zaštitu od samooptuživanja, a novinari treba da uživaju takvu zaštitu.

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Zakon o javnom informisanju i medijima Republike Srbije⁹⁶ propisuje da novinar nije dužan da otkrije izvor, osim u slučaju kada se podaci odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela, za koje je kao kazna propisan zatvor u trajanju od najmanje pet godina, pod uslovom da se podaci za to krivično delo ne mogu pribaviti na drugi način (član 52.). U istom duhu novinari su zaštićeni i Krivičnim zakonikom. Tako je propisano da se neće smatrati izvršiocem krivičnog dela urednik, izdavač, štampar ili proizvođač, zbog toga što sudu ili drugom nadležnom organu nisu otkrili identitet autora informacije ili izvor informacije, osim u slučaju da je učinjeno krivično delo za koje je kao najmanja mera kazne propisan zatvor u trajanju od pet ili više godina, ili je to neophodno da bi se izvršenje takvog krivičnog dela sprečilo (član 41).

Etički kodeks novinara Srbije predviđa da je novinar dužan da naznači izvor informacije koju prenosi. Ukoliko izvor ne želi da bude otkriven, novinari i urednici postupaju sa dužnom profesionalnom pažnjom i svojim profesionalnim autoritetom staju iza informacije i odgovaraju za njenu tačnost. Ova obaveza postoji kada izvor informacije uslovljava da ostane neimenovan. Tada je redakcija dužna da tu odluku poštuje. Od ovog pravila je moguće odstupiti samo ukoliko se informacija odnosi na planiranje nekog zločina, ili kršenje ustavnog poretka i bezbednosti države. U tom slučaju, postoji obaveza redakcije da to prijavi nadležnim organima. U Etičkom kodeksu se preporučuje da se u toj situaciji konsultuje pravni savetnik. Poverljive informacije mogu biti objavljene isključivo onda kada se utvrdi da je prioritetno pravo javnosti da bude informisano u odnosu na razloge poverljivosti informacija.

PRIMERI IZ PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Voskuil protiv Holandije

(predstavka br. 64752/01)

Činjenice

U policijskom pretresu jednog stana pronađena je kasetna puška. Gospodin Voskuil je nakon toga objavio dva članka u kojima je izrazio svoju sumnju o načinu na koji je policija izvršila pretres. Naime, prema informaciji koju je dobio od neimenovanog izvora, policija je ušla u stan da proveriti vodovodne cevi iz kojih je curela voda. Voskuil je zatim pozvan kao svedok odbrane da svedoči u postupku koji se vodio u vezi sa krijumčarenim oružjem. Naloženo mu je da otkrije izvor informacija jer, kako je rečeno, ukoliko bi se utvrdila istinitost te informacije osporila bi se, ne samo krivica optuženog, već i integritet policije. Odbio je da otkrije izvor i izrečena mu je kazna od dve nedelje zatvora.

Odluka

Sud je stao na stanovište da potreba države da sazna identitet izvora informacija podnosioca predstavke nije bila dovoljna da nadjača pravo novinara da zaštiti izvor informacija. Stoga je odlučeno da se u ovom slučaju radi o povredi člana Konvencije.

96. „Službeni glasnik RS“, br. 83/2014, 58/2015, 12/2016 - autentično tumačenje.

Saint-Paul Luksemburg S.A. protiv Luksemburga

(predstavka br. 26419/10)

Činjenice

Podnosilac predstavke je u novinama objavio članak o sporovima koji su se ticali starateljstva nad decom, u kom je objavljeno ime socijalnog radnika u vezi sa konkretnim slučajem dva maloletnika. Direktor organa socijalne zaštite je, po želji tog socijalnog radnika podneo prijavu tužilaštvu, koje je naložilo istragu radi zaštite maloletnika i klevete. Kako ime novinara tog članka nije pronađeno u nacionalnom registru novinara, istražni sudija je izdao nalog za pretres i oduzimanje. Policija je postupila po nalogu istražnog suda i izvršila pretres poslovnih prostorija medija, čiji je saradnik bio novinar i (pod pretnjom prinude) preuzeli jednu beležnicu i nekoliko dokumenata. Svrha naloga je bila da se izvrši pretres i oduzmu svi dokumenti i predmeti, u svakom postojećem obliku, a koji su u vezi sa navodnim krivičnim delom.

Zaključak Suda

Sud je našao da je postupak pretresa bio nesrazmeran jer se njime omogućilo policiji da identifikuje novinarske izvore i da postupak nije bio dovoljno ograničen da se izbegne takva mogućnost. S obzirom da je svrha pretresa bila da se utvrdi identitet novinara koji je napisao članak, nalog za pretres je morao biti manje sveobuhvatan. Sud je stao na stanovište da se ovde radi o povredi člana 10 Konvencije.

Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije

(predstavka br. 38224/03)

Činjenice

Podnosilac predstavke je izdavač Autoweek, časopisa čiji su novinari dobili dozvolu organizatora nelegalne trke automobila da izveštavaju sa trke pod uslovom da ne otkrivaju imena učesnika. Policija je naknadno posumnjala da je jedan od automobila na trci ranije korišćen za pljačku bankomata i dobila nalog da od izdavača traži da preda sve fotografije sa te trke. Izdavač je odbio da to učini, a tužilaštvo je izdalo nalog izdavaču da preda pomenuti materijal što je on odbio posle čega je uhapšen i zadržan u pritvoru nekoliko sati (od 18-20). To isto veče izveden je pred Regionalni sud u Amsterdamu i protestujući predao fotografije. Posle dva meseca, po žalbi izdavača Regionalni sud je ukinuo nalog za zaplenu materijala i vratio oduzeti CD-ROM na kome su se nalazile fotografije, ali je odbio da zabrani policiji da koristi zadržane kopije, kao i da izda nalog za uništenje kopija fotografija koje su bile u posedu policije.

Odluka

Sud je ustanovio da nalog da se predaju fotografije predstavlja ometanje prava iz člana 10 Konvencije. Uplitanje je imalo zakonsku osnovu, ali se Sud fokusirao na primenu proceduralnih garancija u primeni tog zakona, a posebno na pravo na mišljenje nezavisnog sudije. Takvo mišljenje bi moralo biti objektivno, kao i da uzme u obzir da li je dejstvo takvog naloga bilo dovoljno ograničeno, i da li bi, u ovom slučaju, kvalifikovani nalog bio primereniji, kao i da li je postojala procedura za identifikovanje i isključivanje nekih konkretnih informacija. Međutim, u ovom slučaju odluku je doneo javni tužilac koji nije bio dovoljno objektivan, nadležni sud je uključen sa zakašnjenjem pa policija nije sprečena da pregleda fotografije. Sud je našao da je kvalitet prava u ovom slučaju bio manjkav, pa je stoga utvrdio povredu člana 10 Konvencije.

Roemen i Schmit protiv Luksemburga

(predstavka br. 51772/99)

Činjenice

Gospodin Roemen je bio novinar, a gospodin Schmit njegov advokata. Roemen je objavio članak u kome je optužio ministra Vlade za utaju poreza i rekao da je ministru izrečena novčana kazna. Ministar

je podneo krivičnu prijavu, na osnovu koje je sprovedena istraga protiv Roemena zbog odavanja tajne. Tužilac je naložio da se istragom utvrdi identitet osobe koja je odala informacije iz katastarskih knjiga. U okviru istrage izvršen je pretres doma i kancelarije gospodina Roemena, ali nisu nađeni nikakvi dokazi. Cilj ovog naloga je bio da se nađu i zaplene svi predmeti, dokumenti i sve ostalo što bi moglo da utiče na istragu. Istražni sudija je zatim izdao nalog za pretres kancelarije advokata Shmita kada je zaplenjeno pismo (ograničene relevantnosti). Prvobitno su rezultati ovog pretresa proglašeni ništavnim i pismo je vraćeno advokatu Shmitu, ali je posle toga opet izdat nalog za pretres i pismo je ponovo zaplenjeno.

Odluka

Objavljen novinarski članak je nesumljivo bio od opšteg javnog interesa i odnosio se na utvrđene činjenice, pa bi se uplitanje u pravo moglo opravdati preovlađujućim zahtevom koji je u javnom interesu. Pretres doma i prostora gospodina Roemena predstavlja uplitanje, ali nisu primenjene druge postojeće mere sem pretresa prostorija (kao na primer intervjuisanje zaposlenih u službi katastra). Sud je smatrao da vlasti nisu dokazale da je uspostavljena ravnoteža između zaštite izvora i sprečavanja krivičnog dela (nezakonito obelodanjivanje poverljivih informacija). Stoga je zaključeno da su primenjene mere bila nesrazmerne i da je time povređeno pravo na slobodu izražavanja gospodina Roemena iz člana 10 Konvencije.

Što se tiče pretresa kancelarije advokata Schmita, Sud je konstatovao da se radilo o primeni nesrazmernih mera i da su time prekršena prava iz člana 8 Konvencije. Relevantno je i to da se pretresi nisu samo ticali Schmitovog, prava iz člana 8, već i prava Roemena na zaštitu izvora prema članu 10, što zahteva postojanje višeg stepena proceduralne zaštite da bi se opravdalo uplitanje u pravo advokata Schmita iz člana 8, koje je, po mišljenu Suda povređeno.

Nordisk Film i TV A/S protiv Danske

(predstavka br. 40485/02)

Činjenice

U ovom slučaju radi se o novinaru koji je tajno istraživao slučaj pedofilije, koga su dva pedofila (Mogens i Per) članovi „Udruženja pedofila“ „primili u društvo“, i dali mu inkriminišuće informacije o dešavanjima u hotelu u vlasništvu jednog danskog državljanina u kom je Mogens imao seksualne odnose sa jednim dečakom. Novinar je otputovao u Indiju i otkrio čvrste dokaze da je vlasnik hotela umešan u zlostavljanje indijskih dečaka. Novinar je zapisivao i snimao tokom istrage. Pre prikazivanja materijala, on je uveravao dva pedofila i njihovo udruženje da ništa od svega neće procureti u javnost. Dan nakon prikazivanja dokumentarca Mogens, koji je već bio poznat policiji, je uhapšen. Policija je zatim proširila istragu na Pera i tražila od novinara da odobri otkrivanje neprikazanih snimaka i beležeka, što je novinar odbio. Sud je odbio zahtev tužioca da izda nalog za obelodanjivanje ovog materijala zbog zaštite izvora. Ova odluka je potvrđena i po žalbi, ali je istu preinačio Vrhovni sud Danske koji naložio da se materijal preda pod uslovom da se ne obelodanjuju identiteti tri imenova lica (žrtve, policajca i majke vlasnika hotela).

Odluka

Sud je smatrao da je posebno relevantno to što snimljene osobe nisu bile svesne da su predmet bilo kakvog novinarskog istraživanja, jer su snimane prikrivenom kamerom. Stoga se ne mogu smatrati izvorima informacija u tradicionalnom smislu. Od izdavača nije traženo da otkrije svoj izvor informacija, već samo da preda materijal. Prava zaštite izvora obuhvata kako zaštitu novinara, tako i zaštitu osoba koje dobrovoljno pomažu štampi u obaveštavanju građana o pitanjima od javnog značaja. U ovom slučaju, zaštita izvora je bila od znatno manjeg značaja kad je reč o Mogensu i Peru. Tri imenovane osobe (žrtva, policajac i majka vlasnika hotela) su bili izvori u tradicionalnom smislu reči, i informacije koje su oni dali su zaštićene nalogom i pristupom Vrhovnog suda. U odmeravanju sukobljenih interesa, uključujući i značaj javnog interesa u sprečavanju posebno teških krivičnih dela i zaštite drugih, u ovom slučaju najosetljivijih strana, i imajući u vidu odluku Vrhovnog suda da se preda najmanji mogući

deo materijala, Sud je rekao da ovakav nalog suda nije bio nesrazmeran legitimnom cilju koji se želeo postići uplitanjem u pravo slobode izražavanja tužene televizijske kuće.

Fondacija (Stichting) Ostade Blade protiv Holandije

(predstavka br. 8406/06, Decision)

Činjenice

U jeku serije bombaških napada u Arnhemu (Holandija) 1995. i 1996. godine, urednici ove fondacije izdali su saopštenje za javnost u kom su objavili da su primili pismo od organizacije koja je preuzela odgovornost za jedan od tri napada i da će u narednom izdanju časopisa objaviti to pismo. Izvršen je pretres prostorija časopisa po nalogu i uz nadzor istražnog sudije, a u vezi sa krivičnom istragom. Pošto je urednik rekao da se pismo ne nalazi u prostorijama, odneti su kompjuteri i dokumenti radi dalje istrage. Podnosilac predstavke je tvrdio da je pretres prostorija časopisa predstavljao povredu prava da zaštiti svoje pravo da prima i pruža informacije.

Odluka

Nalog za pretres i predaju pisma predstavlja uplitanje u pravo podnosioca predstavke da prima i pruža informacije. Međutim, suprotno navodima podnosioca predstavke, ovde se nije radilo o zaštiti novinarskih izvora. Doušnik časopisa nije imao želju da pruži informaciju na koju javnost ima pravo, već je preuzeo odgovornost za krivično delo koje je sam učinio; svrha njegovog pokušaja je bila da preko časopisa ostvari publicitet, da se obavije velom anonimnosti, te da tako izbegne ličnu odgovornost.

U pogledu pitanja da li je ometanje bilo neophodno u demokratskom društvu, Sud je konstatovao da je dokument koji je primilo uredništvo časopisa viđen kao mogući trag za identifikovanje učinilaca serije bombaških napada. Bez obzira na to da li su napadi urzokovali samo materijalnu štetu, i da li bi mogli ili ne bi mogli biti podvedeni pod „teroristički“ napad, inherentna opasnost takvog zločina predstavlja dovoljno opravdanje za sprovođenje navedenih istražnih mera.

Zaključak: Predstavka je neprihvatljiva (očigledno neosnovana).

Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i drugi protiv Holandije

(predstavka br. 39315/06)

Činjenice

Objavljeni su članci u kojima se sugerisalo da novine imaju dokumente za koje su tvrdile da sadrže državnu tajnu. Naloženo im je da predaju dobijeni materijal, odnosno dokumente, ali oni su odbili tvrdeći da bi se izvor novinarskih informacija mogao otkriti na osnovu otisaka prstiju na dokumentu. Uredništvo je osporilo ovaj nalog pred Regionalnim sudom, ali je sud konstatovao da se tu ne radi o povredi člana 10 Konvencije jer se od njih nije tražilo da aktivno učestvuju u identifikovanju izvora, kao i da zaštita državne tajne opravdava ovakvo mešanje u pravo novine iz člana 10, pa je Vrhovni sud odbacio žalbu. Nakon toga, novinari su pokrenuli postupak tvrdeći da su agenti državne bezbednosti presretali njihove telefonske razgovore, što država nije ni porekla ni potvrdila, ali je na kraju Vrhovni sud stao na stanovište da čak i da su mere bile usmerene na izvor, pravo zaštite izvora nije apsolutno pravo i da se stoga, primena specijalnih mera, u principu, ne može isključiti.

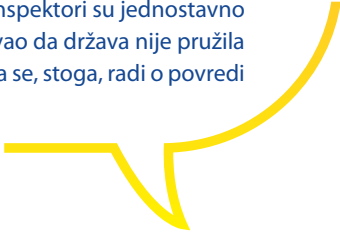
Nakon toga, novinari su bili svedoci u postupku protiv tri osobe optužene za odavanje informacija iz tajnih dokumenata. Odbili su da odgovore na pitanja suda, pa su nakratko stavljeni u pritvor, ali su zatim oslobođeni na osnovu odluke Regionalnog suda koji se pozvao na značaj zaštite novinarskih izvora i utvrdio da se tu nije radilo o pitanju državne bezbednosti (jer su dokumenti bili dostupni i na drugi način), što je do tada bilo poznato javnosti.

Na dokumentima nisu nađeni otisci prstiju.

Odluka

Evropski sud, u normalnim okolnostima, razmatra pitanja nadzora i praćenja u skladu sa članom 8 Konvencije, koja se mogu razmatrati zajedno sa članom 10 u slučajevima kao što je ovaj. Sud je utvrdio da je bilo ometanja oba člana Konvencije i prihvatio da je služba koristila svoja posebna ovlašćenja protiv novinara da bi izbegla odgovornost za kršenje prava na zaštitu novinarskih izvora. Upotreba ovih posebnih ovlašćenja bila je odobrena bez prethodnog razmatranja od strane nezavisnog tela: zakon nije obezbedio odgovarajuće garancije. Sud je, stoga, zaključio da je došlo do povrede članova 8 i 10 Konvencije, jer zakon nije obezbedio odgovarajuće garancije ljudskih prava u odnosu na ovlašćenja za korišćenje tajnog nadzora.

U vezi sa rešenjem o predaji dokumenata, Sud je utvrdio da potreba da se identifikuje funkcioner (i) koji je podnosiocima predavke predao tajnu dokumentaciju, ne opravdava nalog za predaju. Sporna osoba(e) mogla je biti jednostavno identifikovana proučavanjem sadržaja dokumenata. Pored toga, Sud je dodao da predaja dokumenata nije bila neophodna ni u kom slučaju: inspektori su jednostavno mogli da pregledaju dokumente i vrata ih novinarima. Stoga je Sud konstatovao da država nije pružila „relevantne i dovoljne“ razloge za odluku da se naloži predaja dokumenata i da se, stoga, radi o povredi člana 10 Konvencije.

PREPORUKA CM/REC(2016)4⁹⁷

KOMITETA MINISTARA ZEMLJAMA ČLANICAMA

O ZAŠTITI NOVINARSTVA I BEZBEDNOSTI NOVINARA

I OSTALIH MEDIJSKIH AKTERA

(Usvojio Komitet ministara Saveta Evrope 13. aprila 2016. na 1253. sednici zamenika ministara)

1. Alarmantno je i neprihvatljivo da su novinari i ostali medijski akteri u Evropi sve izloženiji pretnjama, uznemiravanju, stavljanju pod nadzor, zastrašivanju, proizvoljnom lišavanju slobode, fizičkim napadima, mučenju, pa čak i ubistvima zbog svog istraživačkog rada, mišljenja ili izveštavanja, a naročito kada se njihov rad fokusira na zloupotrebe ovlašćenja, korupciju, kršenja ljudskih prava, kriminalne aktivnosti, terorizam i fundamentalizam. Pomenuta zlostavljanja i krivična dela opsežno su dokumentovana u zvaničnim izveštajima koje objavljuju mediji, nevladine organizacije i branioci ljudskih prava.
2. Novinari i ostali medijski akteri često su meta napada zbog pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, etničkog identiteta, pripadnosti manjinskoj grupi, vere ili drugih posebnih karakteristika koje ih mogu izložiti diskriminaciji i opasnostima prilikom obavljanja posla. Novinarke i druge žene medijski akteri suočavaju se s posebnim, rodno zasnovanim opasnostima, uključujući seksističko, mizogonističko zlostavljanje i ponižavanje, pretnje, zastrašivanje, uznemiravanje, i seksualnu agresiju i nasilje. Ovakve vrste uznemiravanja sve se više odvijaju na internetu. Potrebni su hitni, odlučni i sistematični odgovori.
3. Gore pomenuta zlostavljanja i krivična dela, koja u praksi čine i državni i nedržavni akteri, imaju ozbiljan negativan uticaj na slobodu izražavanja, koja je garantovana članom 10 Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5, „Konvencija“), uključujući i na mogućnost pristupa informacijama, na javnu nadzornu ulogu novinara i ostalih medijskih aktera, te na otvorenu i energičnu javnu raspravu, što je sve od suštinske važnosti u jednom demokratskom društvu. Zlostavljanja i krivična dela često prate nedovoljni naponi nadležnih državnih tela da se počinioci izvedu pred lice pravde, što dovodi do kulture nekažnjavanja i može podstaći dodatne pretnje i nasilje, kao i narušiti poverenje građana u vladavinu prava.
4. Ova zabrinjavajuća situacija nije ograničena samo na profesionalne novinare i ostale tradicionalne medijske aktere. Kao što su Evropski sud za ljudska prava i brojna međuvladina tela prepoznala, uključujući i Ujedinjene nacije u Akcionom planu za bezbednost novinara i pitanje nekažnjivosti, kao i Komitet za ljudska prava u Opštem komentaru br. 34, definicija medijskih aktera je proširena kao rezultat novih oblika medija u digitalnom dobu. Stoga ona obuhvata i druge koji doprinose javnoj raspravi i koji obavljaju novinarsku delatnost ili ulogu javnog čuvara.
5. S obzirom na obim i ozbiljnost pretnji i napada na novinare i ostale medijske aktere u Evropi i njihove štetne posledice po funkcionisanje demokratskog društva, potrebne su dalekosežne mere na međunarodnom i nacionalnom nivou kako bi se ojačala zaštita novinarstva i bezbednost novinara i ostalih medijskih aktera, te se iskorenilo nekažnjavanje.

97. Prilikom usvajanja preporuke, stalni predstavnik Ruske Federacije naveo je da, u skladu sa članom 10.2c Poslovnika za sastanke zamenika ministara, zadržava pravo svoje vlade da odluči da ne poštuje preporuku u delu koji se odnosi na ostale medijske aktere.

Međunarodna zajednica je više puta navela potrebu za efektivnim sprovođenjem postojećih međunarodnih i regionalnih standarda i boljom usklađenosti sa postojećim mehanizmima i inicijativama praćenja. Zaštita novinara i ostalih medijskih aktera i suzbijanje nekažnjavanja počinitelaca krivičnih dela protiv novinara i ostalih medijskih aktera najvažniji su politički prioriteti zemalja članica Saveta Evrope, kao što je to navedeno u Deklaraciji Komiteta ministara o zaštiti novinarstva i bezbednosti novinara i ostalih medijskih aktera.

6. U cilju uspostavljanja okruženja povoljnog za slobodu izražavanja zagaranovanu članom 10 Konvencije i njegove zaštite, države moraju da ispune niz pozitivnih obaveza utvrđenih u odgovarajućim presudama Evropskog suda za ljudska prava i navedenih u principima priloženim uz ovu preporuku. Pomenute obaveze treba da ispune izvršne, zakonodavne i sudske vlasti, kao i druga državna tela, uključujući agencije koje se bave očuvanjem javnog reda i nacionalnom bezbednošću, i to na svim nivoima, odnosno federalnom, nacionalnom, regionalnom i lokalnom.

7. U skladu sa uslovima člana 15.b Statuta Saveta Evrope (ETS br.1), Komitet ministara preporučuje da vlade zemalja članica:

- i. hitno i putem svih grana vlasti, sprovedu smernice utvrđene u dodatku ove preporuke, pri tome u potpunosti uvažavajući principe koji su u njoj navedeni;
- ii. razmotre odgovarajuće domaće zakone i da ih, po potrebi, izmene kako bi se osigurala usklađenost sa obavezama država iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda;
- iii. promovišu ciljeve ove preporuke na nacionalnom nivou, te da se povežu i sarađuju sa svim zainteresovanim stranama kako bi se ovi ciljevi ostvarili.

DODATAK PREPORUCI CM/REC(2016)4

I. Smernice

Ove su smernice osmišljene kako bi se savladao višeslojni izazov obezbeđivanja efektivne zaštite novinarstva i bezbednosti novinara i ostalih medijskih aktera, što zaheva usklađene, komplementarne strategije država članica. Zasnovane su na principima utvrđenim u ovom dodatku i čine sastavni deo preporuke. Smernice su organizovane u okviru četiri kategorije: sprečavanje, zaštita, krivično gonjenje (uključujući poseban fokus na nekažnjivost) i promovisanje informisanja, obrazovanja i podizanja svesti. U sklopu svake od tih kategorija zemljama članicama su date detaljne smernice o načinu na koji mogu da ispune odgovarajuće obaveze, uz korišćenje pravnih, administrativnih i praktičnih mera.

Sprečavanje

1. Zemlje članice treba da, u skladu sa svojom ustavnom i zakonodavnom tradicijom, osiguraju nezavisnost medija i očuvaju pluralizam medija, uključujući nezavisnost i održivost javnih servisa i lokalnih medija, koji predstavljaju neophodne elemente okruženja pogodnog za slobodu izražavanja.

2. Zemlje članice treba da donesu sveobuhvatan zakonski okvir kojim se omogućava da novinari i ostali medijski akteri delotvorno i bez straha doprinose javnim raspravama. Takav okvir treba da odražava principe utvrđene u ovom dodatku i na taj način garantuje: javni pristup informacijama, zaštitu privatnosti i podataka, poverljivost i bezbednost komunikacije i zaštitu novinarskih izvora i lica koja prijavljuju korupciju. Zakonodavni okvir, uključujući odredbe krivičnog prava koje se bave zaštitom fizičkog i moralnog integriteta osoba, treba primenjivati efikasno, uključujući i korišćenje upravnih mehanizama i priznavanjem posebne uloge novinara i ostalih medijskih aktera u demokratskom društvu. Zakonodavni okvir i njegova primena treba da garantuju delotvornu zaštitu novinarki i drugih žena medijskih aktera od rodno zasnovanih opasnosti u obavljanju njihovog posla. Dužnu pažnju treba posvetiti važnosti odgovarajućih zakona o radu i zapošljavanju radi zaštite novinara i ostalih medijskih aktera od proizvoljnog otkaza ili osвете, kao i od nesigurnih uslova rada koji ih mogu izložiti nedopuštenim pritiscima da odstupe od prihvaćene novinarske etike i standarda.

3. Pomenuti zakonodavni okvir treba biti predmet nezavisnog, sadržajnog preispitivanja kako bi se osiguralo da su garancije za ostvarivanje prava na slobodu izražavanja dugotrajne i delotvorne u praksi i da je zakonodavstvo podržano efikasnim mehanizmom sprovođenja. Nakon prve analize, naredne analize bi trebalo obavljati u redovnim vremenskim razmacima. Preispitivanje zakona i praksi treba da proveri usklađenost zakonodavnog okvira i njegove primene sa merodavnim evropskim i međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući sve odgovarajuće pozitivne obaveze države, i trebalo bi da sadrži preporuke na osnovu ključnih nalaza. Analizama treba obuhvatiti postojeće propise i nacрте propisa, uključujući i one koji se odnose na terorizam, ekstremizam i nacionalnu bezbednost, kao i bilo koje druge propise koji utiču na pravo na slobodu izražavanja novinara i ostalih medijskih aktera, te bilo koja druga prava koja doprinose obezbeđivanju efikasnog ostvarivanja prava na slobodu izražavanja.

4. Analize može vršiti jedno ili više odgovarajućih novih ili postojećih nezavisnih tela koja imaju odgovarajući mandat i dovoljno sredstava. Nacionalna tela se pozivaju da uspostave povoljne uslove u kojima se mogu odvijati takve analize, dozvoljavajući da detaljan javni nadzor i sastavljanje preporuka vrše organizacije i stručnjaci koji deluju nezavisno od uticaja vlasti, političkog, verskog, trgovačkog ili drugog stranačkog uticaja. Telo, odnosno tela

zadužena za analizu mogu biti nacionalna komisija za ljudska prava, institucija ombudsmana i/ili drugo nezavisno telo uspostavljeno za posebne, ranije opisane namene. Preporučuje se da telo ili tela zadužena za analizu imaju izričit mandat da prikupljaju, primaju i koriste informacije iz bilo kojih izvora i da im se da optimalan pristup dokumentima i službenicima u svim državnim telima. Proces analize treba biti transparentan i obuhvatati javne rasprave, omogućavajući puno i aktivno učešće civilnog društva, uključujući predstavnike novinarskih organizacija, medija i drugih aktera.

5. Treba doneti mere kojima se predviđa da se izveštaji o pregledu službeno dostavljaju merodavnim državnim telima, naročito ministarstvima, i da se njima zahteva blagovremen odgovor tih tela, uključujući i, prema potrebi, korektivne radnje ili druge mere za praćenje nalaza i preporuka sadržanih u datim pregledima. Nalazi i preporuke sadržane u analizama takođe treba da budu sistematično usmerene na stalno izveštavanje, praćenje ili razmenu informacija u Savetu Evrope, odnosno, Komitetu ministara, Parlamentarnoj skupštini i sa Komesarom za ljudska prava. Također mogu biti, u slične svrhe, stavljeni na raspolaganje drugim međuvladinim organizacijama, kao što su Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, Univerzalni periodični izveštaj Saveta za ljudska prava Saveta Ujedinjenih nacija, UNESCO, Visoki komesar Ujedinjenih nacija za ljudska prava i Predstavnik za slobodu medija Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju (OEBS).

6. Kao deo analize zakona i praksi, zemlje članice koje imaju zakone o kleveti trebalo bi da osiguraju da ti zakoni obuhvataju zaštitu slobode izražavanja u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima ljudskih prava, uključujući odbranu istine, javnog interesa, i objektivnog komentarisanja i zaštite od nepravilne upotrebe i zloupotrebe, u skladu sa Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i principom proporcionalnosti kako je utvrđeno u odgovarajućim presudama Evropskog suda za ljudska prava. Takođe, s obzirom na odvrćajući efekat koji propisi kojima se određeni oblici izražavanja određuju kao krivično delo imaju na slobodu izražavanja i javnu raspravu, države treba da se suzdržavaju od primene takvih propisa, gde isti postoje. U tom pogledu države treba da se vode odlukama Evropskog suda za ljudska prava koji je utvrdio da je izricanje zatvorske kazne za krivično delo u novinarstvu dopustivo samo u izuzetnim okolnostima, odnosno kada su druga osnovna prava ozbiljno narušena, na primer, u slučaju govora mržnje ili podstrekavanja na nasilje. Takvi propisi treba da budu predmet sličnog kritičkog pregleda u kontekstu pregleda zakona i praksi.

7. Zemlje članice treba da objasne pravni osnov za državni nadzor i presretanje podataka u komunikacijama, kao i proceduralne mere zaštite od nepravilne upotrebe i zloupotrebe, kao što su mogućnost procene od strane nadležnog pravosudnog tela, propisani postupak i obaveštavanje korisnika. Zemlje članice treba da osiguraju efikasan rad mehanizama državnog nadzora nad komunikacijama kako bi omogućile transparentnost i odgovornost za opseg i prirodu takve prakse. U takvim nadzornim telima treba da budu zastupljeni različiti zainteresovani akteri, uključujući novinare i njihove organizacije, kao i pravne i tehničke stručnjake.

Zaštita

8. Propisi kojima se nasilje nad novinarima propisuje kao krivično delo treba da podržavaju mehanizmi za primenu zakona, kao i mehanizmi pravne zaštite za žrtve (i njihove porodice) koji su efikasni u praksi. Potrebno je uspostaviti jasne i odgovarajuće odredbe o efikasnom sudskom nalogu i preventivnim oblicima privremene zaštite onih koji se suočavaju s pretnjama nasiljem.

9. Državni organi su dužni da spreče ili suzbiju krivična dela protiv pojedinaca kada su upoznati, ili bi trebalo da budu upoznati, sa postojanjem stvarnog i neposrednog rizika po život ili fizički integritet tih pojedinaca od krivičnog dela trećeg lica i da poduzmu mere, u okviru svojih ovlašćenja, kojima se, razumno sudeći, može očekivati da se taj rizik izbegne. Da bi se to postiglo zemlje članice treba da preduzmu odgovarajuće preventivne operativne mere, kao što su pružanje policijske zaštite, naročito kada istu traže novinari ili ostali medijski akteri, ili dobrovoljne evakuacije na sigurno mesto. Te mere treba da su delotvorne, blagovremene i osmišljene uzimajući u obzir rodno specifične opasnosti s kojima se suočavaju novinarke i ostale žene u medijima.

10. Zemlje članice treba da podstiču uspostavljanje mehanizama ranog upozoravanja i brzog odgovora od strane medijskih organizacija ili civilnog društva, i pomoći u njihovom radu, kao što su dežurne telefonske linije, platforme na Internetu ili kontakti za hitne slučajeve dostupni 24 časa na dan, kako bi se osiguralo da novinari i ostali medijski akteri, u slučaju pretnji, imaju trenutni pristup zaštitnim merama. Ukoliko takve mehanizme uspostavi i vodi država, oni treba da budu predmet konstruktivnog nadzora civilnog društva i garantuju i zaštitu licima koja prijavljuju korupciju i izvorima koji žele ostati anonimni. Zemlje članice se pozivaju da bezrezervno podrže i sarađuju sa platformom Saveta Evrope za zaštitu novinarstva i bezbednost novinara i na taj način pomognu da se ojača kapacitet tela Saveta Evrope da upozore i efikasno odgovore na pretnje i nasilje nad novinarima i ostalim medijskim akterima.

11. U svim slučajevima lišavanja slobode novinara ili ostalih medijskih aktera od strane policije ili drugih službenika koji sprovode zakon, moraju se poštovati odgovarajuće proceduralne garancije kako bi se sprečio nezakonit pritvor ili zlostavljanje. Pomenute proceduralne garancije treba da obuhvataju pravo da se treća strana po njihovom izboru informiše, odnosno da bude informisana o lišavanju slobode, mestu na kojem se nalaze i svakom premeštaju, kao i pravo na pristup advokatu, pravo na pristup doktoru, i pravo na osporavanje zakonitosti zadržavanja pred sudom. Osobe uhapšene ili zadržane u vezi sa izvršenjem krivičnog dela moraju se u najkraćem roku izvesti pred sudiju i imaju pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja u skladu sa članom 5 Konvencije (pravo na slobodu i bezbednost).

12. Zemlje članice se pozivaju da izrade protokole i programe obuke za državna tela koja su odgovorna za ispunjavanje obaveza države u vezi sa zaštitom novinara i ostalih medijskih aktera. Ti protokoli bi trebalo da budu prilagođeni prirodi i mandatu službenika date državne agencije, na primer, sudija, tužilaca, policijskih službenika, vojnog osoblja, upravnika zatvora, službenika za imigraciju i službenika drugih državnih tela, prema potrebi. Protokoli i programi obuke treba da se koriste kako bi se njima obezbedilo da su zaposleni u svim državnim agencijama u potpunosti svesni odgovarajućih obaveza države u skladu sa međunarodnim pravom o ljudskim pravima i humanitarnim pravom, kao i šta te obaveze u praksi znače za svaku agenciju. Protokoli i programi obuke treba da uvažavaju važnu ulogu koju novinari i ostali medijski akteri imaju u demokratskom društvu, kao i rodna pitanja.

13. Zemlje članice moraju da budu oprezne i da osiguraju da se propisi i sankcije ne primenjuju na novinare ili ostale medijske aktere na diskriminirajući ili proizvoljan način. Također treba da preduzmu zakonodavne i/ili druge mere potrebne radi sprečavanja površnog ili zlonamernog korišćenja zakona i pravnog postupka ili njihove zloupotrebe u svrhe zastrašivanja i utišavanja novinara i ostalih medijskih aktera. Zemlje članice na sličan način treba da budu oprezne i da obezbede da se administrativne mere kao što su registracija, akreditacija i sistemi oporezivanja ne koriste za uznemiravanje novinara i

ostalnih medijskih aktera ili da se osujeti njihova sposobnost da efikasno doprinesu javnoj raspravi.

14. Zemlje članice treba da uzmu u obzir posebnu prirodu i demokratsku vrednost uloge koju novinari i ostali medijski akteri imaju u određenim kontekstima, kao što je u vreme krize, tokom izbornog perioda, tokom javnih demonstracija i u područjima zahvaćenim sukobima. U ovim kontekstima naročito je važno da tela zadužena za sprovođenje zakona poštuju ulogu novinara i ostalih medijskih aktera koji izveštavaju o demonstracijama i drugim skupovima. Državni organi treba da prihvate novinarske ili sindikalne kartice, odgovarajuće akreditacije i novinarska obeležja kao novinarske isprave, a kada nije moguće da novinari i ostali medijski akteri predoče svoje zvanične isprave, državni organi treba da preduzmu sve moguće napore da se njihov status potvrdi. Takođe, podstiče se dijalog između državnih tela i novinarskih organizacija kako bi se izbegle nesuglasice ili sukobi između policije i predstavnika medija.

15. Državni službenici i javne ličnosti ne treba da podrivaju ili napadaju integritet novinara i ostalih medijskih aktera, na primer, na osnovu njihovog rodnog ili etničkog identiteta ili optužujući ih za širenje propagande, i na taj način ugrožavaju njihovu bezbednost. Takođe ne treba da traže, prisiljavaju ili pritiskaju nasiljem, pretnjama, finansijskim kaznama ili podsticajima ili drugim merama, novinare i druge medijske aktere da učestvovanjem u širenju propagande ili dezinformacija odstupe od prihvaćenih novinarskih standarda i profesionalne etike. Državni službenici i javne ličnosti bi trebalo da javno i nedvosmisleno osude sve slučajeve pretnji i nasilja nad novinarima i ostalim medijskim akterima, bez obzira na izvor tih pretnji i akte nasilja.

16. Ne zadirući u uređivačku ili operativnu autonomiju, zemlje članice treba da podstiču medijske organizacije da ispunjavaju svoje institucionalne obaveze prema svim novinarima i ostalim medijskim akterima koji za njih rade – za platu, honorarno ili u nekom drugom svojstvu. To može obuhvatati usvajanje internih smernica i procedura za raspoređivanje novinara ili ostalih medijskih aktera na teške ili opasne zadatke, recimo u područja zahvaćena sukobom. Raspoređivanje bi trebalo da bude dobrovoljno i informisano. Odgovornost institucija takođe obuhvata pružanje odgovarajućih informacija novinarima i ostalim medijskim akterima, uključujući i o postojećim rizicima, kao i pružanje neophodne obuke iz svih oblasti bezbednosti, digitalne bezbednosti i privatnosti, kao i pružanje životnog, putničkog i zdravstvenog osiguranja kao dela ukupnih i pravednih uslova rada. Pomenuta odgovornost institucija obuhvata i, prema potrebi, pružanje pravne pomoći i zastupanja, kao i savetovanje nakon traumatičnih iskustava po povratku sa zadatka.

Krivično gonjenje

17. Imperativ je da se svi koji su uključeni u ubistva, napade i zlostavljanje novinara i ostalih medijskih aktera izvedu pred lice pravde. Istrage takvih krivičnih dela i krivično gonjenje odgovornih za njih moraju, dakle, ispunjavati brojne opšte zahteve. Kada se oni koji su odgovorni za takve zločine ne izvedu pred lice pravde, može zaživeti kultura nekažnjivosti, što zahteva poseban pravac delovanja.

Opšti zahtevi

18. Istrage ubistava, napada i zlostavljanja moraju biti delotvorne i, u tu svrhu, moraju poštovati nužne zahteve adekvatnosti, temeljnosti, nepristrasnosti i nezavisnosti, brzine i javnog nadzora.

19. Istrage moraju biti delotvorne u smislu da mogu dovesti do utvrđivanja činjenica, identifikacije i na kraju, ako je primereno, kažnjavanja odgovornih. Vlasti moraju da preduzmu sve razumne korake i prikupe sve dokaze o datom incidentu. Zaključci istrage moraju biti zasnovani na detaljnoj, objektivnoj i nepristrasnoj analizi svih relevantnih elemenata, uključujući utvrđivanje postojanja veze između pretnji i nasilja nad novinarima i ostalim medijskim akterima i obavljanja novinarskih aktivnosti ili nekog drugog doprinosa javnoj raspravi. Državne vlasti su takođe obavezne da istraže postojanje moguće veze između rasističkih stavova i čina nasilja. Potrebno je istražiti i relevantnost rodnih pitanja i čina nasilja.

20. Da bi istraga bila delotvorna, osobe odgovorne za istragu, odnosno osobe koje je sprovode moraju biti nezavisne i nepristrasne, prema zakonu i u praksi. Svaka osoba ili institucija koja je na bilo koji način upletena u dati slučaj ne sme imati ulogu u istrazi tog slučaja. Štaviše, istrage treba da sprovode specijalizovane, u tu svrhu uspostavljene jedinice odgovarajućih državnih organa vlasti čiji su zaposleni pohađali odgovarajuću obuku iz međunarodnih normi i zaštita ljudskih prava. U onim slučajevima kada su uključeni državni predstavnici ili državna organa istrage moraju biti delotvorne kako bi se održalo poverenje javnosti u sposobnost vlasti da održi vladavinu prava, kako bi se sprečila pojava bilo kakvog dogovora o nezakonitim radnjama ili tolerancije na takve radnje, kako bi se obezbedilo utvrđivanje njihove odgovornosti za smrti do kojih je došlo pod njihovom odgovornošću. Istrage takođe treba da budu predmet javnog nadzora i u svim slučajevima najbliži rođak žrtve mora biti uključen u postupak u onoj meri u kojoj je neophodno da se zaštite njegovi ili njeni legitimni interesi.

21. Zemlje članice imaju obavezu da preduzmu sve neophodne korake kako bi počinioci zločina protiv novinara i ostalih medijskih aktera bili izvedeni pred lice pravde, bez obzira da li su oni državni predstavnici ili ne. U istragama i krivičnim gonjenjima treba razmotriti sve različite, stvarne i potencijalne uloge, kao što je uloga organizatora krivičnog dela, uloga huškača, počinilaca i saučesnika, kao i krivična odgovornost koja proizilazi iz svake od tih uloga.

22. Zemlje članice su obavezne da osiguraju integritet sudskog postupka; moraju da garantuju nezavisnost i nepristrasnost sudstva. Takođe, moraju da osiguraju bezbednost sudija, tužilaca, advokata i svedoka uključenih u krivično gonjenje za krivična dela počinjena protiv novinara i ostalih medijskih aktera.

23. Zemlje članice moraju da osiguraju da je žrtvama, kao i njihovim porodicama, u zavisnosti od slučaja, dostupno efikasno i odgovarajuće obeštećenje - uključujući pravne lekove, finansijske naknade, medicinsko i psihološko lečenje, promena mesta stanovanja i skloništa. Pomenutim pravnim i drugim lekovima treba da se uzmu u obzir kulturni, etički, verski, rodni i drugi aspekti. Krivično gonjenje koje je u toku ili treba da se pokrene ne treba da spreči žrtve da traže građanskopravna sredstva zaštite.

Nekažnjavanje

24. Kada se krivično gonjenje za krivična dela počinjena protiv novinara i ostalih medijskih aktera ne pokrene, ili se na različite načine ometa, dolazi do neprihvatljivih kašnjenja u zadovoljavanju pravde i može doprineti atmosferi nekažnjavanja odgovornih za ta krivična dela. Dakle, kada je državni predstavnik optužen za krivično delo koje obuhvata zlostavljanje, od izuzetne je važnosti da nema zastare krivičnog postupka i izrečene kazne. U cilju održavanja poverenja javnosti u pravosudni sistem, mere kao što su amnestiranje ili pomilovanje ne treba predvideti niti prihvatiti bez uverljivih razloga. Zakonom treba predvideti primenu dodatnih

ili strožih kazni za javne službenike, koji, nemarom, saučesništvom ili namerno, deluju na način na koji se sprečava ili ometa istraga, krivično gonjenje ili kažnjavanje odgovornih za krivična dela protiv novinara i ostalih medijskih aktera zbog njihovog rada ili doprinosa javnoj raspravi.

25. Kada istrage i krivična gonjenja ne rezultiraju izvođenjem pred lice pravde počnilaca ubistava novinara ili ostalih medijskih aktera, ili drugih teških zločina protiv njih, države članice mogu da razmotre uspostavljanje posebnih sudskih ili nesudskih istraga odgovarajućih slučajeva ili nezavisnih specijalizovanih organa za kontinuirano sprovođenje takvih istraga. Ova tela mogu imati posebno ovlašćenje i obuhvatati učešće ili vođstvo od strane uglednih medija i/ili ličnosti iz civilnog društva, s ciljem da se unapredi proces utvrđivanja činjenica, ne dovodeći u pitanje odgovornost državnih organa zaduženih za krivično gonjenje i istražne radnje radi privođenja počnilaca pravdi.

26. Zemlje članice treba da poboljšaju saradnju i razmenu informacija, stručnosti i dobrih praksi sa drugim zemljama svaki put kada krivična dela protiv novinara i ostalih medijskih aktera obuhvataju prekograničnu dimenziju ili dimenziju interneta, što podleže zaštiti prava na privatnost, prava na zaštitu podataka i pretpostavke nevinosti.

27. Zemlje članice treba da proaktivno i odlučno rade na ostvarivanju prioriteta zaštite novinara i ostalih medijskih aktera i borbe protiv nekažnjivosti u svim relevantnim regionalnim i međunarodnim međuvladinim forumima i, generalno, u svojoj spoljnoj politici i međunarodnim odnosima. To može da obuhvata punu saradnju sa inicijativama koje se bave prikupljanjem informacija i podizanjem svesti, kao i sa drugim inicijativama koje koordiniraju međunarodne i regionalne međuvladine organizacije, a koje se bave bezbednošću novinara i ostalih medijskih aktera, a naročito u procesima periodičnog izveštavanja država prema, na primer, Komitetu Ujedinjenih nacija za ljudska prava, u sklopu Univerzalnog periodičnog pregleda Saveta Ujedinjenih nacija za ljudska prava, kao i prema generalnom direktoru UNESCO-a o radnjama koje se preduzimaju radi sprečavanja nekažnjivosti počnilaca, kao i vezano za status sudskih istraga svakog ubistva novinara koje je UNESCO osudio. To bi također obuhvatilo uloge i odgovornosti država članica u pogledu nadgledanja izvršenja presuda Evropskog suda za ljudska prava od strane Komiteta ministara Saveta Evrope i davanja brzih i potpunih odgovora na ad hoc zahteve Komesara za ljudska prava Saveta Evrope i Predstavnik OEBS za slobodu medija.

Promovisanje informisanja, obrazovanja i podizanja svesti

28. Zemlje članice treba da promovišu prevođenje (na nacionalne i na jezike manjina date zemlje) i širenje ove preporuke, kao i podizanje svesti o njenom sadržaju kroz različite promotivne materijale. Strategije informisanja i podizanja svesti treba da obuhvataju posebne kampanje kojima će se iskoristiti mogućnosti promocije tokom međunarodnih dana posvećenih ovoj temi kao što su Svetski dan slobode medija (3. maj), Međunarodni dan borbe protiv nekažnjivosti zločina nad novinarima (2. novembar) i Međunarodni dan prava javnosti da zna (28. septembar). Zemlje članice treba da u potpunosti sarađuju sa inicijativama koje se bave prikupljanjem informacija i podizanjem svesti, kao i sa drugim inicijativama koje koordiniraju međunarodne i regionalne međuvladine organizacije, a koje se bave bezbednošću novinara i ostalih medijskih aktera. Pri tome bi trebalo da proaktivno ističu, prema potrebi, rodna pitanja i pitanja koja se odnose na nedopuštene osnove za diskriminaciju.

29. Zemlje članice treba da podstiču odgovarajuća tela da pridaju dovoljan značaj ovoj preporuci – i obrazovnim materijalima koji se bave svim pitanjima obuhvaćenim preporukom, uključujući i rodna pitanja – u programima obuke u školama novinarstva i kao deo kontinuirane edukacije novinara, kao i u medijskim inicijativama i inicijativama za informaciono opismenjanje.

30. Zemlje članice treba da uspostave partnerstva sa civilnim društvom i medijima radi promocije dobrih praksi za zaštitu novinara i ostalih medijskih aktera i za borbu protiv nekažnjivosti. Time treba da se obuhvati sprovođenje principa otvorene vlasti i dostupnosti pravde, kao i usvajanje konstruktivnog i odgovornog stava prema civilnom društvu i medijima koji izveštavaju o pretnjama i nasilju nad novinarima i ostalim medijskim akterima, uz isticanje rodni i drugih pitanja, prema potrebi. Treba takođe obuhvatiti i aktivnu saradnju u objavlivanju i edukaciji o relevantnim pitanjima i standardima.

II. Principi

Prethodna preporuka, uključujući njene smernice, zasnovana je na opsežnoj grupi principa koji su ugrađeni u Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i sadržani u odgovarajućim presudama i odlukama Evropskog suda za ljudska prava. Odabir odgovarajućih principa utvrđen je i stavljen u kontekst u narednim stavovima. Principi su grupisani u sledeće kategorije: sloboda izražavanja; podsticajno okruženje; bezbednost, sigurnost, zaštita; doprinos javnoj raspravi i odvrcajući efekat.

Sloboda izražavanja

1. Pravo na slobodu izražavanja, utvrđeno članom 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima, članom 19. Opšte deklaracije o pravima čoveka, članom 19. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima i drugim međunarodnim i regionalnim instrumentima, predstavlja osnovno ljudsko pravo koje imaju svi, na internetu i van njega, bez diskriminacije. Ovo je složeno pravo koje obuhvata pravo na imanje mišljenja i pravo traženja, primanja i prenošenja informacija i ideja svih vrsta, bez mešanja i bez obzira na granice.

2. Pravo na slobodu izražavanja i informisanja, zagantovano članom 10 Konvencije, čini jedan od osnovnih temelja demokratskog društva i jedan od osnovnih uslova za njegov napredak i razvoj svakog pojedinca. Sloboda izražavanja nije primenjiva samo na „informacije“ i „ideje“ koje se pozitivno primaju ili se smatraju neuvredljivim ili neutralnim, već i na one koje vređaju, šokiraju ili zabrinjavaju državu ili bilo koji deo stanovništva. Na taj način sloboda izražavanja olakšava energičnu javnu raspravu, što je još jedan preduslov demokratskog društva koje odlikuje pluralizam, tolerancija i širokoumnost. Svako narušavanje prava na slobodu izražavanja novinara i ostalih medijskih aktera zato ima društvene posledice, jer se radi i o narušavanju prava drugih da prime informacije i ideje, kao i o ometanju javne rasprave.

3. Ostvarivanje prava na slobodu izražavanja sa sobom nosi obaveze i odgovornosti, kao što je navedeno u članu 10 stav 2. U kontekstu novinarstva, smatra se da odgovarajuće dužnosti i odgovornosti obuhvataju i postupanje u dobroj veri kako bi se pružile tačne i pouzdane informacije, u skladu sa novinarskom etikom.

4. Premda pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno, narušavanje ovog prava je dozvoljeno samo ako je propisano zakonom, ako teži ostvarenju jednog od legitimnih ciljeva utvrđenih članom 10 stav 2 Konvencije, ako je neophodno u demokratskom društvu – što podrazumeva da odgovara preovlađujućoj društvenoj potrebi – i proporcionalno

je legitimnim ciljevima koji se nastoje ostvariti. Ovi ciljevi su: nacionalna bezbednost, teritorijalni integritet ili javna bezbednost, sprečavanje nereda ili zločina, zaštita zdravlja ili morala, zaštita ugleda ili prava drugih, sprečavanje razotkrivanja poverljivih informacija ili očuvanje autoriteta i nepristrasnosti sudstva.

5. Nadalje, neki oblici govora mržnje kojima se podstiče nasilje ili mržnja obuhvaćeni su članom 17 Konvencije (zabrana zloupotrebe prava) i stoga se njima ne pruža zaštita, jer im je cilj da ponište neka od prava i sloboda navedenih u Konvenciji.

6. Sva ljudska prava su univerzalna, nedeljiva, međusobno zavisna i međusobno povezana, a između prava na slobodu izražavanja i ostalih ljudskih prava postoji važna veza, koju čine pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti, pravo na slobodu okupljanja i udruživanja i pravo glasa na slobodnim i poštenim izborima.

7. Ostala ljudska prava povezana sa pitanjima koja se odnose na bezbednost novinara i ostalih medijskih aktera i borbu protiv nekažnjavanja obuhvataju: pravo na život (član 2), zabranu mučenja (član 3), pravo na slobodu i bezbednost (član 5), pravo na pravično suđenje (član 6), kažnjavanje samo na osnovu zakona (član 7), pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života (član 8) i pravo na delotvoran pravni lek (član 13).

8. Konvencija je živ instrument koji treba tumačiti u svetlu današnjih uslova i na način kojim se obezbeđuje da sva prava koja su njom zagarantovana ne budu teoretska ili iluzorna već praktična i delotvorna, kako u pogledu suštine prava tako i lekova raspoloživih u slučaju njihovog kršenja.

9. Aktuelna tehnološka kretanja preobrazila su tradicionalno medijsko okruženje, kao što je opisano, inter alia, u preporuci CM/Rec(2011)7 o novom poimanju medija što je dovelo do novih koncepcija medija i novog razumevanja medijskog ekosistema koji se stalno razvija. Napredak u informacionim i komunikacionim tehnologijama olakšao je sve širem i većem broj različitih aktera da učestvuju u javnoj raspravi. Stoga je Evropski sud za ljudska prava u više navrata potvrdio da, osim profesionalnih novinara i medija, pojedinci, organizacije civilnog društva, lica koja prijavljuju korupciju i akademici mogu dati vredan doprinos javnoj raspravi, te na taj način imaju sličnu ili jednaku ulogu ulozu koju su tradicionalno imali institucionalizovani mediji i profesionalni novinari.

10. Slično tome i Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija naveo je da „je novinarstvo funkcija koju deli veliki broj aktera, uključujući profesionalne izveštače i analitičare zaposlene na puno radno vreme, kao i blogere i ostale koji se bave oblicima samoobjavljivanja u štampanim medijima, na internetu ili negde drugo“. Generalna skupština Ujedinjenih nacija je takođe potvrdila da „se novinarstvo neprestano razvija tako da obuhvata informacije koje dolaze od medija, privatnih lica i različitih organizacija koje traže, primaju i šire sve vrste informacija i ideja, na internetu i van njega... na taj način doprinoseći oblikovanju javne rasprave“. Prema Akcionom planu Ujedinjenih nacija za bezbednost novinara i pitanje nekažnjivosti, „zaštita novinara ne treba biti ograničena na one koji su formalno priznati kao novinari, već treba obuhvatati i druge, uključujući medijske radnike iz zajednice i građane novinare, kao i druge koji možda koriste nove medije kao sredstvo za doseganje publike“.

11. Obaveza država da osiguraju delotvorno ostvarivanje ljudskih prava ne uključuje samo negativne obaveze nenarušavanja prava, već i pozitivne obaveze osiguravanja prava svima u okviru njihove nadležnosti.

12. Potpuno, delotvorano ostvarivanje slobode izražavanja može zahtevati različite pozitivne mere zaštite, čak i u sferi odnosa između pojedinaca. Ove pozitivne obaveze obuhvataju, između ostalih, i stvaranje povoljnog okruženja za učešće u javnoj raspravi za sve i omogućavanje izražavanja ideja i mišljenja bez straha; uvođenje efikasnog sistema zaštite autora i novinara; obezbeđivanje zaštite od fizičkog nasilja i zastrašivanja; zaštitu života; istrage smrtnih slučajeva; i dužnost da se spreči mučenje i zlostavljanje.

Podsticajno okruženje

13. Povoljno i podsticajno okruženje za slobodu izražavanja ima veliki broj osnovnih obeležja koja zajedno stvaraju uslove u kojima sloboda izražavanja i informisanja i dinamična javna rasprava mogu da cvetaju. Pravo na dobijanje informacija obuhvata pravo na pristup informacijama. Javnost ima pravo da dobija informacije i ideje od javnog interesa, koje novinari i ostali medijski akteri imaju zadatak da šire. Prikupljanje informacija je važan pripremni korak u novinarstvu i sastavni, zaštićeni dio slobode medija. Učešće novinara i ostalih medijskih aktera u javnoj raspravi o stvarima od opravdanog javnog interesa ne sme da se obeshrabri, na primer, merama kojima se dodatno otežava pristup informacijama ili proizvoljnim ograničenjima, koja mogu prerasti u oblik indirektno cenzure.

14. Medijski ekosistem je oblikovan uzajamnim delovanjem pravnih, političkih, sociokulturnih, ekonomskih, tehnoloških i drugih uticaja, a njegova vitalnost je ključna za osiguranje podsticajnog okruženja za slobodu izražavanja i informisanja u demokratskom društvu. Jedno od obeležja medijskog ekosistema je osnaživanje pojedinaca kao rezultat novih tehnologija koje su im olakšale mogućnost učešća u javnoj raspravi. Drugo obeležje medijskog ekosistema je da posrednici na internetu imaju funkciju uticajnog čuvara u pogledu javne rasprave koja se vodi preko privatnih mreža, kao što su društveni mediji. Treba podsetiti da su posrednici na internetu obavezni da poštuju prava korisnika na slobodu izražavanja i druga ljudska prava.

15. Medijski pluralizam i raznovrsnost medija neophodni su za funkcionisanje demokratskog društva i nužan su rezultat osnovnog prava na slobodu izražavanja i informisanja zagaranovanog članom 10 Konvencije. Države imaju pozitivnu obavezu da garantuju pluralizam u medijskom sektoru, što podrazumeva i omogućavanje raznovrsnosti glasova, uključujući i kritiku. Nezavisna regulatorna tela za medije mogu da imaju važnu ulogu u održavanju medijske slobode i pluralizma, dok države treba da štite i njihovu nezavisnost. Usvajanje i delotvorna primena regulative o vlasništvu nad medijima takođe ima važnu ulogu u ovom pogledu. Takvom regulativom treba da se obezbedi transparentnost vlasništva nad medijima i spreči njegova koncentracija kada je to štetno za pluralizam. Regulativa treba da se bavi pitanjima kao što je indirektno vlasništvo nad medijima i vlasništvo nad više medija, kao i odgovarajućim ograničenjima vlasništva nad medijima za osobe koje obavljaju javnu dužnost.

16. Tokom obavljanja svog rada, novinari i ostali medijski akteri često se suočavaju sa posebnim rizicima, opasnostima i diskriminacijom na osnovu njihovog pola, rodnog identiteta, seksualnog opredeljenja, rase, boje kože, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, imovine, rođenja ili drugih okolnosti. Štaviše, objavljivanje određenih priča i izveštavanje o određenim pitanjima (kao što su osjetljive političke, verske, ekonomske i društvene teme, uključujući zloupotrebu vlasti, korupciju i kriminalne radnje) novinare i ostale medijske aktere takođe može da izloži pretnjama, napadima, zlostavljanju i uznemiravanju od strane državnih i nedržavnih aktera.

Nedržavni akteri mogu, recimo, biti terorističke ili kriminalne grupe. Ove posebne situacije treba uzeti u obzir prilikom obezbeđivanja delotvornih preventivnih ili zaštitnih mera.

17. Novinarke i ostale žene medijski akteri se tokom obavljanja svog posla suočavaju sa posebnim rodno zasnovanim opasnostima, kao što su pretnje, (seksualna) agresija i nasilje, na ciljane načine, u kontekstu seksualnog nasilja povezanog sa mafijom ili seksualnog zlostavljanja u pritvoru. Različiti faktori kao što su neprijavlivanje, nepostojanje dokumentacije, nemogućnost pristupa pravdi, društvene prepreke i ograničenja u pogledu rodno zasnovanog nasilja, uključujući stigmatizaciju, nepriznavanje ozbiljnosti ovog problema i diskriminatorne stavove ekstremističkih slojeva društva često pogoršavaju ove opasnosti. Za sprečavanje i borbu protiv ovih specifičnih opasnosti potreban je sistematičan, rodno osetljiv pristup, kao i za borbu protiv prožimajućih društvenih običaja, praksi, rodnih stereotipa, predrasuda i diskriminacije koje podstiču. Glavna odgovornost za izradu takvih strategija leži na državnim organima, ali i medijima, organizacijama civilnog društva i korporacijama takođe imaju važnu ulogu: rodna perspektiva treba biti glavno obeležje svih mera i programa koji se bave zaštitom novinara i ostalih medijskih aktera i borbom protiv nekažnjivosti.

18. Mogućnost ostvarivanja prava na slobodu izražavanja bez straha podrazumeva da su, najmanje, bezbednost i zaštita efikasno garantovani za sve, a posebno novinare i ostale medijske aktere, kao i da je očekivano da mogu doprineti javnoj raspravi bez straha i potreba da zbog straha prilagođavaju svoje ponašanje. Strah može proisteci iz uznemiravanja na internetu, pretnji i sajber napada, kao i drugog nedozvoljenog ponašanja, uključujući namerno pisanje provokativnih komentara u internet raspravi (trolovanje), virtuelno proganjanje i upade u nalog elektronske pošte ili nalog na društvenim mrežama, upad u elektronske medije za čuvanje podataka, internet stranice i mobilne telefone ili druge uređaje. Uznemiravanje na internetu, pretnje, zlostavljanje i kršenje digitalne bezbednosti posebno su usmereni na novinarke i ostale žene medijske aktere, što zahteva posebne rodno zasnovane reakcije. Pretnje i nasilje nisu, međutim, jedini izvori straha. Strah se može stvoriti i (pretnjom ili realnim očekivanjem) od niza različitih pravnih, političkih, društveno-kulturnih i ekonomskih pritisaka, koji se mogu pogoršati u vreme ekonomske krize i finansijske štednje.

19. Pretnje i zastrašivanje novinara i ostalih medijskih aktera često se može smatrati pokazateljem ili znacima upozorenja većih ili eskalirajućih pretnji slobodi izražavanja u društvu. Kao takve, one generalno ukazuju na pogoršanje stanja ljudskih prava, demokratije i vladavine prava.

Bezbednost, sigurnost, zaštita

20. Država mora garantovati bezbednost i fizički integritet za sve u okviru svoje nadležnosti, a to podrazumeva ne samo negativnu obavezu suzdržavanja od namernog i nezakonitog oduzimanja života, već i pozitivnu obavezu preduzimanja odgovarajućih koraka zaštite života onih koji su u njenoj nadležnosti. Ova pozitivna obaveza ima materijalne i proceduralne dimenzije.

21. Materijalna dimenzija uključuje primarnu obavezu države da osigura pravo na život uspostavljanjem delotvornih odredbi krivičnog zakona radi odvratanja od činjenja krivičnih dela protiv pojedinaca, podržanih mehanizmima sprovođenja zakona radi sprečavanja, suzbijanja i kažnjavanja kršenja tih odredbi. To se, u odgovarajućim okolnostima, proširuje i na pozitivnu obavezu vlasti da preduzima preventivne operativne mere radi zaštite pojedinaca čiji su životi ugroženi zbog krivičnih dela drugih pojedinaca. Imajući u vidu

poteškoće održavanja reda i mira u modernim društvima, nepredvidivost ljudskog ponašanja i operativne izbore koje se moraju napraviti u pogledu prioriteta i resursa, područje primene pozitivne obaveze mora se tumačiti na način da se ne nameće nemoguć ili nesrazmeran teret na date vlasti. Uprkos tome, vlasti treba da obrate pažnju na ranjivi položaj u kome se novinari koji izveštavaju o politički osetljivim temama nalaze u odnosu na one na vlast.

22. Neregulisano ili proizvoljno delovanje državnih predstavnika nespojivo je sa delotvornim poštovanjem ljudskih prava. To znači da, osim što su odobrene nacionalnim pravom, policijske radnje, uključujući i policijsko delovanje tokom javnih protesta, moraju biti u dovoljnoj meri regulisane u okviru sistema koji pruža odgovarajuću i efikasnu zaštitu od samovolje i zloupotrebe sile, pa čak i od nesreće koja se može izbeći. To podrazumeva potrebu da se u obzir uzmu ne samo radnje pripadnika policije koja zaista upotrebljava silu već i sve prateće okolnosti, uključujući i pitanja kao što su planiranje i kontrola radnji koje su predmet ispitivanja. Pravnim i administrativnim okvirom treba definisati ograničene okolnosti u kojima pripadnici policije mogu da koriste silu i vatreno oružje, imajući u vidu međunarodne standarde utvrđene u ovoj oblasti. U tom pogledu potreban je jasan lanac naredbi, u kombinaciji sa jasnim smernicama i kriterijima, pri čemu posebna obuka iz ljudskih prava može pomoći da se te smernice i kriterijumi utvrde. U svakom slučaju, neosporne poteškoće svojstvene borbi protiv kriminala ne mogu opravdati organičavanje zaštite koja je neophodna za obezbeđivanje fizičkog integriteta pojedinaca, pri čemu se članom 3 Konvencije vlastima ne dozvoljava da odmeravaju fizički integritet pojedinca u odnosu na cilj održavanja javnog reda.

23. Proceduralna dimenzija obuhvata pozitivnu obavezu države da sprovodi efikasne, nezavisne i hitne istrage o navodnim nezakonitim ubistvima ili zlostavljanju, bilo od strane državnih ili nedržavnih aktera, u cilju krivičnog gonjenja počinitelaca tih krivičnih dela i njihovog privođenja pravdi. Članom 13 Konvencije od država se takođe zahteva da osiguraju da je efikasan pravni lek dostupan kad god je prekršeno bilo koje materijalno pravo sadržano u Konvenciji.

24. Nepostojanje takvih efikasnih mera prouzrokuje postojanje kulture nekažnjivosti, koja dovodi do tolerisanja zlostavljanja i zločina protiv novinara i ostalih medijskih aktera. Kada su izgledi za krivično gonjenje mali ili ih nema, počinioci zlostavljanja i zločina se ne plaše kazne. To nanosi dodatnu patnju žrtvama i može dovesti do ponavljanja zlostavljanja i zločina.

25. Država ima obavezu da garantuje stvarnu slobodu za sve u njenoj nadležnosti i u tom cilju mora osigurati da novinari i ostali medijski akteri nisu podvrgnuti proizvoljnom hapšenju, nezakonitom pritvaranju ili prisilnom nestanku.

26. Država ne treba neopravdano da ograničava slobodu kretanja novinara i ostalih medijskih aktera, prema potrebi uključujući prekogranično kretanje i pristup određenim područjima, zonama sukoba, internet stranicama i forumima, jer su takva mobilnost i pristup važani za prikupljanje vesti i informacija.

27. Na efikasnost sistema zaštite mogu uticati kontekstualni faktori, kao što su krizne ili konfliktne situacije gde je pojačan rizik za bezbednosti i nezavisnost novinara i ostalih medijskih aktera, i gde državne vlasti mogu da imaju poteškoća u sprovođenju de facto kontrole nad svojom teritorijom. Uprkos tome u takvim okolnostima, odgovarajuće obaveze države primenjuju se mutatis mutandis i uvijek podležu međunarodnom pravu o ljudskim pravima i međunarodnom humanitarnom pravu.

28. Osiguranje bezbednosti i zaštite novinara i ostalih medijskih aktera preduslov je za obezbeđivanje njihove mogućnosti da efikasno učestvuju u javnoj raspravi. Kontinuirano zastrašivanja, pretnje i nasilje nad novinarima i ostalim medijskim akterima, zajedno sa neprivođenjem počinitelaca takvih krivičnih dela pravdi, izazivaju strah i imaju odvraćajući efekat na slobodu izražavanja i na javnu raspravu. Države imaju pozitivnu obavezu da zaštite novinare i ostale medijske aktere od zastrašivanja, pretnji i nasilja bez obzira na njihov izvor, bilo da je vladin, sudski, verski, ekonomski ili krivični.

Doprinos javnoj raspravi

29. Novinari i ostali medijski akteri daju bitan doprinos javnoj raspravi i procesima oblikovanja mišljenja u demokratskom društvu tako što deluju kao javni i društveni čuvari i stvaraju zajednički prostor za razmenu informacija i ideja, kao i za diskusiju. Njihova uloga čuvara obuhvata, inter alia, informisanje javnosti o pitanjima od javnog interesa, komentarisanje tih stvari, pozivanje organa javne vlasti i drugih moćnih sila u društvu na odgovornost i razotkrivanje korupcije i zloupotrebe vlasti.

30. Kako bi se novinarima i ostalim medijskim akterima omogućilo da izvršavaju zadatke koji su im povereni u demokratskom društvu, Evropski sud za ljudska prava je prepoznao da njihovo pravo na slobodu izražavanja treba da ima širok raspon zaštite. Takva zaštita obuhvata niz sloboda koje su od funkcionalne važnosti za obavljanje njihove delatnosti, kao što su: zaštita poverljivih izvora, zaštita od pretresa radnog mesta i mesta prebivališta i oduzimanja materijala, zaštita postupka prikupljanja vesti i informacija, i uređivačka autonomija i autonomija predstavljanja informacija.

31. Operativne ili funkcionalno važne slobode koje uživaju novinari i ostali medijski akteri, a koje obuhvataju radnje na prikupljanju, obradi i širenju informacija i vesti, neophodne su da njihovo pravo na slobodu izražavanja bude praktično i efikasno, na internetu, kao i van njega.

32. Članom 10 Konvencije štite se ne samo izražene ideje i informacije već i način na koji se one prenose. To podrazumeva da novinari i ostali medijski akteri imaju slobodu da odaberu sopstvenu tehniku ili stil izveštavanja o pitanjima od javnog interesa, što uključuje i pribegavanje određenom stepenu preuveličavanja, pa čak i provokacije. Osim izveštavanja, drugi žanrovi doprinose javnoj raspravi na različite načine zbog čega treba da budu zaštićeni, kao satira, koja kao oblik umetničkog izražavanja i društvenog komentarisanja, zbog svojstvenih joj obeležja preterivanja i iskrivljavanja stvarnosti, ima za cilj da provocira i uznemiri.

Odvraćajući efekat

33. Odvraćajući efekat na slobodu izražavanja nastaje kada ometanje ovog prava uzrokuje strah, što dovodi do samocenzure i na kraju do osiromašivanja javne rasprave, na štetu društva u celini. Prema tome, državne vlasti treba da izbegavaju preduzimanje mera ili nametanje sankcija koje obeshrabruju učešće u javnoj raspravi.

34. Propisi i način na koji se oni sprovode u praksi mogu izazvati odvraćajući efekat na slobodu izražavanja i javnu raspravu. Mešanja u obliku krivičnih sankcija imaju veći odvraćajući efekat od građanskopravnih sankcija. Dakle, dominantan položaj državnih institucija zahteva od organa vlasti da pokažu suzdržanost u pribegavanju krivičnim postupcima. Odvraćajući efekat na slobodu izražavanja može nastati ne samo od sankcija, bez obzira da li su one nesrazmerne ili ne, već i od straha od sankcija, čak i u slučaju eventualnog oslobađanja od krivice, imajući u vidu verovatnoću da takav strah obeshrabri osobu da slične izjave daje i u budućnosti.

35. Iako je kažnjavanje u principu stvar nacionalnih sudova, izricanje zatvorske kazne za novinarske prekršaje će se samo u izuzetnim okolnostima smatrati prihvatljivim u smislu slobode izražavanja novinara koja je garantovana članom 10 Konvencije, odnosno kada su druga osnovna prava ozbiljno narušena, kao, na primer, u slučaju govora mržnje ili podsticanja na nasilje.

36. Stvarna zloupotreba, pogrešna upotreba ili zaprećena upotreba različitih oblika propisa radi sprečavanja doprinosa javnoj raspravi, uključujući propise koji se bave klevetom, borbom protiv terorizma, nacionalnom bezbednošću, javnim redom, govorom mržnje, bogohuljenjem i istorijskim sećanjem mogu se pokazati efikasnim sredstvom zastrašivanja i ućutkivanja novinara i ostalih medijskih aktera koji izveštavaju o pitanjima od javnog interesa. Površno, zloupotrebjeno i zlonamerno korišćenje zakona i pravnog postupka, uz velike sudske troškove potrebne za pobijanje takvih tužbi, može postati sredstvo pritiska i uznemiravanja, naročito u kontekstu većeg broja tužbi. Uznemiravanje može biti posebno izraženo kada su u pitanju novinari i ostali medijski akteri koji nemaju istu pravnu zaštitu ili finansijsku i institucionalnu podršku koju nude velike medijske organizacije. U tom pogledu treba podsetiti da je za koncept pravičnog suđenja, u građanskom, kao i u krivičnom postupku, izuzetno važno da stranci u postupku nije uskraćena mogućnost da svoje stavove efikasno predoči sudu i da su ona ili on ravnopravni sa suprotnom stranom. Prema tome, od država se traži da preduzmu odgovarajuće mere, koje mogu obuhvatati sistem besplatne pravne pomoći, kako bi se osiguralo da je svakoj strani data razumna mogućnost da iznese svoje stavove.

37. Odvrćajući efekat nastaje i zbog proizvoljne upotrebe administrativnih mera kao što su programi registracije i akreditacije novinara, blogera, korisnika interneta, stranih dopisnika, nevladinih organizacija, i slično, kao što je i sistem oporezivanja, kako bi se novinari i ostali medijski akteri uznemiravali ili kako bi se osujetila njihova sposobnost da efikasno doprinesu javnoj raspravi. Diskriminatorna raspodela subvencija javnim medijima ili novinarima ili prihoda države od oglašavanja takođe može da proizvede odvrćajući efekat na važnu uređivačku politiku koju vode mediji, a posebno na manje medijske organizacije i u nesigurnom ekonomskom ambijentu.

38. Nadzor novinara i ostalih medijskih aktera, kao i praćenje njihovih aktivnosti na internetu može ugroziti legitimno ostvarivanje slobode izražavanja ako se vrši bez neophodnih zaštita. Time se takođe može ugroziti bezbednost dotičnih osoba i narušiti zaštita novinarskih izvora. Nadzor i praćenje su olakšani kada je narušen integritet komunikacija i sistema, na primer, kada pružaoci usluga ili proizvođači hardvera i softvera u svoje usluge ili sisteme ugrade mogućnost nadzora ili neovlašćenog pristupa podacima ili kada su pružaoci usluga umešani u državne prakse nadzora. Da bi sistemi tajnog nadzora bili u skladu sa članom 8 Konvencije, moraju da sadrže odgovarajuće i efikasne zaštite od zloupotrebe, uključujući i nezavisni nadzor, jer takvi sistemi koji su napravljeni radi zaštite nacionalne bezbednosti sadrže rizik od podrivanja, pa čak i od uništavanja demokratije, a sve radi odbrane te iste demokratije.

39. Napadi na novinare i ostale medijske aktere i njihovo zastrašivanje neminovno imaju ozbiljan odvrćajući efekat na slobodu izražavanja, a taj efekat je još jači kada je učestalost napada i zastrašivanja praćena kulturom nekažnjavanja počinitelja tih dela. Takva kultura nekažnjavanja krivičnih dela pokazatelj je rasprostranjenog kršenja ljudskih prava.

OSVRT NA BITNE TEME: BEZBEDNOST NOVINARA

BITNE TEME

Prvi korak	Razumevanje rizika za novinare i mere za njihovo izbegavanje i ublažavanje
Drugi korak	Praćenje (evidentiranje) pretnji/opasnosti po novinare
Treći korak	Podsticanje povoljnog okruženja za novinarstvo i izbegavanje nekažnjivosti
Četvrti korak	Problemi sa kojima se suočavaju novinari u praksi
Peti korak	Novinari na radu: pristup mestima i događajima, studije slučaja
Šesti korak	Novinari na radu: zaštita izvora i uzbunjivača
Sedmi korak	Pozitivne obaveze države
Osmi korak	Uvod u CM/Rec(2016)4 Preporuku Komiteta ministara Saveta Evrope o zaštiti novinarstva, bezbednosti novinara i drugih medijskih aktera
Deveti korak	Primena CM/Rec(2016)4 Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope o zaštiti novinarstva, bezbednosti novinara i drugih medijskih aktera

PRVI KORAK – RAZUMEVANJE RIZIKA ZA NOVINARE I MERE ZA IZBEGAVANJE I UBLAŽAVANJE RIZIKA

Koji su najveći rizici sa kojima se suočavaju novinari?

Kako se oni mogu ublažiti ili izbeći?

VRSTE PRETNJI

1. Fizičke

31% novinara je doživelo fizičko nasilje tokom obavljanja profesionalnih aktivnosti, a 20% njih je pretrpelo gubitak imovine.

2. Psihološke

46% novinara navodi da su doživeli pretnje fizičkim nasiljem, a 13% da su bili žrtve seksualnog uznemiravanja. U većini slučajeva fizičkom nasilju su prethodile verbalne pretnje i drugi oblici zastrašivanja. U regionu Saveta Evrope, učestalost iskustava psihološkog nasilja se kreće između 63% do 84%.

3. Zakonske

23% novinara navodi da su privođeni/hapšeni ili bili predmet istrage, pretnji krivičnim gonjenjem ili predmet stvarnog krivičnog gonjenja.

4. Ekonomske

Održivost medija je ključna za ostvarivanje nezavisnosti novinara u celoj Evropi. Međutim, poslednjih godina dolazi do sve više ekonomskih pretnji - neposrednih i posrednih (suprotnih) koje imaju za cilj da učutkaju slobodu štampe i oslabe nezavisnost medija. Pored toga, opasni uslovi rada mogu izložiti novinare i druge medijske aktere neprimerenim pritiscima koji imaju za cilj da oni odstupe od prihvaćene novinarske etike i standarda.

Podaci preuzeti iz istraživanja Saveta Evrope: [Novinari pod pritiskom \(2017\)](#).

EFEKTI PRETNJI

Kada novinari misle da su u opasnosti oni ne mogu da se slobodno i robusno bave novinarstvom, i to stvara **odvraćajući efekat**.

Pored direktne cenzure koju nameće država, takve pretnje dovode do **samocenzure** i psihološki utiču na novinare, zbog čega mnogi napuštaju profesiju dok se drugi odvrću da postanu novinari.

Ako se pretnje ne zaustave i ne reše krivična dela protiv novinara, uspostavlja se **kultura nekažnjavanja** i novinari postaju prihvatljiva meta.

Države imaju pozitivnu obavezu da stvore povoljan ambijent za novinare, a to uključuje smanjenje i ublažavanje pretnji u najvećoj mogućoj meri.

NAPAD NA NOVINARA – KRIVIČNI ZAKONIK

Član 138. Krivičnog zakonika Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019) propisuje krivično delo ugrožavanje sigurnosti i predviđa kvalifikovano krivično delo ako je učinjeno prema novinaru i drugom medijskom akteru:

- **(1) Ko ugrozi sigurnost nekog lica pretnjom da će napasti na život ili telo tog lica ili njemu bliskog lica, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.**
- *(3) Ko delo iz stava 1. ovog člana učini prema predsedniku Republike, narodnom poslaniku, predsedniku Vlade, članovima Vlade, sudiji Ustavnog suda, sudiji, javnom tužiocu i zameniku javnog tužioca, advokatu, policijskom službeniku i licu koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavlja, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.*

Udruženje sudija i tužilaca (UST) iniciralo je izmene KZ-a zbog uvođenja novog krivičnog dela "**Napad na novinara u obavljanju poslova obaveštavanja javnosti**". 25. januar 2021 – Radna grupa Vlade Srbije za bezbednost i zaštitu novinara prihvatila je predlog (UST) da inicira izmene KZ-a.

Novo krivično delo bi **inkriminiralo napad na novinara ili člana njegove porodice, nanošenje lake telesne povrede novinaru ili članu njegove porodice, pretnju upotrebom oružja, nanošenje teške telesne povrede novinaru ili članu njegove porodice, te uništenje, oštećenje ili činjenje neupotrebljivom stvar u imovini novinara ili člana njegove porodice, uz kvalifikovani oblik krivičnog dela uz cenzus od 450.000 dinara i uslov da je delo učinjeno prema novinaru ili članu njegove porodice u vezi sa poslom obaveštavanja javnosti, odnosno novinarskog poziva.**

Kako bi se obezbedila efikasna i pravovremena zaštita novinara, UST se zalaže za donošenje posebnog zakona o merama i ovlašćenjima nadležnih organa koji bi predviđao urgentno delovanje u cilju zaštite novinara, pre svega policije.

STUDIJA SLUČAJA: MALTRETIRANJE NOVINARKI PREKO INTERNETA (CYBER-BULLYING)

Internet i društveni mediji (mreže) su transformisali tradicionalni medijski ekosistem i promenili način novinarskog rada i njihovu interakciju sa publikom. Fejsbuk, Tviter, Instagram i Jutjub su samo neke od digitalnih sredstva koja su obogatila novinarsku profesiju pomažući medijskim akterima da stvaraju i distribuiraju sadržaj, pronalaze nove izvore informacija, emituju uživo i stvaraju multimedijске priče.

Ono što je najvažnije, internet je umanjio distancu između novinara i korisnika, omogućujući tako svakom građaninu da:

- uspostavi kontakt sa autorom vesti,
- uspostavi konverzaciju,
- dođe do novih saznanja,
- i da se bolje upoznaju.

Ne umanjujući značaj opšteg doprinosa interneta novinarstvu, postoji i njegova tamna strana za koju se mora naći rešenje.

U celom svetu novinari prijavljuju mnoge slučajeve digitalnih pretnji smrću, postavljanjem bombi, nasiljem nad njima i članovima njihovih porodica, silovanjem, zloupotrebama i uvredama.

Žene su posebna meta ovakvih napada ukorenjenih na **rodno-zasnovanom nasilju i rastućoj netrpeljivosti prema medijima**.

Svakih 30 sekundi novinarkama se šalju uvredljive i problematične poruke na Tviteru.

MALTRETIRANJE NOVINARKI PREKO INTERNETA (CYBER-BULLYING): RAZLIČITE VRSTE PRETNJI

Postoje razni oblici uznemiravanja novinarki na internetu kao što su, proganjanje na društvenim mrežama, doksovanje, trolovanje, govor mržnje, javno ponižavanje, pretnje/zastašivanja itd.

Izvor: Onlajn uznemiravanje novinarki, UNESCO, Svetski trendovi slobode izražavanja i medija

(Online harassment of women journalists, UNESCO's *World Trends in Freedom of Expression and Media Development 2018*).

MALTRETIRANJE NOVINARKI PREKO INTERNETA (CYBER-BULLYING): NEOSPORNE ČINJENICE

Prema [istraživanju](#) (2018) koje su sproveli Trollbusters i Međunarodna fondacija žena u medijima u kome je učestvovalo 597 novinarki i drugih žena zaposlenih u medijima:

- **63%** njih je navelo da su doživele **pretnje i maltretiranja na internetu**.
- **90%** njih smatra da je u poslednjih pet godina **sve više pretnji i maltretiranja na internetu**.
- **82%** njih su rekle **da je sve više digitalnih napada**, uljučujući i hakovanje naloga na društvenim mrežama krađe ili kompromitovanja podataka;
- **68%** žena je zabrinuto za svoju bezbednost na internetu.
- **1 od 10 novinarki** je prećeno smrću. Učesnice u istraživanju su izrazile veliku zabrinutost i zbog drugih vrsta pretnji upućenim njihovim članovima porodice i prijateljima.

MALTRETIRANJE NOVINARKI PREKO INTERNETA (CYBER-BULLYING): RODNO ZASNOVANO NASILJE

Rezultati [studije iz 2018. godine](#), [Međunarodne federacije novinara \(IFJ\)](#) govore da je on-lajn maltretiranje usmereno na žene uglavnom rodno zasnovano (između ostalog tu su, seksističke uvrede, ponižavanje na osnovu njihovog fizičkog izgleda, pretnje silovanjem) što nije slučaj kada su novinari (muškarci) u pitanju.

Šta više, **dve trećine novinarki su bile žrtve rodno zasnovanih napada na internetu**.

8% učesnica u studiji su rekle da su dobijale seksističke uvrede, a **46 %** njih da su im upućivani komentari kojima se **devalvira njihov rad** zbog rodnog identiteta.

Pored toga, **22%** novinarki su **dobijale opscene slike** od nepoznatih pojedinaca, a **14%** su bile žrtve **pretnji silovanjem**.

Neke novinarkе ne prijavljuju incidente iz straha od odmazde ili drugih profesionalnih posledica, kao na primer da im se ne zadaju zadaci o određenim temama.

U samo **13%** slučajeva **napadač je identifikovan ili izveden pred lice pravde**.

GUARDIAN (GARDIJAN): TAMNA STRANA KOMENTARA

Kao deo serije o rastućem globalnom fenomenu maltretiranja preko interneta, *Guardian* je sproveo istraživanje 70 miliona komentara postavljenih na njihovom sajtu od 2006. godine.

Utvrđeno je da su od **10 najmaltretiranijih novinara osam bile žene, dok su dvojica muškaraca bili tamnije kože.**

U skoro svim sekcijama, članci novinarki su bili češće blokirani ili su dobijali loše i uvredljive komentare.

POSLEDICE PRETNJI PREKO INTERNETA NOVINARKAMA

Novinarke kažu da su posle pretnji i napada preko interneta, trpele **neposredne i dugoročne posledice** koje su uticale na njihovu sposobnost da obavljaju posao.

Takvi napadi mogu da dovedu do emocionalnog stresa sa dugoročnim psihološkim posledicama.

Kako bi se zaštitile, novinarke mogu biti primorane da menjaju svoje dnevne navike i rutinu, mesto rada, mesto stanovanja, ili čak zemlju u kojoj žive.

Da bi se zaštitile od psihološkog maltretiranja, ponekad su prinuđene da zatvore svoje naloge na društveim mrežama, obustave istraživanja, prekinu vezu sa svojim izvorima ili da izbegavaju određena ciljana mesta.

Prema gore pomenutoj studiji IFJ, **38 %** novinarki koje su bile žrtve maltretiranja na internetu su priznale da su **pribegle samocenzuri.**

MALTRETIRANJE NOVINARKI PREKO INTERNETA: U ČETIRI TAČKE!

- Novinarke nose dupli teret: predmet su napada i kao žene i kao novinarke.
- Maltretiranje preko interneta može imati više oblika, pa čak i kroz pretnje smrću što izaziva ogroman emocionalni stres i dugoročni uticaj na novinarke.
- Demokratija cveta kada se čuje mnoštvo glasova i mišljenja. Zaštita i osnaživanje žena novinarki znači unapređenje slobode štampe i ostvarivanje slobodnog i nezavisnog novinarstva. Suprotno tome, nedostatak svesti i reagovanja može dovesti do toga da žene novinarke napuste profesiju i da se spreči izražavanje različitih mišljenja u javnoj debati.
- **Ne sme se potceniti opasnost od maltretiranja preko interneta! Sve navedeno gore o zaštiti, obavezi države u pogledu sprovođenja istraga i krivičnog gonjenja se odnosi i na pretnje preko interneta, kao i na druge oblike digitalnih napada na novinarke.**

PRETNJE PO NOVINARKE U REPUBLICI SRBIJI

Grupa Novinarke protiv nasilja prema ženama čine medijske radnice iz različitih redakcija iz Srbije, a UNDP Srbija, uz podršku Fonda B92 i Koordinacionog tela za rodnu ravnopravnost. Prema njihovim nalazima, neadekvatnim ili stereotipnim izveštavanjem u medijima nasilje se normalizuje, a preživjele žene se izlažu dodatnom riziku. Takođe, postoji veći broj slučajeva u kojima su žene novinarke izložene neprihvatljivom napadu zbog svog profesionalnog izveštavanja. Često su izložene mizogenim izjavama.

Slučaj Jovane Gligorijević – Novinarki Vremena su na društvenim mrežama upućene pretnje smrću povodom izveštavanja o slučaju Gorana Jevtića.

Slučaj Snežane Čongradin – Šešelj je u skupštinskoj raspravi naveo da bi novinarku Danasa Snežanu Čongradin osudio na 20 godina zatvora jer je napisala da je Srbija u Srebrenici učinila genocid.

Slučaj Jelena Zorić – u januaru 2021. ispred njenih vrata pronađen je papir na kome je pisalo: „Ovo će trajati dok se ne završi. Od toga se pobeći ne može“ i poruka advokata prvooptuženog u slučaju Jovanjica.

Slučaj Žakline Tatalović – Uvrede izrečene na Pinku u emisiji Hit Tvit.

DRUGI KORAK – PRAĆENJE (VOĐENJE EVIDENCIJE) NAPADA NA NOVINARE

Neke internet platforme pružaju informacije o napadima, pritiscima na novinare, o praćenju nacionalnog zakonodavstva i reagovanja država na napade:

- [Platforma Saveta Evrope za unapređenje zaštite novinarstva i bezbednosti novinara](#)
- [Mapiranje slobode medija](#)
- [Platforma o pretnjama novinarima na Zapadnom Balkanu](#)

TREĆI KORAK – PODSTICANJE POVOLJNOG OKRUŽENJA ZA NOVINARSTVO I IZBEGAVANJE NEKAŽNJIVOSTI

Pitanje:

Koje bi korake trebalo da preduzmu vlade, nadležni organi za sprovođenje zakona, tužioci i sudije za postizanje povoljnijeg okruženja za rad novinara kako bi pomogli da se izbegne nekažnjavanje krivičnih dela počinjenih protiv novinara?

SAŽETAK OSNOVNIH KONCEPATA

Evropska konvencija o ljudskim pravima

Član 10 - Sloboda izražavanja

1. Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu posedovanja sopstvenog mišljenja, primanja i saopštavanja informacija i ideja bez mešanja javne vlasti bez obzira na granice. Ovaj član ne sprečava države da zahtevaju dozvole za rad televizijskih, radio i bioskopskih preduzeća.
2. Pošto korišćenje ovih sloboda povlači za sobom dužnosti i odgovornosti, ono se može podvrgnuti formalnostima, uslovima, ograničenjima ili kaznama propisanim zakonom i neopходnim u demokratskom društvu, u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda ili kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda i prava drugih, sprečavanje otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda.

SAŽETAK OSNOVNIH KONCEPATA

Primeri „mešanja“

- Krivična presuda (novčana kazna ili kazna zatvora)
- Nalog za plaćanje naknade štete i/ili troškova
- Zabrana objavljivanja
- Zaplena izdanja ili bilo kog drugog sredstva preko koga se izražava mišljenje ili se prenosi informacija
- Zabrana bavljenja novinarstvom
- Disciplinska mera (kazna)
- Nalog za otkrivanje izvora ili sankcija ako novinar odbije da to učini
- Izjava šefa države da državni službenik neće biti postavljen na javnu funkciju zbog izjave koju je javno izneo.

Trodelni test

Svako mešanje mora biti:

- propisano zakonom;
- u cilju postizanja legitimnog cilja (u interesu nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, radi sprečavanja nereda i kriminala, zaštite zdravlja ili morala, zaštite ugleda drugih, sprečavanja i otkrivanja obaveštenja dobijenih u poverenju, ili radi očuvanja autoriteta i nepristrasnosti sudstva); i
- neophodno i sazmerno legitimnom cilju.

SAŽETAK OSNOVNIH KONCEPTA: KLJUČNA PRAVA ZA ZAŠTITU NOVINARSTVA, BEZBEDNOSTI NOVINARA I DRUGIH MEDIJSKIH AKTERA

Član 2: Pravo na život

Član 3: Zabrana mučenja

Član 5: Pravo na slobodu i bezbednost

Član 6: Pravo na pravično suđenje

Član 7: Kažnjavanje samo na osnovu zakona

Član 8: Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života

Član 10: Sloboda izražavanja

Član 11: Sloboda okupljanja i udruživanja

Član 13: Pravo na delotvorni pravni lek

SAŽETAK OSNOVNIH KONCEPTA: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Član 46. Ustava Republike Srbije

Sloboda mišljenja i izražavanja, kao i sloboda da se govorom, pisanjem, slikom ili na drugi način traže, primaju i šire obaveštenja i ideje.

Ograničenja slobode izražavanja:

sloboda izražavanja se može zakonom ograničiti, ako je to neophodno radi:

- 1) zaštite prava i ugleda drugih
- 2) čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda
- 3) zaštite javnog zdravlja
- 4) morala demokratskog društva i
- 5) nacionalne bezbednosti Republike Srbije

PRIMERI KORAKA KOJE TREBA DA UČINE VLADE, ORGANI SPROVOĐENJA ZAKONA, TUŽIOCI I SUDIJE

Revizija zakona o kleveti, borbi protiv terorizma, nacionalnoj bezbednosti, javnom redu, govoru mržnje, bogohuljenju i sećanju sa ciljem da se predvide garancije za slobodu izražavanja; da zakoni ne smeju biti preterano restriktivni, da su ključni pojmovi i koncepti dovoljno jasno formulisani i definisani sa ciljem da se izbegnu zloupotrebe.

Poštovanje **načela srazmernosti** u primeni takvih zakona i kazni.

Adekvatne **proceduralne garancije i delotvorni pravni lekovi** za sprečavanje zloupotrebe zakona.

PRIMERI KORAKA (NASTAVAK): ZAKONI O KLEVETI

Revizija **zakona o kleveti** sa ciljem:

- da ne propisuju dalekosežne i nesrazmerne kazne;
- da ne propisuju kazne zatvora;
- da ne propisuju veću zaštitu javnih ličnosti;
- da šefovi država/vladari nemaju posebnu zaštitu vis-à-vis prava na izveštavanje i izražavanje mišljenja o njima;
- da garantuju slobodu izražavanja u skladu sa evropskim i međunarodnim standardima o ljudskim pravima, uključujući i princip istina / javni interes / fer odbrana komentara;
- da predviđaju građansko pravne lekove kao alternativu naknadi štete, kao što je izvinjenje ili ispravka; kao i ekspresne i ekonomski opravdane mere;
- da promovišu rad vanskudskih tela, kao što su saveti za štampu koji mogu da srazmerno rešavaju pitanja klevete.

DELOTVORNI PRAVNI LEKOVI I NEZAVISNE ISTRAGE

Moraju postojati delotvorni i primereni **pravni lekovi** za pretnje novinarima koji uključuju:

- pravo na obeštećenje,
- novčanu nadoknadu,
- medicinsku i psihološku pomoć, preseljenje i smeštaj.

Organizovanje posebnih sudskih i vanskudskih istraga/**koje vrše nezavisna specijalizovana tela.**

Državni funkcioneri i javne ličnosti:

- moraju da se uzdrže od podriivanja i napada na integritet novinara i drugih medijskih aktera.
- moraju da se uzdrže od prisiljavanja/podsticanja/pritiska na novinare da odstupe od profesionalnih standarda i da šire propagandu.
- moraju javno da osude sve slučajeve pretnji i nasilja nad novinarima i drugim medijskim akterima.

PRIMERI KORAKA (NASTAVAK): ISTRAGE

Istrage moraju biti delotvorne (da vode ka utvrđivanju činjenica i identifikaciji počinitelaca i, kada je to primereno, kažnjavanju odgovornih), i poštovanju osnovnih uslova:

- **adekvatnosti:** razumni koraci za obezbeđenje dokaza
- **nezavisnosti:** od svih uključenih u incident
- **temeljnosti:** temeljna, objektivna i nepristrasna analiza svih elemenata
- **promptnosti**
- **javnog nadzora/dostupnosti** žrtvama i njihovim porodicama

PRIMERI KORAKA (NASTAVAK): KAKO SUZBITI NEKAŽNJIVOST

Praktični/operativni uslovi za **suzbijanje nekažnjivosti**

- Specijalizovane istražne jedinice sa stručnim znanjem međunarodnih standarda ljudskih prava.
- Nezavisni i nepristrasni pravosudni sistem.
- Bezbednost sudija, tužilaca, advokata i svedoka.
- Bez mogućnosti zastarevanja krivičnog dela zlostavljanja od strane državnih službenika.
- Izuzetnost amnestije/pomilovanja.
- Strože kazne za državne službenike, koji nemarom, saučesništvom ili namerno, postupaju tako da sprečavaju ili ometaju istragu, krivično gonjenje ili kažnjavanje počinitelaca krivičnih dela.
- Novinarske ili sindikalne legitimacije, relevantne akreditacije i novinarske oznake moraju biti prihvaćene od strane državnih vlasti kao novinarske isprave. Kada novinar nije u mogućnosti da pruži takvu dokumentaciju, državni organi će preduzeti sve mere da utvrde njegov status.
- Smernice za pripadnike vojske i policije kojima se zabranjuju uznemiravanje, zastrašivanje ili fizički napadi na novinare.
- Delotvorni kanali komunikacije moraju postojati između novinarskih organizacija i snaga bezbednosti tokom izveštavanja sa uličnih protesta i drugih javnih događaja.
- Sudije, tužioci, pripadnici organa sprovođenja zakona moraju biti obučeni u oblastima međunarodne zaštite ljudskih prava i humanitarnog prava, značaja uloge novinara i drugih medijskih aktera u demokratskom društvu, kao i rodno-specifičnim aspektima.
- U okviru obuke za pripadnike organa sprovođenja zakona, mora se naglasiti da se u istrazi slučaja nasilja/pretnji novinarima moraju uzeti u obzir dokazi koji ukazuju na vezu između datog slučaja i profesionalnih aktivnosti novinara.

PRIMERI KORAKA (NASTAVAK): SUDSKI POSTUPAK

Zakonodavne i/ili druge mere za sprečavanje zloupotrebe postupka, a posebno:

- Pravila i standardi u pogledu krivične i građanske odgovornosti sa ciljem da se spreči „klevetnički turizam“.
- Anti-SLAPP standardi (Strateška tužba protiv učešća javnosti).
- Postojanje programa pravne pomoći za novinare kako bi im se omogućilo da predstavljaju svoje argumente.
- Obuka sudija sa ciljem da se izbegne proizvoljna primena restriktivnih zakona.

PRIMERI KORAKA KOJE PREDUZIMAJU VLADE, ORGANI SPROVOĐENJA ZAKONA, TUŽIOCI I SUDIJE

REPUBLIKA SRBIJA

Kleveta je dekriminalizovana 2012. godine.

Postoje brojni postupci koje lice može voditi.

Krivične istrage i krivični postupak za KZ iz člana 138. stav 3. - ko učini delo prema licu koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja u vezi sa poslovima koje obavlja, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.

Građanski postupak za naknadu štete.

Postupak pred Poverenikom za zaštitu ravnopravnosti.

Postupak pred Zaštitnikom građana.

Problem: opšta atmosfera u društvu koja ne doprinosi rasvetljavanju napada na novinare, sprovođenju adekvatnih istraga i kažnjavanju odgovornih.

ČETVRTI KORAK- PROBLEMI SA KOJIMA SE NOVINARI SUSREĆU U PRAKSI

1. **Pristup informacijama i dokumentima, uključujući i poverljive informacije i informacije koje su posedu države**
2. **Pristup mestima sa kojih mogu da izveštavaju, uključujući događaje kao što su protesti**
3. **Pristup sudovima i pravosudnom sistemu**
4. **Komunikacija sa poverljivim izvorima**
5. **Vođenje prikriivenih istraga**

1) PRISTUP INFORMACIJAMA I DOKUMENTIMA, UKLJUČUJUĆI I POVERLJIVIM INFORMACIJAMA, KAO I INFORMACIJAMA KOJE SU POSEDU DRŽAVE

Učešće novinara i drugih medijskih aktera u javnim debatama pitanjima od legitimnog javnog interesa se ne sme obeshrabrivati, primenom, na primer, mera kojima se proizvoljnim restrikcijama otežava pristup informacijama, što može postati oblik posredne cenzure.

„Svako unutar jurisdikcije države članice ima pravo da dobije... informaciju u posedu javnih vlasti sem onih koji su u posedu zakonodavnih i sudskih vlasti“. *Magyar Helsinki Bizottság protiv Mađarske*, predstavka br. 18030/11.

Evropski sud za ljudska prava („Sud“) smatra da prema članu 10 Konvencije novinari i NVO imaju pravo pristupa informacijama koje su u posedu države u mnogim okolnostima.

Videti i [Preporuku R\(81\)19](#) Komiteta ministara svim državama članicama u pogledu pristupa informacijama u posedu državnih organa (informacije od javnog značaja).

2) PRISTUP MESTIMA RADI IZVEŠAVANJA, UKLJUČUJUĆI PROTESTIMA

Novinari moraju da imaju najbliži mogući pristup događajima koji zaslužuju pažnju javnosti kako bi mogli da nesmetano izveštavaju i da ih dokumentuju. Ako su sprečeni da pristupe i izveštavaju sa mesta na kojima se dešavanju važni događaji, oni nisu u mogućnosti da valjano odigraju ulogu „javnog čuvara“ u demokratskom društvu.

Takva mesta i događaji uključuju:

- *Mesta pod kontrolom vlasti, kao što su sudovi, zatvori, pritvori;*
- *Protesti, uključujući i proteste koje obezbeđuje policija;*
- *Mesta i objekte u privatnoj svojini, pod uslovom da se, u svakom od slučajeva, štite prava pojedinca na odgovarajući način.*

S obzirom na značaj pristupa novinara na lokacijama sa kojih mogu nesmetano da prate postupanje javnih vlasti i događaje od javnog interesa, od Suda se očekuje da obrati „posebnu pažnju“ na mere koje imaju za cilj da se novinari udalje sa takvih lokacija.

Da bi se procenilo da li je neka takva mera „neophodna u demokratskom društvu“, Sud razmatra sledeće faktore kao relevantne:

- Da li je zabrana prisustva ili isključivanje novinara zasnovana na razumnoj proceni činjeničnog stanja;
- Da li je podnosilac predstavke mogao da izveštava o incidentu na bilo koji drugi način;
- Ponašanje i postupanje novinara.

Svako opravdanje ili slično obrazloženje koje se odnosi na javni red i ograničenje pristupa novinara mestima i događajima se mora pažljivo razmotriti i mora biti zasnovano na pravilnoj i adekvatnoj proceni svih okolnosti.

3) PRISTUP SUDOVIMA I PRAVOSUDNOM SISTEMU

Princip otvorene pravde je osnovna komponenta **člana 6: pravo na pravično suđenje**.

Neograničen pristup novinara pravosudnom sistemu, **sem u najizuzetnijim okolnostima**, kao i omogućavanje da oni pravilno i tačno izveštavaju tokom postupka, predstavljaju nužni aspekt principa otvorene pravde, jer bez novinara ovaj princip ne bi bio delotvoran.

Novinarima se mora dozvoliti da prisustvuju i izveštavaju tokom svih sudskih javnih rasprava, a njihovo isključenje bi trebalo da je moguće samo u krajnje nužnim okolnostima. Svaki izuzetak od ovog pravila bi morao da bude u skladu sa odredbama člana 6(1): „*štampa i javnost se mogu isključiti s celog ili s dela suđenja ... kada to zahteva zaštita interesa maloletnika ili privatnog života strana u postupku, ili u meri koja je, po mišljenju suda, neophodna u posebnim okolnostima kada bi publicitet mogao da naškodi interesima pravde*“. *B i P protiv Ujedinjenog Kraljevstva, predstavke br.36337/97 i 35974/97.*

4) KOMUNIKACIJA SA POVERLJIVIM IZVORIMA (VIDETI I KORAK 6)

Problem zaštite novinarskih izvora se može javiti na nekoliko načina:

- Nadležni organi koji istražuju krivična dela koja su potencijalno učinili novinari ili su učinjena protiv novinara, moraju pažljivo postupati sa novinarskim materijalom i digitalnim uređajima u slučaju da dođu do saznanja o poverljivim informacijama.
- U rešavanju građanskih i krivičnih predmeta koji se tiču novinara, tužioci, advokati i sudije moraju uzeti u obzir pitanje zaštite izvora informacija. U takvim postupcima ne sme se zahtevati od novinara da otkrivaju svoje izvore informacija ili informacija na osnovu kojih bi se mogli otkriti izvori informacija, niti im se neprimereno suditi ako odbiju da to učine. Izuzeci su mogući samo u najekstremnijim slučajevima, odnosno nakon što se razmotre i odbiju sve druge manje intrusivne mere za postizanje pravičnog rešenja.

Pravo na zaštitu izvora se ne sme smatrati privilegijom (*Nagla protiv Letonije*), već kao važan aspekt slobode izražavanja.

Podržavanjem prava na zaštitu izvora u svakom predmetu jeste pitanje od značajnog javnog interesa kome se mora dati odgovarajuća težina u proceni ravnoteže između takvog javnog interesa i višeg javnog interesa koji bi bio zadovoljen dobijanjem takve informacije.

5) VOĐENJE PRIKRIVENIH ISTRAGA

Na novinare koji se bave prikrivenim istragama u okviru svojih profesionalnih aktivnosti primenjuju se zakoni o zaštiti podataka i privatnosti. Takvi zakoni moraju da predvide izuzetke za novinarstvo od javnog interesa.

Ponekad je potrebno da novinari pribegnu podvalama, pa čak i prevarama kako bi došli do materijala kojima potkrepljuju svoje navode. U takvim slučajevima, ako je optuženo lice novinar, ta činjenica je relevantna kod odlučivanja o istrazi i krivičnom gonjenju, i ako se donese odluka o krivičnom gonjenju, status novinara se mora uzeti u obzir kod odlučivanja o odgovornosti i sankcijama.

ŠESTI KORAK – NOVINARI NA RADU: ZAŠTITA IZVORA

„Zaštita novinarskih izvora jedan je od osnovnih uslova za slobodu štampe... Bez takve zaštite, izvori se mogu odvratiti od pružanja pomoći štampi u informisanju javnosti o pitanjima od javnog interesa. Time se može umanjiti uloga novinara kao čuvara javnog interesa, kao i sposobnost štampe da pruži tačne i pouzdane informacije ... nalog da se otkriju izvori... ne može biti u skladu s članom 10 Konvencije sem u slučaju postojanja preovlađujućih javnih interesa.“

Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva, §39

Pravo na neotkrivanje može biti ograničeno u skladu sa stavom 2, člana 10, ali otkrivanje se može naložiti samo ako se na ubedljiv način utvrdi da postoji preovlađujući javni interes i ako su okolnosti od vitalne i dovoljno ozbiljne prirode, i (i) ako ne postoje ili su iscrpljene sve druge razumne alternativne mere; i (ii) ako je legitimni interes otkrivanja bez sumnje veći od javnog interesa neotkrivanja.

PREPORUKA BR. R (2000) 7 KOMITETA MINISTARA O PRAVU NOVINARA DA NE OTKRIJU SVOJE IZVORE INFORMACIJA

Načelo 1: Domaći zakoni i praksa treba da obezbede pravo novinara na zaštitu izvora.

Načelo 2: Prava na zaštitu izvora se moraju, u odgovarajućim okolnostima, proširiti na treća lica koja su u vezi sa novinarima.

Načelo 3: Ograničenja prava na neotkrivanje.

- (a) Pravo novinara da ne otkrije informaciju kojom se može identifikovati izvor ne sme da bude predmet drugih ograničenja sem onih pomenutih u članu 10, stav 2 Konvencije.
- (b) Otkrivanje informacija kojima se identifikuje izvor može se smatrati neophodnim samo ako se na ubedljiv način može utvrditi: (i) da ne postoje razumne mere koje su alternativa otkrivanju ili su ih iscrpila lica ili organi vlast koje traže njihovo otkrivanje; i (ii) da legitimni interes za otkrivanje očigledno preovlađuje nad javnim interesom za neotkrivanje;
- (c) Gore navedeni zahtevi treba da se primenjuju u svim fazama svakog postupka u kome se može pozvati na pravo neotkrivanja.

Načelo 4: Dokazi koji su alternativa novinarskim izvorima. U sudskom postupku protiv novinara, kada se želi utvrditi istinitost tvrdnji, nadležni organi prvo treba da razmotre dokaze koje im stoje na raspolaganju a koji se ne odnose na pravo zaštite izvora.

Načelo 5: Uslovi koji se odnose na otkrivanje izvora.

- (a) Predlog ili zahtev za pokretanje mere radi otkrivanja izvora mogu da podnesu samo strane (uključujući i nadležne organe), u čijem je direktnom legitimnom interesu otkrivanje takvih informacija.
- (b) Nadležni organi treba da obaveste novinare da ne objavljuju informacije kojima se može identifikovati izvor.
- (c) Svaka sankcija zbog neotkrivanja izvora može se izreći samo u skladu sa postupkom predviđenim u članu 6 Konvencije.
- (d) Svaka takva sankcija podleže preispitivanju od strane drugog pravosudnog organa.
- (e) U slučaju kad se novinar odazove zahtevu ili nalogu da otkrije informacije koje identifikuju izvor, nadležni organi treba da razmotre mogućnost primene mera za ograničavanje daljeg otkrivanja traženih informacija.

Načelo 6: Nadzor nad komunikacijama, prisмотра, sudski pretres i zaplena. Mere presretanja, nadzora ili sudskog pretresa i zaplene ne treba primenjivati protiv novinara ako je njihova svrha da zaobiđu pravo novinara da zaštite svoje izvore. Tamo gde su policija ili pravosudni organi na regularan način došli do informacije koja identifikuje izvor, treba preduzeti mere da se spreči kasnije korišćenje tih informacija, kao i da se ograniči njihovo korišćenje samo za tu konkretnu svrhu.

Načelo 7: Zaštita od samooptuživanja. Načela koja su ovde ustanovljena ne smeju da ograniče nacionalne zakone koji se odnose na zaštitu.

ZAŠTITE NOVINARSKIH IZVORA: SUDSKA PRAKSA EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Sledeći slajdovi sadrže činjenice predmeta koji su razmatrani pred Evropskim sudom za ljudska prava u vezi sa zaštitom novinarskih izvora:

- *Voskuil protiv Holandije*
- *Saint-Paul Luxembourg S.A. protiv Luksemburga*
- *Sanoma Uitgevers B.V. protiv Holandije*
- *Roemen and Schmit protiv Luksemburga*
- *Nordisk Film & TV A/S protiv Danske*
- *Stichting Ostade Blade protiv Holandije*
- *Telegraaf Media Nederland Landelijke Media B.V. i drugi protiv Holandije*

VOSKUIL PROTIV HOLANDIJE

U policijskom pretresu jednog stana pronađena je kasetna puna krijumčarenog oružja. Gospodin Voskuil je nakon toga objavio dva članka u kojim je izrazio svoju sumnju o načinu na koji je policija izvršila raciju. Naime, prema informaciji koju je dobio od neimenovanog izvora, policija je ušla u stan da proveri vodovodne cevi iz kojih je curela voda. Voskuil je zatim pozvan kao svedok odbrane da svedoči u postupku koji se vodio u vezi sa krijumčarenim oružjem i naloženo mu je da otkrije izvor informacija jer, kako je rečeno, ukoliko bi se utvrdila istinitost te informacije osporila bi se, ne samo krivica optuženog, već i integritet policije. Odbio je da otkrije izvor i izrečena mu je kazna od dve nedelje zatvora. Voskuil protiv Holandije (predstavka br. 64752/01).

SAINT-PAUL LUXEMBOURG S.A. V. LUXEMBOURG

Podnosilac predstavke je u jednim novinama objavio članak o sporovima koji su se ticali starateljstva nad decom u kom je objavljeno ime socijalnog radnika u vezi sa konkretnim slučajem dva maloletnika. Šef organa socijalnog staranja je, po želji tog socijalnog radnika podneo prijavu tužilaštvu koje je naložilo istragu radi zaštite maloletnika i klevete. Kako ime novinara tog članka nije pronađeno u nacionalnom registru novinara, istražni sudija je izdao nalog za pretres i zaplenu. Policija je postupila po nalogu istražnog suda i izvršila pretres poslovnih prostorija medija čiji je saradnik bio novinar i (pod pretnjom prinude) preuzeli jednu beležnicu i nekoliko dokumenata. Svrha naloga je bila da se izvrši pretres i zaplene svi dokumenti i predmeti, u svakom postojećem obliku, a koji su u vezi sa navodnim krivičnim delom. Saint-Paul Luksemburg S.A. protiv Luksemburga (predstavka br. 26419/10).

SANOMA UITGEVERS B.V. PROTIV HOLANDIJE

Podnosilac predstavke je izdavač Autoweek, časopisa čiji su novinari dobili dozvolu organizatora nelegalne trke automobila da izveštavaju sa trke pod uslovom da ne otkrivaju imena učesnika. Policija je naknadno posumnjala da je jedan od automobila na trci ranije korišćen za pljačku bankomata i dobila nalog da od izdavača traži da preda sve fotografije sa te trke. Izdavač je odbio da to učini, a tužilaštvo je izdalo nalog izdavaču da preda pomenuti materijal što je on odbio posle čega je uhapšen i zadržan u pritvoru nekoliko sati (od 18-20). To isto veče izveden je pred Regionalni sud u Amsterdamu i protestujući predao fotografije. Posle dva meseca, po žalbi izdavača, Regionalni sud je ukinuo nalog za zaplenu materijala i vratio oduzeti CD-ROM na kome su se nalazile fotografije, ali je odbio da zabrani policiji da koristi zadržane kopije, kao i da izda nalog za uništenje kopija fotografija koje su bile u posedu policije.

ROEMEN I SCHMIT PROTIV LUKSEMBURGA

Gospodin Roemen je bio novinar, a gospodin Schmit njegov advokat. Roemen je objavio članak u kome je optužio ministra vlade za utaju poreza i rekao da je ministru izrečena novčana kazna. Ministar je podneo krivičnu prijavu na osnovu koje je sprovedena istraga protiv Roemena zbog odavanja tajne. Tužilac je naložio da se istragom utvrdi identitet osobe koja je odala informacije iz katastarskih knjiga. U okviru istrage izvršen je pretres doma i kancelarije gospodina Roemena gde nisu nađeni nikakvi dokazi. Cilj ovog naloga je bio da se nađu i zaplene svi predmeti, dokumenti i sve ostalo što bi moglo da utiče na istragu. Istražni sudija je zatim izdao nalog za pretres kancelarije advokata Schmita kada je zaplenjeno pismo (ograničene relevantnosti). Prvobitno su rezultati ovog pretresa proglašeni ništavnim i pismo je vraćeno advokatu Schmitu, ali je posle toga opet izdat nalog za pretres i pismo je ponovo zaplenjeno.

NORDISK FILM & TV A/S V. DENMARK

U ovom slučaju radi se o novinaru koji je tajno istraživao slučaj pedofilije koga su dva pedofila (Mogens i Per) članovi danskog „Udruženja pedofila“ „primili u društvo“, i dali mu inkriminujuće informacije o dešavanjima u hotelu u vlasništvu jednog danskog državljanina u kom je Mogens imao seksualne odnose sa jednim dečakom. Novinar je otputovao u Indiju i otkrio čvrste dokaze da je vlasnik hotela umešan u zlostavljanje indijskih dečaka. Novinar je zapisivao i snimao tokom istrage. Pre prikazivanja materijala, on je uveravao dva pedofila i njihovo udruženje da ništa od svega neće procureti u javnost.

Dan nakon prikazivanja dokumentarnog filma Mogens, koji je već bio poznat policiji, je uhapšen. Policija je zatim proširila istragu na Pera i tražila od novinara da odobri otkrivanje neprikazanih snimaka i beležaka, što je novinar odbio. Sud je odbio zahtev tužioca da izda nalog za obelodanjivanje ovog materijala zbog zaštite izvora. Ova odluka je potvrđena i po žalbi, ali je istu preinačio Vrhovni sud Danske koji naložio da se materijal preda pod uslovom da se ne obelodanjuju identiteti tri imenova lica (žrtve, policajca i majke vlasnika hotela).

STICHTING OSTADE BLADE PROTIV HOLADNIJE

Nakon serije bombaških napada u Arnhemu (Holandija) 1995. i 1996. godine, urednici ove fondacije izdali su saopštenje za javnost u kom su objavili da su primili pismo od organizacije koja je preuzela odgovornost za jedan od tri napada i da će u narednom izdanju časopisa objaviti to pismo. Izvršen je pretres prostorija časopisa po nalogu i uz nadzor istražnog sudije, a u vezi krivične istrage.

Pošto je urednik rekao da se pismo ne nalazi u prostorijama, odneseni su kompjuteri i dokumenti radi dalje istrage. Podnosilac predstave Evropskom sudu je tvrdio da pretres prostorija časopisa predstavlja povredu prava da zaštiti svoje pravo da prima i pruža informacije.

TELEGRAAF MEDIA NEDERLAND LANDELIJKE MEDIA B.V. I DRUGI PROTIV HOLANDIJE

U ovoj novini objavljeni su članci u kojima se sugerisalo da novine imaju dokumente za koje su tvrdili da sadrže državne tajne. Naloženo im je da predaju dobijeni materijal, odnosno dokumente ali oni su odbili tvrdeći da bi se izvor novinarskih informacija mogao otkriti na osnovu otisaka prstiju na dokumentu. Uredništvo je osporilo ovaj nalog pred Regionalnim sudom, ali je sud konstatovao da se tu ne radi o povredi člana 10 Konvencije jer se od njih nije tražilo da aktivno učestvuju u identifikovanju izvora, kao i da zaštita državne tajne opravdava ovakvo mešanje u pravo novine iz člana 10, pa je Vrhovni sud odbacio žalbu.

Nakon toga, novinari su pokrenuli postupak tvrdeći su agenti državne bezbednosti presretali njihove telefonske razgovore, što država nije ni porekla ni potvrdila, ali je na kraju Vrhovni sud stao na stanovište da čak i da su mere bile usmerene na izvor, pravo zaštite izvora nije apsolutno pravo i da se stoga, primena specijalnih mera, u principu, ne može isključiti.

Zatim su novinari bili svedoci u krivičnom postupku koji se vodio protiv tri lica optužena za curenje tajnih dokumenata. Odbili su da odgovaraju na pitanja, zbog čega su na kratko privedeni, ali ih je Regionalni sud, poštujući značaj zaštite novinarskih izvora, oslobodio i rekao da su u ovom slučaju nije moglo raditi o pitanju državne bezbednosti (s obzirom da su dokumenti bili dostupni na drugi način, što je to bilo opšte poznato u tom trenutku). Otisci prstiju nisu nađeni na dokumentima.

DOMAĆE PRAVO I SUDSKA PRAKSA U OBLASTI ZAŠTITE NOVINARSKIH IZVORA

Zakon o javnom informisanju i medijima eksplicitno i jasno brani pravo novinara na novinarsku tajnu i precizira da „novinar nije dužan da otkrije izvor informacije, osim podataka koji se odnose na krivično delo, odnosno učinioca krivičnog dela za koje je kao kazna propisan zatvor u trajanju od najmanje pet godina, ako se podaci za to krivično delo ne mogu pribaviti na drugi način,“ (član 52).

Krivični zakonik takođe štiti pravo novinara da ne otkriju identitet autora informacije ili izvor informacije u slučaju krivičnih dela učinjenih putem medija (član 41). Oba domaća zakona limitiraju novinarsko pravo zaštite izvora na podatke koji se odnose na krivična dela za koje je zaprečena kazna zatvora manja od pet godina, bez obzira na vrstu.

Problem: ograničenja nisu zasnovana na legitimnim interesima koji odgovaraju nekom od razloga koje pominje EKLP (interesi nacionalne bezbednosti, teritorijalnog integriteta ili javne bezbednosti, sprečavanje nereda ili kriminala, zaštita zdravlja ili morala, itd.).

DOMAĆE PRAVO I SUDSKA PRAKSA U OBLASTI ZAŠTITE NOVINARSKIH IZVORA

Zakon o elektronskim komunikacijama dopušta narušavanje principa tajnosti komunikacije ako je to neophodno radi vođenja nekog krivičnog postupka ili radi zaštite bezbednosti Republike Srbije i dozvoljava presretanje telefonske i internet komunikacije kojim se otkriva njen sadržaj (snimanje, kopiranje, prisluškivanje) bez pristanka korisnika, doduše na određeno vreme i na osnovu odluke suda (član 126).

Iz istih razloga (sprovođenje istrage, otkrivanje krivičnih dela, vođenje krivičnog postupka, zaštita nacionalne i javne bezbednosti), Zakon istovremeno nameće obavezu operatorima elektronskih komunikacionih mreža (tj. internet provajderima, operatorima fiksne i mobilne telefonije, itd.) da na period od godinu dana zadržavaju određene podatke o presretnutim elektronskim komunikacijama građana, i to one koji se odnose na utvrđivanje vrste komunikacije, njenog izvora i odredišta, kao i početka, trajanja i završetka, na identifikaciju opreme učesnika komunikacije i njihove lokacije (član 129).

KODEKS NOVINARA SRBIJE – UPUTSTVA I SMERNICE

3. Novinar je dužan da poštuje zahtev izvora informisanja za anonimnošću. Izmišljanje anonimnih izvora je težak prekršaj standarda profesionalnog postupanja novinara.

Smernice:

Korišćenje anonimnih (poverljivih) izvora informacija generalno se ne preporučuje, osim ukoliko nema drugog načina da se dođe do informacije od izuzetnog značaja za javnost. Često, upotreba neimenovanih izvora informacija predstavlja samo način da izvor ili sam novinar/medij iznese netačne, nepotpune i nedovoljno proverene informacije.

U slučaju da se pokaže da skrivanje izvora služi za pokriće njegovog nepostojanja, kredibilitet novinara /medija biće ozbiljno narušen.

Anonimnost /poverljivost treba omogućiti izvorima koji mogu da pruže informaciju „iz prve ruke“, odnosno za dokumenta koja direktno potvrđuju, ili, sama po sebi, predstavljaju informaciju od izuzetnog značaja za javnost.

Urednik je obavezan da sa novinarom proveri opravdanost upotrebe anonimnih (poverljivih) izvora informacija. U tom smislu, neophodno je da bar jedan urednik zna i štiti identitet anonimnog izvora.

SEDMI KORAK - POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE

Države su dužne da **usvoje i sprovede zakone** na delotvoran način u cilju zaštite bezbednosti novinara i drugih medijskih aktera.

Kada je to potrebno, nadležni organi imaju pozitivnu obavezu da preduzmu **preventivne operativne mere** radi zaštite pojedinaca čiji su životi izloženi riziku da postanu žrtve krivičnog dela drugog pojedinca.

Imajući u vidu teškoće sa kojima se suočavaju policije u savremenim društvima, nepredvidljivost postupanja ljudi, kao potrebu da se izaberu načini delovanja, odnosno prioriteta i resursi, opseg pozitivnih obaveza se mora tumačiti na način kojim se ne sme **nametati nemoguć ili nesrazmeran teret** na nadležne organe.

Ipak, nadležni organi moraju imati u vidu **ranjiv položaj** novinara koji izveštavaju o politički osetljivim pitanjima, u odnosu na one koji su na vlasti.

Iako usvajanje operativnih mera ne bi trebalo da povlači nesrazmeran teret za države, nije prihvatljivo da države koriste nedostatak resursa kao izgovor za neispunjavanje pozitivnih obaveza.

Državni nadležni organi su dužni da:

- **sprečavaju ili suzbijaju** dela protiv pojedinaca kada znaju ili bi trebalo da znaju da postoji stvarni rizik za njihov život ili fizički integritet od napada trećih lica, i da
- **preduzimaju mere** u okviru svojih ovlašćenja, uz pomoć kojih se može **izbeći takav rizik**.

Ova obaveza se jasno odnosi na situacije u kojima se novinari i drugi medijski akteri mogu naći u riziku tokom izveštavanja. Relevantne obaveze države se odnose na sve **državne organe i aktere**.

POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE: SUDSKA PRAKSA

Gongadze protiv Ukrajine

Georgiy Gongadze, novinar bio je aktivan u informisanju podizanju svesti javnosti o korupciji i odsustvu slobode izražavanja u Ukrajini. Otet je i ubijen. Nekoliko meseci pre njegovog nestanka, Gongadze je obavestio generalnog tužioca da je pod nadzorom i da mu se pretilo. Objavljeni su audio snimci razgovora između predsednika države i drugih najviših funkcionera o tome da je potrebno učutkati Gongadzea.

Država nije ispunila svoju obavezu da zaštiti Gongadzea od rizika po njegov život, čime je pokazala flagrantni nemar, posebno imajući u vidu da se tu radilo o mogućoj umešanosti države. Ovim je povređen suštinski aspekt člana 2 Konvencije (pravo na život).

Dink protiv Turske

Firat Dink, turski novinar jermenskog porekla je objavio nekoliko kontraverznih članaka o tursko-jermenskim odnosima od genocida nad Jermenima koji su izazvali nezadovoljstvo u krugovima turskih nacionalističkih ekstremista. Nakon što je pokrenut krivični postupak protiv Dinka zbog vređanja turskog identiteta, on je ubijen. Istraga je pokazala da je pre ubistva policija bila zvanično obavestena da postoji mogućnost da će biti izvršen atentat na njega i ko su osumnjičeni, ali nije preduzela ništa da spreči to ubistvo.

Država nije ispunila pozitivnu obavezu da zaštiti život novinara Dinka, s obzirom da su nadležne vlasti imale informacije o tome da postoji neposredan rizik po fizički integritet Dinka.

POZITIVNE OBAVEZE DRŽAVE: SUDSKA PRAKSA

Mazepa i drugi protiv Rusije

Anna Politkovskaya, poznata istraživačka novinarka i kritičarka politike predsednika Vladimira Putina je ubijena 2006. godine. Nadležni organi su pokrenuli istragu nakon koje je pet lica osuđeno za direktno izvršenje ubistva. Utvrđeno je da je ubistvo naručeno, ali naručiocci nisu identifikovani.

U ovom slučaju država nije ispunila svoju pozitivnu obavezu da sprovede delotvornu istragu, propuštajući da sprovede adekvatne istražne radnje i okonča istragu na vreme.

Khadija Ismayilova protiv Azerbejdžana

Poznata istraživačka novinarka i kritičarka vlasti bila je žrtva prljave kampanje čiji je cilj bio da prestane da se bavi istraživačkim novinarstvom. Pošto je to odbila, na internetu je postavljen video snimak njenog seksualnog odnosa koji je snimljen bez njenog znanja preko kamera koje su tajno postavljene u njenom stanu.

Država je imala obavezu da istraži ovaj slučaj, s obzirom da se radilo o uvredi dostojanstva, povredi prava na privatnost i novinarsku slobodu. A pošto je politički govor uživa najveću zaštitu, država je imala obavezu da ispita povezanost njenih političkih stavova i prljave kampanje. Sud je utvrdio dve povrede prava, (pravo na poštovanje privatnog, porodičnog života, doma i prepiske) iz člana 8 (pravo na slobodu izražavanja) i iz člana 10 Konvencije.

OSMI KORAK- UVOD U PREPORUKU CM/REC(2016)4 O ZAŠTITI NOVINARSTVA I BEZBEDNOSTI NOVINARA I DRUGIH MEDIJSKIH AKTERA

Zašto je doneta Preporuka?

- Da se spreči kontinuirano nasilje, pretnje i zastrašivanja novinara,
- Da se delotvorno reše pitanja vezana za rodno-specifične aspekte,
- Da se iskoreni nekažnjivost učinilaca krivičnih dela protiv novinara,
- Da se uzme u obzir evolutivna priroda javne debate,
- Da se podstaknu dalekosežne strategije i mere za iznalaženja održivih rešenja,
- Da se razjasne praktične implikacije (pozitivnih) obaveza država.

KOJE SU GLAVNE ODLIKE PREPORUKE:

- Pozivanje država da preispitaju i revidiraju nacionalne zakone i praksu i obezbede usklađivanje sa praksom Evropskog suda za ljudska prava.
- Posvećivanje dužne pažnje rodno specifičnim aspektima na sistematičan način.
- Da se posveti slična pažnja digitalnoj dimenziji.
- Primena sveobuhvatnog i koherentog pristupa.
- Čvrsto i eksplicitno utemeljenje na principima koje je razradio Evropski sud za ljudska prava.
- Pokušaj ispitivanja praktičnih implikacija obaveza država u oblasti ljudskih prava za različite organe vlasti (npr. policije, sudstva, tužilaštva itd).

STRUKTURA PREPORUKE:

- Preambula
- Operativni deo (stav 7)
- Smernice:
 - Prevencija,
 - Zaštita,
 - Krivično gonjenje (opšti i specifični fokus na nekažnjivost),
 - Promovisanje informisanosti, obrazovanja i podizanje nivoa svesti,
- Principi.

STUB 1: PREVENCIJA

- Povoljno okruženje za slobodu izražavanja;
- Zaštita uzbunjivača;
- Preispitivanje i revizija nacionalnih zakona i prakse;
- Rodno zasnovana pitanja:
 - Borba protiv terorizma, ekstremizma i nacionalna bezbednost,
 - Nacionalni mehanizmi za preispitivanje;
- Kleveta;
- Nadzor.

STUB 2: ZAŠTITA

- Bezbedna utočišta;
- SOS telefonske linije za pomoć;
- Platforma Saveta Evrope za unapređenje zaštite novinarstva i bezbednosti novinara;
- Programi obuke;
- Javno objavljivanje i osuda pretnji;
- Uloga i odgovornost medijskih organizacija;
- Programi i mere podrške.

STUB 3: KRIVIČNO GONJENJE

- Konkretna pravila i postupci za krivično gonjenja dela protiv novinara;
- Uključenost žrtava i/ili članova njihove porodice u istražni postupak;
- Nekažnjivost za krivična dela protiv novinara i vođenje istraga.

STUB 4: UNAPREĐENJE (INFORMISANOSTI, OBRAZOVANJA I PODIZANJE NIVOA SVESTI)

- Unapređenje (informisanosti, obrazovanja i podizanje nivoa svesti);
- Prevođenje i promovisanje standarda Saveta Evrope na lokalnim jezicima;
- Obeležavanje međunarodnih dana.

6. SLOBODA IZRAŽAVANJA I DOBRO UPRAVLJANJE PRAVOSUĐEM, SPROVOĐENJE PRAVDE

NORMATIVNI OKVIR U DOMAĆEM I MEĐUNARODNOM PRAVU

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Ustav Republike Srbije

Član 142. stav 2.

Sudovi su samostalni i nezavisni u svom radu i sude na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata, kada je to predviđeno zakonom, opšteprihvaćenih pravila međunarodnog prava i potvrđenih međunarodnih ugovora.

Član 145.

Sudske odluke se donose u ime naroda. Sudske odluke se zasnivaju na Ustavu, zakonu, potvrđenom međunarodnom ugovoru i propisu donetom na osnovu zakona. Sudske odluke su obavezne za sve i ne mogu biti predmet vansudske kontrole.

Sudsku odluku može preispitivati samo nadležni sud, u zakonom propisanom postupku. Pomilovanjem ili amnestijom izrečena kazna može se, bez sudske odluke, oprostiti u celini ili delimično.

Član 149.

Sudija je u vršenju sudijske funkcije nezavisan i potčinjen samo Ustavu i zakonu. Svaki uticaj na sudiju u vršenju sudijske funkcije je zabranjen.

Član 151.

Sudija ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje prilikom donošenja sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom delu kršenja zakona od strane sudije.

Sudija ne može biti lišen slobode u postupku pokrenutom zbog krivičnog dela učinjenog u obavljanju sudijske funkcije bez odobrenja Visokog saveta sudstva.

Član 34. st. 3. i 4.

Svako se smatra nevinim za krivično delo dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda.

Niko ne može biti gonjen ni kažnjen za krivično delo za koje je pravosnažnom presudom oslobođen ili osuđen ili za koje je optužba pravosnažno odbijena ili postupak pravosnažno obustavljen, niti sudska odluka može biti izmenjena na štetu okrivljenog u postupku po vanrednom pravnom leku. Istim zabranama podleže vođenje postupka za neko drugo kažnjivo delo.

Zakon o sudijama, „Sl. glasnik RS“, br. 116/2008, 58/2009 – odluka US, 104/2009, 101/2010, 8/2012 – odluka US, 121/2012, 124/2012 – odluka US, 101/2013, 111/2014 – odluka US, 117/2014, 40/2015, 63/2015 – odluka US, 106/2015 i 63/2016 – odluka US

Član 5.

Sudija ne može biti pozvan na odgovornost za izraženo mišljenje ili glasanje prilikom donošenja sudske odluke, osim ako se radi o krivičnom delu kršenja zakona od strane sudije.

Sudija ne može biti lišen slobode u postupku pokrenutom zbog krivičnog dela učinjenog u obavljanju sudijske funkcije bez odobrenja Visokog saveta sudstva.

STANDARDI EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Kad je reč o profesijama uključenim u sudski postupak (sudije, tužioci, advokati), Sud je zaključio da svako ograničenje njihove slobode izražavanja zahteva pažljivo preispitivanje, imajući u vidu negativno dejstvo koje bi ono moglo da ima na širu profesiju.

Sloboda izražavanja sudija

Predmet Vil (Wille) protiv Lihtenštajna

Podnosilac predstavke, visoko pozicionirani sudija, dobio je pismo od kneza od Lihtenštajna u kojem je ovaj kritikovao izjavu sudije datu tokom akademskog predavanja o izvesnom ustavnom pitanju i najavio nameru da ga ne imenuje na određenu javnu funkciju posle takve izjave. Na početku ocenjivanja, Sud zaključuje da „mora imati na umu da, kad je reč o pravu na slobodu izražavanja ljudi na takvom položaju, pojam „dužnosti i odgovornosti“ iz člana 10 stav 2 dobija poseban značaj, jer bi se inače moglo očekivati od javnih zvaničnika koji vrše sudska ovlašćenja u pravosuđu da iskazuju uzdržanost u primjeni svog prava na slobodu izražavanja u svim predmetima u kojima bi autoritet i nepristrasnost pravosuđa mogli biti dovedeni u pitanje.“ Sud je zatim rekao da, iako ustavno pitanje o kojem je govorio podnosilac predstavke sadrži političke implikacije, taj element sam po sebi ne bi smeo da ga spreči da raspravlja o tom pitanju. Kad je utvrdio kršenje člana 10 EKLJP, Sud je primetio kako je jednom prethodnom prilikom vlada Lihtenštajna iznela stav vrlo sličan stavu podnosioca predstavke, te da njegovo mišljenje deli znatan broj ljudi u zemlji, zbog čega ono ne predstavlja neodrživu tvrdnju.

Predmet Baka protiv Mađarske⁹⁸

Sud pridaje posebnu važnost funkciji na kojoj se nalazi podnosilac predstavke, izjavama ili stavovima koje je izrazio javno, kontekstu u kojem su isti izraženi i reakciji na njih. U profesionalnom svojstvu predsjednika Vrhovnog suda i Nacionalnog veća pravde, podnosilac predstavke je izneo svoje mišljenje o četiri zakonodavne reforme koje se tiču pravosuđa. Reforme su se ticale pitanja u vezi sa funkcionisanjem i reformom pravosudnog sistema, nezavisnosti i neuklonjivosti sudija sa funkcije i starosne granice za penzionisanje sudija.

Sud ponavlja da pitanja koja se tiču funkcionisanja pravosudnog sistema predstavljaju pitanja od javnog značaja, a rasprava o njima uživa zaštitu člana 10 EKLJP (videti Kudeshkina, citirano iznad, stav 86). Čak i ako neko pitanje o kojem se raspravlja ima političke implikacije, to samo po sebi nije dovoljno da spreči sudiju da da izjavu o tom pitanju (videti Wille, citirano iznad, stav 67).

Sud primećuje da status koji je podnosilac prijave uživao kao predsednik Vrhovnog suda mu nije uskratio zaštitu na osnovu člana 10 EKLJP (videti Harabin protiv Slovačke, broj 58688/11, stav 149, 20. novembar 2012. godine). Štaviše, naročito imajući u vidu sve veći značaj koji se daje razdvajanju ovlašćenja (videti Kleyn i drugi protiv Holandije [Opšti komentar], brojevi 39343/98, 39651/98, 43147/98 i 46664/99, stav 193 Evropske konvencije o ljudskim pravima 2003-VI i Stafford protiv Velike Britanije [Opšti komentar], broj 46295/99, stav 78, Evropske konvencije o ljudskim pravima 2002-IV) i značaju očuvanja nezavisnosti pravosuđa, svako mešanje u slobodu izražavanja sudije u poziciji kao što je pozicija ovog podnosioca predstavke poziva na detaljan nadzor od strane Suda (videti Harabin (odluka), broj 62584/00, od 29. juna 2004).

Međutim, da bi se utvrdilo da li je ova odredba prekršena, prvo se mora utvrditi da li sporna mera predstavlja mešanje u ostvarivanje slobode izražavanja podnosioca predstavke - u formi „formalnosti, stanja, ograničenja ili kazne“ - ili da li se nalazi u sferi prava na pristup ili na zapošljavanje u državnoj službi, prava koje nije obezbeđeno EKLJP.

Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, obim mere se mora odrediti stavljanjem te mere u kontekst činjenica o predmetu i relevantnog zakonodavstva (za rekapitulaciju relevantne sudske prakse, videti Wille protiv Lihtenštajna [Opšti komentar], broj 28396/95, stavovi 42-43, Evropske konvencije o ljudskim pravima 1999 - VII; Harabin (odluka), citirano iznad, Kayasu protiv Turske, brojevi 64119/00 i 76292/01, stavovi 77-79, od 13. novembra 2008; Kudeshkina protiv Rusije, broj 29492/05, stav 79, od 26. februara 2009; Poyraz protiv Turske, broj 15966/06, stavovi 55-57, od 7. decembra 2010. godine; i Harabin protiv Slovačke, citirano iznad, stav 149).

Proističe da bi svaki domaći zakon ili drugi propis koji nameće apsolutna i nesputana ograničenja u smislu lojalnosti ili poverljivosti određenim kategorijama državnih službenika, kao što su zaposleni u obaveštajnim službama, vojsci, itd. ili članovi pravosuđa, predstavljao kršenje člana 10 EKLJP.

Države članice mogu da usvoje takva ograničenja samo kad ista nisu opšteg karaktera već su svedena na konkretne kategorije informacija, čija se tajnost mora periodično preispitivati, konkretne kategorije državnih službenika ili samo na određene pojedince koji pripadaju tim kategorijama, i kad su privremena. Kad istaknu argument lojalnosti ili obaveze poverljivosti u interesu odbrane „nacionalne bezbednosti“, države članice moraju da definišu taj koncept

98. Presuda ESLJP: Baka v. Hungary (br. 20261/12)

striktno i usko, tako da njime ne obuhvate oblasti koje su izvan stvarnog delokruga nacionalne bezbednosti.

Isto tako, države moraju da dokažu postojanje stvarne opasnosti po zaštićeni interes, kao što je nacionalna bezbednost, a moraju da uzmu u obzir još i interes javnosti da bude upoznata s određenim informacijama. Ako se sve to zanemari, takva ograničenja slobode izražavanja prema svojoj prirodi su apsolutna i u suprotnosti sa članom 10 stav 2 EKLJP.

Predmet Kudeškina (Kudeshkina) protiv Rusije⁹⁹

Razrešenje sa sudijske funkcije zbog davanja kritičkih izjava o ruskom pravosuđu: kršenje

85. Sud zatim ponavlja da se član 10 primenjuje i na mesto rada i da državni službenici, kao što je podnosilac predstave, uživaju pravo na slobodu izražavanja (videti gore pomenut predmet Vogt, stav 53; predmet Wille protiv Lihtenštajna [VV], br. 28396/95, stav 41, EKLJP 1999-VII; Ahmed i drugi protiv Velike Britanije, od 2. septembra 1998, stav 56, Izveštaji 1998-VI; Fuentes Bobo protiv Španije, br. 39293/98, stav 38, od 29. februara 2000; i Guja protiv Moldavije [VV], br.14277/04, stav 52, od 12. februara 2008).

Istovremeno, Sud je svestan da zaposleni prema svom poslodavcu imaju obavezu lojalnosti, rezerve i diskrecije. To se naročito odnosi na državne službenike, jer sama priroda državne službe zahteva da državni službenik bude obavezan dužnošću lojalnosti i diskrecije (videti gore pomenut predmet Vogt, stav 53; gore pomenut predmet Ahmed i drugi, stav 55; i predmet De Diego Nafría protiv Španije, br. 46833/99, stav 37, od 14. marta 2002). Zbog toga, objavljivanje informacija pribavljenih u toku rada od strane državnih službenika, čak i u stvarima od javnog interesa, treba razmotriti u svetlu njihove obaveze lojalnosti i diskrecije (videti predmet Guja, stavovi 72–78)

86. Sud ponavlja da materija koja se odnosi na funkcionisanje sistema pravosuđa predstavlja pitanja od javnog interesa, te da rasprava o njima uživa zaštitu iz člana 10. Međutim, Sud je već u više navrata istakao posebnu ulogu pravosuđa u društvu jer, kao garant pravde koja je temeljna vrednost u državi u kojoj vlada pravo, pravosuđe mora da uživa poverenje javnosti da bi uspešno obavilo svoje dužnosti. Zato se može pokazati da je neophodno zaštititi to poverenje od destruktivnih napada, koji su u suštini neutemeljeni, posebno u svetlu činjenice da kritikovane sudije podležu obavezi diskrecije, koja im brani da odgovore na kritike (videti predmet Prager i Oberschlick protiv Austrije, od 26. aprila 1995, stav 34, Serija A br. 313). Izraz „autoritet pravosuđa“ konkretno obuhvata shvatanje da su sudovi pravi forum za rešavanje pravnih sporova i odlučivanje o nečijoj nevinosti ili nevinosti za krivičnu optužbu, i da ih šira javnost prepoznaje kao takve (videti predmet Worm protiv Austrije, od 29. avgusta 1997, stav 40, Izveštaji 1997-V). Kad je reč o zaštiti autoriteta pravosuđa, zapravo se radi o poverenju koje sudovi u demokratskom društvu moraju da zadobiju od optuženog u smislu krivičnog postupka, ali i od šire javnosti (videti, mutatis mutandis, među mnogim drugim referencama, predmet Fey protiv Austrije, od 24. februara 1993, Serija A br. 255-A). Iz tog razloga Sud je utvrdio da je dužnost javnih zvaničnika koji vrše sudska ovlašćenja u pravosuđu da iskazuju uzdržanost u primeni svog prava na slobodu izražavanja u svim predmetima u kojima bi autoritet i nepristrasnost pravosuđa mogli biti dovedeni u pitanje (videti gore pomenut predmet Wille, stav 64).

99. Presuda ESLJP: Kudeshkina v. Russia (br. 29492/05)

Autoritet i nepristrasnost pravosuđa

Praksa Suda pod ovim naslovom dokazuje da iako pravosuđe uživa posebnu zaštitu, ono ne funkcioniše u vakumu, i da pitanja o funkcionisanju pravosuđa i efikasnom sprovođenju pravde mogu da budu deo javne debate.

Sandey Tajms protiv Ujedinjenog Kraljevstva

U predmetu Sandey Tajms¹⁰⁰ vlada je opravdavala zabranu objavljivanja jednog novinskog članka interesom zaštite nepristrasnosti pravosuđa i očuvanjem poverenja javnosti u sudske organe. Posle korišćenja sedativa pod nazivom „talidomid“ od 1959. do 1962. godine, rođena su mnoga deca sa teškim deformitetima. Lek je proizvodila i prodavala firma Distillers Company Ltd, koja ga je 1961. godine povukla s tržišta. Roditelji su tužili firmu tražeći isplatu odštete. Pregovori između stranaka trajali su godinama. Njihovu transakciju morali su da odobre sudovi. Sve novine, uključujući „Sandey Tajms“, opširno su izveštavale o tom slučaju. Stranke su 1971. godine započele pregovore o osnivanju dobrotvornog fonda za decu sa deformitetom. Septembra 1972. godine, „Sandey Tajms“ je objavio članak pod naslovom „Naša talidomidna deca: Povod za nacionalnu bruku“, kritikujući firmu zbog manjeg iznosa novca isplaćenog žrtvama i male sume koju je firma nameravala da uplati u dobrotvorni fond. „Sandey Tajms“ je najavio da će u narednom članku da opiše okolnosti te tragedije.

Na zahtev kompanije, pravobranilac je zatražio od suda da listu izda nalog sa zabranom objavljivanja, tvrdeći da će objavljivanje najavljenog članka ometati pravdu. Zabrana je izdata i „Sandey Tajms“ se uzdržao od objavljivanja.

Pred Evropskim sudom, „Sandey Tajms“ se pozvao na kršenje člana 10. Vlada je opravdala zabranu potrebom da očuva „autoritet i nepristrasnost pravosuđa“, jer su predmeti u vezi sa „talidomidom“ i dalje bili u toku pred sudovima. Sud je konstatovao da „postoji opšte prihvatanje činjenice da sudovi ne mogu da funkcionišu u vakuumu. Iako sudovi jesu forum za rešavanje sporova, to ne znači da se o sporovima ne može voditi prethodna diskusija na drugom mestu, bilo u specijalizovanim časopisima ili štampi uopšte, ili u javnosti. Osim toga, iako masovni mediji ne smeju da prekorače granice postavljene u interesu pravilnog funkcionisanja pravosuđa, dužnost im je da prenose informacije i ideje koje se tiču pitanja iznetih pred sud, kao i u drugim oblastima od javnog interesa. Ne samo što mediji imaju zadatak da prenose takve informacije i ideje: već i javnost ima pravo da ih dobije“.

U konkretnim okolnostima tog slučaja, Sud je primetio da je „katastrofa s 'talidomidom'“ bila stvar od nespornog javnog značaja. Pored toga, porodice pogođene tragedijom, kao i opšta javnost, imali su pravo da budu informisani o svim činjenicama ovog slučaja. Sud je zaključio da zabrana izdata novinama „nije odgovorila na društvenu potrebu dovoljnim pritiskom da prevagne javni interes u vidu slobode izražavanja u smislu Konvencije“.

100. Presuda ESLJP: Sunday times v. The United Kingdom (br. 6538/74)

PRAVILA O OGRANIČENJU UVREDLJIVOG GOVORA PO OSNOVU OČUVANJA AUTORITETA I NEPRISTRASNOSTI PRAVOSUĐA

Postojeća pravila o **ograničenju uvredljivog govora po osnovu očuvanja autoriteta i nepristrasnosti pravosuđa** izvedena su iz dva predmeta: *Nikula protiv Finske*¹⁰¹ i *Morice protiv Francuske*¹⁰².

Diskusija o predmetu *Nikula* može se voditi ovde, a o predmetu *Morice* kasnije, kod slobode izražavanja advokata.

Nikula protiv Finske

U podnesku koji je Nikula pročitala pred sudom, javni tužilac, gospodin T., kritikovan je zbog „manipulacije ulogom i protivpravnom izvođenju dokaza». Posle privatne tužbe koju je podneo g. T., Nikula je 1994. godine osuđena za javnu klevetu učinjenu zbog nedovoljnog znanja. Vrhovni sud je potvrdio osuđujuću presudu 1996. godine, ali je kaznu ograničio samo na naknadu štete i isplatu troškova. Presedan iz predmeta *Nikula* ustanovljava slobodu advokata da prilikom odbrane svog klijenta kritikuje ponašanje javnog tužioca na sudu. Specijalni status specijalizovanih advokata daje im centralno mesto u sprovođenju pravde, kao posrednicima između javnosti i sudova. Podnesci podnositeljke predstavke bili su ograničeni na sudnicu, nasuprot kritikovanju sudije iznetom u medijima. Pretnja od ex post facto preispitivanja braniočevog kritikovanja javnog tužioca teško se može podvesti pod braniočevu dužnost da revnosno brani interese svog klijenta. Na ocenu nekog argumenta odbrane ne sme da utiče potencijalno negativno dejstvo krivične sankcije ili obaveze da se plati naknada zbog pretrpljene štete ili nastalih troškova.

U načelu, klevetanje sudije od strane štampe odvija se **u okviru debate o lošem funkcionisanju sudskog sistema** ili u kontekstu **sumnje u nezavisnost ili nepristrasnost sudija**. Takva pitanja uvek su bitna za javnost i **ne smeju se izostaviti iz javne debate**, naročito u zemlji koja prolazi kroz tranziciju ka nezavisnom i efikasnom pravosuđu.¹⁰³ Zbog toga domaći sudovi moraju da izvagaju vrednosti i interese obuhvaćene u predmetu u kojem su kritikovane sudije ili drugi učesnici u pravosuđu. Sudovi moraju da vode računa o časti dotičnog sudije u odnosu na slobodu štampe da izveštava o stvarima od javnog interesa i da odlučuju o prioritetima u demokratskom društvu. Svakako, kad je kritika prvenstveno uperena na vređanje ili klevetanje članova pravosuđa, bez doprinošenja javnoj debati o funkcionisanju pravosuđa, zaštita data slobodi izražavanja može da bude uža. Još jedno relevantno pitanje pod ovim naslovom je mogućnost da se **javno ospori konačna sudska odluka**.

Sloboda izražavanja advokata

Advokati igraju važnu ulogu u sudskom postupku i zbog toga je njihov položaj naročito zaštićen.

101. Presuda ESLJP: *Nikula v. Finland* (br. 31611/96)

102. Presuda ESLJP: *Morice v. France* (br. 29369/10)

103. Presuda ESLJP: *Maciejewski v. Poland* (br. 34447/05)

Nikula protiv Finske

45. Sud ponavlja da specijalni status advokata njima daje centralno mesto u sprovođenju pravde, kao posrednicima između javnosti i sudova. Takav položaj objašnjava uobičajena ograničenja na ponašanje članova advokatske komore. Pored toga, sudovi – garanti pravde, čija je uloga suštinska u državi zasnovanoj na vladavini prava – moraju da uživaju poverenje javnosti. S obzirom na pažnju koja se poklanja ključnoj ulozi advokata u ovoj oblasti, od njih se legitimno može očekivati da doprinesu pravilnom sprovođenju pravde, a time i očuvanju poverenja javnosti u njih (videti predmet Schöpfer protiv Švajcarske, presuda od 20. maja 1998, Izveštaji o presudama i odlukama 1998-III, str. 1052-53, stavovi 29-30, sa daljim referencama).

(...)

52. Sud dalje konstatuje da su podnesci podnosioca predstavke bili ograničeni na sudnicu, nasuprot kritikovanju nekog sudije ili tužioca iznetom, na primer, u medijima (videti gore pomenut predmet Schöpfer, str. 1054, stav 34, i predmet Prince protiv Velike Britanije, br. 11456/85, Odluka Komisije od 13. marta 1986, Odluke i izveštaji 46, str. 222). Sud ne može ni da utvrdi da podnosiocева kritika tužioca, koja je procesnog karaktera, predstavlja ličnu uvredu (videti predmet W.R. protiv Austrije, br. 26602/95, odluka Komisije od 30. juna 1997 (nije u izveštaju) u kojoj je branilac opisao mišljenje sudije kao „smešno“, i predmet Mahler protiv Nemačke, br. 29045/95, odluka Komisije od 14. januara 1998 (nije u izveštaju), gde je branilac izjavio da je tužilac napisao optužnicu „u stanju potpune opijenosti“).

(...)

55. Zbog toga se ograničenje slobode izražavanja branioca – makar bilo u vidu blage krivične sankcije – u demokratskom društvu može prihvatiti kao nužno jedino u izuzetnim slučajevima. Kako odluka vršioca dužnosti javnog tužioca da ne podigne optužnicu protiv podnosioca, tako i manjinsko mišljenje Vrhovnog suda, ukazuju da su i domaće vlasti bile daleko od saglasja u pogledu postojanja dovoljne osnove za mešanje koje je sada pod znakom pitanja. Prema mišljenju Suda, nije prikazano da postoje takvi razlozi i stoga ograničenje slobode izražavanja gospođe Nikule ne može da bude klasifikovano kao „nužna/hitna potreba društva“.

Moris (Morice) protiv Francuske¹⁰⁴

Činjenice: Bernard Borel, sudija delegiran za postizanje sporazuma o saradnji između Francuske i Džibutija, pronađen je mrtav 1995. godine. Istraga žandarmerije Džibutija koja je usledila u narednim danima zaključila je da je on izvršio samoubistvo. Njegova udovica, osporavajući zaključak o samoubistvu, podnela je privatnu tužbu i imenovala podnosioca predstavke da je zastupa u postupku. Otvorene su dve sudske istrage za ubistvo s predumišljajem izvršeno od strane jednog ili više nepoznatih lica. Sudska istraga poverena je istražnim sudijama M. i L.L.

Juna 2000. godine, Odsek za optužnice pri Apelacionom sudu opozvao je te sudije s predmeta, a predmet preneo istražnom sudiji P. Ubrzo zatim, isti Odsek podržao je zahtev podnosioca predstavke da se od sudije M. oduzme predmet visokog profila „Sajentologija“.

Septembra 2000. godine, podnosilac predstavke i jedan njegov kolega obratili su se pismom francuskom ministru pravde u vezi sa sudskom istragom smrti sudije Borela. Rekli su da se ponovo obraćaju ministru zbog ponašanja sudije M. i sudije L.L. koje je „sasvim suprotno načelima nepristrasnosti i objektivnosti“

104. Presuda ESLJP: Morice v. France (br. 29369/10)

i zatražili da se otvori istraga u vezi sa „brojnim nedostacima ... koji su iznijeti na svetlo dana u toku sudske istrage“ koju treba da sprovede Generalni inspektorat pravosudnih organa.

Narednog dana, u članku u novinama „Le Monde“ pisalo je da su advokati gospođe Borel „žestoko kritikovali“ sudiju M. ministru pravde, naročito je optužujući za ponašanje koje je „sasvim suprotno načelima nepristrasnosti i objektivnosti“, dodajući da je ona očigledno propustila da neki predmet registruje u spisima predmeta i prenese ga sudiji koji je preuzeo predmet.

Dvoje sudija je zbog objavljivanja, u svojstvu privatnih građana, podnijelo krivičnu prijavu protiv direktora „Le Monda“, novinara koji je napisao članak i gospodina Moricea, optuživši ih za krivično delo javne klevete državnog službenika. Apelacioni sud je podnosioca predstavke proglasio krivim za saučesništvo u tom krivičnom delu i izrekao mu novčanu kaznu od 4.000 eura. Iznos od 7.500 eura obeštećenja dodeljen je svakom od sudija, što je podnosilac predstavke trebalo da plati zajedno sa još dvoje tuženih.

U presudi od 11. jula 2013. godine, Veće ESLJP je utvrdilo, sa šest glasova za i jednim protiv, da nije bilo kršenja člana 10 EKLJP. Predmet je 9. decembra 2013. godine upućen Velikom veću na zahtev podnosioca predstavke.

Odluka Evropski sud

Član 10: Osuda podnosioca predstavke predstavljala je mešanje u njegovo pravo na slobodu izražavanja, garantovano članom 10 EKLJP. Mešanje je bilo propisano zakonom, s ciljem da zaštiti reputaciju ili prava drugih.

U osudi podnosioca predstavke, Apelacioni sud je imao stanovište kako je sama činjenica da je neko rekao da je ponašanje nekog istražnog sudije „sasvim suprotno načelima nepristrasnosti i objektivnosti“ naročito uvredljiva tvrdnja. Sud je dodao da je komentar podnosioca predstavke o kašnjenju u prosleđivanju video kasete i njegovo pozivanje na rukom napisanu karticu javnog tužioca Džibutija upućenu sudiji M., za koju je podnosilac prigovora upotrebio izraz „gledanje kroz prste“, samo potvrdio klevetničku prirodu optužbe, da „istinitost“ navoda nije utvrđena i da je odbrana podnosioca predstavke o dobrim namerama odbačena.

(a) Status advokata podnosioca predstavke – iako nije osporeno da su sporne primedbe date u kontekstu postupka, bile su uperene protiv istražnih sudija koji su opozvani sa postupka konačnom odlukom u vreme kad su primedbe objavljene. Zbog toga njegove izjave nisu mogle neposredno da doprinesu njegovom zadatku da brani klijenta, jer je sudska istraga do tog trenutka bila poverena drugom sudiji, koji nije bio predmet kritike.

(b) Doprinos debati o stvarima od javnog interesa – Sporne primedbe podnosioca predstavke, koje se odnose na funkcionisanje pravosuđa, što je stvar javnog interesa, i vođenje predmeta Borel – koji je privukao znatnu medijsku pažnju – potpadaju pod kontekst debate o stvarima od javnog interesa, što zahteva visok nivo zaštite za slobodu izražavanja, sa naročito uskim poljem slobodne procene koje se sledstveno dodeljuje vlastima.

(c) Priroda spornih primedbi – Sporne izjave više su predstavljale vrednosni sud nego čisti opis činjenica, ceneći ih prema opštem tonu primedbi i konteksta u kojem su date, jer uglavnom odražavaju opštu ocenu ponašanja istražnih sudija u toku istrage.

„Činjenična osnova“ za te vrednosne sudove bila je dovoljna. Propust sudije da prosledi video kasetu ne samo što je bio utvrđen, već je bio dovoljno ozbiljan da ga sudija P. zabeleži u spisima predmeta. Što se tiče rukom pisane kartice, pored činjenice da je pokazivala određen stepen prisnosti od strane javnog tužioca Džibutija sa sudijom M., ona je ujedno optužila advokate privatnih stranki za „orkestriranje njihovim manipulisanjem“.

Na kraju, utvrđena je činjenica da je podnosilac prigovora delovao u svom svojstvu advokata u dva

predmeta visokog profila u kojima je sudija M. bila istražni sudija. U oba ta predmeta, podnosilac predstavke uspeo je da izdejstvuje zaključke apelacionih sudova da je bilo propusta u postupku, što je dovelo do opoziva sudije M. sa predmeta.

Zatim, postojala je dovoljno bliska povezanost između izraza koji je upotrebio podnosilac predstavke i činjenica predmeta, a njegove primedbe ne mogu se smatrati obmanjujućim, niti neisprovociranim napadom.

(d) Specifične okolnosti predmeta

(i) Potreba da se uzme u obzir celokupni kontekst – Pozadina predmeta može se objasniti ne samo ponašanjem istražnih sudija i odnosom koji podnosilac predstavke ima s jednim od njih, već i vrlo konkretnim istorijatom predmeta, njegovom međudržavnom dimenzijom i velikom medijskom pažnjom usmerenom na slučaj. Međutim, Apelacioni sud je pripisao znatnu širinu spornoj primedbi podnosioca predstavke kojom kritikuje istražnog sudiju zbog „ponašanja koje je [bilo] sasvim suprotno načelima nepristrasnosti i objektivnosti“, dok je taj citat trebalo da se proceni u svetlu specifičnih okolnosti slučaja, posebno zato što u stvarnosti to nije bila izjava data autoru članka nego izvod iz pisma koje je podnosilac predstavke sa svojim kolegom poslao ministru pravde. Pored toga, u vreme kad je podnosilac predstavke odgovorio na njegova pisma, novinar je već bio obavešten iz sopstvenih izvora da je pismo poslato ministru. Autor članka bio je jedini odgovoran za pozivanje na disciplinski postupak protiv sudije M. u kontekstu predmeta „Sajentologije“. Advokati se nisu mogli smatrati odgovornim za sve što se pojavilo u navodnom intervjuu objavljenom u štampi niti za postupke štampe.

Tako je Apelacioni sud bio u obavezi da ispita sporne primedbe, uz puno uvažavanje ukupne pozadine predmeta i sadržine pisma, uzetih kao jedinstvenu celinu.

Upotreba izraza „gledanje kroz prste“ nije mogla „sama po sebi“ da predstavlja ozbiljan napad na čast i reputaciju sudije M. i javnog tužioca Džibutija.

Osim toga, izjave podnosioca predstavke ne mogu se svesti na puklo izražavanje antagonističkog odnosa sa sudijom M. Sporne primedbe činile su deo zajedničke profesionalne inicijative dva advokata, na temelju činjenica koje su bile nove, utvrđene i podobne da otkriju ozbiljne propuste u sistemu pravosuđa, uključujući dvoje sudija koji su ranije vodili istragu u predmetu u kojem su klijenti advokata bili privatne stranke.

Dok su primedbe podnosioca predstavke svakako imale negativnu konotaciju, mora se reći da, uprkos njihovoj donekle neprijateljskoj prirodi i ozbiljnosti, ključno pitanje u izjavama tiče se funkcionisanja sudske istrage, koja predstavlja stvar od javnog interesa, što ostavlja malo prostora za ograničenja slobode izražavanja. Pored toga, advokat treba da bude u stanju da skrene pažnju javnosti na moguće nedostatke u sistemu pravosuđa, a pravosuđe bi moglo da ima korist od konstruktivne kritike.

(ii) Očuvanje autoriteta pravosuđa – Sudija M. i sudija L.L. bili su članovi pravosuđa koji time podležu širim granicama za prihvatljivu kritiku od običnih građana, te bi zbog toga sporni komentari mogli biti upereni protiv njih u tom svojstvu.

Dalje, primedbe podnosioca predstavke nisu imale kapacitet da ugroze propisno vođenje sudskog postupka, u svetlu činjenice da je viši sud oduzeo predmet od to dvoje istražnih sudija, zabrinut zbog kritika.

Iz istih razloga, a imajući u vidu napred rečeno, osuda podnosioca predstavke nije mogla da posluži očuvanju autoriteta pravosuđa.

(iii) Upotreba dostupnih pravnih lekova – Upućivanje Odseku za optužnice Apelacionog suda jasno je pokazalo da je prvobitna namera podnosioca predstavke i njegovog kolege bila da reše stvar upotrebom dostupnih pravnih lekova. U stvarnosti, problem sa pritužbom nastao je tek kad je upotrebljen pravni lek, kao što je istražni sudija P. uneo u spise predmeta. U tom trenutku, Odsek za optužnice više nije bio u situaciji da ispita takvu pritužbu, upravo zato što je oduzeo predmet od sudije

M. i sudije L.L. U svakom slučaju, već je prošlo četiri i po godine od otvaranja sudske istrage, koja i dalje nije bila zatvorena u trenutku kad je Sud doneo presudu. Sa svoje strane, privatne stranke i njihovi advokati bili su aktivni u postupku.

Štaviše, zahtev poslat ministru pravde da otvori istragu o novim činjenicama nije predstavljao pravni lek – tako da opravda moguće suzdržavanje od intervencije prema štampi – već samo zahtev za upravnom istragom, o kojem odluku donosi ministar shodno svom diskrecionom pravu.

Na kraju, ni glavni javni tužilac, ni relevantan savet ili predsedavajući advokatske komore nisu smatrali za shodno da pokrenu disciplinski postupak protiv podnosioca predstavke zbog izjava u štampi, iako su tu mogućnost imali na raspolaganju.

(iv) Zaključak u pogledu okolnosti slučaja – Sporne primedbe podnosioca predstavke nisu predstavljale težak, štetan i u suštini neosnovan napad na sudove, ali je kritika uperena protiv sudije M. i sudije L.L. u okviru debate o stvari od javnog interesa, koja se tiče funkcionisanja sistema pravosuđa, a u kontekstu predmeta koji je od samog početka zadobio veliku medijsku pažnju. Iako se te primedbe, doduše, mogu oceniti grubim, one ipak predstavljaju vrednosni sud sa dovoljnom „činjeničnom osnovom“.

(v) Izrečene sankcije – Podnosiocu predstavke naređeno je da plati 4.000 eura i, zajednički s ostale dve tužene strane, 7.500 eura odštete svakom od dvoje sudija koji su podneli tužbu kao privatni građani. Na taj način, sankcija koja mu je izrečena nije bila „najlakša moguća“ već, sasvim suprotno, sankcija s određenom težinom, a njegov status advokata je čak iskorišćen da opravda težu kaznu.

S obzirom na navedeno, može se smatrati da je presuda protiv podnosioca predstavke za saučesništvo u kleveti u nesrazmeri s mešanjem u njegovo pravo na slobodu izražavanja, te da stoga nije bila „nužna u demokratskom društvu“ u smislu značenja člana 10 EKLJP.

Zaključak: kršenje (jednoglasno).

Sud je takođe utvrdio kršenje člana 6 stav 1 EKLJP u pogledu podnosiocove pritužbe da njegovom slučaju, pre Kasacionog suda, nije bila data prilika za objektivno saslušanje pred nepristrasnim tribunalom, zbog prisustva sudećeg sudije koji je pre toga javno izrazio svoju podršku jednoj od privatnih stranaka. Strah podnosioca od manjka nepristrasnosti može se smatrati objektivno opravdanim.

Izveštavanje medija o predmetu koji se nalazi u postupku pred sudom

Preporuka Saveta Evrope Rec (2003)13 o pružanju informacije koje se odnose na krivične postupke putem medija:

Principi koji se odnose na informacije koje se daju putem medija u odnosu na krivične postupke (18 principa)

Princip 1: „Javnost mora biti u mogućnosti da dobije informacije o aktivnostima sudskih vlasti i policijskih službi preko medija. Prema tome, novinari moraju biti u stanju da slobodno izveštavaju i komentarišu funkcionisanje krivičnog sistema.“

Presuda ESLJP u predmetu *July and Libération protiv Francuske*¹⁰⁵.

Izričito navođenje na ovaj princip (stav 66). Videti, takođe *Axel Springer protiv Nemačke*¹⁰⁶ (VV, 2012).

¹⁰⁵. Presuda ESLJP: *July and Sarl Libération v. France* (br. 20893/03)

¹⁰⁶. Presuda ESLJP: *Axel Springer ag v. Germany* (br. 39954/08)

De Haes i Gijssels protiv Belgije

U predmetu De Haes i Gijssels¹⁰⁷ novinari koji su podneli predstavku pisali su u novinama o predmetu koji je bio u sudskom postupku. U pet članaka, otrovnim izrazima kritikovali su sudije Apelacionog suda, koji su u jednom predmetu razvoda presudili da dvoje dece razvedenih roditelja živi s ocem. Oca, poznatog javnog beležnika, pre toga su bivša žena i njeni roditelji optužili za seksualno zlostavljanje oba deteta. U vreme razvoda, istraga protiv javnog beležnika bila je zatvorena bez podizanja optužnice.

Troje sudija i javni tužilac tužili su dvojicu novinara i novine, tražeći odštetu na ime uvredljivih navoda. Parnični sud je utvrdio da su dvojica novinara izraženo sumnjala u nepristrasnost sudija time što su pisali da su sudije namerno presudile pogrešno zbog bliskih političkih veza s javnim beležnikom. Novinari su obavezani da plate odštetu (u simboličnom iznosu) i da objave presudu u šest izdanja o svom trošku.

Sud je priznao da članovi pravosuđa moraju da uživaju poverenje javnosti i zato moraju da budu zaštićeni od destruktivnih napada bez ikakve činjenične osnove. Štaviše, pošto imaju obavezu diskrecije, sudije ne mogu da reaguju u javnosti na razne napade, kao što, na primer, to mogu političari. Sud je zatim proučio članke i utvrdio da sadrže mnoge pojedinosti, uključujući mišljenja stručnjaka, što pokazuje da su novinari obavili ozbiljno istraživanje pre nego što su obavestili javnost o tom slučaju. Članci su bili deo šire javne debate o incestu i načinu kako je pravosuđe reagovalo na njega. Priznajući važnost prava javnosti da bude informisana o nekom pitanju od javnog interesa, Sud je odlučio da odluka domaćih sudova nije bila „neophodna u demokratskom društvu“, što znači da je povređen član 10 EKLJP.

PRETPOSTAVKA NEVINOSTI

PREJUDICIRAJUĆE IZJAVE

Član 6 stav 2 EKLJP (pravo na pravično suđenje) ima za cilj da spreči ugrožavanje objektivnog krivičnog suđenja prejudicirajućim izjavama blisko povezanim s tim postupkom. Kad takvog postupka nema niti ga je bilo, izjave koje pripisuju krivično ili drugo kažnjivo ponašanje u većoj meri su relevantne za razmatranje zaštite od klevete i za adekvatan pristup sudu za utvrđivanje građanskih prava – pokretanja mogućih pitanja iz članova 8 i 6 Konvencije (Zollmann protiv Velike Britanije (odluka); Ismoilov i drugi protiv Rusije, stav 160). Mora se napraviti temeljna razlika između izjave kojom se neko samo sumnjiči da je izvršio krivično delo i jasne izjave, u odsustvu konačne presude, da je neki pojedinac izvršio predmetni zločin (Isto, stav 166; Nešćák protiv Slovačke, stav 89). Taj drugi slučaj je kršenje pretpostavke nevinosti, dok se za prvi smatra da se ne može reagovati prigovorom u više raznih situacija koje je proučio sud (Garycki protiv Poljske, stav 67). Utvrđivanje da li neka izjava sudije ili drugog organa javne vlasti krši načelo pretpostavke nevinosti mora se vršiti u kontekstu konkretnih okolnosti pod kojima je data sporna izjava (predmet Doktoras protiv Litvanije, stav 42; A.L. protiv Nemačke, stav 31).

IZJAVE SUDIJA

Izjave sudija podležu strožem kritičkom prosuđivanju od izjava istražnih organa (predmet Pandy protiv Belgije, stav 43). Iskazivanje sumnje u nevinost optuženog može se razumeti sve dok se krivični postupak ne završi meritornom odlukom o optužbama (predmet Sekanina

107. Presuda ESLJP: De Haas and Gijssels v. Belgium (br. 19983/92)

protiv Austrije, stav 30). Međutim, kad oslobađajuća presuda postane konačna, iskazivanje bilo kakve sumnje u krivicu nespojivo je s pretpostavkom nevinosti (predmeti Rushiti protiv Austrije, stav 31; O. protiv Norveške, stav 39; Geerings protiv Holandije, stav 49; Paraponiaris protiv Grčke, stav 32).

IZJAVE JAVNIH FUNKCIONERA

Načelo pretpostavke nevinosti ne sprečava vlasti da obaveste javnost o krivičnim istragama koje su u toku, ali zahteva da to urade uz svu diskreciju i obzirnost koje su neophodne da bi se ispoštovala pretpostavka nevinosti (predmeti Fatullayev protiv Azerbejdžana, stav 159; Allenet de Ribemont protiv Francuske, stav 38; Garlicki protiv Poljske, stav 69). Sud je istakao važnost pravog izbora reči u izjavama javnih funkcionera pre nego što neko bude suđen i osuđen za krivično delo (predmeti Daktaras protiv Litvanije, stav 41; Arrigo i Vella protiv Malte (odluka); Khuzhin i drugi protiv Rusije, stav 94).

NEGATIVNA MEDIJSKA KAMPANJA

U demokratskom društvu ponekad su neizbežni oštri komentari u predmetima od javnog interesa (predmeti Viorel Burzo protiv Rumunije, stav 160; Akay protiv Turske (odluka). Ipak, žestoka medijska kampanja može negativno da utiče na objektivnost suđenja kroz uticaj na javno mnjenje i, samim tim, na porotnike pozvane da odluče o krivici optuženog (predmet Kuzmin protiv Rusije, stav 62).

Ono što je odlučujuće nije subjektivna bojazan osumnjičenog u smislu odsustva predrasuda, što se zahteva od prvostepenog suda, koliko god to bilo razumljivo, već da li bi se u konkretnim okolnostima slučaja njegovi strahovi mogli pokazati objektivno opravdanim (predmeti Włoch protiv Poljske (odluka); Daktaras protiv Litvanije (odluka); Priebke protiv Italije (odluka); Mustafa (Abu Hamza) protiv Velike Britanije (odluka), stavovi 37–40 o dejstvu štampe na nepristrasnost prvostepenog suda).

Domaći sudovi, sastavljeni u celosti od sudija profesionalaca, za razliku od porotnika, uglavnom poseduju odgovarajuće iskustvo i obuku koji im omogućavaju da se odupru bilo kakvom spoljašnjem uticaju (predmeti Craxi protiv Italije (br. 1), stav 104; Mirceaprotiv Rumunije, stav 75). Objavljivanje fotografija osumnjičenih samo po sebi ne predstavlja kršenje pretpostavke nevinosti (Y.B. i drugi protiv Turske, stav 47). Emitovanje slike osumnjičenog na televiziji može pod određenim okolnostima da inicira neko pitanje iz člana 6 stav 2 EKLJP (predmet Rupa protiv Rumunije (br. 1), stav 232).

Kao što je sud već više puta istakao (videti još predmet Worm protiv Austrije, 29. avgust 1997, stav 50, Izveštaje o presudama i odlukama 1997-V; gore pomenut predmet Campos Dâmaso, stav 31; Pinto Coelho protiv Portugala, br. 28439/08, stav 33, od 28. juna 2011; i Ageyev protiv Rusije, br. 7075/10, stavovi 224-225, 18. april 2013):

„Ovo novinari moraju imati na umu kad daju komentare na krivični postupak koji je u toku, s obzirom na to da se granice dopuštenog komentara ne mogu proširiti na izjave koje bi mogle da ugroze, namerno ili nenamerno, šanse lica da dobije objektivno suđenje, ili da ugroze poverenje javnosti u ulogu sudova u funkcionisanju krivičnog pravosuđa.“

IZVEŠTAVANJE O SUDSKIM POSTUPCIMA

Mediji i drugi, kao što su blogeri, imaju pravo da izveštavaju o sudskim postupcima koji su u toku. Kao što je Veliko veće utvrdilo u predmetu *Axel Springer protiv Nemačke* (predstavka br. 39954/08):

„Nezamislivo je da ne može biti nikakve prethodne ili istovremene diskusije o predmetu suđenja, bilo u specijalizovanim časopisima ili u štampi generalno ili u široj javnosti. Ne samo da mediji imaju zadatak da saopštavaju takve informacije i ideje; javnost takođe ima pravo da ih prima“.

Ipak, mogu se postaviti ograničenja na izveštavanje o poverljivim materijalima iz postupka kako bi se zaštitili autoritet i nepristrasnost pravosuđa, delotvornost krivične istrage, pravo optuženog na pretpostavku nevinosti i zaštitu njegovog privatnog života. U svojoj presudi iz 2016. godine, u prethodno citiranom predmetu *Bédat protiv Švajcarske* (predstavka br. 56925/08), Veliko veće je kristalno jasno pretočilo svoju prethodnu sudsku praksu o ovom pitanju u principe kojima treba da se rukovode nacionalni sudovi u svojim odlukama:

- (i) Da li je informacija pribavljena zakonitim ili nezakonitim sredstvima (iako čak i u slučaju da informacija nije nezakonito pribavljena, novinari i dalje moraju voditi računa o njenoj potencijalno poverljivoj prirodi);
- (ii) Sadržaj izveštavanja o kome je reč, a pogotovo da li ima, ili nema, senzacionalistički ton;
- (iii) Da li izveštavanje doprinosi debati o pitanju o javnog interesa (javnost ima legitimni interes u obezbeđivanju i dostupnosti informacija o krivičnim postupcima);
- (iv) Da li postoji realni rizik da će izveštavanje uticati na ishod postupka;
- (v) Mera u kojoj izveštavanje krši pravo na privatni život osobe o kojoj se izveštava (na primer, da li se otkrivaju osetljive lične informacije, kao što su medicinski podaci);
- (vi) Srazmernost izrečene kazne: priroda i težina izrečenih kazni treba da se uzme u obzir i nijedna kazna ne treba da bude tolika da predstavlja oblik cenzure čija je namera da se štampa obeshrabri da izražava kritike.

OSVRT NA BITNE TEME: SLOBODA IZRAŽAVANJA I DOBRO UPRAVLJANJE PRAVOSUDEM, SPROVOĐENJE PRAVDE

BITNE TEME

- Kritika sudija i očuvanje autoriteta i nezavisnosti sudstva
- Izveštavanje medija o sudskim procesima
- Sloboda izražavanja sudija
- Sloboda izražavanja advokata

SLOBODA IZRAŽAVANJA I SPROVOĐENJE PRAVDE

Pravo na slobodu izražavanja u pogledu sprovođenja pravde je fokusirano na tri aspekta:

1. Mera u kojoj može biti ograničeno **izveštavanje medija koje se odnosi na ceo proces**, a koje obuhvata policijsku i preliminarnu istragu, kao i suđenja i postupak po žalbi, a posebno kada se radi o kritici.
2. Mera u kojoj može biti ograničeno **izveštavanje o postupcima koji su u toku**.
3. Mera u kojoj može biti ograničena sloboda izražavanja sudija, tužilaca i advokata.

Ova pitanja će biti razmotrena na slajdovima koji slede, a u kontekstu evropskih standarda i nacionalnog zakonodavstva.

KRITIKA SUDIJA I OČUVANJE AUTORITETA I NEZAVISNOSTI SUDSTVA

Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu „Sud“ dozvoljava državama **značajnu širinu polja slobodne procene** u primeni mera i sankcija radi zaštite predstavnika pravosudnog sistema, koje se smatra značajnom institucijom u demokratskom društvu i koje mora uživati poverenje javnosti. Sudije i tužioci bi morali biti zaštićeni od neosnovanih napada na njih.

Međutim, sudovi i javna tužilaštva, koji su deo sistema u sprovođenju pravde, **ne uživaju imunitet od kritike i nadzora**. Stoga mediji i drugi akteri imaju pravo da kometarišu sprovođenje pravde pod uslovom da takva kritika ne prelazi određene granice.

Sud naglašava da svaka kritika upućena pripadnicima pravosudnog sistema ili sudijama mora da ima u vidu posebnu ulogu koje pravosuđe ima u društvu:

„[Pravosudni sistem] mora da uživa poverenje javnosti ako želi da uspešno obavlja svoju funkciju. Zbog toga može biti potrebno da se zaštiti poverenje javnosti od veoma štetnih napada koji su u suštini neosnovani, a posebno imajući u vidu da kritikovane sudije imaju obavezu diskrecije koja im ne omogućava da odgovore...“. *Morice protiv Francuske* (23. april 2015).

KRIKA SUDIJA I OČUVANJE AUTORITETA I NEZAVISNOSTI SUDSTVA

Isto tako Sud je naglasio da sudije i pripadnici pravosudnog sistema mogu biti kritikovani i njihov rad nadziran i to višem stepenu od „običnih“ građana:

„imajući u vidu da su sudije deo osnovne institucije države, kritike na njihov račun mogu biti šire, i ne samo teoretske i opšte nego u slučaju običnih građana.“ *Morice protiv Francuske* (23 april 2015).

PRIMERI ODLUKA EVROPSKOG SUDA

Sledeći predmeti ilustruju kako Sud pravi razliku između legitimne kritike i besmislenih uvreda:

Ponižavajuće pismo u kome se sudije opisuju kao „neodgovorni klovno-vi“ i „kreteni“ predstavlja neopravdanu uvredu.

Skalka protiv Poljske

(27. maj 2003).

Kritika koju je uputio jedan istoričar sudiji ustavnog suda navodeći da je sarađivao, odnosno bio zvaničan kontakt državne bezbednosti predstavlja legitimnu kritiku. *Ungváry and Irodalom Kft. v. Hungary*

(3. decembar 2013).

Oštro formulisana kritika koja dovodi u pitanje profesionalne sposobnosti sudije, a koja je bila zasnovna na analize presude i u kontekstu javne debate predstavlja legitimnu kritiku.

Mustafa Erdoğan and Others v. Turkey

(27. maj 2014).

Kritika sudija porotnika da su odlukom u korist lokalne vlasti „obavili svoju dužnost“ nije bila legitimna.

Barfod v. Denmark

(22. februar 1989).

KRIKA SUDIJA I OČUVANJE AUTORITETA I NEZAVISNOSTI SUDSTVA: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Ustav Republike Srbije

ČLAN 32.

Svako ima pravo da nezavisan, nepristrasan i zakonom već ustanovljen sud, pravično i u razumnom roku, javno raspravi i odluči o njegovim pravima i obavezama, osnovanosti sumnje koja je bila razlog za pokretanje postupka, kao i o optužbama protiv njega.

ČLAN 34. STAV 3.

Svako se smatra nevinim za krivično delo dok se njegova krivica ne utvrdi pravnosnažnom odlukom suda.

KRIKA SUDIJA I OČUVANJE AUTORITETA I NEZAVISNOSTI SUDSTVA: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Član 142. stav 2.

Sudovi su samostalni i nezavisni u svom radu i sude na osnovu Ustava, zakona i drugih opštih akata, kada je to predviđeno zakonom, opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima.

Član 149.

Sudija je u vršenju sudijske funkcije nezavisan i potčinjen samo Ustavu i zakonu.

Svaki uticaj na sudiju u vršenju sudijske funkcije je zabranjen.

Zakon o uređenju sudova Zabrana uticaja na sud

Član 6.

- Radi čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda zabranjeno je korišćenje javnog položaja i javno istupanje kojim se utiče na tok i ishod sudskog postupka.
- Zabranjen je svaki drugi uticaj na sud i pritisak na učesnike u postupku.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA I SUDSKI POSTUPAK

Mediji, i drugi akteri, kao na primer blogeri, imaju pravo da izveštavaju o svim fazama postupka, od policijske i preliminarne sudske istrage do suđenja i postupka po žalbi. Ovo su sve pitanja **od javnog interesa**:

„Nezamislivo je da se ne može raspravljati o predmetnom slučaju pre i tokom suđenja, bilo u okviru specijalizovanog časopisa, uopšteno u štampi ili javnosti.“ Axel Springer protiv Nemačke (Vv) (7. februar 2012).

Međutim, mogu postojati ograničenja za izveštavanje o poverljivim pitanjima tokom postupka u cilju **zaštite autoriteta i nepristrasnosti** suda, **delotvornosti** krivične istrage, prava optuženog na **pretpostavku nevinosti i zaštitu njegovog/njenog prava na privatni život**.

U predmetu *Bédat protiv Švajcarske* (29. mart 2016), Sud je razradio sledeća **načela** za procenu predmeta u kojima postoje sledeći sukobljeni interesi:

- Da li su informacije **dobijene zakonitim ili nezakonitim putem** (ali, čak i kada su informacije dobijene zakonitim putem, novinari moraju poštovati potencijalnu poverljivu prirodu takvih informacija).
- Sadržaj** predmetnog izveštavanja, a posebno senzacionalistički ton.
- Da li izveštavanje doprinosi raspravi o pitanju od **javnog interesa**.
- Da li postoji **stvarni rizik** da će izveštavanje uticati na ishod postupka.
- Do koje mere izveštavanje zadire u **privatni život** osobe o kojoj se izveštava (na primer, da li otkriva osetljive lične podatke kao što su medicinski podaci).
- Srazmernost izrečene kazne.**

IZVEŠTAVANJE O SUDSKOM POSTUPKU: PRIMERI

Dolenavedni predmeti su ili predhodili, uticali ili su primenili načela koje je Sud razradio u predmetu *Bédat protiv Švajcarske*.

<p>Osudjuća presuda zbog objavljivanja materijala iz sudske istrage o čemu su drugi naširoko izveštavali i na koji način je u ovom slučaju povređeno pravo na slobodu izražavanja. <i>Dupuis i drugi protiv Francuske</i> (7. jun 2007).</p>	<p>Kako je objavljivanje telefonskog razgovora u medijima koji je snimljen tokom kriminalističke istrage predstavljalo povredu prava na poštovanje privatnog života. <i>Drakšas protiv Litvanije</i> (31. jul 2012).</p>	<p>Kako je osudjućom presudom izrečenom novinaru koji je objavio dokumente iz sudske istrage bivšeg generalnog direktora odeljenja za kriminalističku istragu, koji je otpušten iz službe, povređeno je pravo na slobodu izražavanja. <i>Pinto Coelho protiv Portugala</i> (28. jun 2011).</p>
<p>Kako je potpunom zabranom izveštavanja o krivičnom postupku povređeno pravo na slobodu izražavanja. <i>Du Roy and Malaurie protiv Francuske</i> (3. oktobar 2000).</p>	<p>Uslov da fotografije okrivljenog na suđenju za ubistvo budu pikselirane ne predstavlja kršenje pravo na slobodu izražavanja. <i>Axel Springer SE i RTL Television GmbH protiv Nemačke</i> (2. septembar 2017).</p>	<p>Osudom novinara da je imenovao osumnjičenog u preliminarnim fazama krivične istrage nije prekršeno pravo na slobodu izražavanja. <i>Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft protiv Austrije (br. 2)</i> (14. novembar 2002).</p>

IZVEŠTAVANJE MEDIJA O SUDSKOM POSTUPKU: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Ustav Republike Srbije

Član 142. stav 3.

Raspravljanje pred sudom je javno i može se ograničiti samo u skladu s Ustavom.

Zakon o uređenju sudova

Član 7.

Raspravljanje pred sudom je javno i može se ograničiti samo zakonom, u skladu sa Ustavom.

Svi punoletni građani, kao i predstavnici medija, imaju pravo da prisustvuju raspravama i pretresima.

Za suđenje će, kad postoji veće interesovanje javnosti, sudska uprava obezbediti prostoriju koja može da primi više lica. Sudsko veće je dužno da, po nalogu predsednika, održi suđenje u većoj prostoriji.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA O SUDSKOM POSTUPKU: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Zakonik o krivičnom postupku

Član 362.

Glavni pretres je javan.

Glavnom pretresu mogu prisustvovati samo lica starija od 16 godina.

Član 363.

Od otvaranja zasedanja, pa do završetka glavnog pretresa, veće može, po službenoj dužnosti ili na predlog stranke ili branioca, ali uvek nakon njihovog izjašnjenja, isključiti javnost za ceo glavni pretres ili za jedan njegov deo, ako je to potrebno radi zaštite: 1) interesa nacionalne bezbednosti; 2) javnog reda i morala; 3) interesa maloletnika; 4) privatnosti učesnika u postupku; 5) drugih opravdanih interesa u demokratskom društvu.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA O SUDSKOM POSTUPKU: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Zakon o parničnom postupku

Član 4.

Sud odlučuje o tužbenom zahtevu po pravilu na osnovu usmenog, neposrednog i javnog raspravljanja, ako ovim zakonom nije drugačije propisano.

Sud može da isključi javnost samo u slučajevima propisanim zakonom.

Član 321.

Glavna rasprava je javna.

Raspravi mogu da prisustvuju samo lica starija od 16 godina, osim ako je zakonom drugačije propisano.

Član 322.

Sud može da isključi javnost za celu glavnu raspravu ili jedan njen deo, radi zaštite interesa nacionalne bezbednosti, javnog reda i morala u demokratskom društvu, kao i radi zaštite interesa maloletnika ili privatnosti učesnika u postupku. Sud može da isključi javnost i ako merama za održavanje reda propisanim u zakonu ne može da se obezbedi nesmetano održavanje rasprave.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA O SUDSKOM POSTUPKU: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Zakon o vanparničnom postupku

Član 9.

U postupku u kome se odlučuje o statusnim stvarima javnost je isključena.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA O SUDSKOM POSTUPKU: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Zakon o javnom informisanju i medijima

Član 5.

Putem medija objavljuju se informacije, ideje i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdan interes da zna, bez obzira na način na koji su pribavljene informacije, u skladu sa odredbama ovog zakona.

Svako ima pravo da istinito, potpuno i blagovremeno bude obavešten o pitanjima od javnog značaja i sredstva javnog obaveštavanja su dužna da to pravo poštuju.

Član 8.

Izabran, postavljen, odnosno imenovan nosilac javne i političke funkcije dužan je da trpi iznošenje kritičkih mišljenja, koja se odnose na rezultate njegovog rada, odnosno politiku koju sprovodi, a u vezi je sa obavljanjem njegove funkcije bez obzira na to da li se oseća lično povređenim iznošenjem tih mišljenja.

Član 9.

Urednik i novinar dužni su da s pažnjom primerenom okolnostima, pre objavljivanja informacije koja sadrži podatke o određenoj pojavi, događaju ili ličnosti provere njeno poreklo, istinitost i potpunost.

Urednik i novinar dužni su da preuzete informacije, ideje i mišljenja prenesu verodostojno i potpuno, a ako se informacija preuzima iz drugog medija - da navedu i naziv tog medija.

IZVEŠTAVANJE MEDIJA O SUDSKOM POSTUPKU: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Zakon o javnom informisanju i medijima

Član 15.

Javni interes u oblasti javnog informisanja je: 1) istinito, nepristrasno, pravovremeno i potpuno informisanje svih građana Republike Srbije; 7) podrška proizvodnji medijskih sadržaja u cilju zaštite i razvoja ljudskih prava i demokratije, unapređivanja pravne i socijalne države, slobodnog razvoja ličnosti i zaštite dece i mladih, razvoja kulturnog i umetničkog stvaralaštva, razvoja obrazovanja, uključujući i medijsku pismenost kao deo obrazovnog sistema, razvoja nauke, razvoja sporta i fizičke kulture i zaštite životne sredine i zdravlja ljudi; 8) unapređivanje medijskog i novinarskog profesionalizma.

Član 74.

Informacije iz krivičnog postupka koji je u toku mogu se objaviti ako su iznete na glavnom pretresu ili ako su pribavljene ili ako su mogle biti dobijene od organa javne vlasti na osnovu zakona kojim se uređuje pristup informacijama od javnog značaja.

SLOBODA IZRAŽAVANJA SUDIJA I ADVOKATA

Sudije i advokati zauzimaju posebno mesto u društvu. Oni služe sprovođenju pravde, što je ključna komponenta vladavine prava u demokratskom društvu. Da bi sistem **upravljanja pravosudnim sistemom** (sprovođenjem pravde) funkcionisao na **pravičan, delotvoran i nezavisan način**, on mora da uživa poverenje javnosti. Kao što je Sud rekao, objašnjavajući značaj očuvanja „autoriteta pravosuđa“ (očuvanje autoriteta pravosudnog sistema može biti legitiman cilj za ograničavanje slobode izražavanja):

*„Fraza „autoritet pravosudnog sistema, odnosno sudova“ podrazumeva da sudovi čine pravi forum za utvrđivanje zakonskih prava i obaveza, i za rešavanje sporova s tim u vezi, i da ih kao takve vidi najveći deo javnosti. Dalje, javnost ima poverenja u sposobnost sudova da vrše takvu funkciju.“ *Sunday Times protiv Ujedinjog Kraljevstva* (br. 1) (26. april 1979).*

S obzirom da igraju ključnu ulogu u sprovođenju pravde, a imajući u vidu značaj očuvanja autoriteta sudstva, ograničenja se mogu primeniti na slobodu izražavanja advokata i sudija.

KOMENTARI SUDIJA

Zbog njihovog položaj i funkcije u sprovođenju pravde, pravo sudija na slobodu izražavanja se može ograničiti. Sud je rekao:

„Može se očekivati od javnih funkcionera zaposlenih u sudstvu da pokažu uzdržanost kada je reč o pravu na slobodu izražavanja u svim slučajeveima kada se autoritet i nepristranost mogu dovesti u pitanje“. *Wille protiv Lihtenštajna* (28. oktobar 1999).

Postoje dva moguća scenarija kada se pravo na slobodu izražavanja sudija može ograničiti:

- (1) **njihovi komentari o pitanjima od javnog interesa;** i
- (2) **komentari tokom suđenja.**

Prvi scenario se odnosi na član 10 Konvencije o slobodi izražavanja; a drugi se odnosi na član 6 Konvencije kojim se štiti pravo na pravično suđenje.

Različita načela se primenjuju na svaki od datih scenarija.

KOMENTARI SUDIJA O PITANJIMA OD JAVNOG INTERESA

U pogledu prvog scenarija kada je reč o sudijskim komentarima o stvarima od javnog interesa, potrebno je uzeti u obzir sledeće faktore koji su identifikovani na osnovu sudske prakse:

- (i) **Prirodu nosioca sudijske funkcije**, u ovom slučaju podnosioca predstavke: na primer u predmetu *Baka protiv Mađarske* (23. jun 2016), Sud je dao na značaju činjenici da je podnosilac predstavke bio predsednik Vrhovnog suda i Nacionalnog saveta sudstva.
- (ii) **Kontekst i sadržaj osporene izjave**: čak kada predmetno pitanje ima političke konotacije, to samo po sebi nije dovoljno da sudija ne može da izrazi svoje mišljenje. U predmetu *Kudeshkina protiv Rusije* (26. februar 2009), Sud je stao na stanovište da sudije imaju pravo da kritikuju pritisak koji im se nameće i koji dovodi u pitanje nezavisnost sudstva.
- (iii) Da li su izjave **uticale na postupanje sudije**. Na primer u predmetu *Albayrak protiv Turčke* (31. januar 2008) Sud je našao da je disciplinskom merom koja je izrečena sudiji zbog čitanja publikacije koju je izdala teroristička organizacija prekršeno pravo na slobodu izražavanja, jer nije bilo dokaza da je to imalo ikakvog uticaja na postupanje sudije.

Priroda i težina izrečenih kazni su od očiglednog značaja u proceni srazmernosti ograničenja, a potrebno je uzeti u obzir da li se takvom kaznom mogu obeshrabriti druge sudije od davanja kritičnih izjava u budućnosti. Videti *Kudeshkina protiv Rusije* (26. februar 2009).

KOMENTARI SUDIJA O PREDMETIMA ILI KOMENTARI TOKOM SUĐENJA

Komentari sudija tokom suđenja, ili u kontekstu suđenja, mogu u velikoj meri uticati na percepciju njihove **nepristrasnosti i nezavisnosti**. Ovo može dovesti do scenarija u kojem sudijsko sprovođenje slobode izražavanja ugrožava pravo na pravično suđenje.

Olujić protiv Hrvatske (5. februar 2009), ovde se radilo o izjavama članova Nacionalnog saveta sudstva o podnosiocu predstavke, koji je bio Predsednik Vrhovnog suda a protiv koga je pokrenut disciplinski postupak. Sud je u ovom slučaju rekao:

„Od sudskih vlasti se traži najveći stepen diskrecije u pogledu predmeta u kojima postupaju kako bi se zadržala slika o njima kao nepristrasnim sudijama. Takva diskrecija bi trebalo da ih odvraća od obraćanja štampi čak i kada su isprovocirani. Viši zahtevi pravde i časna priroda sudijskog zvanja je ono što im nameće tu dužnost.“

Sud je utvrdio da je, zbog činjenice da su izjave bile jasno pristrasne i protiv podnosioca predstavke, povređeno **pravo na pravično suđenje**.

U slučajevima kada su sudije izjavljivale žalbe na disciplinske kazne za izjave koje su davali u vezi sa predmetima ili u vezi sa njihovim radnim odnosom, Evropski sud za ljudska prava je sa posebnom pažnjom ukazao na to da se takve izjave nisu ticale pitanja od **javnog interesa**. Na primer, u predmetu (*Harabin protiv Slovačke*), (20 novembar 2012), koji se ticao disciplinske kazne koja je izrčena sudiji zbog kritike koju je uputio ministru pravde u vezi sa ocenom rada njegovog suda, Sud je rekao da ga njegova sudijska funkcija ne lišava prava na slobodu izražavanja. Međutim, sud je takođe rekao:

Podnosilac predstavke je kažnjen jer je odbio da ispuni svoje obaveze koje se odnose na upravljanje sudom... Stoga je profesionalno ponašanje podnosioca predstavke u kontekstu sprovođenja pravde i u odnosu na različit državni organ predstavljalo suštinski aspekt ovog slučaja..... Disciplinski prekršaj za koji je podnosilac predstavke optužen i proglašen krivim nije uključivao izjave ili stavove koje je izneo u kontekstu javne rasprave ili u medijima ... U tom pogledu ovaj slučaj treba razlikovati od ostalih slučajeva u kojima je Sud utvrdio da su se mere prigovora u osnovi odnosile na slobodu izražavanja.

SLOBODA IZRAŽAVANJA SUDIJA: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Zakon o sudijama

Član 22.

Sudija je slobodan u zastupanju svog shvatanja, utvrđivanju činjenica i primeni prava, u svemu o čemu odlučuje.

Sudija nije dužan da ikome, pa ni drugim sudijama i predsedniku suda, objašnjava svoja pravna shvatanja i utvrđeno činjenično stanje, izuzev u obrazloženju odluke ili kad to zakon posebno nalaže.

Etički kodeks sudija

- 2.1. Sudija obavlja sudijsku funkciju objektivno, bez naklonosti, predubeđenja i predrasuda prema stranama u postupku zasnovanih na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, verskim ubeđenjima, političkoj opredeljenosti, polu, starosnoj dobi i drugim ličnim svojstvima.
- 2.2. Sudija u obavljanju sudijske funkcije, svojim ponašanjem u sudu i van suda, održava i jača poverenje javnosti i stranaka u postupku u nepristrasnost sudija i sudova.
- 2.5. Sudija je dužan da se uzdrži od davanja izjava ili komentara u javnosti, zbog kojih bi se u predmetima u kojima postupa mogao stvoriti utisak pristrasnosti i narušiti pravičnost suđenja. Sudija je dužan da se uzdrži od davanja bilo kakvih obaveštenja ili komentara u medijima o konkretnim predmetima koji bi mogli da utiču na ishod postupka.

SLOBODA IZRAŽAVANJA ADVOKATA

Advokati, kao i sudije, obavljaju profesionalnu dužnost u sprovođenju pravde. S jedne strane, njihovo pravo na slobodu izražavanja je za njih od krucijalnog značaja u obavljanju svog posla: oni se oslanjaju na pravo **da brane najbolje interese klijenata**. S druge strane, kao službenici u pravosudnom sistemu, podležu nekim ograničenjima slobode izražavanja.

Specifičan status koji imaju advokati im omogućava da kao posrednici između javnosti i sudova, zauzimaju centralno mesto u sprovođenju pravde. Oni, stoga, igraju ključnu ulogu u obezbeđivanju da sudovi, čija je misija od fundamentalnog značaja u državi zasnovanoj na vladavini prava, uživaju poverenje javnosti ... Međutim, da bi javnost imala poverenje u sprovođenje pravde i dobro upravljanje pravosuđem, oni moraju imati poverenja u sposobnost pravne struke da je delotvorno zastupa. *Morice protiv Francuske* (23. april 2015).

Postoji razlika između standarda koji se primenjuju na izjave izrečene **unutar sudnice**, gde je obaveza advokata da zastupaju najbolji interes svojih klijenata i gde rasprava može biti uzavrela, od onih koji važe za izjave koje se daju van sudnice. U pogledu izjava koje se daju unutar sudnice, tokom suđenja, Sud je razradio sledeće standarde:

- (1) Opseg ograničenja slobode izražavanja advokata u sudnici je uzak. Kao što je naglašeno u predmetu *Nikula protiv Finske* (21. mart 2002) advokati imaju dužnost da „revnosno brane interese svojih klijenta“, pa im se mora dati prostor za snažnu razmenu argumenata.
- (2) tužioci moraju tolerisati „značajnu kritiku od strane advokata odbrane“, čak i kad koriste izraze koji nisu primereni, pod uslovom da se takvo izražavanje ne odnosi na njihove profesionalne i druge kvalitete. *Morice protiv Francuske* (23. april 2015).
- (3) Profesionalni etički kodeks advokata zahteva da postupaju na **diskretan, iskren i dostojanstven način**. Isto tako, advokati imaju pravo na određenu širinu argumenata koje koriste u sudu (kako je naglašeno u predmetu *Steur protiv Holandije* (28. oktobra 2003).

SLOBODA IZRAŽAVANJA ADVOKATA - NASTAVAK

Izvan sudnice, advokati su i dalje dužni da zastupaju interese svojih klijenata. Međutim, očekuje se da pokažu veći stepen suzdržanosti u izboru reči:

- (1) Advokati mogu koristiti medije u odbrani svojih klijenata preko kojih mogu da **informišu javnost** o pitanjima koji ih brinu u vezi sa suđenjem. *Mor protiv Francuske* (15. decembar 2011).
- (2) Advokati ne bi smeli da daju komentare koji prevazilaze dozvoljeno izražavanje bez činjeničnog osnova svoje tvrdnje. *Karpetas protiv Grčke* (30. oktobar 2012).
- (3) Advokati mogu da daju napomene koje su zajedljive ili čak sarkastične, sve dok su takvi komentari u direktnoj vezi sa slučajem. *Gouveia Gomes Fernandes i Freitas e Costa protiv Portugala*, (26. maj 2009); ali, ne mogu iznositi bespredmetne, neprimere ne uvrede, *Coutant protiv Francuske* (24. januar 2008).
- (4) Advokati ne mogu biti odgovorni za sve objavljeno u obliku „intervjua“, posebno tamo gde su njihove izjave parafrazirane, *Amihalachioaie protiv Moldavije* (20. april 2004).
- (5) Iako advokati imaju obavezu čuvanja tajne u interesu istrage, u slučaju kada je predmet naširoko predstavljen u medijima, oni **ne mogu biti kažnjavani** za odavanje tajne ako daju komentare o informacijama koje su već poznate novinarima i koje oni nameravaju da objave, sa ili bez njihovih komentara. *Mor protiv Francuske* (15. decembar 2011).

SLOBODA IZRAŽAVANJA ADVOKATA: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Zakon o advokaturi

Član 15.

Advokat je dužan:

1) da se stvarno i stalno bavi advokaturom; 2) da pravnu pomoć pruža stručno i savesno, u skladu sa zakonom, statutom advokatske komore i kodeksom; 3) da čuva advokatsku tajnu; 4) da u profesionalnom radu i u privatnom životu koji je dostupan javnosti čuva ugled advokature.

Član 33.

Advokat ne može biti pozvan na krivičnu ili prekršajnu odgovornost za pravno mišljenje izneto u postupku pružanja pravne pomoći pred sudom ili drugim organom.

Član 36.

Advokat ima pravo da, u cilju pružanja pravne pomoći, od državnih organa, ustanova, preduzeća i drugih organizacija traži i blagovremeno dobije informacije, spise i dokaze koji su u njihovom posedu ili pod njihovom kontrolom.

SLOBODA IZRAŽAVANJA ADVOKATA: NACIONALNO ZAKONODAVSTVO I SUDSKA PRAKSA

Kodeks profesionalne etike advokata / Istupanje u javnosti i stručni rad

20.1. Kada u naučnoj, pedagoškoj i publicističkoj delatnosti, u stručnim radovima, na stručnim skupovima pravnika i u sredstvima javnog informisanja iznosi vlastito tumačenje propisa i pravnih pojava, ili ukazuje na propise i pojave koje doprinose ili štete demokratskom poretku, vladavini prava, pravnoj sigurnosti i slobodama i pravima građana, advokat može da uz svoje ime ističe i naziv profesije „advokat“.

20.2. Advokat ne sme da koristi svoju naučnu, pedagošku i publicističku delatnost, niti istupanje na stručnim i drugim javnim skupovima da bi, u predmetu koji nije pravnosnažno okončan ili u kome teku prava za korišćenje vanrednih pravnih sredstava, agitovao i podsticao nedozvoljene pritiske u korist klijenta.

20.3. U naučnoj, pedagoškoj, publicističkoj i drugoj javnoj delatnosti, advokat ima pravo da iz predmeta u kome je zastupanje u toku, uz objektivni pristup, stručno obrađuje konačno rešena procesnopravna pitanja i ukazuje na povrede osnovnih sloboda i prava čoveka.

20.4. Advokat treba da se uzdrži da o društvenim i pravnim pojavama, javno izriče ocene koje mogu štetiti interesima klijenta.

20.5. U javnom istupanju advokat treba da vodi računa o zabrani reklamiranja i o značaju i ugledu advokature.

20.6. Novinaru koji želi da obavesti javnost o njegovom predmetu, advokat treba da ukaže na zabranu reklamiranja.

20.7. Za vreme obavljanja funkcije, koja iziskuje prekid advokatske prakse, advokat ne sme da uz svoje ime ističe naziv profesije „advokat“.

7. ZAŠTITA UZBUNJIVAČA

STANDARDI SAVETA EVROPE O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

Dana 20. aprila 2014. godine, Komitet ministara Saveta Evrope je usvojio Preporuku CM/Rec(2014)7 o zaštiti uzbunjivača. U toj preporuci se preporučuje da zemlje članice imaju uveden normativni i institucionalni okvir za zaštitu pojedinaca koji, u kontekstu njihovog radnog odnosa, prijavljuju ili otkrivaju informacije o opasnostima ili šteti po javni interes. Nadalje, u toj preporuci je izložen niz principa za usmeravanje država članica kada preispituju svoje nacionalne zakone ili kada uvode zakonodavstvo i propise ili vrše izmene kako je eventualno neophodno i primereno u kontekstu njihovih pravnih sistema. Niže su nabrojani odabrani principi koji su izvedeni iz ove Preporuke. Ti principi se takođe odražavaju na Direktivu EU 2019/1937 Evropskog parlamenta i Saveta o zaštiti lica koja prijavljuju kršenja prava Evropske unije, što je razrađeno u narednom odeljku.

a. Područje primene i definicije

Svrha – svrha ove Preporuke je da pozove države članice da uspostave nacionalni normativni i institucionalni okvir kako bi olakšale prijavljivanje i otkrivanja u javnom interesu.

Uzbunjivač – označava bilo koje lice koje prijavljuje ili otkriva informacije o nekoj opasnosti ili šteti po javni interes u kontekstu svog radnog odnosa, bilo da je to u javnom ili privatnom sektoru.

Prijavljivanje ili otkrivanje u javnom interesu – označava prijavljivanje ili otkrivanje informacija o postupcima i propustima koji predstavljaju opasnost ili štete po javni interes.

Prijava – označava prijavljivanje, bilo interno unutar neke organizacije ili preduzeća, ili nekom spoljašnjem organu vlasti.

Otkrivanje – označava objavljivanje informacija.

b. Kanali za izveštavanje i otkrivanje i poverljivost

Kanali - treba da postoje jasni kanali za prijavljivanje i otkrivanja u javnom interesu i pribegavanje istim treba da se olakša kroz odgovarajuće mere.

Kanali za prijavljivanje i otkrivanja uključuju: prijave unutar neke organizacije ili preduzeća (uključujući i licima imenovanim da primaju prijave u poverenju), prijave relevantnim javnim regulatornim telima, policijskim telima/telima javnog gonjenja i nadzornim telima i otkrivanja javnosti, na primer, nekom novinaru ili nekom članu parlamenta. Pojedinačne okolnosti svakog slučaja će odrediti najprikladniji kanal.

c. Zaštita od odmazde i savetovanje, postojanje svesti i procena

Zaštita od odmazde – uzbunjivači treba da budu zaštićeni od odmazde bilo kakvog oblika, bilo direktno ili indirektno, od njihovog poslodavca i od lica za koja rade za ili postupaju u ime poslodavca. Oblici takve odmazde bi mogli da obuhvataju otkaz, suspenziju, postavljanje na

niže radno mesto, gubitak prilika za unapređenje, kaznena premeštanja i sniženja plate ili odbijanja od plata, uznemiravanje ili drugi kažnjivi ili diskriminatorski tretman.

Postojanje svesti - Taj nacionalni okvir treba da se široko promoviše kako bi se razvili pozitivni stavovi među javnošću i profesijama i kako bi se olakšalo otkrivanje informacija u slučajevima kada je javni interes u opasnosti.

Savetovanje – Treba razmotriti besplatno obezbeđenje informacija i pristup poverljivom savetovanju za pojedince koji razmišljaju o tome da podnesu neku prijavu, ili otkriju nešto u javnom interesu. Trebalo bi identifikovati postojeće strukture koje su u stanju da pruže takve informacije i savete i staviti podatke o njima na raspolaganje širokoj javnosti. Ukoliko je potrebno, i tamo gde je to moguće, mogle bi da se opreme druge odgovarajuće strukture kako bi odigrale ovu ulogu, ili da se stvore nove strukture.

Periodične procene – trebalo bi se se preduzima procena od strane nacionalne vlasti o delotvornosti nacionalnog okvira.

STANDARDI EVROPSKE UNIJE O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

Dana 23. oktobra 2019. godine, Evropski parlament i Savet Evropske unije su usvojili Direktivu (EU) 2019/1937 Evropskog Parlamenta i Saveta o zaštiti lica koja prijavljuju kršenja prava Evropske unije (Direktiva)¹⁰⁸.

Od zemalja članica se zahteva da stave na snagu svoja nacionalna zakonodavstva koja su potrebna za usklađivanje sa ovom Direktivom do 17. decembra 2021. godine. Izuzećem, privatni sektor će se uskladiti sa Direktivom do 17. decembra 2023. godine. Niže su opisana odabrana prava i obaveze koje su izvedene iz ova Direktive.

a. Područje primene, definicija i uslovi za zaštitu

Svrha – svrha ove Direktive je da se propišu zajednički minimalni standardi koji predviđaju visok nivo zaštite lica koja prijavljuju **kršenja prava Evropske unije**.

Koja prijavljena kršenja prava Evropske unije se štite? - javne nabavke, finansijske usluge, bezbednost i usklađenost proizvoda sa zakonom, bezbednost transporta, zaštita životne sredine, javno zdravlje, zaštita privatnosti, itd.

Ko je zaštićen? – lica koja podnose prijave koja rade u privatnom ili javnom sektoru, koja su pribavila informacije o kršenjima u kontekstu radnog odnosa.¹⁰⁹

Koje uslove treba da ispunjavaju ta lica koja podnose prijave da bi se kvalifikovala za zaštitu? – (1) da imaju osnovanost razloga da veruju da su informacije o kršenjima bile tačne u vreme prijavljivanja, (2) da su podneli prijavu interno ili eksterno na osnovu uslova utvrđenih ovom Direktivom.

108. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1937>

109. U ovoj Direktivi je definisano sledeće: kršenja, informacije o kršenjima, prijavljivanje ili namera prijavljivanja, interno prijavljivanje, eksterno prijavljivanje, eksterno prijavljivanje, otkrivanje javnosti, lice koje prijavljuje, pomagač, kontekst radnog odnosa, lice koga se tiče, odmazda, praćenje, povratne informacije i nadležno telo vlasti.

b. Vrste prijavljivanja

Interno prijavljivanje i praćenje - kao opšti princip, informacije o kršenjima mogu da se prijavljuju kroz interne kanale. Zemlje članice će obezbediti da pravna lica u privatnom i javnom sektoru utvrde kanale i procedure za interno prijavljivanje i za praćenje.

Eksterno prijavljivanje i praćenje - uzbunjivači će prijaviti informacije o kršenjima koristeći kanale i procedure, nakon što su prvo podneli prijavu kroz interne kanale za prijavljivanje, ili putem direktnog prijavljivanja kroz kanale za prijavljivanje. Zemlje članice će imenovati organe vlasti koji su nadležni da primaju, daju povratne informacije i da prate prijave i obezbediće im adekvatne resurse. Zemlje članice će obezbediti da nadležni organi vlasti na svom veb-sajtu objavljuju, u zasebnom, lako uočljivom i dostupnom odeljku, informacije o ispunjavanju uslova za zaštitu po ovoj Direktivi i ostale relevantne informacije.

Javna otkrivanja – uzbunjivač će ispunjavati uslove za zaštitu ukoliko: a) je to lice prvo podnelo prijavu interno ili eksterno; ili b) ukoliko postoji neka neposredna opasnost po javni interes, ili ukoliko postoji rizik od odmazde. Postoji izuzetak u odnosu na ovo pravilo za lica koja direktno otkrivaju informacije štampi.

c. Dodatne odredbe

Ova Direktiva reguliše: dužnost čuvanja poverljivosti, obradu podataka o ličnosti i čuvanje evidencije o prijavama. Uz to, ona predviđa mere zaštite, kao što je zabrana vršenja odmazde, mere podrške, mere za zaštitu od odmazde, mere za zaštitu lica u pitanju i kazne.

Zemlje članice će dostavljati Komisiji sve relevantne informacije u vezi sa primenom ove Direktive. Evropska komisija će, najkasnije do 17. decembra 2023. godine, dostaviti izveštaj Evropskom parlamentu i Savetu o primeni Direktive na nacionalnom nivou.

PRIMERI PRAKSE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

Guja protiv Moldavije¹¹⁰

Razrešenje službenika Generalnog tužilaštva zbog toga što su procurili dokazi o navodnom vladinom mešanju u funkcionisanje krivičnog pravosuđa: kršenje

Činjenice: Januara 2003. godine predsednik Moldavije održao je govor u kojem je istakao potrebu za borbom protiv korupcije i pozvao pripadnike službi koje sprovode zakone da se odupru nedopuštenim pritiscima javnih funkcionera. Govor je prenet u medijima. Kroz nekoliko dana, podnosilac, koji je tad bio šef Odeljenja za štampu u Generalnom tužilaštvu, prosledio je dva pisma poslata tom tužilaštvu jednom dnevnom listu, koji se prodaje u celoj zemlji. Nijedno pismo nije bilo označeno kao poverljivo. Prvo je bilo dopis potpredsednika Parlamenta generalnom tužiocu, s priloženim pismom četvorice policajaca koji su hteli da se prijave za zaštitu od krivičnog gonjenja nakon što su bili optuženi za nezakonito pritvaranje i zlostavljanje pritvorenih lica. U dopisu je kritikovano Generalno tužilaštvo, a policajci su pohvaljeni, i za njih je rečeno da su „iz jedne od najboljih ekipa“ u ministarstvu. Pismo završava

110. Presuda ESLJP: Guja v. Moldova (br. 14277/04)

zahtevom potpredsednika Parlamenta upućenim generalnom tužiocu da se „lično uključi u taj slučaj i reši ga striktno u skladu sa zakonom». Drugo pismo poslao je jedan zamenik ministra zameniku generalnog tužioca i naveo da je jedan od policajaca ranije bio osuđen zbog napada na zatvorenike, ali je naknadno bio amnestiran.

Po dobijanju pisama, novine su objavile članak u kojem su navele predsednikov poziv na borbu protiv korupcije i konstatovale rasprostranjenu zloupotrebu vlasti u Moldaviji. Kao primer, naveden je jasan pokušaj potpredsednika Parlamenta da zaštiti četiri policajca i odštampane su kopije oba pisma. Podnosilac predstavke je kasnije priznao da je on prosledio ta pisma novinama, ali je rekao da je to učinio na liniji predsednikovog poziva na borbu protiv korupcije, u nameri da stvori pozitivnu sliku o Generalnom tužilaštvu, te da pisma nisu bila poverljiva. Ipak, otpušten je zato što se nije konsultovao sa kolegama i što je objavio ono za šta je rečeno da predstavlja tajne dokumente. Bezuspešno je pokušavao da se vrati na posao preko redovnih sudova.

Zakon: Sud do tada nije raspravlja o slučaju u kojem je državni službenik javno obelodanio internu informaciju. Konstatovao je da državni službenici mogu u toku rada da saznaju neke interne informacije, uključujući tajne, čije otkrivanje ili objavljivanje odgovara nekom snažnom javnom interesu. Stoga, dojava o nezakonitom ponašanju ili radnjama na radnom mestu od strane državnog službenika ili zaposlenog u javnom sektoru, pod određenim okolnostima, treba da dobije zaštitu, na primer, kada je državni službenik ili zaposleni bio jedini ili je bio deo užeg kruga ljudi koji su znali šta se radi, tj. osoba na pravom mestu da reaguje. U takvim slučajevima stvar treba, pre svega, saopštiti pretpostavljenom ili drugom nadležnom organu ili telu. Tek ako je to očigledno neizvodljivo, u krajnjem slučaju, informacija se može saopštiti javnosti.

Pri odlučivanju o srazmernosti mešanja u slobodu izražavanja državnog službenika u takvim slučajevima, morali su se uzeti u obzir različiti činioci. Prvi je – da li su bili dostupni drugi delotvorni načini da se nezakonite radnje isprave. Sud je konstatovao, s obzirom na to da nije bilo zakona niti internog propisa koji uređuje prijavljivanje nepravilnosti, da podnosilac predstavke nije imao kome drugom da se obrati osim svojim pretpostavljenima, niti je propisan postupak za prijavljivanje takvih stvari. Generalni tužilac nije pokazao nikakav znak da ima bilo kakvu nameru da odgovori na pismo potpredsednika Parlamenta, a, umesto toga, odavao je utisak da je podlegao političkom pritisku. U takvim okolnostima, dojava spoljnoj instanci, čak i novinama, mogla bi da bude opravdana. Drugo pitanje je da li je postojao javni interes da se objavi ta informacija. Kod ovog pitanja, Sud nije mogao da prihvati da je jedina namera dopisa potpredsednika Parlamenta generalnom tužiocu bila da prosledi pisma nadležnom organu i – uprkos instrukciji da slučaj razmotri „striktno u skladu sa zakonom“ – nije mogao da isključi mogućnost da je vršen pritisak na Generalno tužilaštvo. Sud je takođe primetio da je predsednik Moldavije vodio aktivnu kampanju protiv mešanja političara u sistem krivičnog pravosuđa i da su moldavski mediji opširno izveštavali o toj temi. Pisma koja je obelodanio podnosilac predstavke ticala su se pitanja od velike važnosti u demokratskom društvu – kao što su: podela vlasti, nepropisno ponašanje visokog političara i Vladin stav prema policijskoj brutalnosti – o kojima je javnost imala legitiman interes da bude informisana. Prema tome, postojao je javni interes za objavljivanjem. Treće pitanje, odnosno pitanje da li je objavljena informacija autentična, nije bilo sporno. Što se tiče pitanja kakvu štetu bi pretrpeo dotični državni organ, Sud je utvrdio da je, uprkos negativnim efektima koje je ovo otkriće nesumnjivo imalo po Generalno tužilaštvo, interes javnosti da sazna za nepropisan pritisak i nezakonite radnje u toj ustanovi bio toliko važan da je prevagnuo nad interesom da se očuva poverenje javnosti u njegovu nezavisnost. Kod pitanja da li je otkrivanje učinjeno u dobroj nameri, nije bilo razloga da se veruje kako je podnosilac predstavke bio motivisan željom za sticanjem lične prednosti, da je nečim bio lično nezadovoljan, ili da je

imao drugi skriveni motiv. Poslednji činilac koji je trebalo ispitati kod pitanja srazmernosti jeste kazna izrečena podnosiocu predstavke. Konstatovano je da je izrečena najteža moguća kazna (otkaz). Pored negativnih posledica koje je to imalo na karijeru podnosioca predstavke, moralo je da ima ozbiljno obeshrabrujuće dejstvo na državne službenike i zaposlene uopšte, pošto je njegov slučaj privukao veliku medijsku pažnju. Tako teška kazna može samo da obeshrabri prijavljivanje nezakonitih dela i teško se može opravdati.

Posle odmeravanja svih navedenih činjenica, Sud je zaključio da mešanje u pravo na slobodu izražavanja podnosioca i naročito njegovu slobodu da prenese informacije – nije bilo „nužno u demokratskom društvu».

Zaključak: kršenje (jednoglasno).

Član 41 – 10.000 evra na ime nematerijalne štete.

*Heinisch protiv Nemačke*¹¹¹ –

Otkaz bolničarki zato što je podnela krivičnu prijavu navodeći propuste u nezi koju je pružao privatni poslodavac: kršenje

Činjenice: Podnositeljka predstavke bila je zaposlena u kompaniji većinskog vlasnika „Berlin Land“, kao gerijatrijska sestra u staračkom domu. Od januara 2003. do oktobra 2004. godine, ona i kolege redovno su ukazivali upravi da su preopterećeni poslom zbog manjka osoblja i da se usluge propisno ne dokumentuju. Posle jedne inspekcije, Odbor za zdravstvo Fonda zdravstvenog osiguranja konstatovao je ozbiljne propuste u pružanju nege, uključujući manjak osoblja i nezadovoljavajuću negu, kao i nezadovoljavajuće dokumentovanje nege. Novembra 2004. godine, pravni savetnik podnositeljke pisao je kompaniji ukazujući na problem s osobljem i interesujući se kako kompanija planira da izbegne situaciju u kojoj bi snosila krivičnu odgovornost. Kada je kompanija odbacila optužbe, podnositeljka je podnela krivičnu prijavu, navodeći kao tešku prevaru činjenice da kompanija svesno ne pruža visoko kvalitetnu negu koju oglašava u reklamama, da je pokušala da sistematski zataška probleme i da je od osoblja tražila da piše lažne izveštaje. Januara 2005. godine javno tužilaštvo je prekinulo preliminarnu istragu koju je otvorilo. Istog meseca, podnositeljka predstavke dobila je otkaz, sa stupanjem na snagu 31. marta, zbog učestalih izostanaka zbog bolesti. Posle toga, sindikat i prijatelji podnositeljke distribuirali su pamflet u kojem su osudili njen otkaz kao „političku disciplinsku meru preduzetu da bi se učitkali zaposleni“, pomenuvši i krivičnu prijavu. Kompanija, koja nije znala za krivičnu prijavu, nakon tog saznanja otpustila je podnositeljku predstavke bez otkaznog roka, sumnjajući da je ona inicirala izradu i distribuciju tog pamfleta. Domaći sudovi odbili su navode podnositeljke u vezi s njenim otpuštanjem nakon što su zaključili da je njena krivična prijava pružila „ubedljiv osnov“ za raskid njenog radnog odnosa bez otkaznog roka.

Zakon – član 10: Zajedničko je to što je krivična prijava koju je podnela podnositeljka predstavke trebalo da se tretira kao uzbunjivanje, u smislu člana 10 EKLJP, i to da su njeno sledstveno otpuštanje i potonje odluke domaćih sudova predstavljale mešanje u njeno pravo na slobodu izražavanja. To mešanje je propisano zakonom i ima legitimni cilj da zaštiti ugled i prava drugih, odnosno, poslovni ugled i interese poslodavca podnositeljke predstavke.

111. Presuda ESLJP: Heinisch protiv Njemačke (br. 28274/08), dostupno na crnogorskom jeziku: <http://hudoc.echr.coe.int/en-g?i=001-118657>

Što se tiče srazmernosti mešanja, stav Suda je da načela i kriterijumi utvrđeni u predmetu *Guja protiv Moldavije*, koji se odnosi na zaposlenog u javnom sektoru, važe i za radni odnos u privatnom sektoru i da ih treba primeniti kod odmeravanja prava zaposlenog da ukaže na nezakonito ponašanje ili protivpravnu radnju od strane svog poslodavca u odnosu na pravo poslodavca da zaštiti svoj ugled i komercijalne interese.

S obzirom na posebnu ranjivost starijih pacijenata i potrebu da se spreče zloupotrebe, obelodanjena informacija nesporno je bila od javnog interesa, što zadovoljava prvi kriterijum iz predmeta *Guja*. Što se tiče drugog kriterijuma, da li su mogli biti upotrebljeni alternativni kanali za obelodanjivanje, do trenutka kada je podnositeljka predstavke podnela krivičnu prijavu ona je već više puta obavestavala pretpostavljene da je preopterećena poslom i upozoravala ih da je moguća krivična prijava. Tačno je da je pravna kvalifikacija ponašanja poslodavca kao dela teške prevare prvi put pomenuta u krivičnoj prijavi, ali je podnositeljka predstavke je već bila saopštila svom poslodavcu činjenične okolnosti na kojima se zasnivala ta prijava, a nije bilo dovoljno dokaza koji bi opovrgli njenu tvrdnju da bi svaki dalji interni prigovor bio nedelotvoran.

Kod sledećeg kriterijuma, odnosno da li je otkrivena informacija tačna, navodi podnositeljke predstavke nisu bili lišeni činjenične osnove (Odbor za zdravstvo takođe je kritikovao iste propuste) i nije bilo ničega na osnovu čega bi se zaključilo da je ona svesno ili neozbiljno prijavila netačne informacije. Činjenica da je preliminarna istraga prekinuta ne mora nužno da znači da su tvrdnje na kojima se zasnivala krivična prijava od samog početka bile bez činjenične osnove ili da su bile neozbiljne.

Nije bilo razloga da se sumnja da je podnositeljka zadovoljila i četvrti kriterijum: postupanje u dobroj nameri. Iako je postojala izvesna mera preterivanja i uopštavanja u sadržini njene krivične prijave, njeni navodi nisu bili sasvim lišeni činjeničnog osnova i nisu predstavljali bezrazložan lični napad na njenog poslodavca. Dalje, kad je zaključila da je nužna dojava spoljnoj instanci, ona se nije odmah obratila medijima niti je delila letke, već je umesto toga potražila pomoć i savet advokata, u nameri da podnese krivičnu prijavu. Što se tiče petog kriterijuma, štete nanete njenom poslodavcu, iako su navodi podnositeljke predstavke sigurno bili nepovoljni po kompaniju, interes javnosti da bude informisana o propustima u pružanju institucionalne nege starim licima u kompaniji koja je u državnoj svojini bio je toliko važan da je prevagnuo nad interesom zaštite poslovnog ugleda i poslovnih interesa kompanije.

Na kraju, što se tiče težine kazne, podnositeljki predstavke izrečena je najteža moguća kazna iz Zakona o radu. Ne samo što je to imalo štetne posledice po njenu karijeru, već je moralo da ima ozbiljno obeshrabrujuće dejstvo i na druge zaposlene u toj kompaniji i uopšte na sve zaposlene u sektoru pružanja nege, tako što će da obeshrabri prijave u sferi u kojoj pacijenti često nisu u stanju da sami brane svoja prava i u kojoj će osoblje koje se stara o njima prvo da uoči propuste u pružanju nege.

Prema tome, otkaz podnositeljki predstavke bio je nesrazmeran, a domaći sudovi su propustili da odrede pravičnu meru između potrebe da se zaštiti ugled poslodavca i potrebe da se zaštiti podnositeljkino pravo na slobodu izražavanja.

Zaključak: kršenje (jednoglasno).

Član 41: 10.000 evra na ime nematerijalne štete.

Gormuş (Görmüş) protiv Turske¹¹²

Operacija pretresa i zaplene sprovedena u cilju utvrđivanja novinarskog izvora: kršenje

Činjenice: Aprila 2007. godine, nedeljnik za koji je radilo šestoro podnosilaca predstavke objavio je članak zasnovan na dokumentima koje je Generalštab oružanih snaga klasifikovao kao „poverljive“, u kojem je, između ostalog, otkriven sistem za procenu urednika i novinara koji je uveo Generalštab sa ciljem da kod izvesnih poziva i aktivnosti isključi novinare koje smatra „neprijateljski“ opredeljenim prema oružanim snagama. Na zahtev načelnika Generalštaba da se otvori istraga, vojni sud je naredio pretres poslovnih prostorija nedeljnika u cilju zaplene dokumenata koji su navodno prosleđeni glavnom i odgovornom uredniku, u nameri da se otkrije identitet državnog službenika uzbunjivača. Elektronske datoteke, smeštene na 46 računara koji su se nalazili u prostorijama nedeljnika, prekopirane su na spoljne diskove, koji su zadržani u tužilaštvu.

Zakon – član 10: Pretres obavljen na radnom mestu podnosilaca predstavke i zaplena njihovih podataka predstavljaju mešanje u njihovo pravo na slobodu izražavanja. To mešanje propisano je zakonom i ima legitimni cilj da spreči otkrivanje poverljivih informacija.

Sud je prema tome morao da utvrdi da li je sporna mera postavila pravičan odnos između, s jedne strane, slobode izražavanja i slobode štampe – što obuhvata zaštitu novinarskih izvora i zaštitu uzbunjivača u državnoj službi i, s druge strane, zaštite poverljivih podataka koji pripadaju državnim organima.

(a) Javni interes da se obelodani informacija i da se zaštite izvori te informacije: Činjenica da se vode datoteke u kojima su novinari klasifikovani prema svojim političkim stavovima, s ciljem da neki od njih budu izostavljeni prilikom distribuiranja informacija od javnog značaja, odnosi se na pravo javnosti da dobije informacije, što je jedno od glavnih prava propisanih u članu 10 EKLP. Prema tome, nesumnjivo je da su stavovi izraženi u osporenom članku i sadržina u njemu objavljenih dokumenata mogli da doprinesu javnoj debati o odnosu oružanih snaga i opšte politike.

Činjenica da su vlasti podatke, smeštene na radnim računarima novinara, prebacile na spoljne diskove mogla bi da odvraća svaki potencijalni izvor od pomaganja štampi da obavesti javnost o pitanjima koja se tiču oružanih snaga, čak i kad se ona odnose na pitanja od javnog interesa.

Istraga je imala za cilj da utvrdi identitet lica odgovornih za curenje informacija i omogući njihovo hapšenje. Na taj način, zaštitom svog izvora informacija podnosioci predstavke ujedno su štitili državne službenike koji su delovali u svojstvu uzbunjivača.

Iako je sadržina dokumenata koje su obelodanili pretpostavljeni uzbunjivači bila takva da je doprinela javnoj raspravi, turski zakoni nisu sadržavali nijednu odredbu koja se odnosi na objavljivanje informacija od strane pripadnika oružanih snaga u vezi s potencijalnim nezakonitim radnjama izvršenim na njihovom radnom mestu. Iz toga sledi da podnosioci predstavke nisu mogli biti optuženi zato što su objavili informacije koje su dobili, a da nisu sačekali da njihovi izvori tj. uzbunjivači iznesu stvar koja ih brine preko internog lanca komande.

(b) Zaštićeni interesi domaćih vlasti: Spisi predmeta ne otkrivaju razlog zbog kojeg su dokumenta pomenuta u članku bila klasifikovana kao „poverljiva“. Prema tome, nije bilo

112. Presuda ESLJP: Görmüş et Autres c. Turquie (br. 49085/07), na francuskom

navoda da su stil spornog članka ili datum njegovog objavljivanja mogli da stvore probleme nanoseći „znatnu štetu“ interesima države.

Interes javnosti da sazna informaciju koja opisuje upitnu praksu oružanih snaga u domenu slobode da se dobije informacija – bio je toliko važan u demokratskom društvu da je prevagnuo nad interesom da se očuva poverenje javnosti u tu instituciju.

(c) Razmatranja pred domaćim sudovima: S obzirom na to da vojni sudovi nisu proverili da li je klasifikovanje predmetnih dokumenata kao „poverljivih“ bilo opravdano i da nisu postavili balans između više različitih suprotstavljenih interesa u ovom slučaju, formalna primena koncepta poverljivosti na dokumente iz vojnog izvora sprečila je domaće sudove da ispituju da li je ovo mešanje bilo u skladu sa članom 10 EKLJP.

(d) Ponašanje podnosioca predstavke: Nije bilo problema sa formom objavljivanja. Pored toga, podnosioci predstavke su, načinom na koji su predstavili predmet, pokazali poštovanje za njegovu važnost i ozbiljnost, i nisu koristili stilske efekte kojima su mogli čitaoca da preusmere od objektivnog prikaza informacije. Oni nisu imali drugu nameru osim da obaveste javnost o temi od opšteg interesa.

(e) Srazmernost mešanja: Pretres prostorija nedeljnika i prebacivanje celokupnog sadržaja sa računara na spoljne diskove, kao i njihovo kasnije držanje u tužilaštvu ugrozili su zaštitu izvora u većoj mjeri nego što bi to učinio nalog kojim se od njih traži da otkriju identitet izvora informacija. Neselektivno preuzimanje svih podataka sa programskih softvera omogućilo je vlastima da prikupe informacije koje nisu u vezi s predmetnim aktima.

Ta intervencija ne samo što može da izazove vrlo negativne posledice po odnos podnosioca predstavke sa svim njihovim izvorima, već može da ima i ozbiljno obeshrabrujuće dejstvo u odnosu na druge novinare ili uzbunjivače u državnoj službi, i da ih obeshrabri u prijavljivanju bilo kakvog nepropisnog ponašanja ili kontroverzne radnje državnih organa.

Iz toga sledi da je intervencija bila nesrazmerna nameravanom cilju.

Imajući u vidu gore navedeno, a naročito važnost slobode izražavanja u stvarima od javnog interesa i potrebu da se zaštite novinarski izvori u toj oblasti, uključujući slučaj kad su ti izvori, zaposleni u državnoj službi, primijetili i prijavili potencijalno upitno ponašanje ili praksu na mestu na kojem rade, posle odmjeravanja različitih interesa i naročito poverljivosti vojnih poslova, Sud je utvrdio da mešanje u pravo podnosioca predstavke na slobodu izražavanja, posebno njihovog prava da prenesu informacije, nije zadovoljilo neku bitnu društvenu potrebu, da nije bilo srazmerno legitimnom nameravanom cilju i, sledstveno tome, da nije bilo „neophodno u demokratskom društvu“.

Zaključak: kršenje (jednoglasno).

Član 41: iznosi u rasponu od 850 do 2.750 evra na ime nematerijalne štete.

Guja protiv Republike Moldavije (br. 2)

Moldavski državni službenik uzbunjivač po drugi put dobija sudski spor u vezi sa kršenjem prava: kršenje.

Činjenice: Tokom 2003. godine, dok je bio zaposlen kao Šef Odeljenja za štampu u Generalnom tužilaštvu (GT), g. Guja je poslao dokaze novinama o potpredsedniku Parlamenta Moldavije koji je vršio pritisak na Generalnog tužioca po pitanjima koja se tiču neprofesionalnog ponašanja policije. Te novine su objavile jedan članak i g. Guja je bio otpušten zbog kršenja internih propisa GT. Podneo je tužbu za vraćanje na radno mesto oslanjajući se naročito na član 10 Konvencije, ali su domaći sudovi potvrdili njegovo otpuštanje. Nakon žalbe g. Guje, Veliko veće Suda je izreklo presudu u februaru 2008. godine da je njegovo otpuštanje dovelo do kršenja prava na slobodu izražavanja (naročito njegovo pravo da pruži informacije) garantovano članom 10 Konvencije, i dosudilo mu 10.000 evra (EUR) odšete. Naročito, Sud je ustanovio da je g. Guja postupao u dobroj veri, da za njega nije bio otvoren nijedan drugi kanal za prijavljivanje, da je javni interes za otkrivanje tih informacija prevagnuo nad štetom prouzrokovanom GT, te da mu je bila data najoštija moguća kazna.

GT ga je vratio na radno mesto u junu 2006. godine, nakon odluke Vrhovnog suda pravde (VSP), ali je Generalni tužilac istovremeno pisao šefu relevantnog sindikata tražeći odobrenje za njegovo otpuštanje. G. Guja je tvrdio da po povratku na posao nije bio dobrodošao, da mu nije izdata značka za pristup ili kancelarijski prostor i da mu nisu bili dati zadaci koje treba da obavlja. Vlada je poricala ove navode. Bio je otpušten nakon 10 dana sa obrazloženjem da je imenovan novi Generalni tužilac, što je značilo da su dozvoljene takve personalne promene.

Prigovor g. Guje na njegovo novo otpuštanje su odbacili domaći sudovi. VSP je u aprilu 2009. godine odlučio da je presuda ESLJP iz februara 2008. godine bila izvršena, kada su domaće presude bile preispitane, podnosilac predstavke vraćen na radno mesto i kada su mu plaćene njegove neisplaćene plate, a da je kasnije otpuštanje bilo posebna i opravdana stvar po domaćem zakonu. VSP nije dao nikakav odgovor na navode podnosioca predstavke da je njegovo vraćanje na radno mesto bilo simulirano.

Žalba: Ponovo se oslanjajući na član 10 Konvencije (pravo na slobodu izražavanja), podnosilac predstavke se žalio da nikad nije bio propisno vraćen na radno mesto, te da je njegovo najnovije otpuštanje, zajedno sa odbijanjem njegovog sudskog postupka za vraćanje na radno mesto, prerاسlo u nove mere odmazde zbog njegovog upozorenja na konkretnu nezakonitu radnju još iz 2003. godine i u namerno neudovoljavanje od strane države da ispoštuje prvobitnu presudu Suda od februara 2008. godine.

Odluka Suda: Sud je prvo utvrdio da ima ovlašćenje da se bavi ovim novim predmetom, mada je Komitet ministara i dalje nadgledao sprovođenje prve presude. Sud je konstatovao da je mogao da preduzme takav korak ukoliko je ta nova predstavka sadržala relevantne nove informacije koje se odnose na pitanja o kojima nije odlučeno prvom presudom, što je bio slučaj sa g. Gujom. Takve relevantne nove informacije su obuhvatale okolnosti koje postoje kod njegovog drugog otpuštanja i razloge koje su dali domaći sudovi za odbijanje njegove tužbe za vraćanje na radno mesto.

Sud se potom osvrnuo na materijalno pitanje da li je bilo novog kršenja člana 10. Konstatovao je da je način na koji su vlasti primenile odluku VSP od maja 2008. godine da g. Guju vrate na radno mesto i tretman kome su ga podvrgnuli u toku tih deset dana njegovog zaposlenja omogućavao objektivnom posmatraču da zaključi da njegovo novo otpuštanje nije bilo rezultat nekog novog i nepovezanog radnog spora, nego je pre predstavljalo nastavak

mera osвете zbog njegovog upozorenja na konkretnu nezakonitu radnju iz 2003. godine. Sud je zaključio da je to novo otpuštanje predstavljalo ometanje prava g. Guje na slobodu izražavanja.

Preispitujući opšte principe koje je Veliko veće iznelo u prvobitnoj presudi, Sud je odlučio da ostavi otvorena pitanja o tome da li je to ometanje bilo u skladu sa domaćim zakonom i da li je sledilo neki legitiman cilj. Međutim, iz istih razloga, kao što su oni iz prvobitne presude, postupanje u dobroj veri, snažan javni interes i tako dalje, Sud je došao do zaključka da to novo ometanje nije bilo „neophodno u demokratskom društvu“ po članu 10. stavu 2. Konvencije. Ovog puta je odluka Suda bila potkrepljena činjenicom da su domaći sudovi ignorisali ono što je izgledalo da je bilo ključ odbrane g. Guje, naime, navodi da njegovo vraćanje na radno mesto nije bilo verodostojno i da je GT nastavilo sa svojim merama osвете protiv njega, zbog upozorenja na konkretnu nezakonitu radnju. Sud je jednoglasno presudio da je drugo otpuštanje g. Guje prekršilo njegovo pravo na slobodu izražavanja, naročito njegovo pravo da pruži informacije, po članu 10 Konvencije.

Zaključak: kršenje (jednoglasno).

Član 31. – 10.000 evra (EUR) na osnovu novčane i nenovčane štete i 1.500 evra za troškove i izdatke koje je imao pred Sudom.

Ostali relevantni predmeti

- *Bucur i Toma protiv Rumunije* – Krivična presuda za objavljivanje nezakonitih postupaka prisluškivanja telefona: kršenje.
- *Marchenko protiv Ukrajine* – Državni službenik osuđen na uslovnu zatvorsku kaznu za javno optuživanje njegovog nadređenog za proneveru i zahtevanje zvanične istrage: kršenje.
- *Poyraz protiv Turske*¹¹³ – Građanska presuda protiv podnosioca predstavke za klevetu na temelju izveštaja koji je sastavio kao glavni inspektor Ministarstva pravosuđa i koji je bio procurio u štampu - u vezi s optužbama za profesionalni prekršaj od strane višeg sudije.
- *Bojolyan protiv Jermenije*¹¹⁴ – Kazna zatvora u trajanju od deset godina zbog saopštavanja informacije koja nije poverljiva stranoj obaveštajnoj službi: nedopušteno.

113. Presuda ESLJP: *Poyraz c. Turquie* (br. 15966/06), na francuskom

114. Odluka ESLJP o prihvatljivosti predstavke: *Murad Bojolyan against Armenia* (br. predstavke 23693/03)

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Zakon o zaštiti uzbunjivača, „Sl. glasnik RS“, br. 128/2014

Član 2. stav 1. tač. 1. i 2.

U smislu ovog zakona, pojedini izrazi imaju sledeće značenje:

- 1) „uzbunjivanje“ je otkrivanje informacije o kršenju propisa, kršenju ljudskih prava, vršenju javnog ovlašćenja protivno svrsi zbog koje je povereno, opasnosti po život, javno zdravlje, bezbednost, životnu sredinu, kao i radi sprečavanja štete velikih razmera;
- 2) „uzbunjivač“ je fizičko lice koje izvrši uzbunjivanje u vezi sa svojim radnim angažovanjem, postupkom zapošljavanja, korišćenjem usluga državnih i drugih organa, nosilaca javnih ovlašćenja ili javnih službi, poslovnom saradnjom i pravom vlasništva na privrednom društvu.

Član 5.

Uzbunjivač ima pravo na zaštitu, u skladu sa zakonom, ako:

- 1) izvrši uzbunjivanje kod poslodavca, ovlašćenog organa ili javnosti na način propisan zakonom;
- 2) otkrije informaciju iz člana 2. tačka 1) ovog zakona (u daljem tekstu: informacija) u roku od jedne godine od dana saznanja za izvršenu radnju zbog koje vrši uzbunjivanje, a najkasnije u roku od deset godina od dana izvršenja te radnje;
- 3) bi u trenutku uzbunjivanja, na osnovu raspoloživih podataka, u istinitost informacije, poverovalo lice sa prosečnim znanjem i iskustvom kao i uzbunjivač.

Član 8.

Lice koje je u vršenju službene dužnosti dostavilo informaciju ima pravo na zaštitu kao uzbunjivač ako učini verovatnim da je prema njemu preduzeta štetna radnja zbog dostavljanja informacije.

Član 9.

Lice koje traži podatke u vezi sa informacijom, ima pravo na zaštitu kao uzbunjivač, ako učini verovatnim da je prema njemu preduzeta štetna radnja zbog traženja tih podataka.

Član 10.

Lice koje je ovlašćeno za prijem informacije dužno je da, štiti podatke o ličnosti uzbunjivača, odnosno podatke na osnovu kojih se može otkriti identitet uzbunjivača, osim ako se uzbunjivač ne saglasi sa otkrivanjem tih podataka, a u skladu sa zakonom koji uređuje zaštitu podataka o ličnosti.

Svako lice koje sazna podatke iz stava 1. ovog člana, dužno je da štiti te podatke.

Lice ovlašćeno za prijem informacije dužno je da prilikom prijema informacije, obavesti uzbunjivača da njegov identitet može biti otkriven nadležnom organu, ako bez otkrivanja identiteta uzbunjivača ne bi bilo moguće postupanje tog organa, kao i da ga obavesti o merama zaštite učesnika u krivičnom postupku.

Ako je u toku postupka neophodno da se otkrije identitet uzbunjivača, lice ovlašćeno za prijem informacije dužno je da o tome, pre otkrivanja identiteta, obavesti uzbunjivača.

Podaci iz stava 1. ovog člana ne smeju se saopštiti licu na koje se ukazuje u informaciji, ako posebnim zakonom nije drugačije propisano.

Član 19.

Javnost se može uzbuniti, bez prethodnog obaveštavanja poslodavca ili ovlašćenog organa u slučaju neposredne opasnosti po život, javno zdravlje, bezbednost, životnu sredinu, od nastanka štete velikih razmera, odnosno ako postoji neposredna opasnost od uništenja dokaza.

Prilikom uzbunjivanja javnosti uzbunjivač je dužan da poštuje pretpostavku nevinosti okrivljenog, pravo na zaštitu podataka o ličnosti, kao i da ne ugrožava vođenje sudskog postupka.

Član 20.

Informacija može da sadrži tajne podatke.

Pod tajnim podacima iz stava 1. ovog člana smatraju se podaci koji su u skladu sa propisima o tajnosti podataka prethodno označeni kao tajni.

Ako su u informaciji sadržani tajni podaci, uzbunjivač je dužan da se prvo obrati poslodavcu, a ako se informacija odnosi na lice koje je ovlašćeno da postupa po informaciji, informacija se podnosi rukovodiocu poslodavca.

U slučaju da poslodavac nije u roku od 15 dana postupio po informaciji u kojoj su sadržani tajni podaci, odnosno ako nije odgovorio ili nije preduzeo odgovarajuće mere iz svoje nadležnosti, uzbunjivač se može obratiti ovlašćenom organu. Izuzetno od stava 3. ovog člana, u slučaju da se informacija odnosi na rukovodioca poslodavca, informacija se podnosi ovlašćenom organu.

Ako su u informaciji sadržani tajni podaci, uzbunjivač ne može uzbuniti javnost, ako zakonom nije drugačije određeno.

Ako su u informaciji sadržani tajni podaci, uzbunjivač i druga lica su dužni da se pridržavaju opštih i posebnih mera zaštite tajnih podataka propisanih zakonom koji uređuje tajnost podataka.

PREPORUKA CM/REC(2014)7 KOMITETA MINISTARA DRŽAVAMA ČLANICAMA O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

(Usvojena od strane Komiteta za ministara 30. aprila 2014. godine, na 1198. sastanku zamenika ministara)

Komitet ministara, u skladu sa odredbama člana 15.b Statuta Saveta Evrope,

Podsećajući na to da je cilj Saveta Evrope da se postigne veće jedinstvo među članicama, između ostalog, u cilju zaštite i ostvarivanje ideala i načela koji su njihova zajednička baština;

S obzirom na to da unapređenje usvajanja zajedničkih pravila koja se odnose na pravna pitanja može da doprinese ostvarivanju prethodno pomenutog cilja;

Ponovo potvrđujući da su sloboda izražavanja i pravo da se traže i dobijaju informacije od suštinskog značaja za funkcionisanje istinske demokratije;

Uviđajući da lica koja prijavljuju ili otkrivaju informacije o pretnjama ili šteti po javni interes („uzbunjivači“) mogu da doprinesu jačanju transparentnosti i demokratske javne odgovornosti;

Uzimajući u obzir da će pravilno postupanje poslodavaca i javnih vlasti u vezi sa otkrivanjem informacija od javnog interesa omogućiti preduzimanje mera da se otklone otkrivene pretnje ili šteta;

Imajući u vidu Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (ETS br. 5) i relevantnu sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, posebno u vezi sa članom 8 (pravo na poštovanje privatnog života) i članom 10 (sloboda izražavanja), kao i Konvenciju o zaštiti lica u odnosu na automatsku obradu ličnih podataka (ETS br. 108);

Imajući u vidu Program akcije Saveta Evrope protiv korupcije, Krivičnopravnu konvenciju Saveta Evrope o korupciji (ETS br. 173) i Građanskopravnu konvenciju Saveta Evrope o korupciji (ETS br. 174), a posebno njihove članove 22 odnosno 9, kao i dosadašnji rad Grupe država protiv korupcije (GRECO);

Imajući na umu Rezoluciju 1729 (2010) Parlamentarne skupštine u kojoj Skupština poziva države članice da preispitaju svoje zakonodavstvo u vezi sa zaštitom uzbunjivača imajući u vidu niz vodećih načela;

Uzimajući u obzir zbirku najboljih praksi i vodećih načela koja se odnose na zakonodavstvo o zaštiti uzbunjivača, koju je pripremio OECD na zahtev lidera G20 sa njihovog samita u Seulu u novembru 2010. godine;

S obzirom na to da postoji potreba da se podstakne usvajanje nacionalnih okvira za zaštitu uzbunjivača u državama članicama zasnovanih na skupu zajedničkih načela,

Preporučuje da države članice uspostave normativni, institucionalni i pravosudni okvir za zaštitu lica koja, u kontekstu svog radnog angažovanja, prijave ili otkriju informaciju o

pretnjama ili šteti po javni interes. U tom cilju, dodatak uz ovu preporuku sadrži niz načela kojima države članice treba da se rukovode prilikom analiziranja svojih nacionalnih zakona ili prilikom uvođenja zakona i propisa ili vršenja izmena i dopuna koje mogu da budu neophodne i celishodne u kontekstu njihovih pravnih sistema.

U meri u kojoj su radni odnosi regulisani kolektivnim ugovorima o radu, države članice mogu da u okviru tih ugovora sprovedu ovu preporuku i načela sadržana u dodatku.

DODATAK UZ PREPORUKU CM/REC(2014)7

NAČELA

Definicije izraza

Za potrebe ove preporuke i njenih načela:

- a. „uzbunjivač“ znači svako lice koje prijavljuje ili otkriva informacije o pretnji ili šteti po javni interes u kontekstu svog radnog angažovanja, bilo da je u javnom ili u privatnom sektoru;
- b. „Prijava ili otkrivanje informacije u javnom interesu“ znači prijavljivanje ili otkrivanje informacija o činjenju i nečinjenju koji predstavljaju pretnju ili štetu po javni interes;
- c. „Prijava“ znači prijavljivanje, bilo unutrašnje u okviru organizacije ili preduzeća, ili nekom spoljnom organu;
- d. „Otkrivanje informacije“ znači javno objavljivanje informacija.

I Područje primene

1. Nacionalni normativni, institucionalni i pravosudni okvir, uključujući, prema potrebi, kolektivne ugovore o radu, treba da bude strukturiran i formulisan tako da omogućiti prijave i otkrivanja informacija u javnom interesu time što će utvrditi pravila za zaštitu prava i interesa uzbunjivača.
2. Mada je na državama članicama da za potrebe primene ovih načela utvrde šta je u javnom interesu, države članice treba izričito da definišu područje primene nacionalnog okvira, koje bi trebalo da, kao minimum, obuhvata povrede zakona i ljudskih prava, kao i kao rizike po javno zdravlje i bezbednost i po životnu sredinu.

II Personalno područje primene

3. Personalno područje primene nacionalnog okvira treba da obuhvati sva lica koja rade bilo u javnom, bilo u privatnom sektoru, bez obzira na prirodu njihovog radnog odnosa i na to da li su plaćeni ili ne.
4. Nacionalni okvir treba da obuhvati i lica čije se radno angažovanje završilo i, eventualno, onda kada tek treba da počne, u slučajevima u kojima su informacije u vezi sa pretnjom ili štetom po javni interes dobijene tokom procesa angažovanja ili u drugim fazama pregovaranja pre potpisivanja ugovora.

5. Na informacije koje se odnose na nacionalnu bezbednost, odbranu, obaveštajne podatke, javni red ili međunarodne odnose države, mogu se primeniti posebna pravila ili propisi, uključujući izmenjena prava i obaveze.
6. Ova načela su bez štete po utvrđena i priznata pravila za zaštitu profesionalne tajne u pravnoj i drugim profesijama.

III Normativni okvir

7. Normativni okvir treba da odražava sveobuhvatan i koherentan pristup za omogućavanje prijave i otkrivanja informacija u javnom interesu.
8. Ograničenja i izuzeci od prava i obaveza bilo kojeg lica u vezi sa prijavljivanjem i otkrivanjem informacija od javnog interesa ne smeju da budu veći od onoga što je neophodno i ni u kom slučaju ne smeju da budu u suprotnosti sa ciljevima načela iz ove preporuke.
9. Države članice treba da osiguraju da postoji delotvoran mehanizam ili mehanizmi za postupanje po prijavama i otkrivenim informacijama od javnog interesa.
10. Svako lice koje je direktno ili indirektno pretrpelo štetu prijavljivanjem ili otkrivanjem netačne ili obmanjujuće informacije ne sme da izgubi zaštitu i pravo na pravne lekove koji su mu/joj na raspolaganju prema opštim pravnim pravilima.
11. Poslodavac ne treba da bude u mogućnosti da se poziva na zakonske ili ugovorne obaveze nekog lica da bi sprečio to lice da izvrši prijavu ili otkrivanje informacije od javnog interesa ili da to lice kazni zbog toga što je to uradio/la.

IV Načini za prijavljivanje i otkrivanje informacije

12. Nacionalni okvir treba da stimuliše okruženje koje je podsticajno za otvoreno prijavljivanje ili otkrivanje informacija. Svako treba da se oseća sigurno da slobodno izrazi zabrinutost u vezi sa javnim interesom.
13. Treba uvesti jasno utvrđene načine za prijavljivanje i otkrivanje informacija u vezi sa javnim interesom i njihovo korišćenje treba da bude omogućeno putem odgovarajućih mera.
14. Načini za prijavljivanje i otkrivanje informacija obuhvataju:
 - prijave u okviru organizacije ili preduzeća (uključujući i licima određenim da primaju prijave u poverenju);
 - prijave relevantnim javnim regulatornim telima, organima za sprovođenje zakona i nadzornim organima;
 - otkrivanje informacija javnosti, na primer, novinaru ili poslaniku u skupštini. Okolnosti u svakom pojedinačnom slučaju će odrediti koji način je najprimereniji.
15. Poslodavce treba podstaći da uspostave interne procedure prijavljivanja.
16. Radnici i njihovi predstavnici treba da budu konsultovani o predlozima za uspostavljanje internih procedura prijavljivanja, prema potrebi.
17. Kao opšte pravilo, treba podsticati unutrašnje prijavljivanje i prijavljivanje relevantnim javnim regulatornim telima, organima za sprovođenje zakona i nadzornim organima.

V Poverljivost

18. Uzbunjivači treba da imaju pravo na čuvanje poverljivosti njihovog identiteta, u skladu sa garancijama koje se odnose na pravično suđenje.

VI Postupanje po prijavama i otkrivenim informacijama

19. Prijave i informacije otkrivene od strane uzbunjivača u vezi sa javnim interesom treba bez odlaganja ispitati a, prema potrebi, poslodavac i odgovarajuće javno regulatorno telo, organ za sprovođenje zakona ili nadzorni organ treba efikasno i delotvorno da postupe u skladu sa rezultatima ispitivanja.
20. Prema opštem pravilu, uzbunjivač koji vrši unutrašnje prijavljivanje treba da bude obavešten o preduzetim radnjama po njegovoj/njenoj prijavi od strane lica kome je izvršena prijava.

VII Zaštita od odmazde

21. Uzbunjivači treba da budu zaštićeni od bilo kog oblika direktne ili indirektno odmazde od strane njihovog poslodavca i lica koja rade za ili postupaju u ime poslodavca. Ovi oblici odmazde mogu da obuhvate otpuštanje, suspenziju, prebacivanje na manje odgovorno radno mesto, gubitak mogućnosti za unapređenje, premeštaj po kazni, umanjenja ili odbitke od zarade, maltretiranje ili bilo koji drugi oblik kažnjavanja ili diskriminatornog postupanja.
22. Lice koje je izvršilo prijavljivanje ili otkrilo informacije ne sme da izgubi pravo na zaštitu samo zato što je pogrešno procenilo važnost informacije ili zato što se uočena pretnja po javni interes nije ostvarila, pod uslovom da je on ili ona imao/la osnovane razloge da veruje u njihovu tačnost.
23. Uzbunjivač treba da ima pravo da se, u odgovarajućem parničnom, krivičnom ili upravnom postupku, pozove na činjenicu da je prijava ili otkrivanje informacije izvršeno u skladu sa nacionalnim okvirom.
24. U slučajevima u kojima je poslodavac uspostavio sistem za unutrašnje prijavljivanje, a uzbunjivač je otkrio informacije javnosti ne koristeći taj sistem, to se može uzeti u obzir prilikom odlučivanja o pravnim lekovima ili nivou zaštite koji će se dodeliti uzbunjivaču.
25. U pravnim postupcima koji se odnose na štetu koju je pretrpeo uzbunjivač i pod uslovom da on ili ona pruži osnovane razloge da se veruje da je šteta bila naneta kao odmazda za prijavljivanje ili otkrivanje informacije, na poslodavcu treba da bude da dokaže da šteta nije bila motivisana time.
26. Do okončanja parničnog postupka, lica koja su bila žrtve odmazde zato što su prijavila ili otkrila informaciju od javnog interesa treba da imaju mogućnost da traže privremenu meru, naročito u slučaju gubitka posla.

VIII Savetovanje, podizanje nivoa svesti i procena

27. Potrebno je široko promovisati nacionalni okvir da bi se razvio pozitivan stav u javnosti i među profesionalcima i da bi se olakšalo otkrivanje informacija u slučajevima u kojima je u pitanju javni interes.

28. Treba razmotriti omogućavanje besplatnog pristupa informacijama i poverljivom savetovanju za lica koja razmišljaju da prijave ili otkriju informaciju od javnog interesa. Treba identifikovati postojeće strukture koje mogu da pruže takve informacije i savete, a detalje koji se odnose na njih učiniti dostupnim široj javnosti. Ako je potrebno i ukoliko je moguće, druge odgovarajuće strukture bi mogle da budu osposobljene da preuzmu ovu ulogu ili bi mogle da se uspostave nove strukture.
29. Nacionalne vlasti treba da vrše redovne procene delotvornosti nacionalnog okvira.

OSVRT NA BITNE TEME: ZAŠTITA UZBUNJIVAČA

OKVIR SAVETA EVROPE

Izvori:

- Preporuka CM/Rec(2014)7 Komiteta ministara o zaštiti uzbunjivača (u daljem tekstu „Preporuka“)
- Presude Evropskog suda za ljudska prava (u daljem tekstu „Sud“)

PREPORUKA CM/REC(2014)7

Načela kojim se usmeravaju države članice u razmatranju svojih domaćih zakona:

- zakoni za zaštitu uzbunjivača obuhvataju široku lepezu informacija od javnog interesa;
- ljudi imaju pristup raznim kanalima za prijavljivanje i otkrivanje informacija;
- postoje mehanizmi za promptno rešavanje prijave i obelodanjivanje informacija;
- zabranjeni su svi oblici osvete dok god uzbunjivač ima razumne osnove da veruje u tačnost takvih informacija;
- osim ako se drugačije ne dogovore, oni kojima se podnose prijave su dužni da ne otkrivaju identitet uzbunjivača (shodno garancijama po osnovu pravičnog suđenja).

SUDSKA PRAKSA ESLJP

Guja protiv Moldavije

Suspendovanje zaposlenog u tužilaštvu koji je dao dokaze novinarima o očiglednom uplitanju vlade u sprovođenje krivičnog postupka.

Povreda člana 10

Heinisch protiv Nemačke

Suspendovanje medicinske sestre koja se žalila zbog propusta u pružanju zdravstvene nege od strane privatnog poslodavca.

Povreda člana 10

Görmüş protiv Turske

Pretres i zaplana celokupnog sadržaja novinarskih kompjutera sa ciljem da se identifikuje novinarski izvor-uzbunjivač je bio državni činovnik zaposlen u službi oružanih snaga.

Povreda člana 10

Guja protiv Moldavije (br. 2)

Suspendovanje gore pomenutog podnosioca predstavke, zaposlenog u tužilaštvu nakon što je vraćen na posao (predstavka Guja protiv Moldavije) na koga su primenili više mera odmazde zbog uzbunjivanja.

Druga povreda člana 10

Marchenko protiv Ukrajine

Javni službenik osuđen na uslovnu kaznu zatvora zbog toga što je javno optužio svog nadređenog za proneveru i zatražio službenu istragu.

Povreda člana 10

Bucur i Toma protiv Rumunije

Krivična presuda zbog objavljivanja nezakonitog prisluškivanja.

Povreda člana 10

ŠEST NAČELA ZA PROCENU SRAZMERNOSTI

- Da li je lice koje je obednilo informaciju imalo na raspolaganju **alternativne kanale za otkrivanje** takve informacije;
- O kakvom se **javnom interesu** radilo u vezi sa otkrivenom informacijom;
- **Istinitost** otkrivene informacije;
- **Šteta po poslodavca** (relevantni mogu biti predmet otkrivanja i vrsta upravnog tela);
- **Motiv** prijavljivanja;
- **Izrečena kazna** podnosiocu predstavke i njene posledice.

1) DA LI JE LICE KOJE JE OBELODANILO INFORMACIJE IMALO NA RASPOLAGANJU ALTERNATIVNE KANALE ZA OTKRIVANJE TAKVIH INFORMACIJA

„73. U svetlu obaveze po osnovu poverljivosti, informacije bi trebalo prvo da se saopšte nadređenom ili drugom nadležnom telu. Samo kada se ovaj način pokaže neizvodljivim, može se pribeci javnom obelodanjivanju informacije, i to kao krajnjem rešenju (videti, mutatis mutandis, gore navedeni predmet Haseldine). U odmeravanju da li je ograničenje slobode izražavanja bilo srazmerno, Sud mora uzeti u obzir da li je podnosilac predstave imao na raspolaganju druge delotvorne načine za rešavanje nezakonite radnje koju je želeo da obelodani.“

[Guja protiv Moldavije](#)

2) O KAKVOM SE JAVNOM INTERESU RADI

„74. ... Sud ponavlja da član 10 Konvencije pruža malo mogućnosti za ograničenje rasprave o pitanjima od javnog interesa (vidi, između ostalog [Sürek protiv Turske](#) (br. 1) [Vv], br.26682/95, § 61, ECHR 1999-IV).

U demokratskom sistemu, pored zakonodavne i sudske vlasti, mediji i javnost moraju pažljivo nadzirati propuste vlade. Interes koji javnost ima u vezi sa nekom konkretnom informacijom može biti toliko velik da prevazilazi zakonom propisanu dužnost čuvanja tajne (pogledajte [Fressoz i Roire protiv Francuske](#) [Vv], br. 29183/95, ECHR 1999-I, i [Radio Twist, a.s. protiv Slovačke](#), br. 62202/00, ECHR 2006-XV).“

[Guja protiv Moldavije](#)

3) ISTINITOST OBELODANJENIH INFORMACIJA

„75. ... Na nadležnim državnim organima je da usvoje mere kojim bi adekvatno i bez primene ekscesnih radnji reagovali na neosnovane uvredljive otpužbe ili one koje su sačinjene u lošoj nameri (videti [Castells protiv Španije](#), 23.april 1992., § 46, Serija A br. 236). Štaviše, sloboda izražavanja podrazumeva dužnosti i obaveze, zbog kojih svako lice koje odluči da obelodani informaciju mora pažljivo da proveri, u meri u kojoj mu to okolnosti dozvoljavaju, njenu tačnost i pouzdanost (videti, mutatis mutandis, [Morissens protiv Belgije](#), br. 11389/85, Odluka Komisije od 3. maja 1988., DR 56, str. 127, i [Bladet Tromsø i Stensaas protiv Norveške](#) [Vv], br. 21980/93, § 65, ECHR 1999-III).“

[Guja protiv Moldavije](#)

4) ŠTETA PO POSLODAVCA

„76. Na drugoj strani vage, Sud mora da odmeri štetu, ako je postojala, nanetu nadležnom javnom organu kao rezultat takvog obelodanjivanja i da proceni da li takva šteta prevazilazi interes javnosti za otkrivanjem takve informacije (pogledajte, *mutatis mutandis*, [Hadjiana-stassiou protiv Grčke](#), 16. decembar 1992., § 45, Serije A br. 252, i [Stoll, gore](#), § 130).

S ovim u vezi, predmet obelodanjivanja i priroda upravne vlasti u pitanju, može biti relevantna (pogledajte [Haseldine](#), pomenuto gore).“

Guja protiv Moldavije

5) MOTIV PRIJAVLJIVANJA OD STRANE ZAPOSLENOG

„77. ... čin motivisan ličnom pritužbom ili antagonizmom ili očekivanjem lične koristi, uključujući i novčanu dobit, ne bi mogao da opravda naročito visok nivo zaštite (*ibid.*). Važno je utvrditi da je pojedinac prilikom obelodanjivanja informacije postupao u dobroj veri i uverenju da su informacije istinite, da je u javnom interesu da se objave i da ne postoji drugo, diskretnije delotvorno sredstvo za rešavanje nepravde.

Guja protiv Moldavije

6) KAZNA IZREČENA PODNOSIOCU PREDSTAVKE I NJENE POSLEDICE

„78. Konačno, u pogledu ocene srazmernosti zadiranja u pravo vezano za legitimni cilj kojem se teži, potrebno je pažljivo proceniti kaznu izrečenu podnosiocu predstavke i njene posledice (pogledajte ranije pomenuti predmet [Fuentes Bobo](#), § 49).“

Guja protiv Moldavije

STANDARDI EVROPSKE UNIJE O ZAŠTITI UZBUNJIVAČA

Evropski parlament i Savet Evropske unije su 23. oktobra 2019. godine usvojili [Direktivu \(EU\) 2019/1937 Evropskog parlamenta i Saveta o zaštiti lica koja prijavljuju kršenje zakona](#) (u daljem tekstu „Direktiva“).

Države članice su dužne da donesu zakone koji su u skladu sa Direktivom do 17. decembra 2021. godine. Iznimno, privatni sektor će se prilagoditi Direktivi do 17. decembra 2023. godine.

DIREKTIVA (EU) 2019/1937 - OPSEG, DEFINICIJA I USLOVI ZAŠTITE

- Svrha
 - ✓ Svrha ove Direktive je da se uspostave zajednički minimalni standardi za visok nivo zaštite lica koja prijavljuju kršenje prava Unije.
 - ✓ Koje prijave o povredi prava EU uživaju zaštitu?
 - ✓ Javne nabavke, finansijske usluge, bezbednost i usklađenost kvaliteta proizvoda, bezbednost u saobraćaju, zaštita životne sredine, javno zdravlje, zaštita privatnosti itd.
 - ✓ Ko je zaštićen?
 - ✓ Sva lica koja rade u privatnom ili javnom sektoru a koji prijave dobijenu informaciju o povredama prava u kontekstu rada.
 - ✓ Koje uslove mora ispuniti uzbunjivač da bi dobio zaštitu?
 - (1) da postoje opravdani razlozi da veruje da je informacija o prekršaju bila istinita u trenutku prijavljivanja, (2) da je prijava učinjena putem unutrašnjih ili spoljašnjih kanala u skladu sa uslovima propisanim Direktivom.

DIREKTIVA (EU) 2019/1937 – NAČINI PRIJAVLJIVANJA

Unutrašnje prijavljivanje i dalje postupanje – kao opšte načelo, informacije o kršenju se mogu prijaviti preko unutrašnjih kanala. Države članice moraju obezbediti da pravna lica u privatnom i javnom sektoru imaju uspostavljane kanale i procedure za unutrašnje prijavljivanje i dalje postupanje.

Spoljašnje prijavljivanje i dalje postupanje – lica koje prijavljuje kršenja prava će poštovati postojeće kanale i postupke, nakon što prvo podnesu unutrašnju prijavu ili direktno preko kanala za prijavljivanje. Države članice će odrediti nadležne organe za primanje, davanje povratnih informacija i dalje postupanje po prijavama i obezbediti adekvatne resurse. Države članice će obezbediti da nadležni organi objavljuju na internet stranici, i to u lako dostupnom i prepoznatljivom odeljku, informacije o uslovima za dobijanje zaštite prema Direktivi, kao i druge relevantne informacije.

Javno obelodanjivanje – lice koje javno objavljuje informaciju će imati pravo na zaštitu ako a) je takvu informaciju objavilo preko unutrašnjih ili zvaničnih spoljašnjih kanala ili b) ako se radi o informaciji koja se odnosi na ugrožavanje javnog interesa ili ako postoji opasnost od odmazde. Postoji ograničenje u zaštiti ovog pravo za lica koja obelodanjuju informacije direktno štampi.

DOMAĆE PRAVO – REPUBLIKA SRBIJA

Osnovni zakon: Zakon o zaštiti uzbunjivača (primenjuje se od 5. juna 2015)

Sudija koji postupa mora biti lice koje je steklo posebna znanja u vezi sa ovom zaštitom (član 25. Zakona).

Uzbunjivač prema kome je preduzeta štetna radnja u vezi sa uzbunjivanjem ima pravo na sudsku zaštitu (član 23. stav 1. Zakona).

Sudska zaštita se ostvaruje na dva načina:

1. Tužbom za zaštitu u vezi sa uzbunjivanjem - nadležan Viši sud (član 26. Zakona)
2. Tužbom za ocenu zakonitosti pojedinačnog akta poslodavca kojim je rešavano o pravima, obavezama i odgovornosti uzbunjivača po osnovu rada - nadležan osnovni sud (član 27. Zakona)

U slučaju otkrivanja informacija ovlašćenom organu – spoljašnje uzbunjivanje, postupak se može započeti i podnošenjem krivične prijave javnim tužilaštvima, podnošenjem pritužbe Zaštitniku građana, prijavom inspektorima rada ili Agenciji za borbu protiv korupcije.

DOMAĆA PRAKSA (USLOV ZA PRUŽANJE SUDSKE ZAŠTITE)

Uslov za pružanje sudske zaštite je da je prema uzbunjivaču preduzeta štetna radnja u vezi sa uzbunjivanjem, a ne u vezi sa njegovim ličnim statusom ili drugim njegovim pravima, s tim da radnju uzbunjivanja mora da izvrši uzbunjivač, a ne drugo lice (*Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev2-uz 2/2017 od 22.6.2017*).

Uzbunjivanje javnosti u odsustvu neposredne opasnosti po život, javno zdravlje, bezbednost, životnu sredinu, nastanka štete velikih razmera i neposredne opasnosti od uništenja dokaza, ne uživa zaštitu po Zakonu o zaštiti uzbunjivača (*Presuda Višeg suda u Novom Sadu, Puz 4/2016 od 24.11.2016*).

DOMAĆA PRAKSA (ZABRANA RETROAKTIVNOSTI)

Zakon o zaštiti uzbunjivača ne može se primeniti ako se događaj povodom kojeg se traži zaštita po tom zakonu nastupio i okončao znatno pre stupanja na snagu Zakona o zaštiti uzbunjivača koji se primenjuje od 05.06.2015. godine (*Rešenje Višeg suda u Požarevcu, Ppr-uz 1/2015 od 22.6.2015*).

Zakon o zaštiti uzbunjivača nema retroaktivnu snagu, pa se ne može primenjivati na događaje koji su usledili znatno pre stupanja na snagu ovoga propisa. Rok za otkrivanje informacije po ovom zakonu, ne može početi da teče pre stupanja na snagu Zakona o zaštiti uzbunjivača (*Presuda Višeg suda u Požarevcu, P-uz 1/2015 od 28.4.2016*).

DOMAĆA PRAKSA (PRIVREMENE MERE)

Privremena mera koja se određuje pre pokretanja sudskog postupka radi zaštite u vezi sa uzbunjivanjem ima za cilj odlaganje pravnog dejstva akta kojim se uzbunjivaču nanosi šteta u vezi sa uzbunjivanjem i otklanjanje posledice prouzrokovane štetnom radnjom, dok traje sudski postupak (*Rešenje Višeg suda u Nišu, Ppr Uz 1/2016 od 18.2.2016*).

Zaposleni koji je tražio od poslodavca podatke o rasporedu rada zaposlenih i radne liste, zbog sumnje da poslodavac krši radnopravne propise, ima pravo na zaštitu kao uzbunjivač od trenutka kada je zatražio podatke i otuda, ako učini verovatnim da je rešenje o disciplinskom novčanom kažnjavanju doneseno u vezi sa navedenim traženjem, ispunjeni su uslovi za određivanje privremene mere kojom se odlaže izvršenje novčane kazne (*Rešenje Višeg suda u Pirotu, Ppr Uz 1/2017 od 25.8.2017*).

DOMAĆA PRAKSA (PRIVREMENE MERE)

Ako predlagač učini verovatnim osnovanost svog zahteva za odlaganje pravnog dejstva rešenja o otkazu ugovora o radu, radi sprečavanja nastanka nenadoknadive štete, sud će odrediti privremenu meru kojom se odlaže pravno dejstvo rešenja do pravnosnažnog okončanja radnog spora, koji predlagač mora pokrenuti pred istim sudom u roku od osam dana od dana prijema rešenja, dok je obaveza poslodavca da ga rasporedi na radno mesto u skladu sa njegovim stručnim znanjem i radnim sposobnostima (*Rešenje Višeg suda u Sremskoj Mitrovici, Ppr-uz 1/2015 od 3.12.2015*).

DOMAĆA PRAKSA (NAKNADA ŠTETE)

Pri utvrđivanju visine nematerijalne štete uzbunjivaču zbog povrede časti i ugleda nastale usled štetne radnje u vezi sa uzbunjivanjem, pored drugih okolnosti, uzimaju se u obzir i okruženje u kome uzbunjivač radi, odnos drugih radnika prema njemu posle otkrivanja informacija, kao i zabrinutost zbog upućenih pretnji (*Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev2-uz 1/2018 od 5.7.2018*).

Tužilac nema pravo na naknadu štete zbog uzbunjivanja ukoliko u postupku nije dokazao da je otkrivanje informacija o poslovanju dovelo do njegovog stavljanja u nepovoljniji položaj, te da su njegova nematerijalna dobra povređena štetnim radnjama poslodavca, sa kojim je raskinuo radni odnos na osnovu sporazuma čiji poništaj nije izdejstvovao u pravnosnažno okončanom postupku (*Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev2-uz 4/2019 od 26.12.2019*).

Sloboda izražavanja i sloboda medija u Jugoistočnoj Evropi Sloboda izražavanja i sloboda medija u Srbiji (JUFREX)

Ovaj projekat je deo programa „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022“ i nadovezuje se na rezultate postignute tokom prethodnog zajedničkog regionalnog programa Evropske unije i Saveta Evrope „Jačanje pravosudne ekspertize o slobodi izražavanja i medija u Jugoistočnoj Evropi (JUFREX)“. Ovaj regionalni projekat je snažno međusobno povezan sa šest posebnih JUFREX projekata za korisnike u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu*, Crnoj Gori, Severnoj Makedoniji i Srbiji.

Aktivnosti JUFREX-a se sprovode u cilju:

- ▶ promovisanja slobode izražavanja i slobode medija u skladu sa evropskim standardima;
- ▶ unapređenja primene ovih standarda angažovanjem niza aktera koji su odgovorni za primenu tih standarda u svom svakodnevnom radu, tj. sudija, tužilaca, advokata, policijskih službenika, predstavnika regulatornih tela za medije, medijskih aktera i studenata;
- ▶ konsolidovanja platforme za regionalnu saradnju, diskusiju i razmenu dobre prakse.

Tamo gde podsticajno okruženje za slobodu izražavanja i slobodu medija postoji i gde je pravo da se traže, saopštavaju i primaju informacije dobro zaštićeno, građani mogu stvarno da učestvuju u demokratskim procesima. Nacionalne institucije za obuku pravnika (pravosudne akademije i advokatske komore) imaju presudnu ulogu u ostvarivanju ovog cilja.

Sve aktivnosti JUFREX-a su bazirane na inovativnim i modernim alatima za učenje o slobodi izražavanja i slobodi medija i koriste dinamičnu metodologiju za učenje odraslih i model kolegijalnog učenja.

Program „Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku 2019-2022“ je zajednička inicijativa Evropske unije i Saveta Evrope koja korisnicima omogućava da ispune svoje reformske planove u oblasti ljudskih prava, vladavine prava i demokratije i usaglase svoje prakse sa evropskim standardima, uključujući i u okviru procesa proširenja EU, gde je to relevantno.

Ovaj dokument sačinjen je uz finansijsku podršku Evropske unije i Saveta Evrope. Stavovi izraženi u njemu ni na koji način se ne mogu shvatiti kao izraz zvaničnog mišljenja bilo koje strane.

* Ova odrednica ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je s Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244. i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o proglašenju nezavisnosti Kosova.

Savet Evrope je vodeća organizacija za ljudska prava na kontinentu. Obuhvata 47 država, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Saveta Evrope potpisale su Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum čiji je cilj zaštita ljudskih prava, demokratije i vladavine prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije su odlučile da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile stabilno okruženje, demokratiju i održivi razvoj zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija je posvećena deljenju svojih dostignuća i vrednosti sa zemljama i narodima van svojih granica.

www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske
unije i Saveta Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Saveta Evrope